

**พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน
บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน
Rituals and Beliefs of Chinese Thais People Around
Songkhla Lake Basin from the Past to the Present**

**ศุภการ สิริไพศาล
อภิเชษฐ กาญจนดิฐ**

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

รายงานการวิจัย

เรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน
บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา
จากอดีตถึงปัจจุบัน

โดย ศุภการ สิริไพศาล และ อภิเชษฐ กาญจนดิษฐ์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ

สนับสนุนการวิจัยโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน
บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัย

อาจารย์ศุภการ สิริไพศาล
อาจารย์อภิเชษฐ กาญจนดิฐ

สังกัด

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

งานวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา
ผู้วิจัย นายศุภการ สิริไพศาล นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา
ทุนอุดหนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในประเด็นการแสดงออกซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีนอพยพหรือจีนโพ้นทะเล มาตั้งแต่สมัยก่อนรัตนโกสินทร์ โดยชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้สร้างสังคมและดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างบรรพบุรุษเหมือนเมื่อครั้งยังคงอาศัยอยู่ในแผ่นดินจีน ดังปรากฏถึงการแสดงออกทางวัฒนธรรมและความเชื่อในรูปแบบของพิธีกรรมตามประเพณีสำคัญๆทั้งที่เป็น ประเพณีตามนักขัตฤกษ์ และประเพณีตามวัฏจักรชีวิตของชาวจีน กระบวนการสร้างครอบครัวและสังคม การสะสมทุนและดำรงรักษาวัฒนธรรมความเป็นจีนได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อของท้องถิ่น รวมถึงคนจีนต้องเผชิญกับสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของสังคมไทยที่มุ่งเน้นพัฒนาไปสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ ส่งผลให้วัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลปรับเปลี่ยนไปสู่วัฒนธรรมแบบผสมผสานระหว่างจีน – ไทย ขึ้น ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งเกิดและเติบโตขึ้นมาท่ามกลางปัจจัยและเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

- Research title** Rituals and Beliefs of Chinese Thais People Around Songkhla Lake Basin from the Past to the Present
- Researcher's name** Mr. Supakarn Siripaisan and Mr. Apichest Kanchanadit
Faculty of Humanities and Social Science
Thaksin University, Songkhla Thailand
- Research Funding** The Office of National Culture Commission,
Ministry of Culture

Abstract

This research involves the study of rituals and beliefs of the Chinese Thais people around Songkhla Lake basin from the past to present by focusing on the development of society and culture in the aspect of rituals procedures and beliefs of Chinese and Thai Chinese living in Songkhla Lake basin.

The result of this study shows that Songkhla lake basin has been the settlement of a group of Chinese diaspora or the overseas Chinese since pre-Bangkok period. The group of Chinese immigrated to Songkhla Lake created society and maintained their cultural identity which has been passed on from their ancestors. Their culture and belief are inherited through performing important traditions that are traditions concerning seasonal festival and traditions of Chinese lifecycle. The procedure for creating family and society, capital accumulation and maintaining Chinese culture progresses along with learning through the local culture, tradition and belief, and the changing situation of Thai politics, economics and society which are in the process of developing to modern society. As a result, the culture of the overseas Chinese has been changed to the blend of traditional Chinese culture with Thai culture that is concretely performed among those who grow up during these changing factors and conditions.

ประกาศคุณูปการ

การวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นความพยายามอย่างตั้งใจจริงของผู้วิจัยในการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในประเทศไทย ในมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาไปที่ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ มีทั้งความเป็นสังคมเมืองและความเป็นสังคมชนบท ซึ่งทำให้ผู้วิจัยต้องใช้ความพยายามและมูมานะอย่างยิ่งต่อการศึกษา ทำความเข้าใจภายใต้ข้อจำกัดเรื่องเวลา แต่กระนั้นก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ก็สำเร็จลุล่วงลงได้ โดยได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(สวช.)กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยนี้จะเกิดขึ้นมิได้เลยหากผู้วิจัยมิได้รับการประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้จากท่าน ศาสตราจารย์ ดร.ภูวดล ทรงประเสริฐ บรมครูจีนโพ้นทะเลศึกษา ผู้ที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะเรียนรู้และศึกษาเรื่องราวความเป็นมาในแง่มุมต่างๆของบรรพชนชาวจีน ในฐานะที่ผู้วิจัยก็เป็นลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลคนหนึ่ง

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านรศ.สุภัทรา วรรณพิณ ผศ.ดร.ธีระ นุชเปี่ยม อ.ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร รศ.พรภิรมณ์ เชียงกุล ผศ.ดร.ศุภกาญจน์ พงศ์ยี่หล้า ผศ.ดร.สุกัญญา บำรุงสุข ผศ.ดร.จุฬาทพร เอื้อรักสกุล รศ.สงบ ส่งเมือง ผศ.อดิศร ศักดิ์สูง ศ.ชวณ เพชรแก้ว อ.พิทยา บุษรารัตน์ รศ.อุดม หนูทอง รศ.วิมล คำศรี อ.สกรรจ์ จันทรัตน์ อ.พรศักดิ์ พรหมแก้ว อ.ดร.ณิ บุญภิบาล อ.จำนงค์ แรกพิณิจ ผศ.ศิริพร ชนะสิทธิ์ รศ.ดร. ประมาณ เทพสงเคราะห์ อ.สมชาย เลี้ยงพรพรรณ รวมถึงอาจารย์และผู้มีพระคุณอีกหลายท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้หมดในที่นี้

ขอขอบคุณหน่วยงานต่างๆ อาทิ สมาคม มูลนิธิ ศาลเจ้า โรงเจ วัดจีนและสถานที่ทุกแห่งที่เกี่ยวข้องรวมถึงชาวไทยเชื้อสายจีนทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่าอย่างมีรู้เห็นเห็น้อยในการให้ข้อมูลและความรู้ รวมถึงเอื้อเฟื้อเอกสารและตำราต่างๆให้แก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณ อ.พรชัย นาคสีทอง อ.อนินทร์ พุฒิชัยติ อ.สายัณห์ สิทธิโชค อ.ดิฎฐะพร วิเศษมิตนันทน์และคุณสุมาลี ทองดี ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ไม่เคยทอดทิ้งกันทั้งในยามสุขและทุกข์

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีประโยชน์อยู่บ้างสำหรับการก้าวข้ามผ่านพรมแดนความรู้ในวิชาการสาขาจีนโพ้นทะเลศึกษาในประเทศไทย

ศุภการ สิริไพศาล
อภิเชษฐ กาญจนดิฐ
กรกฎาคม 2551

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ก
Abstract	ข
ประกาศคุณูปการ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	3
วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
สถานที่ทำการวิจัย.....	6
สมมุติฐานในการวิจัย.....	7
การทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
ทฤษฎีและกรอบความคิดในการวิจัย.....	12
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	16
นิยามศัพท์.....	17
บทที่ 2 ภูมิหลังของชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา	18
พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	18
การเข้ามาของชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	21
ชาวจีนกับชุมชนโบราณลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	24
คนจีนในเมืองสงขลาหัวเขาแดง.....	28
คนจีนเมืองสงขลาแหลมสน-ปออย่าง.....	32
เครือข่ายการค้าและอำนาจของทุนจีนลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	39
ยุคใหม่ของชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	45
บทที่ 3 พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา	47
ความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีน.....	47
ประเพณีเงินที่ถือปฏิบัติในรอบปี.....	51
พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน.....	57

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน	
บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	67
ความเชื่อของท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	67
นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีน.....	73
การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจีน-ไทย.....	86
ความเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่.....	88
บทที่ 5 พิธีกรรมและความเชื่อในปัจจุบันของชาวไทยเชื้อสายจีน	
บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา.....	94
ความเชื่อปัจจุบันของชาวไทยเชื้อสายจีน.....	94
ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน.....	99
พิธีกรรมเงินของชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน.....	104
บทที่ 6 สรุป.....	118
บรรณานุกรม.....	121
บุคลานุกรม.....	131
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ตัวอย่างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์	
ภาคผนวก ข รูปภาพ	

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มผู้มีอายุ 50 ปีขึ้นไป.....	97
ตารางที่ 2 ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มผู้มีอายุ 50 ปีลงมา.....	97
ตารางที่ 3 ความเข้าใจในประเพณีและความเชื่อแบบจีนในกลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไป.....	99
ตารางที่ 4 ความเข้าใจในประเพณีและความเชื่อแบบจีนในกลุ่มอายุ 50 ปีลงมา.....	99
ตารางที่ 5 การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบจีน.....	100
ตารางที่ 6 เปรียบเทียบการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของกลุ่มชาวไทย เชื้อสายจีนในเขตเมืองและเขตชนบท.....	101
ตารางที่ 7 ประเพณีในรอบปีและประเพณีตามวัฏจักรชีวิตตามแบบจีนที่ยังคงถือปฏิบัติ.....	102
ตารางที่ 8 พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนยุคปัจจุบัน.....	116

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาเป็นเวลายาวนาน โดยมีหลักฐานปรากฏการณ์ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คนมาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นอย่างน้อย ร่องรอยของชุมชนโบราณที่สำคัญคือ เมืองสทิงพระและวัดพะโคะ ซึ่งเป็นหลักฐานบ่งบอกถึงความเป็นแหล่งอารยธรรมและความเจริญที่สำคัญของผู้คนในอดีต ปัจจุบันสำคัญที่นำมาสู่การตั้งหลักแหล่งของผู้คนกระทั่งกลายเป็นชุมชนขึ้น คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและลักษณะภูมิศาสตร์ที่ตั้งซึ่งเอื้อต่อการติดต่อกับโลกภายนอกจากลักษณะที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยกลุ่มคนพื้นเมืองเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนแห่งนี้ คือ พวกนิกริต จากนั้นจึงมีชาวไทย ชาวจีน ชาวมลายู อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ปะปนกับชนกลุ่มเดิมกระทั่งพัฒนาเปิดรับและส่งสมวัฒนธรรมอย่างหลากหลายโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เปิดรับมาจากภายนอกทั้งจากอินเดีย จีน ชาวอาหรับ ทั้งในเรื่องความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมและวิถีชีวิตชุมชนบริเวณคาบสมุทรสทิงพระจึงปรากฏวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งแบบดั้งเดิมของชาวพื้นเมือง คือ การนับถือผีและวัฒนธรรมใหม่ที่รับเข้ามา คือการนับถือศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาและอิสลาม ผู้คนในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจึงมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมจากอดีตที่ยาวนานและหลากหลายอันเป็นผลมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชนหลายเผ่าพันธุ์(สงขล.สงเมือง, 2536:13-18)

ในอดีตชาวไทยพื้นเมืองหรือชาวปักษ์ใต้เป็นกลุ่มคนไทยที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกระจ่ายอยู่ทั่วไป ในบริเวณโดยรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีความเชื่อได้ผูกพันอยู่กับการเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ยึดมั่นในความเชื่อแบบไสยศาสตร์และสิ่งเร้นลับ โดยเฉพาะการนับถือผีที่กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน กระทั่งเมื่อศาสนาพราหมณ์ – ฮินดูและพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงทำให้ศาสนาทั้งสองมีอิทธิพลและมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการกำหนดแบบแผน กฎเกณฑ์ วิถีชีวิตและประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของผู้คนในชุมชนบริเวณนี้อย่างต่อเนื่อง โดยที่ความเชื่อแบบนับถือผีของท้องถิ่นมิได้สูญหายไปแต่ได้แปรเปลี่ยนเข้ากันได้อย่างผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา โดยเฉพาะความเชื่อแบบพุทธนั้นในภายหลังได้พัฒนาเป็นความเชื่อหลักของผู้คนในชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา ความเจริญของชุมชนเกษตรกรรมแบบพุทธปรากฏหลักฐานยืนยันได้ถึงร่องรอยการสร้างวัดวาอาราม และพุทธรูป พระมหาธาตุเจดีย์ โบสถ์ และวิหารขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะวัดพะโคะและวัดเขียนบางแก้วนั้นถือเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาและสะท้อนถึง

ความเจริญของชุมชนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดี กระทั่งถึงปัจจุบันที่ยังปรากฏวัดสำคัญต่าง ๆ เป็นจำนวนมากตั้งกระจายอยู่โดยรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น วัดสทิงพระ วัดเจดีย์งาม วัดสี่หยัง วัดสทิง วัดคูหาสวรรค์ ฯลฯ (ศรีสมร ศรีเบญจพลากร, 2544: 25-33)

วิถีชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อแบบพุทธผสมกับความเชื่อผีของผู้คนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา นี้ ได้ฝังรากลึกมายาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนและเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตควบคู่กับวัฒนธรรมการเกษตรมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวเพื่อยังชีพซึ่งเป็นวิถีชีวิตหลักของผู้คน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประกอบกับสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งซึ่งเป็นพื้นที่เปิดสามารถติดต่อทั้งทางน้ำและทางบกได้อย่างสะดวกส่งผลให้กลุ่มคนจากต่างถิ่นต่างอพยพเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับกลุ่มชาวไทยท้องถิ่นในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ โดยเฉพาะการเข้ามาของชาวจีนซึ่งปรากฏหลักฐานการเข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะในดินแดนภาคใต้ฝั่งตะวันออกตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยดังที่ศาสตราจารย์สุวิงศ์พงศ์ไพบูลย์ (2544: 15-16) ได้รวบรวมเรื่องเมืองในภาคใต้ที่ปรากฏอยู่ในบันทึกของชาวจีนว่าเป็นที่จอดเรือ หรือท่าเรือสำเภของจีน ซึ่งรวมถึงบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาไว้ด้วย จากปัจจัยที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานดังที่ได้กล่าวไว้แล้วจึงเป็นผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับชาวไทยท้องถิ่น โดยทั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่กระจายโดยทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลา โดยในปัจจุบัน สามารถพบเห็นชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นจำนวนมากอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งนี้

การเข้ามาของคนจีนในอดีตดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการพบปะและปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทยท้องถิ่นอย่างที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของชาวจีนที่ไม่ว่าจะเดินทางอพยพไปอยู่อาศัยในที่ใดก็จะนำเอาวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อแบบจีนของตนติดตัวไปด้วย ประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ที่เคยกระทำสืบทอดกันมาในประเทศจีนทั้งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเชื่อและการดำรงชีวิตจึงปรากฏขึ้นในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา พร้อม ๆ กับการเข้ามาของคนจีน วัฒนธรรมซึ่งมีคตินิยมแฝงอยู่ของชาวจีนครอบคลุมวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดไปจนตายรวมทั้งวัฒนธรรมการหาเลี้ยงชีพแบบจีนก็เป็นสิ่งที่กลายเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา (กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ, 2540: 24-29)

อย่างไรก็ตามความเป็นจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ก็มีลักษณะที่แตกต่างไปจากความเป็นจีนในชุมชนอื่น ๆ ซึ่งมีเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของความเป็นจีนสืบทอดให้เห็นจนถึงในปัจจุบันเช่นชาวจีนใน ภูเก็ต ตรัง ปัตตานี ฯลฯ ซึ่งยังคงความเป็นจีนในทางวัฒนธรรมไว้อยู่ทั้งในด้านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและวิถีชีวิต แต่ชุมชนจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากจีนในที่อื่น ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว คือ มีทั้งความเป็นจีนเกษตรและความเป็นจีนพ่อค้านายทุน จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงนำมาสู่การตั้งประเด็นคำถามและความน่าสนใจที่ว่า การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยพื้นเมืองลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ยึดมั่นอยู่กับวิถีชีวิตการเกษตรแบบผสมผสานความเชื่อพุทธและผีกับวัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อแบบจีนนำมาสู่การผสมผสานเปลี่ยนแปลงแปรเปลี่ยนทาง

วัฒนธรรมและสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีนอย่างไร รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในทางสังคม วัฒนธรรมได้ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ ในทางใดบ้างระหว่างกลุ่มคนไทยท้องถิ่นและคนไทยเชื้อสายจีนอันจะเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกันเพื่อเป็นตัวอย่างของการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาอยู่บ้างก็ตาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางสังคมของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาของรูปแบบพิธีกรรม และความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา
3. เพื่อศึกษาปัจจัยของการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน มีประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้

1.1 ความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบริเวณทะเลสาบสงขลา โดยจะศึกษาพัฒนาการผ่านเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งคำบอกเล่า และการสังเกตแบบแผนประเพณีนิยมในการดำรงชีวิต เป็นต้น

1.2 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยจะศึกษาปรากฏการณ์ทางกายภาพของการแสดงออกซึ่งพิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับลักษณะแบบแผนประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อในอดีต ซึ่งจะรวมถึงมูลเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงและแปรเปลี่ยนทั้งลักษณะพิธีกรรม ลักษณะการเปลี่ยนแปลง สภาพการเปลี่ยนแปลง ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของพิธีกรรม ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น

1.3 การผสมผสานและปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อแบบจีนและแบบไทยท้องถิ่น บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา รวมทั้งการปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัยและบริบทของสังคมและชุมชน

1.4 ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา รวมทั้งผลกระทบและอิทธิพลที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

1.5 อัตลักษณ์ ศักยภาพ และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่สะท้อนผ่านวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งแนวคิดพื้นฐานต่อสังคมและวัฒนธรรม การถ่ายทอดระบบคุณธรรมและวัฒนธรรมชุมชน การปกป้อง แสวงหา คิดค้น และเลือกสรร วิธีดำรงอยู่ของประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ซึ่งมีผลต่อการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ ศักยภาพและภูมิปัญญาของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

1.6 แนวทางในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยศึกษาสถานภาพแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง การปรับสภาพของรูปแบบประเพณี บทบาทของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ทักษะของผู้คนทั้งในและนอกชุมชน แนวทางการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ คัดเลือก และระบบคุณธรรมของประเพณี พิธีกรรมความเชื่อผ่านผู้คนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งนักวิชาการ ปัญญาชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเก็บข้อมูลทั่วไปในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา แต่จะเน้นการเก็บข้อมูลแบบเจาะลึกในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา กับชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระซึ่งมีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่อากิ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา, ตำบลระโนด อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, หมู่บ้านดอนคั่น ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ตำบลควนเหรียญ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา และตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ฯลฯ

3. ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาวิจัยนี้จะครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ที่มีหลักฐานปรากฏเรื่องราวการเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยของชาวจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา กระทั่งถึงปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน จะเริ่มต้นการศึกษาและสำรวจข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับผู้คน และชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งเอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เช่น หนังสือ ตำรา งานวิจัย และเอกสารอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ทั้งของชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยท้องถิ่น รวมทั้ง การติดต่อบุคลากรในฝ่ายต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน เพื่อสอบถามข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและความอนุเคราะห์ให้ช่วยอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานรวบรวมข้อมูล

จากนั้นจะกำหนดวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าออกเป็น 4 ประเด็น คือ แหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล และวิธีการสังเคราะห์ เรียบเรียงและสรุปข้อมูลเพื่อตอบคำถามในการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 แหล่งข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้จะทำการกำหนดพื้นที่ศึกษา ในชุมชนต่าง ๆ ที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่บริเวณรอบกลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยอาศัยเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

- พิจารณาจากลักษณะทางกายภาพของชาติพันธุ์
- พิจารณาจากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม
- พิจารณาจากลักษณะการตั้งถิ่นฐานอาศัย

1.2 คณะผู้วิจัยจะกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการเฝ้าสังเกต เข้าร่วมกิจกรรม สอบถาม และสัมภาษณ์ จากกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยท้องถิ่นในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา โดยครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างทั้ง เพศ อายุ สถานภาพและบทบาททางสังคมฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 แนวการสัมภาษณ์ระดับลึก จะใช้เป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูลของการวิจัยในครั้งนี้ตามขอบเขตเนื้อหาที่กำหนด และมีกรอบการสังเกตเพิ่มเติมทางด้านปรากฏการณ์ทางสังคม คือ การกระทำที่เป็นกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการมีขั้นตอนและลักษณะต่อเนื่อง ความหมายของการกระทำหรือไม่กระทำ กิจกรรมบางอย่างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนอาจเป็นความสัมพันธ์ที่ราบรื่นหรือขัดแย้ง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรมความเชื่อของคน และสภาพของสังคมในทุกแง่มุมที่สามารถประเมินได้

2.2 แบบสอบถาม ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ใช้แบบสอบถามได้ เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลให้เกิดความน่าเชื่อถือและถูกต้อง

3. วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล กระทำโดยวิธีการดังต่อไปนี้

3.1 สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลหลักและบุคลากรในพื้นที่ถึงวิถีชีวิตและประเพณี พิธีกรรมความเชื่อของสังคมแบบดั้งเดิม และวิถีชีวิตการผสมผสานทางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่กำหนด เพื่อให้เข้าใจแบบแผนการดำเนินชีวิต การผสมผสานและปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และความหมายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคม และผลกระทบจากการผสมผสานและเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

3.2 ใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ตามขอบเขตของพื้นที่และเนื้อหาที่กำหนด โดยรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม เช่น กลุ่มตระกูล ครอบครัว

4. วิธีการสังเคราะห์เรียบเรียง และสรุปข้อมูล

4.1 การจัดระบบข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลและแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ตามแนวอุปนัย เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น ข้อสรุปที่เกิดขึ้นมีการตรวจสอบและยืนยันความถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ ความเห็นของสมาชิกในสังคมที่เรียกว่า “ทัศนคนใน (Native View)” ก็เป็นส่วนสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาเป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ด้วย

4.3 เสนอผลรายงานวิจัยที่วิเคราะห์และตีความแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

สถานที่ทำการวิจัย / เก็บข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลเอกสาร

เอกสารที่ใช้ประกอบการศึกษาวิจัย ได้แก่เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง โดยมีแหล่งค้นคว้าด้านมูลเอกสาร อาทิ

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพฯ
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ภาคใต้ (หาดใหญ่)
- สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
- สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ
- หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- หอสมุด คุณหญิงหลง อรรถกวีสุนทร
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระและพระราชวังสนามจันทร์
- หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช
- สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา

ฯลฯ

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

สถานที่เก็บข้อมูลทำการวิจัย ได้แก่ ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาทั้งในพื้นที่จังหวัดสงขลาและพัทลุงแต่จะเน้นการเก็บข้อมูลแบบเจาะลึกในพื้นที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พื้นที่อำเภอเมือง และ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา, ตำบลระโนด อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, หมู่บ้านดอนคั่น ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ตำบลควนเหรียญ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา และตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ฯลฯ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่รอบลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากอาศัยอยู่ร่วมกับชาวไทยท้องถิ่นมาอย่างกลมกลืน

สมมุติฐานในการวิจัย

ชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา มีรูปแบบการดำเนินพิธีกรรมตามความเชื่อ ที่มาจากการผสมผสาน วัฒนธรรม ประเพณี ความคิดและความเชื่อแบบจีนที่ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรม ประเพณี ความคิด ความเชื่อของท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้เนื่องมาจากเงื่อนไขและความจำเป็นในการดำรงชีวิตให้ผสมกลมกลืนกับสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมไปถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยเชื้อสายจีนกับชาวไทยท้องถิ่น

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่ามีผลงานทางวิชาการหลายชิ้นที่สามารถนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการตอบคำถามในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ เช่น

1. ประเด็นด้านประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พูนศักดิ์ ธานีกรประเสริฐ เรื่อง “ เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต ” (2540) ช่วยให้เห็นความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านหรือชุมชนของภาคใต้ในอดีต ซึ่งแม้ว่าในระดับชุมชนจะมารถทำการผลิตเลี้ยงดูตัวเองได้ แต่ก็ยังคงมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เชื่อมโยงชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

สารูป ฤทธิ์ชู ในบทความเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการค้าของเมืองสงขลาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-24” (2525) ที่อธิบายให้เห็นภาพกว้างของพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ ของการเมืองสงขลาและพื้นที่ข้างเคียง มากกว่าที่จะลงลึกในรายละเอียดของแต่ละชุมชนที่สำคัญ.

งานวิจัยของ ปก แก้วกาญจน์ เรื่อง “การค้าทางเรือบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ” (2540) อธิบายให้เห็นว่าเส้นทางการค้าทางเรือมีผลสำคัญต่อการก่อกำเนิดและเติบโตของชุมชน

บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ขณะเดียวกันเส้นทางการค้าทางเรือยังสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ความเชื่อของผู้คน

วิทยานิพนธ์ ของ อุทิศ สังขรัตน์ เรื่อง “ การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในสมัยเรือเมล์” พ.ศ. 2465 – พ.ศ. 2516 (2546) งานชิ้นนี้ช่วยให้เห็นภาพและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะชุมชนซึ่งเติบโตขึ้นจากการเป็นท่าเรือเมล์ รับส่งผู้คนและสินค้าในลุ่มทะเลสาบสงขลา ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันยาวนานระหว่างของชุมชนเหล่านี้กับพ่อค้าเชื้อชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวจีนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองในพื้นที่เหล่านี้มาตั้งแต่ยุคที่เส้นทางการคมนาคมขนส่งและเส้นทางการค้ายังต้องพึ่งพาเรือเป็นหลัก

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ เรื่อง “ แลใต้ สี่ทศวรรษ: การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและพัฒนาการทางการเมือง ”(พ.ศ. 2490 - 2536) ซึ่งเลือกพื้นที่ศึกษา 4 แห่ง คือ ในจ.สงขลา ปัตตานี ตรังและ สุราษฎร์ธานี การเลือกพื้นที่ศึกษาที่หลากหลายเช่นนี้ ก็เพราะแต่ละพื้นที่ในภาคใต้ก็มีรายละเอียดที่ต่างกัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลง ด้านเทคโนโลยี และการใช้ทรัพยากรทางการผลิต มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อเศรษฐกิจของภาคใต้

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ในบทความ “ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา (2532 - 2536) ซึ่งโดดเด่นในการอธิบายถึงพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบจากมุมมองของผู้คนที่อยู่อาศัย “ภายใน” ท้องถิ่น

วิทยานิพนธ์ของ ยงยุทธ ชูแว่น เรื่อง “ พัฒนาการของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่18” (2529) ที่สรุปว่าการค้ากับต่างแดนและการที่ราชธานีกลัปนาที่ดินและผู้คนให้วัดวาอารามในพื้นที่เหล่านี้อย่างต่อเนื่อง มีผลให้ชุมชนขยายตัวขึ้นเป็นเมืองและมีความเป็นปึกแผ่นขึ้นเป็นลำดับ

สกรรจ์ จันทรรัตน์และ สงบ ส่งเมือง (2532) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า” ผลการศึกษาสรุปได้ว่าเมืองสงขลาในยุคนี้เกิดขึ้นจากการขยายอิทธิพลของพวกแขกสลัดมุสลิม ซึ่งเป็นชนเผ่าอินโดนีเซียที่เข้ายึดและตั้งมั่นในเมืองสงขลาระหว่างตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นเมืองที่พยายามจะเป็นอิสระจากอยุธยาตลอดมา ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เมืองสงขลาเก่าที่หัวเขาแดงเข้มแข็งอย่างรวดเร็ว คือ การติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตก ความอ่อนแอของหัวเมืองใกล้เคียง การตื่นตัวทางการค้าพริกไทยและดีบุก รวมทั้งการเป็นเมืองท่าศูนย์กลางทางการค้าและการใช้กุศโลบายทางการค้าของเมืองนี้ อย่างไรก็ตามการเป็นอิสระจากอยุธยาอมเป็นเส้นหนามของราชอาณาจักรสยามไปโดยปริยาย อยุธยาจึงต้องปราบปรามเพื่อควบคุมให้เป็นหัวเมืองภายในพระราชอาณาเขตแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยเมืองสงขลาเก่าตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดีมีป้อมปราการแข็งแรง จึงต้องตัดสินใจทำลายเมืองนี้โดยสิ้นเชิง ในขณะเดียวกันอยุธยาก็เริ่มฟื้นฟูเมืองพัทลุงขึ้นเป็นศูนย์กลางท้องถิ่นขึ้นแห่งใหม่ที่เขาชัยบุรี เพื่อควบคุม

ดินแดนลุ่มทะเลสาบสงขลา ตลอดตอนปลายสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์จนกระทั่งเมืองสงขลาเฟื่องฟูขึ้นใหม่ตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 24

งานในกลุ่มเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการทำความเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา และพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เหล่านี้กับส่วนกลางของรัฐได้เป็นอย่างดี

2. ประเด็นเกี่ยวกับ “ชาวจีน” ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง

งานของภูวดล ทรงประเสริฐ เรื่อง “ บทบาทของชาวจีนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทางการเมือง สงขลา” (2531) “ ทุนจีนปักชำไต้ ”(2546) และ “ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ ”(2546) งานทั้ง 3 ชิ้นนี้ชี้ให้เห็นทั้งภาพกว้างและภาพเชิงลึกคือ การอพยพโยกย้ายเข้ามาของชาวจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชาวจีนต่อดินแดนแห่งนี้ ในขณะที่เดียวกันก็ชี้ให้เห็นบทบาทของชาวจีนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองของสงขลา ซึ่งช่วยให้เข้าใจความสำคัญของคนจีนที่มีต่อการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของกลุ่มน้ำทะเลสาบได้ดีขึ้น

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ เรื่อง “ จีนทักษิณ วิถีและพลัง ”(2544) หนึ่งในงานที่รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในภาคใต้ไว้อย่างรอบด้านโดยเฉพาะข้อมูลจากการสัมภาษณ์บรรดาลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งในปัจจุบันคนเหล่านี้คือกอลจักรสำคัญในการควบคุมและขับเคลื่อน ระบบเศรษฐกิจของภาคใต้ ข้อมูลดังกล่าวช่วยให้เข้าใจความเป็นมา วิชิต รวมถึงเครือข่ายทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ของชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

วิทยานิพนธ์ ด้านไทยคดีศึกษา ของ สมปอง ยอดมณี เรื่อง “ คตินิยมการก่อสร้างที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมจีน ในเขต อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา” (2535) ชี้ให้เห็นถึงความผูกพันของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งอาศัยอยู่ใน อ.เมือง จ.สงขลา ที่มีต่อขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมแบบจีน และสะท้อนความรู้สึกนั้นออกมาผ่านสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งสิ่งก่อสร้างซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นจีนอย่างเด่นชัดนั้นจะเป็นที่นิยมก่อสร้างกันมากในยุคที่สงขลามีผู้ปกครองเป็นชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน

ชะลอ บุญช่วย เรื่อง “ ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขต อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา” (2532) ที่อธิบายว่า ความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนใน จ.สงขลา นั้นถูกส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น และแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวไทยเชื้อสายจีนยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ

ศุภการ สิริไพศาล และคณะ เรื่อง “ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนเมืองหาดใหญ่จากอดีตถึงปัจจุบัน” (2549) อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีน และชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่ ด้วยการวิเคราะห์นโยบายของรัฐไทยในแต่ละยุค เพื่อชี้ให้เห็นว่าเงื่อนไขในแต่ละช่วงเวลามีผลอย่างไรต่อการปรับตัวของ

บรรดาชาวจีนในหาดใหญ่ ซึ่งประเด็นเรื่องนโยบายของรัฐไทย ที่มีต่อชาวจีนนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษเกี่ยวกับชาวจีนที่อาศัยในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งมีภาวะแวดล้อมและปัจจัยอื่นๆ ที่ต่างกัน เพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวจีนในประเทศไทยต่อไป

อรทัย สัตยสันต์สกุล เรื่อง “ลักษณะการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครสงขลา อ.เมือง จ. สงขลา ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงก่อนใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2488 – 2503” (2544) ซึ่งให้เห็นถึงบทบาทการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนใน จ.สงขลา ทั้งบทบาทการค้าในประเทศ และการค้ากับต่างประเทศ ทั้งในกลุ่มผู้ค้ารายย่อย และกลุ่มผู้ค้าที่มีกำลังทุนสูง นอกจากนี้ยังช่วยอธิบายให้เห็นรูปแบบการดำเนินเศรษฐกิจแบบกงสีซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนยึดถือเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่อาจมีข้อด้อยที่ไม่มีเนื้อหาในส่วนของการขยายความสัมพันธ์ด้านการค้าและวัฒนธรรมของชาวจีนในประเทศและประเทศข้างเคียงซึ่ง

รัชดาพร ศรีภิบาล เรื่อง “ความสำคัญของรังนกต่อเศรษฐกิจในภาคใต้ของประเทศไทย พ.ศ. 2310 – 2482” (2542) ซึ่งนอกเหนือจากจะทำให้ภาพความสำคัญของรังนกต่อระบบเศรษฐกิจในภาคใต้แล้วงานชิ้นนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์และการประสานผลประโยชน์ระหว่างอำนาจการเมืองที่ศูนย์กลางของรัฐกับอำนาจทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มพ่อค้าชาวจีนในเขตภาคใต้ ซึ่งในที่สุดก็สามารถผลักดันตัวเองให้เป็นที่ยอมรับจากราชสำนักและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งขุนนางในท้องถิ่น

ชวลิต อังวิทยาธร เรื่อง “การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” (2544) ผลของการวิจัยพบว่าชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่มีความสำคัญในด้านที่เป็นแหล่งผลิตข้าวสำคัญในภูมิภาคนี้มาโดยตลอด พัฒนาการของโรงสีข้าวที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำปากพนังและบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อรัฐบาลออกกฎหมายควบคุมและจัดระเบียบการค้าข้าวจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การผลิตข้าวและการค้าข้าวของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาและของภาคใต้โดยทั่วไปค่อย ๆ ชบเซาลง อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ยังคงประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้

งานในกลุ่มนี้ช่วยให้เข้าใจเรื่องราวของ “ชาวจีน” และบริบทแวดล้อมทั้งในพื้นที่ราบลุ่มสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี

3. ประเด็นเกี่ยวกับ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, สมบูรณ์ ธนะสุขและพิชัย แก้วขาว ได้ศึกษาเรื่อง “กะเทาะสนิมกรีซ: เลวี่ตีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง ” (2543) เป็นการทำความเข้าใจ ความเชื่อ ขนบประเพณี พิธีกรรมและวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง ซึ่งมีความมั่งคั่งอยู่มากที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เข้า

มาผสมผสานกันตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งผลการศึกษารूपว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากปัจจัยภายในชุมชน เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพดินฟ้าอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นเงื่อนไขต่อการดำรงชีวิต ทำให้เกิดการสะสมทางภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรม ดังที่สะท้อนออกมาในการสร้างและธรรมเนียมเกี่ยวกับกริชนั่นเอง

ชวน เพชรแก้วและคณะ เรื่อง “วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์”(2547) เป็นงานที่นำเอาวรรณกรรมท้องถิ่นมาวิเคราะห์ให้เห็นประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ในแง่มุมต่างๆ ได้อย่างลุ่มลึก ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจและอธิบายมิติความสัมพันธ์ของผู้คน หลากหลายเชื้อชาติ วัฒนธรรมในพื้นที่คาบสมุทรสงขลา

งานวิจัยของ ยงยุทธ ชูแว่น เรื่อง “การเคลื่อนเปลี่ยนของคตินิยมในบริเวณสามจังหวัดรอบทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2504 – 2529: ศึกษาจากงานวรรณกรรม” (2529) ที่แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนคตินิยมของผู้คนในพื้นที่ราบลุ่มอันมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์แวดล้อมต่างๆ ได้อย่างน่าสนใจ

วิมล คำศรี เรื่อง “วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” (2544) ผลของการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านและปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อพลังอำนาจของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเลือกสรรและการใช้ปัจจัยในการผลิต ภูมิปัญญาด้านการสร้างระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาด้านการบริโภคและการดูแลรักษาข้าว ภูมิปัญญาด้านการป้องกันชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น พลังอำนาจชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนข้าวทั้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเดียวกันและกับต่างชุมชนซึ่งจะปรากฏในหลายลักษณะต่าง ๆ เช่น การเอื้ออาทรต่อกัน การปฏิสัมพันธ์ต่อกันในวงกว้าง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การย้ายถิ่นที่อยู่ การพึ่งพาเกื้อกูลกันในลักษณะของการสวายนับโยด และการเป็นฐานของพลังอำนาจในการค้าข้าวบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาในระยะต่อมา และพบว่าพลังอำนาจวัฒนธรรมข้าวกับวัฒนธรรมนาทุ่งในบริเวณนี้มีผลกระทบต่อกันทั้งในทางที่ขัดแย้งและเสริมกัน ในแง่ที่ขัดแย้งกันก็คือวัฒนธรรมนาทุ่งส่งผลต่อการทำลายระบบนิเวศของวัฒนธรรมข้าว ส่วนในแง่ที่เสริมกันก็คือการเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกันและกันในด้านปัจจัยการผลิต ในปัจจุบันวัฒนธรรมข้าวในชุมชนแห่งนี้อ่อนตัวลงกว่าในอดีตมาก ถือเป็นผลงานวิจัยที่น่าเสนอข้อมูลในด้านวิถีการผลิตและปัจจัยแวดล้อมเรื่องอำนาจของชุมชนที่ลุ่มลึก

งานในกลุ่มนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจ วิเคราะห์ เชื่อมโยง เปรียบเทียบวัฒนธรรมอันหลากหลายในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดี

4. ประเด็นที่เกี่ยวกับ “พหุสังคม” หรือสังคมที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางเชื้อชาติภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ

อมรา พงศาพิชญ์ เรื่อง “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม” (2542) ซึ่งนำเสนอประเด็นที่ควรมองในสังคมไทยโดยเฉพาะวัฒนธรรมที่

หลากหลายและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในบริบทของสังคมไทย โดยใช้มุมมองทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา ผลงานเล่มนี้นำเสนอประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรม เช่น แนวคิด การแพร่กระจายวัฒนธรรม การปรับตัวการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนและบูรณาการทางวัฒนธรรมรวมทั้งวัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญาชาวบ้าน

นอกจากนี้ยังมีงานของธีรยุทธ บุญมี เรื่อง “พหุนิยม” (2546) ซึ่งช่วยให้เห็นภาพความหลากหลายทางด้านจิตความเชื่อ ศาสนา ปรัชญา รวมถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่หลากหลาย และงานของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ เรื่อง “สังคมพหุเอกนิยม: เอกภาพในความหลากหลาย” (2542) ซึ่งเป็นงานเขียนที่เสนอวิพากษ์อันแหลมคมต่อสังคมที่หลากหลายและการบูรณาการสังคมนั้น ๆ ให้มีความเป็นเอกภาพ ผลงานในกลุ่มนี้จะช่วยให้สามารถทำความเข้าใจต่อสภาพสังคมอันหลากหลายในบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดี

ผลงานทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นไม่ว่าจะเป็นผลงานที่เป็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ต่างก็มีส่วนช่วยให้เข้าใจพัฒนาการความเป็นมาของดินแดนแห่งนี้ทั้งในภาพกว้าง ๆ และภาพเชิงลึกในแง่มุมต่างๆ ทั้งในส่วนของ “พื้นที่” และ “ผู้คน” เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผลงานที่กล่าวมาทั้งหมดก็ยังมีได้ลงลึกในรายละเอียดของ “ปฏิสัมพันธ์” ระหว่าง “ผู้คน” ซึ่งมีความแตกต่างด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมมากนัก ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วงานเหล่านี้ก็ได้ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ลุ่มทะเลสาบนั้นมีลักษณะของ “พหุสังคม” อันประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลาย เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ นับตั้งแต่ครั้งที่ดินแดนแห่งนี้เป็นเส้นทางการค้านานาชาติและเป็นเมืองท่าที่สำคัญมาอย่างยาวนาน

ทฤษฎีและกรอบความคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์เป็นหลักร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางกรอบความคิดและสมมุติฐานในการวิจัย ทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าว อาทิ แนวคิดการแพร่กระจายวัฒนธรรม ของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) ซึ่งแนวคิดนี้จะสอดคล้องกับแนวคิดทางมานุษยวิทยาสำนักประวัติศาสตร์เฉพาะและการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Historical particularism and cultural diffusionism) คำว่า “ประวัติศาสตร์เฉพาะ” ตามความหมายของสำนักคิดนี้ ศาสตราจารย์อมรา พงศาพิชญ์(2547:10-12) ได้สื่อความหมายเพื่อความเข้าใจที่ง่ายกว่าคือ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” การแพร่กระจายวัฒนธรรมตามแนวคิดของสำนักคิดนี้ มองว่า สังคมและวัฒนธรรมของคนมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอิสระและไม่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้นการที่สังคมหลาย ๆ สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันเป็นเพราะการแพร่กระจายของวัฒนธรรม (cultural diffusion) จากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ทำให้สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันได้โดยไม่จำเป็นว่าเป็นเพราะมีจุดกำเนิดร่วมกัน การศึกษาประวัติความเป็นมาของ

วัฒนธรรมทั้งหมดทุกด้านหรือองค์ประกอบของวัฒนธรรมเฉพาะส่วนจะสามารถได้ภาพของการแพร่กระจายวัฒนธรรม ตามแนวคิดของโบแอสนี่จะเน้นการศึกษาและให้ความสำคัญในการเก็บข้อมูลในพื้นที่มากกว่าการสร้างหรือทดสอบทฤษฎี โดยเมื่อเก็บข้อมูลภาคสนามได้ครบถ้วนแล้วก็สามารถรวบรวมความรู้ เพื่อสามารถนำมาสร้างทฤษฎีได้ในภายหลังโดยในการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จริงจะนำมาซึ่งความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ โดยต้องเป็นการศึกษาในลักษณะองค์รวม (holistic) รวมวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้สิ่งก่อสร้าง (material culture) และวัฒนธรรมในเรื่องระบบความคิด ความเชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตรายงานเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ ที่รู้จักกันในทางวิชาการว่า ชาติพันธุ์วรรณา หรือ ชาติพันธุ์พรรณนา (ethnography)

ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่จะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้ได้แก่ แนวคิดจากทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (the diffusion of innovation theory) ของ Everett M. Rogers ซึ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้จากการวิจัยภาคสนามและการประมวลเอกสารที่เกี่ยวกับการวิจัย ซึ่งนับว่าเป็นทฤษฎีที่มีหลักฐานประจักษ์ยืนยันความถูกต้องและมีระดับของความน่าเชื่อถือสูงตามหลักการประเมินค่าทฤษฎีวิทยาศาสตร์ ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2542:74-75) ได้จัดให้ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมนี้ อยู่ในความรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของวิชาสังคมวิทยา เนื้อหาและสาระหลักของทฤษฎีนี้มีสาระโดยย่อว่า การรับนวัตกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด ขึ้นอยู่กับบุคคล ระบบ สังคม ระบบสื่อสารนวัตกรรมและระยะเวลา

ทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกทฤษฎีหนึ่ง คือ ทฤษฎีการสร้างความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Lerner's communication theory of modernization) ของ Daniel Lerner โดยเป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายสาเหตุของความเป็นสมัยใหม่หรือความเจริญ ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมด้อยพัฒนาทั้งหลายในโลกจำนวนมากต้องการ สาระสำคัญของทฤษฎีนี้มีอยู่ว่า การสื่อสาร โดยเฉพาะการสื่อสารมวลชนเป็นตัวการทำให้สังคมเกิดความเป็นสมัยใหม่ (ความเจริญก้าวหน้า) ขึ้น โดยทำหน้าที่เผยแพร่ค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมใหม่เมื่อสังคมนำเอาค่านิยมบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้ไปถ่ายทอดปลูกฝังแก่สมาชิกของสังคม ก็จะทำให้สังคมมีค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมแบบใหม่นั้นคือสังคมสมัยใหม่(สัญญา สัญญาวิวัฒน์.2542:80-81)

แนวคิดหลักทางสังคมวิทยาที่สำคัญ ที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในงานวิจัยนี้ได้คือ “ทฤษฎีความทันสมัย”(Modernization Theory) ทฤษฎีนี้ได้รับความนิยมนอย่างสูงจากนักวิชาการและบุคคลทั่วไปทั้งในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วและกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา ความตื่นตัวสนใจในทฤษฎีนี้เป็นผลมาจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดินแดนอาณานิคมทั้งหลายต่างก็ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นเอกราช จนทำให้เกิดรัฐชาติสมัยใหม่ขึ้นในที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ประเทศต่างเหล่านี้ต่างก็ปรารถนาที่จะพัฒนาประเทศของตนไปสู่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับประเทศทางตะวันตกที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว นักทฤษฎีความทันสมัยจึงได้หยิบยกเอาความต้องการเหล่านี้มาสร้างขึ้นเป็นมโนทัศน์และทฤษฎีความทันสมัย เพื่อเสนอกรอบใน

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศโลกที่สาม และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศเหล่านั้น จนทำให้ “ทฤษฎีความทันสมัย” เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมนิยมจากประเทศต่าง ๆ อย่างกว้างขวางทั่วไป ทฤษฎีความทันสมัยได้รับอิทธิพลมาจาก “ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม” (Structural-Functionalist Theory) โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากปาร์สัน (Talcott Parsons) ทฤษฎีนี้เริ่มจากฐานคติว่าด้วย “การดำรงอยู่ในสภาวะดุลยภาพของสังคม” (The assumption of equilibrium) กล่าวคือในสภาวะปกติระบบย่อยต่าง ๆ ในสังคมหนึ่ง ๆ จะกระทำหน้าที่อย่างมีบูรณาการ (integration) ต่อกันเป็นอย่างดี และความจำเป็นเชิงหน้าที่ของระบบย่อยทั้งหลายต่างก็ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ ความต้องการเปลี่ยนแปลงภายในระบบสังคมเกิดจากความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ภายในระบบย่อยเองหรือระหว่างระบบย่อยหนึ่งกับระบบย่อยอื่น ๆ หรืออาจเกิดจากปัจจัยใหม่ ๆ ที่ถูกนำเข้ามาจากระบบสังคมอื่น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้ทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ผลที่ตามมาก็คือระบบสังคมจำเป็นที่จะต้องเคลื่อนย้ายจากสภาวะดุลยภาพที่เป็นอยู่เดิมไปสู่สภาวะดุลยภาพใหม่ ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะดุลยภาพใหม่จำเป็นต้องผนวกองค์ประกอบใหม่ ๆ เข้าสู่ระบบ นอกจากนี้แล้วระบบสังคมยังจำเป็นต้องสร้างบทบาทใหม่ ๆ สำหรับการทำงานใหม่ ๆ ในระบบสังคมจึงมีความซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้นในการที่สังคมเปลี่ยนผ่านจากสภาวะดุลยภาพเดิมไปสู่สภาวะดุลยภาพใหม่จึงจำเป็นต้องแยกความแตกต่างทางด้านบทบาท ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเน้นความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น พร้อม ๆ กับเกิดระบบบรรทัดฐานใหม่ ๆ ที่จะทำให้ความชอบธรรมต่อบทบาทใหม่ ๆ เหล่านั้นด้วย กระบวนการดังกล่าวอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดระเบียบทางสังคมใหม่ หรืออาจก่อให้เกิดสถาบันใหม่ ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อทำหน้าที่จัดระเบียบความขัดแย้งต่าง ๆ ให้เข้ารูปเข้ารอย (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. 2533 : 6-8)

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมยังไม่ได้ให้ความกระจ่างว่าอะไรเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Robert H. Lauer.1978: 84) เพราะทฤษฎีนี้ให้ความสนใจกับสภาวะดุลยภาพในระบบสังคมซึ่งเป็นปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ โดยปาร์สัน ได้จำแนกสังคมออกเป็นสังคมประเพณี-สังคมทันสมัย “สังคมประเพณี” เป็นสังคมที่มีการแยกความแตกต่างเชิงโครงสร้างระดับต่ำ ส่วน “สังคมทันสมัย” เป็นสังคมที่มีการแยกความแตกต่างเชิงโครงสร้างซับซ้อน ทฤษฎีนี้จึงยังไม่ได้อธิบายถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพียงแต่อธิบายลักษณะทั่วไปของสังคมที่ได้แบ่งเป็นขั้นตอนต่างๆไว้แล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมจะมีข้อบกพร่องอยู่บ้างในการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่มีโน้ตที่เห็นว่าด้วยโครงสร้างและความจำเป็นเชิงหน้าที่ของระบบย่อยๆ ในสังคมก็กลายเป็นรากฐานสำคัญของ “ทฤษฎีความทันสมัย” ที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ สอง เป็นต้นมา

เนื่องจากนักทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมมีความเห็นว่า สังคมทุกแห่งจะเปลี่ยนแปลงจากสภาวะดุลยภาพที่ดำรงอยู่เดิมไปสู่สภาวะดุลยภาพใหม่ ดังนั้นในการศึกษาวิเคราะห์สังคมจึงจำเป็นต้องบ่งชี้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากสภาพใดไปสู่สภาพใด ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีความ

ทันสมัยจึงได้นำเอาโมทัศน์ “สังคมประเพณี - สังคมทันสมัย” เข้ามาใช้ในการอธิบาย ซึ่งโมทัศน์เกี่ยวกับ “สังคมทันสมัย” ได้ถูกสร้างขึ้นโดยการดึงเอาลักษณะทางสังคมของประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐอเมริกามาเป็นตัวแบบ ส่วนโมทัศน์เกี่ยวกับ “สังคมประเพณี” นั้นถูกสร้างขึ้นโดยการดึงเอาลักษณะร่วมบางประการของสังคมก่อนทุนนิยมของประเทศต่างๆ ตั้งแต่พิวตลียุโรป อาณาจักรอินคา อาณาจักรมองโกล จีนโบราณ และสังคมโดดเดี่ยวที่มีความเพียงพอในตัวเองหลายแห่งมาเป็นตัวแบบ (Frank T. Fitzgerald, 1981: 6.) นักทฤษฎีกลุ่มนี้มีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศเกิดใหม่หรือประเทศด้อยพัฒนาไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมนั้นเป็นเส้นทางเดียวกันกับที่ประเทศทางตะวันตกเคยผ่านมาแล้ว นั่นคือการเปลี่ยนแปลงจากขั้นตอนของ “สังคมประเพณี” ไปสู่ “สังคมทันสมัย” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นทั่วไปในประเทศด้อยพัฒนา เพียงแต่อาจมีอัตราเร่งที่แตกต่างกัน กระบวนการที่จะนำไปสู่ “ความทันสมัย” ได้แก่ การรับเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากตะวันตก การขยายตัวของเมือง การผลิตเกษตรกรรมเพื่อการค้า การใช้ปัจจัยการผลิตที่ซื้อหามาจากตลาด การผลิตหัตถกรรมในเชิงอุตสาหกรรมที่รวมศูนย์คนงาน การเพิ่มสัดส่วนประชากรในเมือง การย้ายช่วงชั้นได้อย่างเสรี การจัดการศึกษาแบบเป็นทางการ การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบสมัยใหม่ การพัฒนาระบบบริหารราชการที่ซับซ้อน เป็นต้น

ในปัจจุบัน “สังคมทันสมัย” หรือ “ความทันสมัย” ได้รับการกล่าวถึงกันมากขึ้น นักวิชาการบางคนจึงพยายามสร้างโมทัศน์บางประการเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของสังคมทันสมัย เช่น งามพิศ สัตย์สวณ (2545:16-17) ได้นำเสนอไว้ว่า ความทันสมัยเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่มีขอบข่ายกว้างขวางมาก กล่าวคือจะรวมเอาปรากฏการณ์หลาย ๆ อย่างเข้าไว้ด้วยกัน ปรากฏการณ์ที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1. การเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) การเป็นอุตสาหกรรม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม การใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรต่างๆ ทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมากภายในเวลาอันรวดเร็ว ลักษณะดังกล่าวเป็นการผลิตเพื่อป้อนตลาดการค้าขนาดใหญ่โดยการใช้แรงงานที่มีความชำนาญการเฉพาะอย่าง และมีการพัฒนาระบบโรงงานมากมายหลายประเภท ชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทยจำนวนมากอยู่ในกระบวนการทำให้กลายเป็นอุตสาหกรรม จึงมีการนำเอาเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะ ต่าง ๆ มากมายเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ที่มุ่งพัฒนาประเทศไปในแนวเดียวกัน การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทเป็นอย่างมากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2. การเป็นเมือง (Urbanization) การเป็นเมืองหมายถึง การที่สัดส่วนของประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เขตเมืองเป็นเขตตั้งถิ่นฐานที่มีขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของประชากรสูง มีวัฒนธรรมย่อยมากมาย ประชากรมีความแตกต่างกันมากและมักจะไม่รู้จักกันเป็นการส่วนตัว มีความสัมพันธ์กันแบบทางการ มีการจำแนกความแตกต่างและมี

ความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น ที่อยู่และที่ทำงานของคนในเมืองมักจะแยกออกจากกัน การควบคุมทางสังคมมักเป็นทางการ โดยทั่วไปสังคมต่าง ๆ มักใช้จำนวนประชากรเป็นเกณฑ์สำคัญในการกำหนดเขตเมือง

3. ระบบราชการ (Bureaucracy) ระบบราชการ หมายถึง โครงสร้างทางสังคมที่มีการจัดระเบียบสูงต่ำต่าง ๆ กันทั้งนี้เพื่อให้บริหารองค์กรขนาดใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพขององค์กรจะมีมากขึ้นเมื่อผู้มีอำนาจหน้าที่ในตำแหน่งต่าง ๆ มีบทบาทตามที่ได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน ระบบราชการจะมีวินัยเป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับ มีการเข้าทำงานในองค์กรต่าง ๆ ตามความรู้ความสามารถ มีระบบการควบคุมโดยการให้เงินเดือน เลื่อนขั้น และการลงโทษ ปัจจุบันระบบราชการมีบทบาทสำคัญมากในทุกสังคม เพราะเป็นระบบที่กำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อวางแผนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อประชาชนทั่วไป

จากแนวคิดและทฤษฎีที่น่าเสนอมาจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่อง “สังคมประเพณี” และ “สังคมทันสมัย” เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาหรืออธิบาย ปรัชญาการณความเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานทางวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นกรอบความคิดต่อการวิเคราะห์ในประเด็น “การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อผ่านประเพณีพิธีกรรม” ของผู้คนชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงพัฒนาการและแบบแผนวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา
2. ผลการศึกษาจะทำให้ทราบและเข้าใจถึงความเป็นมาและวิวัฒนาการของประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา
3. ผลการศึกษาจะทำให้เข้าใจถึงมูลเหตุของการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา
4. ผลการศึกษาจะมีส่วนทำให้ผู้คนและชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ที่สั่งสมและถ่ายทอดจนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอันที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอด รักษาและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตต่อไป
5. ผลการศึกษาจะเป็นองค์ความรู้ และเป็นประโยชน์ในทางวิชาการในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นในมิติทางด้านวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนทางการอนุรักษ์ คุ้มครองมรดกวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อมิให้ภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนสูญหายหรือแปรเปลี่ยนไป

6. ผลการศึกษาจะมีส่วนส่งเสริมให้ผู้คนและชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเกิดความภาคภูมิใจ สำนึกและหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งยังส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน อย่างหลากหลายวัฒนธรรม ในการที่จะแสวงหาวิธีการเพื่อคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนร่วมกัน เพื่อดำรง รักษา พัฒนาท้องถิ่นบนฐานของภูมิปัญญา ระบบคุณค่าคุณธรรม เพื่อยืนหยัดทางวัฒนธรรมท่ามกลางการถาโถมของกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคม

นิยามศัพท์

ชาวจีนหรือคนจีน หมายถึง ชนเชื้อชาติจีนที่ถือกำเนิดและอยู่อาศัยในดินแดนจีน

ชาวจีนโพ้นทะเล หมายถึง ชาวจีนหรือคนจีนที่อพยพออกจากประเทศจีนหรือ ดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีนแล้วเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนต่างๆทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทยและบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

ชาวไทยเชื้อสายจีน หมายถึง บุตรหลานของชาวจีนที่ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย รวมทั้งชาวจีนโพ้นทะเลที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและได้สัญชาติไทยตามกฎหมาย

ชุมชนชาวจีน หมายถึง ย่านที่พักอาศัยและทำการค้าของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนรวมทั้งหมายถึงการพบปะสังสรรค์ในหมู่ชาวจีนเป็นประชาคมเช่น สมาคม องค์กร มูลนิธิ ตระกูลแซ่ ฯลฯ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ถูกปฏิบัติและนำความเจริญองงามให้แก่หมู่คณะ

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี

พิธีกรรม หมายถึง การบูชาแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนาและความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่ง การยอมรับเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้จากสติปัญญาโดยมีเหตุผลหรือความศรัทธาหรือไม่มีจริงหรือโดยไม่มีเหตุผลก็ได้ทั้งนี้อาจจะเป็นความเชื่อส่วนบุคคลหรือความเชื่อของกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มชน

การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนไทยพื้นเมืองและกลุ่มชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งมีวัฒนธรรมต่างกันและมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันแต่ในกรณีที่วัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ที่มีผลไม่เท่ากันคนกลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่งแต่ก็ยอมรับความ หลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมด้วย

บทที่ 2

ภูมิหลังของชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งมีสภาพภูมิศาสตร์และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานของผู้คนทำให้พื้นที่แห่งนี้มีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาอย่างยาวนาน ขณะเดียวกันพื้นที่แห่งนี้ก็เปิดรับการหลั่งไหลเข้ามาของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์มาโดยตลอด ซึ่งตลอดระยะเวลาดังกล่าว “ชาวจีน” นับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการอพยพโยกย้ายเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้เป็นจำนวนมาก และในเวลานั้นชาวจีนคือ กลไกหนึ่งที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่แห่งนี้

พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา

นับตั้งแต่มีสิ่งมีชีวิตก่อกำเนิดขึ้นบนโลก “น้ำ” และ “แหล่งน้ำ” ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสูงยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ดังข้อเท็จจริงของกฎธรรมชาติที่พิสูจน์ให้เห็นว่า “น้ำ” คือ ส่วนประกอบเบื้องต้นที่สำคัญและเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีพของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ขณะเดียวกันข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีก็ให้ข้อพิสูจน์ว่า “แหล่งน้ำ” อันอุดมสมบูรณ์ก็เป็นหนึ่งในเงื่อนไขและปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อมนุษย์ในการแสวงหาพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนมาตั้งแต่ในอดีต ดังตัวอย่างที่ปรากฏว่าอารยธรรมสำคัญๆ ของมนุษยชาติมักก่อกำเนิดขึ้นในบริเวณที่ใกล้เคียงกับแหล่งน้ำและสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำได้เสมอ อาทิเช่น แหล่งอารยธรรมอินเดียซึ่งมีจุดกำเนิดขึ้น ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคา แหล่งอารยธรรมจีนซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแม่น้ำฮวงโหและแยงซี ในขณะที่อารยธรรมของโลกอาหรับก็เกิดขึ้น ณ ที่ราบลุ่มระหว่างแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส แม้กระทั่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็พบการเกิดขึ้นของแหล่งอารยธรรมต่างๆตามแหล่งน้ำสำคัญๆ เช่น อารยธรรมที่บริเวณลุ่มแม่น้ำแดง อารยธรรมพม่าบริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวดี อารยธรรมของรัฐไทย บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อารยธรรมเขมรบริเวณทะเลสาบเขมร เป็นต้น

พื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ซึ่งมีหลักฐานบ่งบอกถึงการตั้งบ้านเรือนและขยายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่อย่างยาวนาน และชุมชนที่เกิดขึ้นในภาคใต้อีกก็มีความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำอย่างใกล้ชิดเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อสภาพทางภูมิประเทศของภาคใต้ซึ่งมีพื้นที่เป็นแหลมหรือคาบสมุทรที่ทอดตัวตามแนวเหนือ-ใต้ลงตรงกลางระหว่าง 2 ฝั่งมหาสมุทรใหญ่ คือ ภาคใต้ฝั่งตะวันออกซึ่งติดต่อกับทะเลอ่าวไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรแปซิฟิกและภาคใต้ฝั่งตะวันตก ซึ่งติดต่อกับทะเลอันดามันซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย จากสภาพทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ทำให้พื้นที่ภาคใต้ของไทยอยู่ในเขตของอิทธิพลลมมรสุม ซึ่งมีผลต่อการได้รับปริมาณน้ำฝนเป็นจำนวนมากและนำมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำและพืชพันธุ์ธัญญาหารในพื้นที่ จากสภาพดังกล่าวทำให้มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในพื้นที่ภาคใต้มาอย่างยาวนาน

นอกจากนี้ผู้คนต่างถิ่นจำนวนมากก็เคยเดินทางเข้ามายังดินแดนแห่งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่ต่างกันไปตามแต่เงื่อนไขและบริบทของยุคสมัย ซึ่งผู้คนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้ใช้ประโยชน์จาก “แหล่งน้ำ” ในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็น “แหล่งน้ำจืด” และ “แหล่งน้ำทะเล” เพื่อกิจประโยชน์ต่าง ๆ กัน เช่น การใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การใช้แหล่งน้ำเป็นแหล่งอาหารและการแหล่งน้ำเป็นเส้นทางคมนาคม เป็นต้น ซึ่งการดำรงอยู่ของผู้คนในภาคใต้ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำนั้นปรากฏร่องรอยผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นจำนวนมาก ทั้งที่กล่าวถึงผู้คนที่ตั้งรกรากในดินแดนแถบนี้และหลักฐานที่กล่าวถึงการเดินทางเคลื่อนย้ายไปมาของผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาสู่ดินแดนแห่งนี้ เช่น ชุมชนโบราณยะรังในบริเวณแม่น้ำและอ่าวปัตตานี ชุมชนโบราณในพื้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพื้นที่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมชนนครศรีธรรมราชที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งน้ำจากเทือกเขาหลวงและทะเลฝั่งอ่าวไทย เป็นต้น

นอกเหนือจากการที่ภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำอันเป็นประโยชน์ต่อกิจการต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งทำให้มีการตั้งรกรากและสร้างชุมชนของผู้คนในพื้นที่แถบนี้มาอย่างยาวนานแล้ว ก็มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่มองว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคใต้ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดโครงสร้างทางสังคม และก่อให้เกิดพลังความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปในทิศทางที่ต่างออกไปจากภูมิภาคอื่น” (อมรา ศรีสุชาติ, 2544: 2) และ “ลักษณะเฉพาะเช่นนี้มีผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในภูมิภาคนี้ตั้งแต่สมัยแรกเริ่มมาจนถึงปัจจุบัน” (นันทวรรณ ภูสว่าง, 2543: 245) ถึงแม้ว่าในปัจจุบันข้อเสนอทางวิชาการยังคงไม่อาจสรุปได้อย่างเบ็ดเสร็จว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ คือ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของผู้คนและชุมชน เพราะบริบทและเงื่อนไขอื่น ๆ ในแต่ละยุคสมัย ก็มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของผู้คนและชุมชนเช่นกัน แต่สำหรับพื้นที่ภาคใต้แล้วก็คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าปัจจัยและเงื่อนไขของสภาพภูมิศาสตร์ คือ ส่วนประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนและชุมชนในดินแดนแห่งนี้มาอย่างยาวนาน

เมื่อกล่าวถึงพื้นที่แหล่งน้ำของภาคใต้ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อดำรงชีวิตและการตั้งถิ่นฐานและของผู้คนมาอย่างยาวนาน ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึง “ทะเลสาบสงขลา” ซึ่งเป็นทะเลสาบเพียงแห่งเดียวในภาคใต้และนับเป็นทะเลสาบที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ในภาคใต้ตอนกลางก่อนมาชายฝั่งทะเลตะวันออก มีพิกัดทางภูมิศาสตร์ ระหว่างลองจิจูด 100 องศา 4 ลิปดาตะวันออก และละติจูด 7 องศา 5 ลิปดาเหนือ ปากทะเลสาบติดต่อกับอ่าวไทยในเขตอำเภอเมือง และ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีระดับน้ำลึกประมาณ 1-2 เมตร ลักษณะตอนกลางเป็นที่ลุ่มต่ำคล้ายท้องกระทะ มีลำคลองหลายสายที่ไหลลงสู่ทะเลสาบแห่งนี้ ทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ประมาณ 1,042.6 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 650,375 ไร่ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ทะเลสาบตอนล่าง ทะเลสาบตอนบนและทะเลน้อย โดยที่ทะเลสาบตอนล่างเป็นพื้นที่น้ำเค็มและน้ำกร่อยจากอิทธิพลนี้ทะเลมีอาณาเขต

ตั้งแต่ปากทะเลสาบในจังหวัดสงขลาไปถึงช่องแคบปากกรอ ทะเลสาบตอนบนหรือทะเลหลวง เป็นพื้นที่น้ำจืดตั้งแต่เขต อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุงมาถึงช่องแคบปากกรอ ส่วนทะเลน้อย เป็นทะเลสาบตอนใน ซึ่งแบ่งแยกออกจากทะเลสาบสงขลา แต่มีลำคลองที่เชื่อมทะเลสาบทั้ง 2 ส่วนเข้าด้วยกัน (ไพโรจน์ สิริตาภรณ์ และ อังสุณีย์ ชุณหพราบ, 2542: 3057)

ไพฑูรย์ พงศบุตร และคณะ (2534 : 241) ทิวา ศุภจรรยา (2535: 58) และศรีศักร วัลลิโภดม (2535: 17) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์อันนำมาสู่การเกิดทะเลสาบ สงขลาว่า ทะเลสาบสงขลาเกิดจากการยกของสันดอนชายฝั่งมาเชื่อมเข้ากับบริเวณเกาะที่อยู่ใน บริเวณอ่าวหรือช่องแคบ เมื่อสันดอนจากชายฝั่งมาเชื่อมกับเชื่อมตัวเกาะแล้วบริเวณที่เคย เป็นอ่าวหรือช่องแคบก็เปลี่ยนสภาพไปเป็น “ทะเลสาบ” โดยในปัจจุบันทะเลสาบสงขลา มีสัน ดอนเป็นแนวยาวทางฝั่งตะวันออกปิดกั้นทะเลสาบให้แยกตัวออกจากทะเลภายนอก (อ่าวไทย) เหลือเพียงช่องทางเล็กๆ ซึ่งมีความกว้างประมาณ 300 เมตรทางตอนใต้สุดของสันดอนเป็น ช่องทางให้กระแสน้ำน้ำไหลผ่านเข้าออกระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทยได้ ซึ่งช่องทางนี้อยู่ ระหว่างบริเวณหัวเขาแดง อ.สิงหนคร กับ อ.เมือง จ.สงขลา นั้นเอง

ก่อนหน้านี้ “ทะเลสาบสงขลา” จะมีสภาพทางภูมิศาสตร์เช่นในปัจจุบัน พื้นที่ดังกล่าว ได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทั้งจากการกระทำของธรรมชาติและน้ำมือของ มนุษย์มาแล้วหลายครั้งจนกระทั่งมีสภาพทางกายภาพดังที่ปรากฏในปัจจุบัน โดยในอดีตนั้น พื้นที่ “ทะเลสาบสงขลา” ไม่เคยปรากฏในแผนที่หรือหลักฐานใดๆทั้งสิ้น เพราะในอดีตพื้นที่ซึ่ง เป็น “ทะเลสาบ” นั้น เป็นพื้นที่ของ “ทะเลเปิด” กล่าวคือ พื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นส่วนหนึ่งของ มหาสมุทรแปซิฟิกมาก่อนโดยมีหมู่เกาะต่างๆอยู่บริเวณชายฝั่งอ่าวไทย โดยมีเกาะขนาดใหญ่ เกาะหนึ่งวางตัวเป็นแนวยาวขนานกับชายฝั่งทำให้พื้นที่ระหว่างเกาะกับชายฝั่งมีลักษณะเป็น “อ่าว” หรือ “ช่องแคบ” แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ เช่น การทับถมของตะกอน และการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำที่นำไปสู่การเกิดเกาะแก่งขึ้นก่อนที่เกาะเหล่านั้นจะขยาย พื้นที่จนรวมเป็นผืนแผ่นดินเดียวกันในที่สุด ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานแผนที่ของนักสำรวจชาว ฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาค้าขายในสมัยกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2223 ที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ แถบลุ่มน้ำสงขลาในปัจจุบัน คือ พื้นที่ของหมู่เกาะประมาณ 5 เกาะ โดยมีเกาะใหญ่ที่สุดมีชื่อว่า I Goete Inficos ซึ่งมีพื้นที่ใกล้เคียงกับเมืองซิงกอร่า (Singora) นอกจากนี้ยังมีแผนที่ของนัก เดินทางชาวอังกฤษ ชื่อ เฟรเดอริค อาร์เธอร์ นีล ที่เดินทางจากเมืองนครศรีธรรมราชไปเมือง พัทลุง และเมืองสงขลาในปี พ.ศ. 2393 ได้เขียนแผนที่ที่แสดงให้เห็นว่าตั้งแต่พื้นที่เมือง นครศรีธรรมราชถึงสงขลา มีเกาะขนาดใหญ่ที่เรียกว่า ทันทาเลม (Tantalem) ทำให้ชายฝั่งมี ลักษณะของช่องแคบ โดยที่เรือจากเมืองนครศรีธรรมราชสามารถเดินทางออกสู่ทะเลได้ทั้งจาก ทางชายฝั่งปากพาง และฝั่งสงขลา (ไพโรจน์ สิริตาภรณ์ และอังสุณีย์ ชุณหพราบ, 2542: 3075)

กระบวนการทางภูมิศาสตร์บางประการ เช่น การทับถมของตะกอน มีส่วนทำให้ดินแดน ที่เคยเป็นหมู่เกาะและพื้นที่ริบเชื่อมโยงเข้าหากัน และในที่สุดพื้นที่ซึ่งเคยเป็นทะเลเปิดก็

กลายเป็นทะเลสาบในที่สุด อย่างไรก็ตามทะเลสาบสงขลามิได้เป็นทะเลปิดเนื่องจากทางตอนล่างของทะเลสาบยังคงมีทางออกสู่อ่าวไทยได้ จากการสำรวจหลักฐานเอกสารพบว่าอย่างน้อยที่สุดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พื้นที่ที่เคยเป็นช่องแคบก็เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นทะเลสาบแล้ว ดังปรากฏในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ในปี พ.ศ. 2427 ก็กล่าวถึง “ทะเลสาบสงขลา” ไว้ว่า “...ในทะเลสาบสงขลาที่ตั้งแต่เขาเขียนไปถึงคลองปากทรงประมาณ 400 เส้น น้ำในร่องทะเลประมาณ 2 คอก ร่องกว้างประมาณ 20-30 วา นอกนั้นน้ำประมาณคอกทั้งสิ้น เวลานั้นน้ำขึ้นน้ำลงประมาณคอกเศษ มีหาดทรายกลางทะเลผุดหลายแห่งเวลาน้ำมากเดือน 12 เดือนอ้ายน้ำท่วมตลิ่ง น้ำในทะเลสาบถึง 5 คอก น้ำจืดตลอดทะเลสาบและแม่น้ำตลอดออกมาจนถึงเรือจอดที่อ่าวเมืองสงขลา...” (สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์, 2504: 69) พระนิพนธ์ชิ้นนี้ถือเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2427 หมู่เกาะต่างๆได้เชื่อมโยงกันทำให้ช่องแคบกลายเป็นผืนแผ่นดินเดียวกันโดยสมบูรณ์แล้ว และคำว่าทะเลสาบก็เข้ามาแทนที่คำว่าช่องแคบแล้วเช่นเดียวกัน

การเข้ามาของชาวจีน ในลุ่มทะเลสาบสงขลา

ผลจากการที่บริเวณรอบทะเลสาบสงขลามีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่และมีความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากอยู่ติดกับทะเลสาบสงขลาและมีลำน้ำสายต่าง ๆ หลายสายไหลผ่านรวมทั้งมีเส้นทางทางทะเลที่สามารถติดต่อค้าขายกับดินแดนห่างไกลได้สะดวก จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีร่องรอยการตั้งบ้านเรือนของผู้คนและมีการก่อตั้งชุมชนขนาดใหญ่ในพื้นที่แถบนี้มาอย่างยาวนาน แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังคงมีชุมชนขนาดใหญ่ตั้งกระจายอยู่ในเขตพื้นที่ต่างๆของลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น ชุมชนในเขตอำเภอเมือง อำเภอหาดใหญ่ อำเภอกวนเนียง อำเภอบางกล่ำ อำเภอลี้หวนคร อำเภอสิงหนคร อำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสดินธุ์ และอำเภอระโนดของจังหวัดสงขลา ชุมชนในเขตอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอควนขนุน อำเภอเขาชัยสน อำเภอบางแก้ว และอำเภอปากพะยูนของจังหวัดพัทลุง และชุมชนในเขตอำเภอชะอวด และอำเภอหัวไทร ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น และเนื่องจากพื้นที่เหล่านี้เป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นในพื้นที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์รอบๆทะเลสาบสงขลา จึงมักจะถูกเรียกรวมๆกันว่าเป็นพื้นที่ “ลุ่มทะเลสาบสงขลา” ซึ่งคำว่า “ลุ่มทะเลสาบสงขลา” นี้ มิได้มีความหมายหรือมิติทางสภาพภูมิศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังมีความหมายและมิติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคมอย่างใกล้ชิด เพราะสภาพเงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อมของพื้นที่แห่งนี้ คือ พื้นฐานที่สำคัญต่อผู้คนและชุมชนแถบนี้ในการสร้างสรรค์ ผสมผสานและสืบทอดอารยธรรมและภูมิปัญญาอย่างยาวนาน

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาพื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งชุมชนขึ้นมาหลายแห่ง โดยในระยะเวลาดังกล่าวชุมชนเหล่านั้นได้ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมามีบทบาทที่สำคัญในทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมอยู่เป็นระยะๆ โดยในบางยุคอาจมีชุมชนใดชุมชนหนึ่งมีบทบาทโดดเด่นจนกระทั่งควบคุมหรือครอบงำเหนือชุมชนอื่นๆ ในขณะที่

บางยุคบางสมัยชุมชนเหล่านี้อาจตกอยู่ภายใต้การควบคุมหรือครอบงำโดยดินแดนที่ห่างไกล แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลายังคงมีความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างกันมาโดยตลอด ขณะเดียวกันชุมชนเหล่านี้ก็ได้สร้างเครือข่ายและระบบความสัมพันธ์กับดินแดนภายนอกอันนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงหลายประการของชุมชนแถบนี้ เช่น การเดินทางโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามา-จากไปของผู้คนจำนวนมาก หลากชาติพันธุ์ การลอก-รับ-ปรับ-เปลี่ยนทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งกระบวนการเหล่านี้มีผลอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชนเหล่านี้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่เดินทางเข้ามาตั้งเมืองสงขลานั้น “กลุ่มชาวจีน” อาจเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา เพราะตลอดระยะเวลาอันยาวนานมาแล้วที่ชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่อพยพโยกย้ายเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก และกลายเป็นคนที่มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลามาโดยตลอดในทุกยุคทุกสมัย

ถึงแม้ว่าคำสอนของลัทธิขงจื้อซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อผู้คนและสังคมจีนจะปลูกฝังให้ชาวจีนตระหนักว่าจะต้อง “ไม่เดินทางออกนอกดินแดนบรรพชน” และหากใครละเมิดก็จะถือว่าเป็นผู้ทรยศต่อแผ่นดินเกิด รวมถึงกฎหมายของราชสำนักจีนในบางยุคที่ห้ามมิให้มีการเดินทางออกนอกดินแดนจีน แต่เนื่องด้วยความยากไร้ในแผ่นดินเกิดอันเกิดจากภัยธรรมชาติ ทุพภิกขภัย การกดขี่จากระบบศักดินาของขุนนางและราชสำนัก รวมถึงโอกาสทางการค้าและการแสวงหาโชคในต่างแดนก็เป็นแรงขับดันให้คนจีนจำนวนมากอพยพออกไปแสวงหาหนทางใหม่ๆยังดินแดนใหม่ๆเสมอ ซึ่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่ชาวจีนอพยพนิยมเลือกเป็นดินแดนแห่งโอกาส ดังปรากฏว่ามีชาวจีนบางส่วนเริ่มเดินทางเข้ามาค้าขายและบางส่วนก็อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 13 โดยมีหลักฐาน คือ ภาพสลักนูนต่ำศิลปะเขมร ในปราสาทบายนกลางเมืองนครธมของอาณาจักรเขมรโบราณซึ่งสร้างขึ้นสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก่อนทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 13 ซึ่งภาพสลักดังกล่าวได้แสดงให้เห็นภาพเรือสำเภากจีนและภาพลูกเรือซึ่งมีรูปลักษณ์บ่งบอกว่าไม่ใช่ชาวเขมรเป็นผู้ควบคุมเรือ เรือสำเภาดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับเรือสำเภาแบบที่ชาวจีนในสยามสร้างขึ้นและใช้สำหรับค้าขายในบริเวณอ่าวสยาม ภาพสลักนูนต่ำที่ค้นพบดังกล่าวถือเป็นเครื่องยืนยันความเชื่ออย่างแข็งขันของนักวิชาการชาวเยอรมันกลุ่มหนึ่งคือ Mosolf, Credner และ Helbig ที่สรุปไว้ว่า พ่อค้าจีนได้มาตั้งตลาดการค้าและเมืองท่าในอ่าวสยามก่อนที่คนไทยจะอพยพมาถึงบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาและแหลมมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 13 (จี .วิลเลียม สกินเนอร์, 2529: 52)

ในประวัติศาสตร์ “รัฐชาติ” ของไทย ระบุว่าในสมัยสุโขทัยและอยุธยามีชาวจีนที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวสยามรวมทั้งเข้ามาประกอบอาชีพช่างฝีมือต่างๆอย่างสม่ำเสมอ ต่อมาชาวจีนซึ่งชำนาญในเรื่องการค้าขายจึงมีโอกาสเข้ารับราชการเป็นขุนนางในตำแหน่งพระคลังสินค้าโดยมีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะบทบาทใน “กรมท่าซ้าย” ซึ่งมีหน้าที่ดูแลการค้าขายกับดินแดนที่

ตั้งอยู่ตาม “ฝั่งทะเลด้านซ้าย” ของอยุธยา ซึ่งได้แก่ ทะเลอ่าวไทยและมหาสมุทรแปซิฟิกอันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสำคัญ เช่น จีน ญี่ปุ่น ทั้งนี้การกำหนดทิศทาง “ฝั่งซ้าย” หรือ “ฝั่งขวา” นี้อาจขัดกับหลักทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน ซึ่งทะเลฝั่งซ้ายของอยุธยาคือมหาสมุทรอินเดีย แต่การกำหนดในสมัยอยุธยานั้นกำหนดจากการมองตามการไหลออกสู่ทะเลของแม่น้ำเจ้าพระยาจึงทำให้ต่างจากมุมมองตามแผนที่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามจากหลักฐานต่างๆ ลัทธิระบุว่าดินแดนแห่งแรกที่ชาวจีนเข้ามาในเขตสยามเพื่อทำการค้า คือ บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันนั่นเอง ทั้งนี้อาจมีเหตุผลมาจากข้อจำกัดเรื่องการเดินเรือโดยอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออันทำให้เรือของพ่อค้าจีนสามารถเดินทางมายังพื้นที่แถบนี้ได้สะดวก ซึ่งแม้กระทั่งทุกวันนี้ผู้คนจำนวนมากในภาคใต้ยังเรียกลมมรสุมนี้ว่า “ลมเภา” หรือ “ลมสำเภา” อันแสดงถึงช่วงเวลาแห่งการเดินทางเข้ามาของ “เรือสำเภา” หรือ “เรือเภา” ในภาษาถิ่นใต้ได้เป็นอย่างดี สภาพของการเดินทางโดยพึ่งพาต่อทิศทางและฤดูกาลของลมมรสุมเช่นนี้ทำให้พ่อค้าจีนต้องแวะพักขนถ่ายสินค้าในหัวเมืองต่างๆ บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย การเดินทางเข้ามาของชาวจีนในดินแดนภาคใต้ของไทยดังกล่าว นำมาสู่การตั้งชุมชนชาวจีนขึ้นโดยเฉพาะตามเมืองท่าต่างๆ ของคาบสมุทรลพบุรี จากบันทึกการเดินทางของคณะหลวงจีนที่เดินทางไปสืบพระศาสนาในอินเดียและเมื่อเดินทางกลับได้แวะพักที่คาบสมุทรลพบุรีก็ได้กล่าวถึงชุมชนชาวจีนที่ตั้งขึ้นอย่างถาวรในเมืองท่าของดินแดนแถบนี้

การเดินทางติดต่อค้าขายเหล่านี้นำไปสู่การตั้งชุมชนของชาวจีนขึ้นในหลายๆ พื้นที่ของภาคใต้ และตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนเหล่านี้มีการขยายตัวมาโดยตลอดอันเป็นผลมาจากการอพยพของชาวจีนมาสู่ภูมิภาคแห่งนี้หลายระลอก การอพยพโยกย้ายของชาวจีนเข้ามาในพื้นที่ภาคใต้เป็นจำนวนมากนั้นอาจ... เพราะเป็นธรรมเนียมของคนจีนที่ชอบใช้คนชาติเดียวกันเป็นลูกมือยิ่งคนจีนที่ได้เป็นเจ้าของกิจการก็มักจะจ้างคนจีนด้วยกันเป็นลูกจ้าง ถ้าหากไม่สามารถหาคนจีนที่อยู่ในเมืองไทยได้ก็จะชักชวนคนจีนด้วยกันจากเมืองจีนเข้ามาร่วมงาน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักฐานในเมืองไทยเป็นจำนวนมากขึ้น...” (ชัยเรื่องศิลป์, 2522: 33) อย่างไรก็ตามเนื่องจากในดินแดนจีนมีความกว้างใหญ่ไพศาลคนจีนจึงมีความหลากหลายด้านภาษาและวัฒนธรรมดังนั้นชาวจีนที่อพยพเข้ามายังภาคใต้ของไทยจึงมีหลากหลายกลุ่มตามไปด้วยซึ่งแต่ละกลุ่มก็มักจะมีการตั้งชุมชนของตนขึ้นดังที่ตรุณี แก้วม่วง และคณะ (2542: 1681-1713) อธิบายไว้ว่า การอพยพของชาวจีนมีความเกี่ยวข้องกับสายสัมพันธ์ทางเครือญาติและสังคมของชาวจีน จึงมักจะพบว่าเมื่อชาวจีนเหล่านี้อพยพไปยังดินแดนต่างๆ ก็มักจะเลือกอพยพหรือโยกย้ายไปยังชุมชนที่ชาวจีนกลุ่มเดียวกับตนไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากหรือมีบทบาทสำคัญอยู่ในดินแดนนั้นๆ เพราะฉะนั้นยังมีชาวจีนกลุ่มใดเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ในประเทศไทยมากก็ย่อมจะดึงชาวจีนในกลุ่มภาษานั้นให้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นลูกโซ่ตามไปด้วย เช่น ในท้องที่ภาคกลางของไทยซึ่งมีชาวจีนมีชาวจีนแต่จีวอาศัยอยู่มากกว่าจีนกลุ่มอื่น ส่วนชาวจีนที่เข้ามาในภาคใต้นั้นมีอยู่หลายกลุ่มโดยในฝั่งตะวันออกส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนไหหลำและแต้จิ๋ว ยกเว้นสงขลาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ส่วนฝั่ง

ตะวันตกมักเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนและจีนแคะ จากมณฑลฟูเจี้ยนและกวางตุ้ง นอกจากนี้แล้วก็ยัง
มีชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นๆ อีกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยกระจายอยู่ทั่วภาคใต้ของไทย อาทิ
ชาวจีนฮกเกี้ยน จีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง (ตรุณี แก้วม่วงและคณะ, 2542: 1681-1713)

การขุดค้นพบทางโบราณคดีในหลายๆ แห่งในพื้นที่ภาคใต้ที่มีการค้นพบภาชนะ
เครื่อง ถ้วยชามแบบจีนหลายๆ รูปแบบและหลายยุคสมัยก็เป็นอีกหนึ่งหลักฐานในการยืนยัน
สมมติฐานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับผู้คนและชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของไทยได้เป็น
อย่างดี นอกจากนี้ชื่อบ้านนามเมืองหลายแห่งในพื้นที่ภาคใต้ของไทยยังแสดงให้เห็นร่องรอย
ของการติดต่อสัมพันธ์กับชาวจีนดังที่ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์¹ ได้รวบรวมชื่อเมืองในภาคใต้ที่
ปรากฏนามอยู่ในบันทึกของจีนว่าเคยเป็นที่จอดหรือเป็นท่าเรือสำเภอาของจีน เช่น อู่ตะเภา
น้อย (ชุมพร) เขาเภา (ชุมพร), สำเภา (นครศรีธรรมราช), อู่ตะเภา (นครศรีธรรมราช) คลอง
ไอ้ะ (นครศรีธรรมราช), เสาเภา, (สงขลา), อู่ตะเภา (สงขลา) ปะโอ (สงขลา), ท่าสำเภาเหนือ
หรือท่าเภาเหนือ (พัทลุง) ท่าสำเภาใต้หรือท่าเภาใต้(พัทลุง), ท่าจีน(สตูล), อ่าวท่าจีน(สตูล),
เขาสำเภาหิน (ตรัง) ท่าสำเภา(ตรัง), ช่องเภา (กระบี่), บางจีน(พังงา), เกาะตะเภาใหญ่หรือ
เกาะเภาใหญ่(ภูเก็ต) เกาะตะเภาน้อยหรือเกาะเภาน้อย (ภูเก็ต) เป็นต้น (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์
และคณะ, 2544: 16)

ชาวจีนกับชุมชนโบราณลุ่มทะเลสาบสงขลา

สภาพทางภูมิศาสตร์ของลุ่มทะเลสาบสงขลาที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานดังที่กล่าวไปข้างต้น
ทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีการตั้งฐานของผู้คนและชุมชนมาอย่างยาวนาน จากการศึกษาทาง
ประวัติศาสตร์และโบราณคดีของนักวิชาการของไทยและต่างประเทศจำนวนมากได้บอกร่องรอย
วิวัฒนาการและความเป็นมาของผู้คนและชุมชนในบริเวณนี้ได้เป็นอย่างดี การค้นพบหลักฐาน
ต่างๆ อาจนำไปสู่ข้ออธิบายความเป็นมาของผู้คนและชุมชนในพื้นที่แถบนี้ได้ว่า ชุมชนบริเวณ
รอบทะเลสาบสงขลา มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์
โดยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 12) ได้มีผู้คนเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานใน
บริเวณรอบทะเลสาบสงขลากระจายอยู่ตามป่าเขาและถ้ำหินปูน เช่น บริเวณเขาชัยสน
เขาเจ็ยก จังหวัดพัทลุง เขารักเกียรติ เขารูปช้าง จังหวัดสงขลา และตามแม่น้ำลำคลอง
สายต่างๆ โดยผู้คนส่วนใหญ่จะตั้งหลักแหล่งทำการเพาะปลูกกระจายอยู่เป็นหย่อมๆ ต่อมา
ผู้คนได้เคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่บริเวณริมฝั่งทะเล เพราะมีการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนอื่นๆ
และต่อมาก็เริ่มมีการตั้งชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น

ยงยุทธ ชูแว่น นักประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ภาคใต้ เสนอว่าบริเวณที่เคย
เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่เก่าแก่ที่สุดของลุ่มทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่บนคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งพื้นที่
นั้นถูกเรียกขานจากชาวบ้านในพื้นที่ว่า “แผ่นดินบก” (ยงยุทธ ชูแว่น, 2529:12) คือ บริเวณ

¹ ศาสตราจารย์, เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ตั้งแต่เขตอำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ มาจนถึงหัวเขาแดงในพื้นที่อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ฝังตะวันออกของลุ่มทะเลสาบสงขลา เมืองสทิงพระเป็นเมืองที่มีขนาดเล็ก โดยมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 6,740 ตารางวา หรือประมาณ 47.6 ไร่ ซึ่งนับว่าเป็นเมืองขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับเมืองนครศรีธรรมราช ที่มีเนื้อที่ 638 ไร่ และเชียงใหม่ 1,600 ไร่ (สงบ ส่งเมือง, 2522: 19-20) ทั้งนี้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่ระบุได้ว่ามี การตั้งชุมชนมาอย่างน้อยที่สุดก็ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่ง ศรีศักร วัลลิโกดม ได้แบ่งพัฒนาการของเมืองสทิงพระเป็น 3 ระยะ คือ ระยะแรก ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 ชุมชนเริ่มมีความสัมพันธ์กับดินแดนภายนอกและรับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ เห็นได้จากการขุดค้นพบ เทวรูปพระนารายณ์ทรงหมวกแขก เทวรูป พระคเณศและศิวลึงค์ แต่ก็พบโบราณวัตถุที่มีอิทธิพลของศาสนาพุทธมหายาน เช่น เทวรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ระยะที่สองราวพุทธศตวรรษที่ 14-17 พบศาสนวัตถุของพุทธมหายานและศาสนาพราหมณ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรูปแบบศิลปกรรมของศรีวิชัย สันนิษฐานว่าชุมชนบริเวณนี้มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับชวา และสุมาตรา ระยะที่สามตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 18 ลงมา พบร่องรอยของชุมชนโบราณที่เป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่ อันเห็นได้จากศาสนสถานในพุทธศาสนาและชุมชนที่มีคูน้ำล้อมรอบ รวมถึงสระน้ำหรือตระพังสำหรับกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคของผู้คน ชุมชนในช่วงนี้มีความหนาแน่นมากขึ้นและมีการติดต่อกับค้าขายกับโลกภายนอกมากขึ้น และเริ่มปรากฏพัฒนาการของชุมชนสู่การเมืองใหญ่ คือเมืองสทิงพระ (ศรีศักร วัลลิโกดม, 2546: 282-288)

ภาพของชุมชนขนาดใหญ่ในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระยังได้รับการนำเสนอผ่านการค้นคว้าของนักวิชาการชาวตะวันตกที่เข้ามาสำรวจและศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในพื้นที่ภาคใต้ของไทยในช่วงทศวรรษที่ 2500 โดยมีผลงานที่น่าสนใจหลายชิ้น เช่น เอช.จี. ควอริทซ์ เวลส์ (H.G. Quaritch Wales) ที่เสนอบทความเรื่อง A Stone Casket form Satingphra ที่ตีพิมพ์ในวารสารของสยามสมาคม (Journal of the Siam Society (Vol LII, Part 2, July 1964) โดยงานนี้กล่าวถึงการค้นพบผอบหิน 4 เหลี่ยม มีฝาเป็นรูปพีระมิด ภายในเจาะเป็นหลุม 4 เหลี่ยม เรียงตามทิศ 5 หลุม สันนิษฐานว่าเป็นผอบบรรจุวัตถุมงคลของกษัตริย์หรือผู้ปกครองในอดีต รวมถึงงานของอลาสแตร์ แลมป์ (Alastair Lamb) เรื่อง Notes on Satingphra ที่ตีพิมพ์ใน Journal of the Malaysian Branch Royal Asiatic Society, Vol XXXVII, Part I July, 1964 ซึ่งเสนอข้อวินิจฉัยในการกำหนดยุคสมัยของชุมชนโบราณสทิงพระว่าเป็นชุมชนชาวพุทธมหายานที่ก่อตั้งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งร่วมสมัยกับชุมชนโบราณในเคดาห์(ไทรบุรี) ซึ่งทั้ง 2 ชุมชนน่าจะมีความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกันและมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนเนื่องจากพบโบราณวัตถุจำพวกเครื่องถ้วยจีนเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ยังรวมถึงบทความของสแตนลีย์ เจ โอคอนเนอร์ จูเนียร์ (Stanley J. O' Connor Jr.) เรื่อง An Eavly Brahmanical Sculture at Songkhla ที่ตีพิมพ์ใน Journal of the Siam Society vd. LII Part 2, July, 1966 และเรื่อง Satingphra: An Expanded Chronology ที่ตีพิมพ์ใน Journal

of Malaysian Branch, Part I, 1966 ซึ่งกล่าวถึงการค้นพบประติมากรรมหินตามความเชื่อในศาสนาฮินดูหลายชิ้น ซึ่งประติมากรรมเหล่านี้มีอิทธิพลจากศิลปะอินเดียในยุคคุปตะที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 จึงสันนิษฐานว่าชุมชนสทิงพระในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-12 ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูที่ส่งผ่านมาทางอาณาจักรทวารวดีและเจนละ

อย่างไรก็ตามต่อมาในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางความเจริญของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจากเมืองสทิงพระ ไปสู่ “เมืองพะโคะ” หรือ “เมืองพัทลุงที่พะโคะ” ที่ตั้งอยู่บริเวณวัดพะโคะ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน (ผาสุข อินทรารุท, 2535: 118) สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางความเจริญจากเมืองสทิงพระไปสู่เมืองพะโคะนั้น มีการสันนิษฐานว่าอาจเป็นผลจากการรุกรานของกลุ่มโจรสลัดจากสุมาตรา (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, 2528: 55) ซึ่งมีการกล่าวถึงไว้ในตำราพระบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยาว่าผู้นำของโจรสลัดกลุ่มนี้ คือ อาแจะอาหฺรุ อุซงคตนะ และยักษัตีชวา (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2510: 68-84) ซึ่งเป็นกลุ่มโจรสลัดที่มีความชำนาญทางการรบเป็นอย่างมาก การรุกรานของโจรสลัดดังกล่าวมีผลกระทบต่อความมั่นคงของเมืองสทิงพระที่ตั้งอยู่ใกล้กับชายทะเลจึงมีการย้ายศูนย์กลางของเมืองไปยังบริเวณวัดพะโคะ ที่อยู่ห่างจากชายทะเล และตั้งอยู่บนที่สูงซึ่งสามารถป้องกันตนเองได้ดีกว่าเมืองสทิงพระเดิม (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, 2528: 56)

ในระหว่างที่เมืองสทิงพระอยู่ในระหว่างการโยกย้ายศูนย์กลางของเมือง เมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่งในลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ค่อยๆเติบโตขึ้น นั่นคือ เมืองพัทลุงที่บางแก้ว ซึ่งก่อตั้งขึ้นบริเวณฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับ “แผ่นดินบก” โดยเฉพาะชุมชนในเขตพื้นที่ของวัดเขียนบางแก้ว ในเขตอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีข้อสันนิษฐานว่าเมืองพัทลุงที่บางแก้วนี้น่าจะก่อตั้งขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 13-14 เป็นต้นมา ซึ่งหลักฐานที่พบในบริเวณนี้ได้แก่ ซากวัดวาอารามและพระพุทธรูปหินทรายแดงหลายแห่ง รวมถึงวัดสำคัญที่ยังคงเป็นศาสนสถานมาจนถึงปัจจุบัน คือ วัดเขียน ซึ่งเป็นวัดใหญ่ มีพระเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานทักษิณ มีพระเจดีย์ที่มุมและมีช้างล้อมที่ฐานแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของเจดีย์พระธาตุนครศรีธรรมราช (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2519: 76) ทั้งนี้สกรรจ์ จันทรรัตน์และสงบ ส่งเมือง สันนิษฐานว่าการที่เมืองพัทลุงที่บางแก้วเติบโตขึ้นเนื่องจากการอพยพเข้ามาของผู้คนซึ่งหวาดกลัวการรุกรานของกลุ่มโจรสลัด (สกรรจ์ จันทรรัตน์; และสงบ ส่งเมือง, 2532: 28) ขณะที่ยงยุทธ ชูแว่นวิเคราะห์ว่าการที่เมืองพัทลุงที่บางแก้วเติบโตขึ้นจนกระทั่งกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาแทนที่เมืองพัทลุงที่พะโคะเนื่องมาจากสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการค้าขายทั้งกับดินแดนห่างไกลที่ต้องเดินทางทางทะเลและชุมชนตอนในของพื้นที่ทวีป (ยงยุทธ ชูแว่น, 2529: 22-23)

ชุมชนโบราณบริเวณลุ่มทะเลสาบเหล่านี้คงมีความสัมพันธ์กับกลุ่มพ่อค้าชาวจีนผ่านการค้าขายทางทะเล ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกการเข้ามาของพ่อค้าจีนในดินแดนแถบนี้ ขณะเดียวการขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของรัฐโบราณเหล่านี้ก็

นำไปสู่การค้นพบโบราณวัตถุซึ่งเป็นภาชนะข้าวของเครื่องใช้ที่นำมาจากจีนเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏว่ามีการค้นพบรูปเข้าแม่กวนอิม ซึ่งมีรูปแบบศิลปะที่เก่าแก่ในราวสมัยราชวงศ์ถัง คือ ราว ค.ศ. 618-1207 ในพื้นที่อำเภอสิงขร จังหวัดสงขลา (ณัฐภัทร จันทวิช, 2542: 209) นอกจากนี้ยังมีการค้นพบไหเครื่องเคลือบสีเขียวมะกอก สมัยราชวงศ์ถัง (ราวพุทธศตวรรษที่ 14-15) ในทะเลสาบสงขลา (สันติ เล็กสุขุม, 2550: 11) นอกจากนี้ยังมีการค้นพบกระจกเงา สัริดหรือคั่นฉ่อง ที่บริเวณอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา สำหรับคั่นฉ่องนี้ถือเป็นสินค้าหายาก และมีราคาแพงมักใช้ในกลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้น โดยคั่นฉ่องที่พบนี้ผลิตในยุคราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960-1280) (ณัฐภัทร จันทวิช และพนารัตน์ ธรรมสุนทร, 2549: 1021-1027) ส่วนบริเวณชุมชนพัทลุงที่บางแก้วมีการพบหลักฐานหลักฐานเป็นเศษซากเครื่องปั้นดินเผาของจีนตั้งแต่ สมัยราชวงศ์ซ่งมาจนถึงราชวงศ์หมิง แต่ที่พบมากที่สุดคือเครื่องปั้นดินเผาในยุคหมิง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2519: 76) ร่องรอยทางโบราณคดีเหล่านี้ อาจชี้ให้เห็นถึงการเดินทางของชาวจีนที่เข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมกับผู้คนในแถบนี้ และในขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นไปได้ว่าสมาชิกบางส่วนของกลุ่มชนโบราณเหล่านี้ คือ ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาค้าขาย ก่อตั้งคลังสินค้าและบางส่วนก็ตั้งรกรากอย่างถาวรในพื้นที่แถบนี้

ร่องรอยเกี่ยวกับการเข้ามาของชาวจีนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังอาจปรากฏร่องรอยผ่านเอกสารโบราณในท้องถิ่น ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวจีนที่เข้ามาในพื้นที่กับผู้คนและชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลาอย่างยาวนาน เช่น เอกสารโบราณของเมืองพัทลุง คือ ตำนานพระนางเลือดขาวที่มีเนื้อหามองตลกกล่าวถึงการเดินทางเข้ามาของเรือสำเภาจีนในพื้นที่แถบนี้ว่า “...แลจึงเจ้าอินทร์พื้นตกเป็นก็ลาพ่อแม่ไปโดยสารสำเภาจีนไปทุกประเทศทุกภาษา เมือง...” และ “...แลกฎหมายเข้าไปกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาแลโดยสำเภาจีนนั้นแล...” (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2525: 23, พงศาวดารพัทลุง, 2545: 223) นอกจากนี้เรื่องเล่าเก่าแก่ นิทานปรัมปรา ตำนาน ฯลฯ ก็อาจเป็นอีกหนึ่งร่องรอยของการเข้ามาและดำรงอยู่ของชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น ตำนานและนิทานพื้นบ้านเรื่องที่มาของ “เกาะสี่-เกาะห้า” ในทะเลสาบสงขลา ก็กล่าวถึงถึงการที่พ่อค้าจีนที่เดินทางมาโดยเรือสำเภาและเข้ามาค้าขาย ณ ท่าเรือต่างๆ ตามหัวเมืองชายฝั่งทะเลในภาคใต้ซึ่งรวมถึงเกาะแก่งต่าง ๆ ในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา และก็มี การสร้างความสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองผ่านการแต่งงานกับหญิงพื้นเมือง (พวง บุชรรัตน์ และทิพวัลย์ พิชะกุล, 2542: 543-544) ซึ่งถึงแม้ว่าตำนานและนิทานปรัมปราเหล่านี้ อาจไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่สามารถอธิบายการเกิดขึ้นและมีอยู่ของสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและขณะเดียวกันก็ไม่สามารถระบุได้ว่าตำนานหรือนิทานปรัมปราเหล่านี้มีจุดเริ่มต้นและแพร่หลายขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด แต่จากการวิเคราะห์เส้นทางการเดินทางของ “เรือสำเภาจีน” จากเรื่องเล่าเหล่านี้ก็ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นเส้นทางการเดินเรือและเครือข่ายการค้าของพ่อค้าจีนในบริเวณเกาะแก่งในลุ่มทะเลสาบสงขลาทั้งสิ้น และขณะเดียวกันเรื่องเล่าเหล่านี้ก็สะท้อนให้เห็นถึง “การรับรู้และโลกทัศน์” ของคนพื้นเมืองลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีต่อบรรดาชาวจีนที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ได้พอสมควร

คนจีนในเมืองสงขลาหัวเขาแดง

ชุมชนต่อมาของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ก่อร่างสร้างตัวขึ้นเป็นเมืองขนาดใหญ่ คือ เมืองสงขลาบริเวณหัวเขาแดง หรือ “เมืองสงขลาหัวเขาแดง” ซึ่งปรากฏร่องรอยว่ามีการก่อตั้งบ้านเรือนและชุมชนขนาดใหญ่เมื่อราวประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 22 หรือราวรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ โดยที่ชุมชนนี้ก่อตั้งขึ้นในพื้นที่ที่เรียกว่า “หัวเขาแดง” ซึ่งตั้งอยู่บริเวณอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน เมืองสงขลาหัวเขาแดงมีพื้นที่ตัวเมืองประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร หรือราว 625 ไร่ ขนาดเล็กกว่าเมืองนครศรีธรรมราชเล็กน้อย แต่ใหญ่กว่าเมืองสทิงพระประมาณ 10 เท่า และมีขนาดใหญ่กว่าเมืองสงขลาปอยางซึ่งเป็นที่ตั้งตัวเมืองสงขลาปัจจุบันประมาณ 2 เท่า (สงบ ส่งเมือง, 2522: 33) เมืองสงขลาหัวเขาแดงอยู่ภายใต้การปกครองของตระกูลเจ้าเมืองมุสลิมโดยมีหลักฐานที่ระบุว่าเจ้าเมืองสงขลาคนแรก คือ ดาโต๊ะ โมกอลล์ แต่ยังคงไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าบุคคลผู้นี้มีเชื้อชาติใด โดยกลุ่มทายาทของดาโต๊ะ โมกอลล์สันนิษฐานว่า ดาโต๊ะ โมกอลล์ มีเชื้อสายเปอร์เซีย นับถือศาสนาอิสลาม มีถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่ที่เมืองสาเลห์ (Saleh) (สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, 2531:62) ในขณะที่นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ภาคใต้เสนอว่าดาโต๊ะ โมกอลล์ อาจมีประสบการณ์จากการเป็นผู้นำกองเรือสลัดชวา หรือ มลายู จึงสามารถใช้อำนาจ ความรู้และประสบการณ์เรื่องการรบและเส้นทางการค้าทางทะเลมาเป็นฐานในการเข้ายึดอำนาจและปกครองชุมชนท่าเรือนานาชาติเช่นสงขลาได้ (सररจ จันทรรัตน์และสงบส่งเมือง, 2535: 30)แต่ไม่ว่าจะเป็นชนเชื้อชาติใดก็ตามดาโต๊ะ โมกอลล์มีบทบาทสำคัญในการสร้างให้เมืองสงขลามีสถานภาพการเป็นเมืองท่าที่สำคัญซึ่งเป็นที่รู้จักของบรรดาพ่อค้านักเดินเรือและนักแสวงโชคจากต่างถิ่นเป็นอย่างดี

ดาโต๊ะ โมกอลล์ ถือเป็นผู้นำที่มีความสามารถอย่างยิ่งในการใช้ชั้นเชิงทางการเมืองและเศรษฐกิจของตนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างเมืองสงขลาให้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยในด้านการเมืองนั้นดาโต๊ะ โมกอลล์ ได้ดำเนินนโยบายผูกสัมพันธ์กับรัฐที่มีความเข้มแข็งในภูมิภาคทั้งในส่วนของเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองใหญ่ในท้องถิ่นและกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองที่สำคัญของรัฐสยาม โดยเมืองสงขลาได้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปยังนครศรีธรรมราชและราชสำนักของกรุงศรีอยุธยาอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างสัมพันธ์กับเมืองใหญ่ดังกล่าว สำหรับกรณีของกรุงศรีอยุธยานั้นในระยะแรกสงขลาส่งเครื่องบรรณาการผ่านทางเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช แต่ต่อมาดาโต๊ะ โมกอลล์เริ่มดำเนินนโยบายเป็นอิสระจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจการเมืองในท้องถิ่น โดยเริ่มจัดส่งบรรณาการโดยตรงไปยังอยุธยาโดยไม่ผ่านนครศรีธรรมราชอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 2156 เป็นต้นไป (กรมศิลปากร, 2511: 63) ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏว่าใน พ.ศ. 2156 ดาโต๊ะ โมกอลล์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “ข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยาม” สามารถติดต่อค้าขายกับพ่อค้าต่างชาติได้โดยตรงไม่ต้องผ่านเมืองนครศรีธรรมราช (ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ, 2512:176 – 177)

ส่วนในด้านเศรษฐกิจนั้น ดาโต๊ะ โมกอลล์ มีนโยบายสนับสนุนการค้าเสรีซึ่งทำให้บรรดาพ่อค้าสามารถเข้ามาทำการค้าขายในเมืองสงขลาได้โดยไม่ต้องเสียภาษีอากรเพียงแต่เสียของกำนัลให้กับเจ้าเมืองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น วิธีการเช่นนี้จะทำให้ผู้ที่เข้ามาทำการค้าขายที่เมืองสงขลามีค่าใช้จ่ายน้อยกว่าที่จะไปค้าขายในเมืองท่าอื่นๆ ดังนั้นทีกของพ่อค้าชาวอังกฤษในสังกัดของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่เข้ามาค้าขายในดินแดนแถบนี้ในเวลาดังกล่าวว่า “...เราเห็นว่าจะไม่เป็นการผิดหวังหากคิดสร้างคลังสินค้าขนาดใหญ่ขึ้นที่สงขลาซึ่งอยู่ไปทางเหนือของปัตตานีเป็นระยะทางประมาณ 24 ลีก อยู่ภายใต้การปกครองของดาโต๊ะ โมกอลล์ ข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยาม ข้าพเจ้าคิดว่าเราอาจใช้สงขลาเป็นที่สำหรับตระเวนหาสินค้าจากบริเวณใกล้เคียงเพื่อจัดส่งให้ห้างของเราที่กรุงสยาม โคชินไชนา บอร์เนียวและห้างของเราบางส่วนที่ประเทศญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งท่านจะต้องคอยหมั่นติดตามฟังคำแนะนำที่จะได้รับจากที่ต่างๆ นั้นด้วย แล้วก็รวบรวมสินค้าจากแหล่งต่างๆ ดังกล่าวส่งไปยังบันตัมและจาร์การ์ตา เชื่อว่าต่อไปคงจะมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งแหล่งพักสินค้าขึ้นที่นี่...นอกจากนี้การตั้งคลังพักสินค้าขึ้นที่นี้ยังจะช่วยให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับห้างที่สงขลาอีกด้วย เพราะที่นั้นไม่เรียกเก็บอากรขนอนเลย เพียงแต่ยอมเสียของกำนัลให้แก่ดาโต๊ะ โมกอลล์ เพียงเล็กน้อยก็อาจนำสินค้าผ่านไป...” (ไพโรจน์ เกษแมนกิจ, 2512: 177)

นโยบายการค้าเสรีของดาโต๊ะโมกอลล์ประกอบกับสภาพการค้าระหว่างบรรดาพ่อค่านานาชาติในท้องทะเลแถบนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวมีผลสำคัญในการพัฒนาให้เมืองสงขลาที่หัวเขาแดงเป็นหนึ่งในเครือข่ายการค้าทางทะเล ซึ่งลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นจากบันทึกของพ่อค้าชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาค้าขายในเมืองสงขลาไว้ว่า “...เมืองสงขลามีท่าเรือซึ่งดูเป็นท่าเรือที่ดีมาก แต่เรือใหญ่จะต้องเข้าออกได้จึงเป็นท่าเรือที่ดี แต่มีคนบอกข้าพเจ้าว่าเรือมีระวาง 500-600 ตัน ได้เคยเข้าออกแล้ว...” (กรมศิลปากร, 2511: 114) แม้กระทั่งเมื่อเมืองสงขลาถูกทำลายลงอย่างราบคาบโดยกองทัพของกรุงศรีอยุธยาไปแล้ว พื้นที่แห่งนี้ก็ยังคงปรากฏร่องรอยของความเจริญรุ่งเรืองและชุมชนการค้าขนาดใหญ่ตั้งที่บาทหลวงเดอ ซัวซี สมณฑุต์ฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาในสมัยพระนารายณ์มหาราชได้บันทึกเรื่องเมืองสงขลาไว้ว่า “เมืองสงขลา...เป็นทำเลที่เหมาะสมดีมาก และมีภูมิพื้นที่ประเทศก็เป็นท่าบั้งข้าศึกอยู่ในตัวแล้ว ถ้าจะทำท่าเรืออย่างดีที่เมืองนี้ก็ทำได้ง่ายโดยไม่ต้องลงทุนเท่าไรนัก เพราะเรือขนาดกลางก็เข้าออกได้อย่างสบายและเมื่อเข้าไปจอดแล้วก็อยู่ในที่กำบังคลื่นลมทุกฤดู เว้นแต่ฤดูที่ลมพัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือจะจอดเรือในที่นี้ไม่ได้ แต่ก็ไม่ประหลาดอะไร เพราะเมื่อถึงฤดูลมพัดมาจากทิศนี้แล้ว เรือต่าง ๆ ก็จะไปจอดที่เมืองนครศรีธรรมราชก็เป็นท่าเรือที่ดีพันอันตรายทุกอย่างด้วย” และ “...ถ้าจะว่าไปแล้วจะหาที่ใดสำหรับทำการค้าขายกับเมืองจีน เมืองญี่ปุ่น เมืองตังเกี๋ย และเมืองไทร ที่จะเหมาะสมยิ่งกว่าเมืองสงขลาเป็นไปไม่ได้...” (กรมศิลปากร, 2511: 306)

จากสภาพของเครือข่ายการค้านานาชาติเช่นนี้ทำให้เมืองสงขลาต้องเปิดรับพ่อค้าและนักแสวงโชคจากหลายเชื้อชาติ อาทิ โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ซึ่งชาวจีนเองก็เดินทางเข้า

มายังสงขลาเป็นจำนวนมากเช่นกัน เนื่องกลุ่มชาวจีนเองก็เป็น “กลไก” ที่สำคัญของเครือข่ายการค้าทางทะเลในช่วงเวลานั้นเช่นกัน ซึ่งจากบันทึกของพ่อค้าจีนในเวลาดังกล่าวก็แสดงให้เห็นว่าบรรดาพ่อค้าชาวจีนก็รู้จักเมืองสงขลาเป็นอย่างดีในนามของ “ซ่งซา” ซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าของพ่อค้าชาวจีน โดยที่สินค้าของสงขลาซึ่งเป็นที่ต้องการของพ่อค้าจีน คือ ดีบุก กุ้งแห้ง หนังสัตว์ ปลึงทะเลและฝ้าย (สารสิน วีระผล, 2548: 63-64) โดยที่ชาวจีน คือ ผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เมืองสงขลาและเมืองข้างเคียงมีบทบาททางการค้าในระดับนานาชาติมากขึ้น โดยเฉพาะบทบาทการเป็นพ่อค้าคนกลาง ระหว่างชาวพื้นเมือง ชาวจีน และชาวยุโรป รวมไปถึงกิจกรรมการเป็นเจ้าของอู่ซ่อมเรือสำหรับนักเดินเรือชาวยุโรปที่เข้ามาค้าขายในแถบนี้ (ยงยุทธ ชูแวน, 2529: 39) จากหลักฐานหลายแหล่งที่อ้างถึงการมีอยู่ของคนจีนในเมืองสงขลาหั่วเขาแดงทำให้ริ้วดี ฌ บ็อมเพ็ชร สันนิษฐานว่าในเมืองสงขลาหั่วเขาแดงคงมีชุมชนจีนที่มีขนาดใหญ่พอสมควร (Dhiravat na pombejara, 2004: 69-93) นอกจากนี้ที่เมืองสงขลาแล้วเอกสารโบราณของจีนยังกล่าวถึงการดำรงอยู่ของชาวจีนในพื้นที่ภาคใต้ของรัฐไทยมายาวนาน เช่น ในปี พ.ศ. 2083 มีพี่น้องตระกูลสวีตั้งตนเป็นโจรสลัดและมีกองบัญชาการอยู่ในพื้นที่ตอนใต้ของสยามรวมถึงโจรสลัด ซึ่งเหอ หย่า ป่า และเจิ่น จู ซิง ซึ่งมีฐานอำนาจอยู่ที่ปัตตานี และเคยไปทำการปล้นไกลถึงแถบชายฝั่งทะเลของจีน และเอกสารของทางการจีนในปี พ.ศ. 2290 ที่กล่าวว่าการค้าระหว่างปัตตานี สงขลา และฟูเกี้ยนซึ่งเป็นรัฐชายฝั่งทะเลของจีน ดำเนินไปด้วยดี (จี.วิลเลียม สกินเนอร์, 2529: 17) จากหลักฐานข้างต้นอาจทำให้กล่าวได้ว่าภายใต้เครือข่ายการค้าทางทะเลที่เติบโตอย่างต่อเนื่องในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น บรรดาพ่อค้าชาวจีนที่เข้ามาค้าขายในพื้นที่แถบนี้มีฐานะเป็นทั้ง “กลไก” ที่สำคัญในการขับเคลื่อนและขณะเดียวกันก็เป็นเหมือน “ข้อต่อ” ที่เชื่อมประสานและโยงใยเครือข่ายทางการค้าของบรรดารัฐการค้าชายทะเลเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกัน

นอกเหนือจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ยืนยันการดำรงอยู่และบทบาทของชาวจีนในพื้นที่ภาคใต้ของไทยแล้ว ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลายังมีหลักฐานบางประการที่กล่าวถึงการเข้ามา การดำรงอยู่และบทบาทของชาวจีนในพื้นที่แห่งนี้ไว้อย่างน่าสนใจ นั่นคือหลักฐานประเภทคำบอกเล่า นิทานปรัมปราหรือตำนาน เช่น ผลงานค้นคว้าด้านคติชนวิทยาชิ้นแรกๆ ของ ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เรื่อง คติชาวบ้าน อำเภอสทิงพระ อำเภอรโนด ที่เสนอข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ผู้คนในคาบสมุทรสทิงพระว่ามีบางชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นจากผลงานการบุกเบิก หักร้างถางพงและก่อตั้งชุมชนขึ้นโดยบรรดาพ่อค้าชาวจีน เช่น ชุมชนบ้านท่าคุระ ตำบลคลองรี อำเภอสทิงพระ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2513: 5) รวมทั้งชื่อของชุมชน “บ้านจีน” ในพื้นที่ ม.3 ต.วัดจันทร์ อ.สทิงพระ ซึ่งเชื่อว่าเคยเป็นที่พักชั่วคราวของพ่อค้าชาวจีนที่ล่องเรือสำเภามาค้าขายในพื้นที่แถบนี้ โดยในพื้นที่ปรากฏร่องรอยของ฼าปนสถานหรือป่าช้าจีน หรือที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกว่า “เปรวจีน” (อุดมลักษณ์ จิตต์รักเกียรติ, 2534, 25) นอกจากนี้ยังมี เช่น พังต่าจีน บ่อน้ำของชุมชนชาวจีน อยู่ ม.1 ต.บ่อดาน หนองนายจีน ม.8 ต.ท่าหิน หน้าพระจันทร์ ม.1 ต.ท่าหิน เคยเป็นศาลเจ้าของพ่อค้าจีน ปัจจุบันเป็นที่รกร้าง (อุดม

ลักษณะ จิตต์รักเกียรติ, 2534, 328) หรือแม้กระทั่งรวมทั้งตำนานและนิทานพื้นบ้านของบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเรื่อง “เกาะหนู เกาะแมว” ซึ่งตั้งอยู่บริเวณนอกชายฝั่งเมืองสงขลาซึ่งกล่าวถึงกองเรือสำเภของพ่อค้าจีนที่นำสินค้าเข้ามาค้าขายในเมืองสงขลา (พิทยา บุษรรัตน์, 2542: 547) ซึ่งหลักฐานเหล่านี้ก็เป็นร่องรอยที่แสดงถึงการดำรงอยู่และบทบาทของชาวจีนในเมืองสงขลาได้เป็นอย่างดี

นับตั้งแต่ยุคของดาโต๊ะ โมกอลล์ เป็นต้นมา เมืองสงขลาก็สามารถยกระดับฐานะความสำคัญทางการเมืองและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว ต่อมาหลังจากดาโต๊ะ โมกอลล์ถึงแก่อสัญกรรมประมาณ พ.ศ. 2163 สุลต่านสุไลมานบุตรชายของดาโต๊ะ โมกอลล์ก็ขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองสงขลาคนใหม่ (สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง, 2530: 78) เมืองสงขลาภายใต้การปกครองของสุลต่านสุไลมานมีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าและความมั่นคงทางการเมืองมากขึ้น ต่อมาในราวพ.ศ. 2185 ภายในกรุงศรีอยุธยาเกิดความผันผวนทางการเมืองเมื่อพระยากลาโหมปราบดาภิเษกตนเองขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์พระนามว่า “พระเจ้าปราสาททอง” ซึ่งนำมาสู่การจัดระบบระเบียบทางการเมืองในกรุงศรีอยุธยาขึ้นใหม่ สุลต่านสุไลมานอาศัยสัญญาอากาศทางการเมืองนี้สถาปนาตนเองเป็น สุลต่านสุไลมาน หรือ พระเจ้าสงขลาที่ 1 และประกาศเป็นอิสระไม่ยอมอยู่ภายใต้อิทธิพลกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าปราสาททองทรงทราบข่าวจึงส่งกองทัพจากกรุงศรีอยุธยามาปราบปรามแต่ไม่สำเร็จ เมืองสงขลาสามารถตั้งตนเป็นอิสระได้นานถึง 38 ปี ก่อนที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะส่งกองทัพของกรุงศรีอยุธยามาปราบปรามเมืองสงขลาได้สำเร็จใน พ.ศ. 2223 ซึ่งผู้ปกครองเมืองสงขลาในขณะนั้นได้แก่ สุลต่านมูस्ताฟา หรือพระเจ้าสงขลาที่ 2 ผู้เป็นบุตรชายคนโตของสุลต่านสุลัยมาน ในการสงครามครั้งนั้นกรุงศรีอยุธยามีนโยบายในการรบ คือ ต้องทำลายเมืองสงขลาหัวเขาแดงให้อย่างราบคาบทั้งกำแพง ค่าย คู ประตู หอรบ เพื่อมิให้เป็นที่ยึดกุมผู้คนได้อีกต่อไปพร้อมกันนั้นยังได้นำตัวเชื้อสายเจ้าเมืองสงขลาไปกุมตัวไว้ในกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย (กรมศิลปากร, 2511: 308) ซึ่งหลังจากสงครามครั้งนั้นจบสิ้นลงเมืองสงขลาหัวเขาแดงก็ค่อยๆหมดสิ้นบทบาทลงไปที่สุดในที่สุด

สงครามระหว่างทัพกรุงศรีอยุธยากับทัพของเมืองสงขลาหัวเขาแดงได้นำมาซึ่งความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้คนในเมืองสงขลาอย่างใหญ่หลวง จนกระทั่งยากต่อการฟื้นฟูซากปรักหักพังขึ้นมาเป็นเมืองได้อีก ประชาชนจำนวนหนึ่งได้อพยพหนีภัยสงครามและความพังพินาศของเมืองไปตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณด้านทิศใต้ปลายสุดของสันทรายสทิงพระ – ระโนด เกิดเป็นชุมชนแห่งใหม่ตั้งอยู่ส่วนปลายสุดของแหลมสทิงพระ บริเวณเชิงเขาเมืองหรือเขาบ่อทรัพย์ เรียกว่า “บ้านแหลมสน” ต่อมาได้ขยายตัวและกลายมาเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลาแห่งที่สอง เรียกว่า “เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน”

คนจีนเมืองสงขลาแหลมสน-บ่อยาง

หลังจากการก่อสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ที่บริเวณบ้านแหลมสนนั้น “เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน” เริ่มได้รับการยอมรับจากดินแดนต่าง ๆ ในฐานะเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจีนเหยียง แซ่เฮา ผู้ซึ่งเป็นต้นตระกูล ณ สงขลา ได้รับความไว้วางพระทัยจากพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจของรัฐสยามในขณะนั้นให้ดำรงเป็นเจ้าของเมืองปกครองเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนเมื่อ พ.ศ. 2318 ก็ยิ่งทำให้ชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาเริ่มได้รับโอกาสที่จะแสดงบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจมากขึ้น

สำหรับประวัติความเป็นมาของจีนเหยียง แซ่เฮานั้นมีคำอธิบายอยู่หลายประการโดยสงบ ส่งเมือง นักประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ภาคใต้ระบุว่าจีน เหยียง แซ่เฮา ต้นตระกูล ณ สงขลาได้อพยพมาจากหมู่บ้านชันท้อง อำเภอไฮเต่ง จังหวัดเจียงและเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณหัวเขาแดงเมื่อประมาณพ.ศ. 2293 (สงบ ส่งเมือง, 2542: 2320-2331) ขณะที่ข้อมูลจากเอกสารจีนระบุว่าจีนเหยียง แซ่เฮาเป็น “...ชาวจีนฮกเกี้ยนจากเมืองจางโจว ...” (วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธ์และ สุภางค์ จันทวานิช, 2534: 103) ขณะที่พงศาวดารเมืองสงขลาของเจ้าพระยาวิเชียรศรีสมุทร (บุญสังข์) ที่เขียนขึ้นในปี จ.ศ. 1207 (พ.ศ.2388) เรียกจีนเหยียง แซ่เฮา ว่า “จอมแหลมสน” (พระยาวิเชียรศรีสมุทร (บุญสังข์), 2545: 261) อันมีนัยว่าเมื่อเข้ามาอยู่ในสงขลาแล้วจีนเหยียง แซ่เฮาได้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านแหลมสน ส่วนพงศาวดารเมืองสงขลาของพระยาวิเชียรคีรี (ชม) ระบุว่าจีนเหยียง แซ่เฮา มีถิ่นฐานเดิม คือ เมืองเจียงจีวหู ตำบลบ้านเสี้ยนเหนือ เมืองแอมุย (พระยาวิเชียรคีรี (ชม), 2545: 314-315)

หลังจากเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองสงขลาจีนเหยียง แซ่เฮาก็เริ่มดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจสร้างฐานะให้ตัวเองก่อนที่จะก้าวเข้าสู่หนทางของการเมืองในเวลาต่อมา ดังที่พระยาวิเชียรคีรี (ชม) ได้กล่าวถึงประวัติของจีนเหยียงว่า เมื่ออพยพมาถึงเมืองสงขลาที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บริเวณเมืองเก่าของสุลต่านริมเขาแดง ประกอบอาชีพทำมาหาเลี้ยงชีวิตด้วยการทำสวนปลูกผักกาดขาย ต่อมาย้ายไปอยู่ที่ตำบลทุ่งอาหวัง แขวงเมืองจะนะ ณ ที่แห่งนั้นจีนเหยียงประกอบอาชีพทำสวนพลูและขายพลู จนประสบความสำเร็จสามารถสะสมทุนได้มากขึ้นจึงย้ายกลับเมืองสงขลาอีกครั้งในปีพ.ศ. 2296 โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ่อยาง และหันมาประกอบอาชีพการประมง จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2312 เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงนำกองทัพมาปราบปรามเจ้าเมืองนครฯ (หนู) จีนเหยียงจึงใช้โอกาสนี้ทูลเกล้าฯ ถวายบัญชีทรัพย์สินเงินทอง บุตร ภรรยา ข้าทาสบริวารและยาแดง (ยาสูบ) จำนวน 50 หีบ แก่สมเด็จพระเจ้าตากสิน และเสนอตัวขอทำอากรรังนกที่เกาะสี่ เกาะห้าในทะเลสาบสงขลา โดยถวายเงินอากรรังนกปีละ 50 ชั่ง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสิ่งของบางส่วน คือ ยาแดง 50 หีบ และทรงแต่งตั้งให้จีนเหยียงเป็น “หลวงอินทศิรมบัติ” นายอากร ทำอากรรังนกเกาะสี่ เกาะห้า (พระยาวิเชียรคีรี (ชม), 2545: 314-315) ส่วนพงศาวดารเมืองสงขลาของพระยาวิเชียรศรีสมุทร (บุญสังข์) ให้ภาพการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของจีนเหยียง แซ่เฮา ว่า “...เจ้าตากให้ถอดพระยาสงขลาวิเถียนออกจากราชการ ตั้งนายโยมบิดานายรองเป็นพระสงขลาให้ขึ้นอยู่กับเมืองนคร

เจ้าตากมาประทับอยู่ที่เมืองสงขลา จอมแหลมสนบิดาเจ้าพระยาสงขลารับทำอากรรังนกเกาะห้า รับอากรมาแต่ผู้ใดจะเป็นเงินเท่าใดขุนพรหมเสนาไม่แจ้ง จอมแหลมสนมีบุตรชายห้าคน ผู้ใหญ่ที่หนึ่งชื่อ เยียน ที่สองชื่อ หนู ที่สามชื่อ ชินแสง ที่สี่ชื่อ เกียนเซง ที่ห้าชื่อ ยกเซง รวมกันห้าคน จอมแหลมสนถวายตัวทำบัญชีรายบุตรภรรยา ข้าทาสชายหญิงทรัพย์สินของ ทูลเกล้าฯ ถวายเจ้าตาก ๆ ตำนานว่ามาหลายบ้านหลายเมืองแล้วหาไม่มีผู้ใดมาสามีกัดเหมือน อย่างนี้ไม่ รับสั่งว่าสิ่งของทั้งนั้นคืนให้จอมแหลมสนเอาไว้เป็นทุนค้าขายเถิด ให้รับเอาแต่ยาแดง หาล้างแจกให้นายทัพนายกอง กับขอเอาบุตรชายชื่อ ชินแสง น้องที่สามไปใช้สอยคนหนึ่ง...” (พระยาวิเชียรศรีสมุทร (บุญสังข์), 2545: 261)

การได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่นายอากรรังนกนี้เป็นช่องทางให้เงินเหยียงได้เข้ามา เกี่ยวพันกับราชสำนักกรุงธนบุรีซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจของรัฐสยามในเวลานั้น โดยที่ ความสัมพันธ์ระหว่างเงินเหยียงและวังหลวงดำเนินไปผ่านเครื่องร้อยรัดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ การที่เงินเหยียงในฐานะเจ้าเมืองสงขลาต้อง “...ส่งเงินอากรรังนกจำนวน 50 ชั่ง เข้าถวายที่ กรุงธนบุรีทุกปีมิได้ขาด ...” และเมื่อ “...หลวงอินทศิรมบัติ (เหยียง) จัดส่งเงินอากรรังนกมายัง กรุงธนบุรีติดต่อกันนานถึง 6 ปี จึงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช ให้เป็นเจ้าเมืองสงขลาแทนพระสงขลา (โยม) ซึ่งถูกปลดออกจากราชการและถูกจำไว้ ที่กรุงธนบุรี โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระสงขลา (เหยียง) (พระยาวิเชียรศรีสมุทร (บุญสังข์), 2545: 262) สายสัมพันธ์เช่นนี้ได้ผลักดันให้ “เงินเหยียง แซ่เฮา” ชาวจีนอพยพซึ่งเดินทางมาสู่ สงขลา ก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา ได้รับตำแหน่งหลวงอินทศิรมบัติ ในปีพ.ศ. 2312 และก้าว ขึ้นสู่ตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลาในปีพ.ศ. 2318 นับจากนั้นเป็นต้นมาบุคคลที่อยู่ในกลุ่มสายตระกูล ของเงินเหยียง แซ่เฮา ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลาสืบ ต่อมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. 2444 โดยที่เงินเหยียง แซ่เฮามีลูกหลานสืบตระกูลเป็นเจ้าเมือง สงขลาสืบต่อมาถึง 8 คน คือ เจ้าพระยาพิไชยคีรี (บุญสุข, พ.ศ. 2327 - 2355) พระยาวิเศษ ภาคคี (เกียนจิ่ง, พ.ศ. 2355 - 2360) พระยาวิเชียรคีรี (เม่น, พ.ศ. 2407 - 2424) พระยา วิเชียรคีรี (ชุ่ม, พ.ศ. 2424 - 2431) และพระยาวิเชียรคีรี (ชม, พ.ศ. 2431 - 2444)

หลังจากเงินเหยียง แซ่เฮา ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้า เมืองสงขลาแล้วเมืองสงขลาก็เป็นพื้นที่ซึ่งคนจีนจำนวนมากเดินทางเข้ามาค้าขายและอพยพเข้ามา ตั้งถิ่นฐาน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามาจากเหตุผลที่ว่า การที่พระเจ้ากรุงธนบุรีตั้งคนจีนเป็นเจ้าเมือง สงขลา มีผลทำให้ชาวจีนได้อพยพเข้ามาค้าขายตั้งหลักแหล่งในเมืองสงขลาเพิ่มขึ้น ซึ่ง กระบวนการเช่นนี้ทำให้ชาวจีนที่มาอาศัยในเมืองสงขลา มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว และ ชาวจีนเหล่านี้ก็มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางการเมืองเศรษฐกิจในเมืองสงขลาและ ขณะเดียวกันชาวจีนเหล่านี้ก็มีส่วนสำคัญในการนำเอาแนวคิด ประเพณี วัฒนธรรม อาหารการ กิน ฯลฯ ตามธรรมเนียมจีนเข้าสู่พื้นที่เมืองสงขลาอย่างมากมายเช่นกัน ตัวอย่างสำคัญที่สะท้อน มรดก “ความเป็นจีน” ที่เกิดขึ้นและยังดำรงหลงเหลือไว้ในปัจจุบัน คือ วัดสุวรรณคีรี ซึ่งเป็นวัด ประจำตระกูล ณ สงขลา ซึ่งสร้างในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด

ฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยที่วัดแห่งนี้แม้จะเป็นศาสนสถานของพุทธศาสนาแต่ก็การผสมผสานสถาปัตยกรรมและความเชื่อแบบจีนทงเข้าไว้หลายส่วน เช่น การสร้างเจดีย์จีน หรือ ๓๓ ตั้งไว้หน้าอุโบสถ รวมถึงมีซุ้มประตูแบบจีนและศิลปะปูนปั้นแบบจีน และตุ๊กตาหินนำเข้ามาจากจีนมาประดับตามอุโบสถอีกด้วย

การบริหารทางการเมืองและเศรษฐกิจของจีนเหยียง แซ่เฮารวมถึงทายาทในสกุล ณ สงขลาและการประกอบการทางเศรษฐกิจอย่างแข็งขันของกลุ่มชาวจีนอพยพทำให้เมืองสงขลา กลับมามีความสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจอีกครั้งหนึ่ง โดยที่เมืองสงขลาได้กลายเป็นเมืองศูนย์กลางที่สำคัญในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะบทบาททางเศรษฐกิจซึ่งเมืองสงขลามีฐานะสำคัญในด้านการค้าระหว่างดินแดนต่างๆและเป็นหัวเมืองที่ระดมส่วยและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสู่ศูนย์กลางของรัฐไทยได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นในระยะนี้ก็ทำให้ในพื้นที่เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนซึ่งมีพื้นที่จำกัดไม่สามารถขยายตัวเพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจออกไปได้ จึงนำมาสู่การย้ายที่ตั้งของเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนไปอยู่ที่ตำบลบ่อยางอย่างซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามและเรียกว่าเมืองสงขลาแห่งที่สามว่า “เมืองสงขลาบ่อยาง”

จุดเริ่มต้นของการก่อสร้างบ้านเรือนในพื้นที่เมืองสงขลาบ่อยางเกิดขึ้นในราว พ. ศ. 2375 เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) เจ้าเมืองสงขลา้ายที่ตั้งเมืองจากบริเวณบ้านแหลมสน (ปัจจุบันอยู่ในตำบลหัวเขา อ. สิงหนคร จ. สงขลา) ไปหาพื้นที่ใหม่สำหรับตั้งเมือง เพราะตัวเมืองเดิมมีปัญหาความคับแคบไม่สามารถขยายเมืองเพื่อรองรับการเติบโตของเมืองและการเพิ่มจำนวนของประชากรในอนาคตได้ เนื่องจากพื้นที่ของเมืองสงขลาแหลมสนถูกขนาบข้างโดยภูเขาและทะเลสาบ ซึ่งในที่สุดได้เลือกพื้นที่ราบสันทรายบริเวณปากทะเลสาบสงขลา ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับเมืองสงขลาแหลมสน หรือที่เรียกกันว่าบ้านบ่อยาง (ต.บ่อยาง หรือ เขตพื้นที่เทศบาลนครเมืองสงขลาในปัจจุบัน) เป็นพื้นที่ตั้งเมืองสงขลาแห่งใหม่ (สงขม สงเมือง, 2522: 17-18) หลังการย้ายตัวเมืองสงขลาแล้วพื้นที่บ้านบ่อยางก็ได้รับการปรับปรุงและพัฒนาอย่างเร่งด่วนโดยมีการก่อสร้างบ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างต่างๆเพิ่มขึ้นจำนวนมาก เช่น จวนเจ้าเมือง ศาลหลักเมือง กำแพงเมือง บ่อนปรการ วัดวาอารามและศาลเจ้าต่างๆ ฯลฯ

เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ พื้นที่บ้านบ่อยางซึ่งเคยเป็นชุมชนขนาดเล็กก็ถูกรังสรรค์ให้กลายเป็นเมืองใหม่ที่มีพร้อมตอบสนองต่อการพัฒนาเพิ่มขึ้นและชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น อย่างไรก็ตามการที่เจ้าเมืองเมืองสงขลาเป็นคนจีน ประกอบกับการที่ชุมชนเมืองสงขลาประกอบไปด้วยประชากรชาวจีนเป็นจำนวนมาก ก็ทำให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์และเผยแพร่ “ความเป็นจีน” ขึ้นในเมืองสงขลามากขึ้นและเด่นชัดขึ้นเช่นกัน ซึ่ง “ความเป็นจีน” ที่ปรากฏในเมืองสงขลานั้นสะท้อนให้เห็นผ่านหลักฐานนานาประการ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรม ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ

มีตัวอย่างที่น่าสนใจจำนวนมากที่สามารถสะท้อนอิทธิพล “ความเป็นจีน” ในเมือง นับตั้งแต่โครงสร้างและผังเมืองของเมืองสงขลาใหม่ที่สร้างขึ้นอยู่ภายในแนวเขตกำแพงที่มีความกว้างประมาณ 400 เมตร ยาวประมาณ 1200 เมตร มีความสูงประมาณ 6 เมตร ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงอธิบายแผนผังเมืองสงขลาอย่างผ่านพระนิพนธ์เรื่อง “ชีวิวัฒน์” ไว้เมื่อคราวประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ในปี พ.ศ. 2427 (หลังจากการก่อสร้างเมืองสงขลาอย่างราว 52 ปี) ว่า “...ตัวเมืองสงขลาที่ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออก กำแพงเมืองไกลจากน้ำประมาณ 20 วา กำแพงก่อศิลาก้อนถือปูน ลำดับให้เรียบเป็น 2 ชั้น ชั้นนอกหนาประมาณ 2 ศอก ชั้นในหนาประมาณศอกคืบเป็นเชิงเทิน คูกำแพงหนาประมาณ 6 ศอก มีใบเสมาอย่างสี่เหลี่ยมกว้างเสมาหนึ่งประมาณ 5 ศอก สูงยืน 2 ศอก ช่องเสมาประมาณ 3 ศอก ตัวกำแพงสูงขาดปลาย เสมาประมาณ 7 ศอก กำแพงด้านตะวันตกยาวประมาณ 30 ด้านทิศเหนือทิศใต้กว้างประมาณ 25 เส้นเศษ มีป้อม 8 ป้อม อยู่มุมเมือง 4 ป้อม ระหว่างกำแพงด้านยาวทิศตะวันออกทิศตะวันตกมีป้อมด้านละ 2 ป้อม ตัวป้อมนั้นกว้างประมาณ 5 วาเท่ากันมีปืนกระสุน 4 นิ้ว วางอยู่บนป้อม ป้อมละ 3- กระบอกใช้ไม่ได้ มีประตูเมืองเป็นซุ้มใหญ่โดยรอบ 10 ประตู กว้างประมาณ 6 ศอก สูง 3 วา ซุ้มเป็นหลังคาจีน ทำนองเป็นหอรบ บานประตูมีบานลัดด้วย และมีประตูอีก 10 ประตู เป็นประตูรองกุฎีกว้าง 4 ศอก สูง 5 ศอก กำแพงเมืองสงขลานี้รักษาดีเรียบร้อย ไม่ค่อยมีต้นไม้ขึ้นรุงรัง ลางแห่งที่กำแพงด้านตะวันออกเป็นรอยก่อศิลาซ่อมแซมใหม่หลายแห่ง ที่กำแพงเมืองด้านตะวันตกส่วนข้างเหนือตรงประตูเมืองริมท่าสะพานน้ำ มีศาลหน้าเมืองเป็นที่พัก 2 หลัง ตรงไปประตูเมืองเป็นบ้านผู้สำเร็จราชการสงขลา แต่ครั้งก่อนเป็นเรือนชั้นเดียวยกหลังคามุงกระเบื้องสงขลา เป็นช่างทำนองจีน...” (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, 2504 : 59-61) (ขีดเส้นใต้โดยผู้วิจัย) จากสภาพของเมืองสงขลาอย่างในพระนิพนธ์เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยของ “ความเป็นจีน” ที่เข้ามาผสมผสานในชุมชนของสงขลาอย่างชัดเจน

หลักฐานที่ยืนยันถึงอิทธิพล “ความเป็นจีน” ในสังคมเมืองสงขลาอีกประการหนึ่งได้แก่ “ศาลหลักเมืองสงขลา” สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบศิลปกรรมและธรรมเนียมของ “ศาลเจ้าจีน” อย่างเด่นชัด เพราะแม้ว่าธรรมเนียมการสร้างศาลหลักเมืองอาจมาจากแนวคิดพื้นเมืองและแนวคิดจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่การที่ชนชั้นปกครองและประชากรจำนวนมากในเมืองสงขลาในเวลาดังกล่าวเป็นชาวจีนก็ทำให้การสร้างศาลหลักเมืองสงขลา มีการผสมผสาน “ความเป็นจีน” ตามคติความเชื่อของตนเข้าไปในศาลหลักเมืองแห่งนี้ อย่างชัดเจน เช่น การตั้งศาลไหว้ฟ้าดินในบริเวณศาลหลักเมืองสงขลา รวมไปถึงการประดิษฐานองค์เทพเจ้าต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวจีนไว้ในศาลหลักเมืองเป็นจำนวนมาก เป็นต้น การสร้าง “หลักเมืองสงขลา” นี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) จัดการฝังหลักชัยเมืองสงขลา โดยทรงพระราชทานไม้ชัยพฤกษ์หลักชัยต้นหนึ่งกับเทียนชัยเล่มหนึ่ง พร้อมด้วยเครื่องไทยทานต่าง ๆ และโปรดเกล้าฯ ให้พระอุดมปิฎกเป็นประธานด้านพุทธพิธี พร้อมด้วยฐานะนุกรมเปรี๊ญ 8 รูป และโปรดเกล้าฯ ให้พระราชครูอริยญาณจารย์พราหมณ์ออกไป

เป็นประธานฝ่ายพิธีพราหมณ์ พร้อมด้วยพราหมณ์ 8 นาย โดยได้ทำพิธีฝังหลักชัยกันในวันศุกร์ ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 4 ปีชาล จัตวาศกจุลศักราช 1204 เวลา 7 นาฬิกา 10 นาที ตรงกับวันศุกร์ ที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2385 (ศรีสมร ศรีเบญจพลางกูร, 2542:121) โดยในวันฉลองหลักเมือง สงขลานั้นมีการ "...จัดกระบวนการแห่ทั้งพวกจีนแลพวกไทยเป็นที่ครึกครื้นเอิกเกริกมาก.... และพระยาสงขลา (เถียนแสง) ได้ให้ช่างก่อตึกคร่อมหลักเมืองไว้สามหลังเป็นตึกจีนกับศาลเจ้าเสือเมืองไว้หลังหนึ่งด้วย..." (พระยาวิเชียรคิริ (ชม), 2545:333) นอกจากนี้ยังมีหรรสพสมโภช ถึง 5 วัน 5 ค่ำ โดยมีละครหรือโขนร้อง 1 โรง หุ่น 1 โรง จั้ว 1 โรง ละครชาตรี(โนรา) 4 โรง (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 8452)

ภาพของเมืองสงขลาที่เต็มไปด้วยชาวจีนจำนวนมากปรากฏให้เห็นจากจาก "งานใหญ่" ของเมืองสงขลาเมื่อ พระยาวิเชียรคิริ (บุญสังข์) ได้จัดพิธีศพให้มารดาในปี จ.ศ.1214 ซึ่งภายในงานมีการ "...สร้างโรงทานไทยจีนแยกไว้ พระสงฆ์อาคันตุกะซึ่งมาฉันในโรงทาน แล ไทยจีนแยกซึ่งมารับทานรายวันเป็นพระสงฆ์ 2086 รูป ไทยจีนแยกสิบเอ็ดหมื่นมีเศษแปดพัน สิบสามคน เงินใช้จ่ายของเบ็ดเสร็จในการศพคุณมารดา เป็นเงินแปดพันมีเศษห้าร้อยหกสิบสอง เหรียญสองสลึง..." (เจ้าพระยาวิเชียรศรีสมุทร (บุญสังข์), 2545: 285)

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้คนและชุมชนชาวจีนในเมืองสงขลาสามารถแสดงออกซึ่งวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อแบบจีนที่แสดงออกถึง "ความเป็นจีน" และเป็น "ชุมชนชาวจีน" อย่างเด่นชัดนั้น กลับไม่ได้รับการต่อต้านจาก "ชนชั้นปกครองของสยาม" ในทางกลับกันชนชั้นปกครองของสยามก็ดูเหมือนจะยอมรับลักษณะพิเศษที่สะท้อนถึงความเป็นจีนในสังคมสงขลาเป็นอย่างดี ดังมีข้อพิสูจน์ที่น่าสนใจ คือ เหตุการณ์ในวาระที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้และทรงเสด็จประทับ ณ เมืองสงขลา ในปีพ.ศ.2401 ในการนี้เจ้าเมืองสงขลาและบรรดาชาวเมืองสงขลาได้ดำเนินการอย่างใหญ่โตเพื่อถวายเป็นการต้อนรับ โดยมีการสร้างอาคารสถานที่เพื่อใช้เป็นที่พักและจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในการรับเสด็จ ซึ่งในบรรดารายการข้าวของเครื่องใช้และเครื่องประดับต่างๆที่สั่งซื้อหรือจัดหามาใช้ในงานดังกล่าวก็มีสิ่งของจำนวนมากที่เป็นสินค้าจากเมืองจีนหรือได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน อาทิ "...ณเจดียงฝาเชื่อมเมืองจีน 8 ประตู ลับแลเมืองจีนประตูละ 8 อัน .... เครื่องจีนแลเครื่องลอนดอนสรรพสิ่งของเครื่องประดับในท้องพระโรง...ฝาเชื่อมไม้ ฝาเชื่อมกระจก เข็มอังกฤษเข็มจีนสำหรับกลัดเย็บ...มูลิไม้ไผ่ที่ซื้อมาจากเมืองแฮมบู...รวมถึงโรงครัวจีนที่มีอาหารจีน เช่น เกาเหลา รวมถึงฉาบลับแลที่ปักเป็นวรรณคดีจีนเรื่องสามก๊ก รวมถึงท่อน้ำพระสุคนธ์สำหรับสรงก็ทำเป็นท่อน้ำที่ปล่อยน้ำออกมาจากปากมังกร..." และเมื่อพระองค์เสด็จมาประทับ ณ เมืองสงขลาแล้วก็มีชาวเมืองสงขลาโดยเฉพาะชาวจีนเมืองสงขลาที่เข้าเฝ้าเป็นจำนวนมาก "...ณ วันจันทร์เดือนเก้าแรมเก้าค่ำเพลเข้า ...พวกจีนลูกค้าชาวตลาดเมืองสงขลาทูลถวายหมูเปิดไถ่แลหมากพลู ผลไม้ต่างๆร้อยโต๊ะ ทรงปราศรัยกับพวกจีนถวายของแล้ว พระราชทานสุราด้วยพระหัตถ์ให้พวกจีนรับพระราชทานคนละจอกเสร็จแล้วเสด็จขึ้น..." รวมทั้ง "...หลวงชาติสุรินทร์กราบทูลถวายของจีนหุ่ยพ่อค้าชาวเมืองสงขลาร้อยโต๊ะ ของจีน

ลูกค้าเมืองสงขลาใส่กะซอหมาบแบบกองไว้ของพวกจีนสวยทองเกาะยอสิบโตะมีแจ้งในราย ...” ขณะเดียวกันพระองค์ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานสิ่งของเครื่องใช้ “แบบจีน” แก่บุคคลที่มีส่วนในการสร้างพลับพลาที่ประทับของพระองค์ด้วย อาทิ “...หลวงศรีสมบัติ เงินตรา 5 ตำลึง กับเสื้อแพรเงินเจาตัว๑.....ช่างไม้ได้เสื้อเงินเจาคนละตัว...” (เจ้าพระยาวิเชียรคิริ (บุญสังข์), 2545: 286-309) ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนได้ว่าการที่ “ความเป็นจีน” สามารถปรากฏแพร่หลายในเมืองสงขลาได้อย่างชัดเจนนั้นอาจถือเป็น “ลักษณะพิเศษ” ของเมืองสงขลา แต่ในอีกมุมหนึ่งการที่ชนชั้นปกครองสยามยอมรับกับ “ความเป็นจีน” ที่แพร่หลายในเมืองสงขลานั้นก็ถือเป็น “ลักษณะพิเศษ” ที่สำคัญอีกประการหนึ่งเช่นกัน

จาก “ลักษณะพิเศษ” ทั้งสองประการข้างต้นที่ดำรงอยู่ในเมืองสงขลาอาจนำไปสู่ข้อสังเกตและข้อสันนิษฐานหลายประการที่ต้องทำการศึกษาอย่างลึกซึ้งต่อไปในอนาคต แต่ในที่นี้สันนิษฐานว่าการที่ชนชั้นปกครองสยามยอมรับกับ “ความเป็นจีน” ที่แพร่หลายในสังคมเมืองสงขลา นั้นอาจเป็นเพราะ “ลักษณะพิเศษ” ประการแรก คือ “ความเป็นจีน” ในเมืองสงขลา นั้นได้นำมาซึ่งประโยชน์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจต่อรัฐสยามไม่น้อย เพราะมีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ถึงแม้ว่าเมืองสงขลาแหลมสนและบ่อยางจะมีเงื่อนไขพิเศษนานาประการ อาทิ เป็นเมืองที่มีผู้ปกครองโดยเจ้าเมือง ทั้งยังมีประชากรจำนวนมากเป็นชาวจีน ขณะเดียวกันเมืองสงขลาก็ตั้งอยู่ห่างไกลจากดินแดนพระนครพอสมควรและจัดได้ว่าสงขลาเป็นเมืองที่มีระบบเศรษฐกิจดีพอสมควรสามารถเลี้ยงดูตัวเองได้โดยมิจำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากเมืองหลวงมากนัก แต่ก็กล่าวได้ว่าเศรษฐกิจและการเมืองของเมืองสงขลาที่มีความสัมพันธ์อย่าง “แน่นแฟ้น” กับศูนย์กลางแห่งอำนาจที่ธนบุรีและกรุงเทพฯ และขณะเดียวกันพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองของเมืองสงขลาก็มี “จังหวะ” และ “ทิศทาง” ที่ “สอดคล้อง” กับเมืองหลวงอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน

นัยยะแห่งความสอดคล้องทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างเมืองสงขลา กับศูนย์กลางแห่งรัฐสยามนั้น อาจพิจารณาได้จากลักษณะหรือรูปแบบความสัมพันธ์กับรัฐศูนย์กลางรับรัฐบริวารต่างๆ โดยในช่วงเวลาดังพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองในระดับภูมิภาคกับศูนย์กลางแห่งอำนาจที่ธนบุรี/กรุงเทพฯ อาจดำเนินไปในหลายระดับและรูปแบบ แต่ไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันเช่นไรแต่อย่างน้อยที่สุดหัวเมืองต่างๆในระดับภูมิภาคต้องมี “พันธะ” ในการเป็นฐานทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เอื้อต่อความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจของศูนย์กลางด้วยเช่นกัน สำหรับกรณีของเมืองสงขลานั้นอาจมีความสัมพันธ์กับธนบุรีและกรุงเทพฯ โดยมีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ ความสัมพันธ์ด้านการเมืองและความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งทั้งสองนั้นนี้ต่างก็มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันและขณะเดียวกันทั้งสองด้านนี้ก็มักจะดำเนินควบคู่กันไปและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ และสิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและร้อยรัดความสัมพันธ์เหล่านี้ก็คือบรรดาชาวจีนเมืองสงขลานั้นเอง

ความสัมพันธ์ด้านการเมืองระหว่างเมืองสงขลา กับส่วนกลางนั้นดำเนินไปในลักษณะที่เมืองสงขลายอมรับในอำนาจที่เหนือกว่าของส่วนกลางและยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม อย่างไรก็ตามสงขลาก็มีบทบาทเป็นตัวแทนแห่งอำนาจของส่วนกลางหรือเมืองหลวงในการควบคุมดินแดนข้างเคียง ดังปรากฏหลักฐานว่ามีการมอบอำนาจให้เมืองสงขลาทำหน้าที่ดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้และรัฐมลายูทั้งหลาย และชาวจีนเมืองสงขลา ก็มีส่วนสำคัญในกิจกรรมด้านการเมืองและความมั่นคงนี้เช่นกัน ดังกรณีเมื่อคราวปราบกบฏเมืองไทรบุรีซึ่ง “...พระสุนทรนุรักษ์ (บุญสังข์) ยกกองทัพพวกจีนสี่กอง พร้อมกับกองทัพหลวงพลสงครามหลวงไชยสุรินทร์ เข้าระดมตีค่ายพวกแขกเป็นสามารถึงตะลุมบอน พวกแขกขบถทานกำลังไม่ได้ก็ล่าถอยหนีไป พวกจีนตัดศีรษะพวกแขกขบถมาได้หลายสิบศีรษะ พระยาสงขลา (เถียนเส็ง) มอบรางวัลให้พวกจีนที่ตัดศีรษะขบถมาได้ศีรษะละ 50 เหรียญ (เจ้าพระยาวิเชียรคิริบุญสังข์. 2545: 330)

ส่วนความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างเมืองสงขลา กับธนบุรีและกรุงเทพฯสะท้อนให้เห็นผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองสงขลา โดยเฉพาะตระกูลเจ้าเมืองสงขลาซึ่งมีความสัมพันธ์กับเมืองหลวงอย่างใกล้ชิด ดังกรณีที่เจ้าเมืองตระกูล ณ สงขลาต้องทำหน้าที่เป็นทั้งเจ้าเมืองที่ดูแลทุกข์สุขของผู้คนและขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเมืองสงขลาและส่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจบางส่วนจากเมืองสงขลาเข้าสู่เมืองหลวงด้วย เช่น การทำหน้าที่เป็นนายอากรรังนกที่ได้รับสิทธิในการค้าขายรังนกนางแอ่นในพื้นที่เมืองสงขลาซึ่งต้องส่งส่วนแบ่งหรือภาษีที่ได้จากค้ารังนกนั้นเข้าสู่เมืองหลวงด้วย นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการเก็บภาษีอื่นๆและส่งไปสู่อีกด้วย

ในบรรดากิจกรรมและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่างๆในเมืองสงขลา นั้นมีอยู่เป็นจำนวนมากที่เป็นผลผลิตมาจาก “ชาวจีน” ที่อพยพเข้ามาอาศัยในเมืองสงขลา ซึ่งกิจกรรมและผลประโยชน์เหล่านี้มีทั้งในรูปของวัตถุ เงินทองและแรงงาน ดังปรากฏหลักฐาน เช่น ตามไปบอกเมืองสงขลาในปี พ.ศ. 2396 ที่ระบุถึงการเก็บเงิน “ส่วยทองคำบุตรจีน” ซึ่งสันนิษฐานกันว่าเป็นส่วนที่เก็บจากลูกหลานจีนซึ่งประกอบด้วยช่างทองและค้าขายทองได้จากเมืองสงขลาเป็นเงิน 1,274 บาท และในปีพ.ศ. 2403 ลดเหลือ 644 บาท และหลังจากปี พ.ศ. 2418 เก็บได้ปีละ 1,281 บาท ทุกปี ทั้งนี้มีอัตราค่าส่วนคนละ 7 บาท ตามสถิติระบุว่าในระยะแรกมีผู้เสียส่วยชนิดนี้ในเมืองสงขลาประมาณ 200 คน ต่อมาในปีพ.ศ. 2397 ลดลงเหลือ 141 คน และเพิ่มขึ้นเป็น 293 คนในปีพ.ศ. 2435 ก่อนที่ส่วนทองคำบุตรจีนนี้จะยกเลิกไปพร้อมกับยกเลิกระบบไพร่ (สงบ ส่งเมือง, 2542: 7850) รวมถึงหลักฐานที่แสดงว่าพระยาสงขลา (เถียนจิ่ง) ต้องส่งเงินค่าอากรสุราเข้ากรุงเทพฯปีละ 20 ชั่ง และอากรบ่อนเบี้ยปีละ 10 ชั่ง (สงบ ส่งเมือง, 2542: 8888) นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่ระบุว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเกณฑ์แรงงานเรียกว่า “การผูกปี่จีน” โดยได้บันทึกไว้ถึงคนจีนเมืองสงขลาที่มาผูกปี่ว่า “...ในปีพ.ศ. 2402 คนจีนในเมืองสงขลา จะนะ มาผูกปี่ทั้งหมด 813 คน และในปี พ.ศ. 2408 จำนวน 809 คน ...” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มี “...คนจีนในเมืองสงขลาผูกปี่ในระหว่างปีพ.ศ. 2429-2434 เป็น

คนจีนคงเมือง (ตั้งบ้านเรือนอยู่) 326 คน จีนลูกค้าจร 63 คน รวมทั้งสิ้น 389 คน (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2. 12ก/1 ไบบอกเมืองสงขลา ร.ศ. 105- 110 (พ.ศ. 2429 - 2434))

จากกรณีของเมืองสงขลายุคแหลมสนและปออย่างข้างต้นพอจะบ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนของชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลาเริ่มขยายตัวกว้างขวางขึ้น ขณะเดียวกันชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่แถบนี้ก็สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตนเข้ากับศูนย์กลางแห่งอำนาจทางการเมืองได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ก็ด้วยการที่ชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลาจะต้องมีบทบาทในการสนับสนุนทางการเมืองและเศรษฐกิจแก่ส่วนกลาง ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดการประสานผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างชนพื้นเมืองกับชาวจีน และส่วนกลางกับภูมิภาคเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดี ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มพ่อค้าและขุนนางชาวจีนสามารถก้าวขึ้นมายึดกุมอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจในเมืองสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี ซึ่งภาพแห่งอำนาจของเจ้าเมืองสงขลาที่สะท้อนให้เห็นจากคำบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า “...ผู้ทำอากรรังนกในยุคนั้นมีอำนาจมาก พวกเขาทำรังนกผัดลงโทษตัวเอง ดังได้ยินคนโบราณเล่าต่อๆ กันมาว่า ครั้นเจ้าเมืองสงขลาทำอากรรังนกอยู่ ถ้าจับขโมยรังนกได้ก็เอาตัวมาตัดลิ้นผ่าอกเอาหัวใจแกล้มกับเหล้าแล้วเอาศพไปทิ้งเสียที่เกาะแก้ว (อยู่ในทะเลสาบสงขลา) จะจริงหรือเท็จอยู่ที่ผู้กล่าวราษฎรจึงเกรงกลัวมากและลักขโมยรังนกจึงไม่ค่อยมี (หจช. เอกสารกระทรวงมหาดไทย รัชกาลที่ 7 ร.7 ม.26/97 เลขที่97 เรื่องนายอากรรังนกกับผู้ร้าย) ซึ่งแม้ว่าคำกล่าวนี้จะเป็นเพียงเล่าลือถึงอำนาจอันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของเจ้าเมืองสงขลาจนอาจนำไปสู่ความหวาดกลัวหรือคำรำลือกันจนเกินจริง แต่นี่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความรับรู้ของผู้คนที่มิต่ออำนาจของสูงส่งของเจ้าเมืองสงขลาเป็นอย่างดี ซึ่งอำนาจอันสูงส่งนี้ก็มาพร้อมกับระดับความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสงขลา กับอำนาจในส่วนกลางนั่นเอง

เครือข่ายการค้าและอำนาจของทุนจีนลุ่มทะเลสาบสงขลา

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจในลุ่มทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปีพ.ศ. 2439 เมื่อรัฐบาลสยามในเวลานั้นกำลังหวั่นวิตกต่อภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกซึ่งเข้ามาล่าอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และบรรดาชนชั้นนำของสยามในเวลานั้นจึงกำหนดแนวทางในการปกครองดินแดนต่างๆ ที่อยู่ภายในอำนาจของรัฐบาลสยามเสียใหม่ เพื่อมิให้ชาติตะวันตกเข้ามาแทรกแซงในดินแดนเหล่านั้นได้โดยง่าย ซึ่งกระบวนการที่ชนชั้นปกครองสยามในเวลานั้นเลือกใช้ คือ การปฏิรูปการเมืองการปกครองดินแดนหัวเมืองต่างๆ ขึ้นใหม่ภายใต้ระบบ “มณฑลเทศาภิบาลซึ่งระบบการปกครองลักษณะนี้จะอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจจากเจ้าเมืองและผู้ปกครองท้องถิ่นท้องถิ่นเข้าสู่ศูนย์กลางของรัฐสยามที่กรุงเทพมหานคร การปกครองเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจแก่พื้นที่หลายพื้นที่ของสยามรวมทั้งพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเช่นกัน

การปกครองในระบบมณฑลเทศาภิบาลนั้น รัฐบาลจะจัดให้มีการส่งตัวแทนจากรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เป็นผู้ปกครองและทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินที่หัวเมืองต่าง ๆ โดยในเขตพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลานั้น ทางกรมได้ผนวกเอาหัวเมืองต่าง ๆ คือ เมืองสงขลา เมืองพัทลุง เมืองนครศรีธรรมราช เข้าไว้ด้วยกันภายใต้ชื่อของ “มณฑลนครศรีธรรมราช” ซึ่งมีศูนย์กลางของมณฑลอยู่ที่ เมืองสงขลา โดยที่รัฐบาลสยามจะส่งข้าหลวงหรืออุปราชประจำมณฑลมาจากกรุงเทพฯ มาประจำที่สงขลาเพื่อการบริหารราชการแผ่นดินในดินแดนต่าง ๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นการปฏิรูปการปกครองเช่นนี้จึงมีผลต่อผู้ปกครองเดิมในหัวเมืองเหล่านั้นด้วยเช่นกัน

การปฏิรูปการปกครองเป็นส่วนหนึ่งซึ่งสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลสยามจำเป็นต้องปรับตัวให้ “ทันสมัย” เพื่อให้สามารถก้าวเข้าสู่การค้าขายในระดับ “ตลาดโลก” ซึ่งกำลังเติบโตอย่างรวดเร็วในยุคอาณานิคม แนวคิดเรื่อง “ความทันสมัย” นี้ นำไปสู่การปฏิรูปการบริหารจัดการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลสยามขึ้นใหม่ ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ชัดประการหนึ่ง คือ การยกเลิกระบบเจ้าภาษีอากร และหันมาใช้ระบบการเก็บภาษีรัชชูปการซึ่งจะเก็บผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจผ่านระบบภาษีเข้าสู่รัฐบาลโดยตรง โดยที่รัฐบาลจะตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ดูแลการจัดเก็บภาษีอากรเข้าไปจัดการกับภาษีอากรต่าง ๆ ทั่วทั้งราชอาณาจักรโดยตรง ซึ่งระบบเช่นนี้ทำให้อำนาจและฐานะทางเศรษฐกิจในลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งเคยอยู่ภายใต้การควบคุมของขุนนางและนายทุนในท้องถิ่นได้รับผลกระทบกระเทือน ดังที่นายสุเทพ ณ สงขลา ในฐานะหลานปู่ของพระยาวิเชียรคีรี (ชม) เจ้าเมืองสงขลาคนสุดท้ายกล่าวว่า ivaการปฏิรูประบบเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้บรรดาลูกหลานของตระกูล ณ สงขลา ต้องหมอบทบาทในการเป็นผู้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองสงขลาและหัวเมืองใกล้เคียง เนื่องจากลูกหลานตระกูล ณ สงขลาในได้รับการฝึกฝนมาให้เข้าสู่ราชการโดยไม่มีความเชี่ยวชาญในระบบเศรษฐกิจ และขณะเดียวกันการที่บรรพบุรุษในตระกูล ณ สงขลา มีภรรยาและบุตรหลายสายจึงทำให้มรดกของตระกูลต้องแบ่งออกเป็นหลายส่วน (พิศมัย นันทแสง, 2536: 61)

การนำแนวคิดเรื่อง “ความทันสมัย” เข้ามาสู่การปฏิรูประบบเศรษฐกิจของสยามยังนำมาซึ่งการจัดการใหม่ๆ ทางเศรษฐกิจ เช่น การเน้นให้เกษตรกรเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจเพียงชนิดเดียวในที่ดินของตน เช่น ข้าว ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น ซึ่งแนวคิดการปลูกพืชเศรษฐกิจเช่นนี้ได้เข้ามาแทนที่การทำเกษตรผสมผสานที่ดำรงมานานในระบบเกษตรกรรมพื้นเมืองลงไปอย่างน่าเสียดาย นอกจากนี้แนวคิดเรื่อง “ความทันสมัย” ยังนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อการผลิตและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย นั่นคือ การนำเครื่องจักรกลมาใช้แทนแรงงานคนและแรงงานสัตว์ซึ่งกระบวนการเช่นนี้มีทั้งผลดีคือทำให้เพิ่มผลผลิตและร่นระยะเวลาในการผลิต ในขณะที่เดียวกันก็อาจมีผลเสียในการที่มนุษย์ต้องพึ่งพาเครื่องจักรกลมากขึ้น เป็นต้น

อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วกระบวนการปฏิรูปเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระยะนี้มีผลสำคัญต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ตอบสนองนโยบายการปลูกพืชเศรษฐกิจของรัฐบาลด้วยการบุกเบิกหักร้างถางพงเพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตร โดยเฉพาะการขยายพื้นที่ปลูกข้าว ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์เสนอไว้ว่า เศรษฐกิจในภาคใต้ฝั่งตะวันออก โดยเฉพาะในด้านการปลูกข้าวเพื่อการค้าเติบโตขึ้นมานับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 (ราวพ.ศ. 2460-2470 ผู้วิจัย) เนื่องจากกรุงเทพฯยกเลิกการเกณฑ์แรงงานและช่วยแต่หันมาเก็บภาษีรัชชูปการแทนที่ ทำให้ชาวบ้านต้องหันมาขวนขวายผลิตสิ่งของที่สามารขายเป็นเงินได้เงื่อนไขเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาอพยพบุกเบิกเข้าไปตั้งบ้านเรือนและทำนาในพื้นที่ลุ่มของอำเภอหัวไทร อำเภอเชียรใหญ่ และ อำเภอปากพะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมถึง อำเภอระโนด และ อำเภอสทิงพระของจังหวัดสงขลา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์, 2540: 1055-106) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ผู้คนจำนวนมากในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้บุกเบิกพื้นที่รกร้างว่างเปล่าเพื่อเปลี่ยนเป็นสวนยางพาราและพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นๆ ทั้งนี้

การที่รัฐบาลสนับสนุนให้เพิ่มการการปลูกพืชเศรษฐกิจได้รับการตอบสนองอย่างดีจากผู้คนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะเมื่อธุรกิจด้านอุตสาหกรรมเหมืองแร่และการพาณิชย์ในคาบสมุทรมลายูของเจ้าอาณานิคมตะวันตกเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว มีผลให้ต้องนำแรงงานจากจีนและอินเดียเข้ามายังดินแดนอาณานิคมเป็นจำนวนมาก ซึ่งจำนวนแรงงานที่เพิ่มขึ้นนี้มีผลทำให้ความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคในดินแดนเหล่านั้นเพิ่มสูงขึ้นด้วย ดังนั้นพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงกลายเป็นพื้นที่การผลิตสำคัญในการส่งออกผลิตผลทางการเกษตรออกสู่ตลาดการค้านานาชาติ โดยเฉพาะเครือข่ายการค้าของอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (พิศมัย นันทแสง, 236:36)

ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องเชื่อมโยงลุ่มทะเลสาบสงขลาในฐานะแหล่งผลิตเข้ากับเครือข่ายการค้านานาชาติซึ่งเป็นตลาดที่สำคัญของสินค้าการเกษตร ทำให้ “ความทันสมัย” อีกประการหนึ่งได้เผยแพร่เข้ามาสู่พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาในเวลาต่อมา นั่นคือ การนำเครื่องยนต์กลไกเข้ามาใช้ในวิถีชีวิตและในกิจกรรมต่างๆทางเศรษฐกิจของลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะการนำเครื่องยนต์มาใช้ในการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก ซึ่งนอกจากการการนำเครื่องยนต์ที่ทันสมัยมาใช้ในการคมนาคมขนส่งจะมีส่วนสำคัญในการอำนวยความสะดวกและช่วยร่นระยะเวลาในการเดินทาง และการขนส่งสินค้าแล้ว การคมนาคมขนส่งที่ทันสมัยยังมีส่วนช่วยกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและมีส่วนช่วยในการขยายตัวของชุมชนใหม่ๆอีกเช่นกัน

ระบบการคมนาคมขนส่งที่ “ทันสมัย” ประการแรกๆที่เข้ามาในลุ่มทะเลสาบสงขลาและมีส่วนสำคัญต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจของลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ “เรือยนต์” หรือ “เรือกลไฟ” โดยเฉพาะการนำเรือยนต์มาใช้ในการขนส่งและเชื่อมโยงผู้โดยสารและสินค้าลุ่มทะเลสาบสงขลาเข้าด้วยกันและขณะเดียวกันก็มีบทบาทในการนำพาระบบเศรษฐกิจของลุ่มทะเลสาบสงขลาให้เชื่อมโยงกับดินแดนอื่นๆ อีกด้วย โดยมีจุดเริ่มต้นที่สำคัญ คือ การที่รัฐบาลสยามได้

เปิดประมูลสัมปทานเส้นทางเดินเรือ “กรุงเทพฯ-สิงคโปร์” ขึ้นในปีพ.ศ. 2441 ซึ่งผู้ที่ได้รับสัมปทานเส้นทางเดินเรือนี้ คือ บริษัทอีสท์ เอเชียติก (East Asiatic Company) แห่งประเทศเดนมาร์ก โดยในระยะแรกนั้นกำหนดเดินเรือ 1 เดือนต่อ 1 เทียวและต่อมาจะเพิ่มจำนวนความถี่เป็น 7 วันต่อ 1 เทียว ซึ่งข้อตกลงในสัมปทานระบุให้เรือของบริษัทอีสท์ เอเชียติก ต้องจอดรับผู้คนและสินค้าตามเมืองท่าชายทะเลทางภาคใต้ของสยาม ๆ หลายนเมืองรวมทั้งเมืองนครศรีธรรมราชและสงขลา (กจข ร.5 ยช/18 “ประมวลบริษัทเดินเรือระหว่างกรุงเทพฯแหลมมลายูฝั่งตะวันออก” 13 มีนาคม รศ.116 (พ.ศ. 2440)) ทั้งนี้เส้นทางดังกล่าวจะเชื่อมโยงผู้คนและสินค้าจากสยามเข้ากับสิงคโปร์ซึ่งเป็นเมืองท่าที่สำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว

การเชื่อมโยงหัวเมืองชายทะเลของสยามเข้ากับเครือข่ายการค้านานาชาติทำให้หัวเมืองบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้นเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่านับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมารัฐบาลสยามได้สนับสนุนการขุดคลองเพื่อเชื่อมเส้นทางคมนาคมขนส่งในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลามากขึ้น เช่น คลองระโนดที่เชื่อมโยงพื้นที่ลุ่มทะเลสาบซึ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกกับพื้นที่อำเภอปากพนังซึ่งเป็นแหล่งสีข้าวและเป็นท่าเรือส่งออกข้าวที่สำคัญ (พิศมัย นันทแสง, 2536: 85-86) ด้วยเหตุนี้จึงเริ่มมีการนำเรือยนต์มาใช้เพื่อการติดต่อระหว่างเมืองต่างๆในลุ่มทะเลสาบสงขลามากขึ้น และเริ่มมีการเปิดเส้นทางเดิน “เรือเมล์” ในทะเลสาบสงขลาเป็นครั้งแรกในปี พ. ศ. 2465 ซึ่งเดินระหว่างเมืองท่าสงขลา-ระโนด-ปากพะยูน โดยพระหิรัญยากร (สอน สุคนธตามร์) (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 6653) หลังจากการเปิดเส้นทางเดินเรือเมล์ดังกล่าวทำให้การคมนาคมขนส่งของชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลามีความสะดวกสบายมากขึ้น การเติบโตของเครือข่ายการเดินทางดังกล่าวทำให้มีการเรียกช่วงเวลาดังกล่าวว่า “ยุคเรือเมล์” ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญจุดหนึ่งของชุมชนลุ่มทะเลสาบ เพราะทำให้การคมนาคมขนส่งและแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนมีความสะดวกมากขึ้น โดยเฉพาะระหว่างชุมชนที่เป็นท่าจอดเรือเมล์ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนระโนด ชุมชนลำปำ ชุมชนปากพะยูน และชุมชนเมืองท่าสงขลา (อุทิศ สังขรัตน์, 2546: 141) ซึ่งท่าเรือแต่ละแห่งก็จะมีบทบาทเป็นศูนย์รวมของผู้คนจากหลายถิ่นและสินค้าขนานานชนิดที่รอส่งไปยังพื้นที่ต่างๆ

ขณะที่การปลูกพืชเพื่อการค้าและการเดินเรือเพื่อการพาณิชย์ในลุ่มทะเลสาบสงขลาเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วนั้น บรรดาชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ก้าวเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าวในหลายระดับด้วยกันทั้งการเป็นผู้ผลิต ผู้ขนส่ง พ่อค้าคนกลาง และตัวแทนการค้าระหว่างประเทศ ดังที่งานของ อุทิศ สังขรัตน์ ชี้ให้เห็นว่ามีชาวจีนที่อพยพเข้ามาในลุ่มทะเลสาบสงขลาและเข้าไปมีบทบาทเป็นกลไกต่างๆ ใน ระบบเศรษฐกิจลุ่มทะเลสาบสงขลาและเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจลุ่มทะเลสาบสงขลาเข้ากับเครือข่ายการค้าดินแดนต่างๆ เช่น การเข้าไปบุกเบิกที่ดินเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ รับซื้อข้าวเปลือก ทำโรงสีข้าว ทำธุรกิจเรือเมล์ เป็นต้น ซึ่งการบุกเบิกและต่อสู้ทางเศรษฐกิจเหล่านี้ทำให้ชาวจีนอพยพเหล่านี้สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้อย่างเร็วและเริ่มมีการตั้งชุมชนชาวจีนของตนในบางพื้นที่ของลุ่มทะเลสาบ

สงขลา เช่น ชุมชนท่ามะกอกใต้ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง (อุทิศ สังขรัตน์, 2546: 141) ขณะที่ บุญชู บุรินทรภิบาล ให้ภาพเศรษฐกิจเมืองพัทลุงในช่วงปลายทศวรรษ 2470 ไว้ว่า “...สวนยางโดยมากเป็นล่ำเป็นสันของจีนโดยมาก...” (บุญชู บุรินทรภิบาล, 2478: 168) และในเวลาต่อมาเมื่อกลุ่มชาวจีนเหล่านี้บางส่วนสามารถสะสมทุนและประสบการณ์ทางเศรษฐกิจ รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายทางการค้าระหว่างประเทศได้อย่างมั่นคงแล้วก็มักจะก้าวขึ้นมาเป็นนักธุรกิจคนสำคัญของลุ่มทะเลสาบสงขลาและขยายฐานะและบทบาททางเศรษฐกิจของตนไปสู่การเป็นผู้เชื่อมโยงเครือข่ายการค้าของกลุ่มทะเลสาบสงขลาเข้ากับเครือข่ายการค้านานาชาติที่มีผู้เล่นที่สำคัญ คือ กลุ่มนายทุนชาวจีนและพ่อค้าชาติตะวันตกในดินแดนอาณานิคม ซึ่งพ่อค้าชาวจีนในกลุ่มทะเลสาบที่ก้าวไปอยู่ในกลุ่มนี้มีอยู่หลายคนที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น หลวงประธานราษฎร์นิกร(จุกะบัง) นายสุชาติ รัตนปราการ หรือ ชุ่นฉ่อง รัตนปราการ เจ้าสัวคนสำคัญของเมืองสงขลา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินธุรกิจการค้าระหว่างประเทศโดยเฉพาะธุรกิจโรงสีข้าวซึ่งรับซื้อข้าวจากลุ่มทะเลสาบสงขลาและส่งขายออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น ภาพบรรดาชาวจีนจำนวนมากที่อพยพเข้ามาทำมาหากินและตั้งรกรากในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาสะท้อนผ่านคำบอกเล่าของ วิไล บำรุงกรณ์ (2551) ลูกหลานชาวจีนในพื้นที่อำเภอสติงพระว่า “...ในสมัยที่ยังเป็นเด็กยังเคยเห็นชาวจีนไว้ผมเปียประกอบอาชีพต่างๆ ทั้งเป็นพ่อค้าและรับจ้างทำนา บางครั้งยังเห็นเงินเหรียญของจีนถูกนำมาใช้แลกเปลี่ยนซื้อสินค้าในชีวิตประจำวัน...”

“ความทันสมัย” ประการต่อมาที่มีผลสำคัญต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจของกลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ การพัฒนาการคมนาคมขนส่ง “รถไฟ” ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริให้ปรับปรุงการคมนาคมทางบกในราชอาณาจักรให้ดีขึ้น โดยที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินการสร้างทางรถไฟสายใต้ขึ้นในปีพ.ศ.2452 โดยเหตุผลสำคัญที่ทำให้รัฐบาลสยามตัดสินใจสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ คือ เหตุผลทางด้านการเมือง และเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ ในด้านการเมืองนั้นมีเหตุผลมาจากการที่รัฐบาลต้องการสกัดกั้นมิให้มหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษขยายอิทธิพลของเข้ามาในหัวเมืองมลายูของไทย และเพื่อเป็นการกระชับการปกครองหัวเมืองภาคใต้ให้ใกล้ชิดกับส่วนกลางมากขึ้นเพราะว่าในเวลา นั้นหัวเมืองทางตอนล่างของไทยเริ่มมีความใกล้ชิดกับป็นิ่ง ซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษมากขึ้นทำให้ทัศนคติในการดำรงชีวิตของพลเมืองมีแนวโน้มค่อนข้างนิยมไปทางสหพันธรัฐมลายูมากกว่าทางฝ่ายไทย ดังนั้นรัฐบาลจึงต้อง รีบปรับปรุงการคมนาคมในภาคใต้อย่างเร่งด่วนเพื่อการกระชับอำนาจทางการเมือง (มลิวรรณ รัชชวงศ์, 2543, 50-59) ส่วนทางด้านเศรษฐกิจนั้นเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวเส้นทางการค้าที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ เส้นทางการค้าภายใต้เครือข่ายของระบบอาณานิคม ซึ่งดินแดนอาณานิคมที่มีเขตแดนติดต่อกับไทยและมีความสำคัญทางเศรษฐกิจสูง คือ อาณานิคมของอังกฤษ เช่น มลายาและสิงคโปร์ ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงต้องการเชื่อมโยงเส้นทางการค้าเข้ากับดินแดนอาณานิคมดังกล่าวเพื่อผลทางเศรษฐกิจ ดังปรากฏหลักฐานในรายงานที่ประชุมเสนาบดี เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2449 ว่า

“..ทางรถไฟสายแหลมมลายู คิดข้างประโยชน์หรือกำไรถึงเท่ากับหรือยิ่งกว่าสายเชียงใหม่...” (กจช.ยธ. 5 1/24 ความเห็นเรื่องสร้างทางรถไฟในพระราชอาณาเขตร์ 29 มิถุนายน 2442 – 24 กรกฎาคม 2444) ด้วยเหตุผลทั้งสองประการดังกล่าวจึงทำให้รัฐบาลสยามตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2452 โดยในการสร้างเส้นทางรถไฟดังกล่าวรัฐบาลตัดสินใจเลือกพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันออกเป็นแนววางเส้นทางรถไฟ ซึ่งเส้นทางรถไฟดังกล่าวต้องผ่านหลายพื้นที่ของกลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งในเวลาต่อมาการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายนี้ก็ทำให้เกิดการก่อตั้งบ้านเมืองใหม่ๆขึ้นในกลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะเมืองที่จะกลายมาเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในเวลาต่อมา นั่นคือ “เมืองหาดใหญ่”

เส้นทางรถไฟสายใต้สร้างมาถึงเมืองหาดใหญ่เมื่อปีพ.ศ. 2458 โดยในขณะนั้นมีการตั้งสถานีรถไฟชื่อ “สถานีอยู่ตะเกา” ขึ้นทางทิศเหนือของสถานีชุมทางหาดใหญ่ในปัจจุบัน แต่เนื่องจากสถานีอยู่ตะเกาเป็นที่ลุ่ม มีน้ำท่วมขังเป็นประจำ การรถไฟจึงย้ายสถานีมาตั้งอยู่ที่บ้านโคกเสม็ดชุน ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ในปัจจุบัน (ประสิทธิ์ รัตนถาวร, 2534: 17) นอกจากนี้ในปีเดียวกันก็มีการสร้างทางรถไฟแยกออกไปจากสถานีชุมทางหาดใหญ่ 3 ทาง คือ ทางแรก แยกจากชุมทางหาดใหญ่ไปสงขลา ทางที่สอง แยกจากชุมทางหาดใหญ่ไปเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายูที่ป่าดงเบซาร์เขตแดนเมืองไทรบุรี ทางที่สาม แยกจากชุมทางหาดใหญ่ลงไปทางใต้จรดกับเขตแดนที่อำเภอสุโขทัย-ลก แล้วเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายูที่เมืองรันตูในรัฐกลันตัน

นับตั้งแต่มีการสร้างรถไฟเข้าสู่เมืองหาดใหญ่จนกระทั่งมีการพัฒนาเมืองหาดใหญ่จนกลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญนั้น ชาวจีนคือกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนแห่งนี้ โดยในระยะเวลาดังกล่าวมีชาวจีนอพยพเข้ามาในหาดใหญ่เป็นจำนวนมาก โดยชาวจีนที่อพยพเข้ามาในหาดใหญ่มากที่สุด คือ ชาวจีนแคระ รองลงมาคือ ชาวจีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง และจีนไหหลำ ซึ่งชาวจีนที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของหาดใหญ่ ได้แก่ ขุนนิพัทธ์จินนคร (เจียกี้ซี้) ซึ่งเดิมที่มีอาชีพเป็นผู้ควบคุมแรงงานจีนที่เข้ามารับจ้างก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ เมื่อเสร็จสิ้นงานก่อสร้างจึงได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองอยู่ตะเกา ต่อมาได้ซื้อที่ดินที่ย่านโคกเสม็ดชุนและได้สร้างห้องแถวเพื่อเปิดขายและให้เช่า (ถ่องแท้ รัตนาสันต์, 2507: 13) ชาวจีนที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของหาดใหญ่อีกคนหนึ่ง คือ นายซีกิมหยง ซึ่งอพยพมาจากมณฑลกวางตุ้งและเข้ามาอยู่ในหาดใหญ่หลังจากเส้นทางรถไฟสายใต้สร้างผ่านมาถึงหาดใหญ่ นายซีกิมหยงเองก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทในการกว้านซื้อที่ดินและพัฒนาให้ผู้คนซื้อหรือเช่าเพื่อตั้งที่อยู่อาศัยและเพื่อเป็นสถานที่ประกอบการค้า

หลังจากสถานีรถไฟหาดใหญ่เปิดทำการเพียงไม่นานนัก ชุมชนหาดใหญ่ก็ค่อยๆเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในฐานะศูนย์กลางการค้าที่เชื่อมโยงสินค้าจากฝั่งไทยกับตลาดที่สำคัญในมลายูและสิงคโปร์ซึ่งเป็นดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ ภาพของการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมืองหาดใหญ่หลังการก่อสร้างสถานีรถไฟ คือ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยก่อนการ

สร้างสถานีรถไฟขนาดใหญ่ที่โคกเสม็ดชุนพื้นที่แห่งนี้มีชาวบ้านอยู่อาศัยเพียง 10 หลังคาเรือน ในขณะที่บ้านหาดใหญ่มีผู้อาศัยเพียง 4 หลังคาเรือน (มลิวรรณ รัชชวงศ์, 2543,86-90) แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2471 จำนวนบ้านเรือนและจำนวนประชากรในตลาดเมืองหาดใหญ่ก็เพิ่มขึ้นเป็น 654 หลังคาเรือน มีประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 2,950 คน ต่อมาในปีพ.ศ.2488 จำนวนประชากรในเมืองหาดใหญ่ก็เพิ่มขึ้นเป็น 10,104 คน (ลักษมี จิระนคร, 2542: 1785) ซึ่งบรรดาประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ก็มาจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาของชาวจีนนั่นเอง ซึ่งผลพวงของการอพยพเข้ามาของชาวจีนเป็นจำนวนมากจึงทำให้ ชุมชนเมืองหาดใหญ่เป็นอีกชุมชนหนึ่งซึ่งมีลักษณะของความเป็นชุมชนจีนที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยของความเป็นจีนอย่างค่อนข้างเด่นชัดมากระทั่งปัจจุบัน (ศุภการ สิริไพศาลและคณะ, 2549)

หลังจากการขยายตัวของเส้นทางรถไฟ รัฐบาลไทยยังได้ดำเนินการพัฒนาพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลามามากเป็นระยะๆ การพัฒนาที่เป็นรูปธรรมประการหนึ่ง คือ การที่รัฐบาลดำเนินการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา ฯลฯ ตัวอย่างที่น่าสนใจคือการที่รัฐบาลดำเนินการตัดถนนสายสำคัญที่เชื่อมโยงชุมชนต่างๆ ในลุ่มทะเลสาบเข้าด้วยกัน เช่น ถนนสายสงขลา-ระโนด ซึ่งเคยเป็นทางเดินกลางสันทรายบนคาบสมุทรสทิงพระ (ทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา) ได้สร้างเสร็จและเปิดใช้เมื่อปี พ.ศ. 2516 รถยนต์ของบริษัทระโนดเดินรถ ซึ่งมี “เซ่งห้วน” พ่อค้าไม้เก่าที่เคยบรรทุกไม้จากลุ่มน้ำตาปี่มายังสงขลา และนครศรีธรรมราช เป็นผู้ได้รับสัมปทาน และทางฝั่งพัทลุง (ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา) ก็มีการตัดถนนเชื่อมต่อกับหมู่บ้าน อำเภอก และจังหวัดมากขึ้น เมื่อมีถนนหนทางสะดวกขึ้นบทบาทของเรือเมล์จึงค่อยๆ หดไปนับตั้งแต่ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา (อุทิศ สังขรัตน์, 2546: 33)

ยุคใหม่ของชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลา

หลังจากกระบวนการอพยพโยกย้ายและตั้งถิ่นฐานของบรรดาชาวจีนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จึงปรากฏในปัจจุบันว่ามีผู้คนจำนวนมากในหลายพื้นที่ของลุ่มทะเลสาบสงขลาที่สืบเชื้อสายเป็นลูกหลานของชาวจีนที่เคยอพยพข้ามน้ำข้ามทะเลเข้ามาเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ให้กับชีวิต โดยในรุ่นบรรพบุรุษของชาวจีนเหล่านี้อาจต้องเผชิญหน้ากับเงื่อนไขและบริบทหลายประการ เช่น การปรับตัวให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งมีสภาพสังคม ความเชื่อ ค่านิยมและศาสนาในพื้นที่ซึ่งแตกต่างไปจากแผ่นดินจีนให้ได้ ดังนั้นการจัดระบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนความเป็นจีนให้เข้ากับผู้คน สังคม และรัฐใหม่จึงเป็นปัญหาสำคัญที่ชาวจีนรุ่นแรกต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตามเมื่อมาถึงยุคปัจจุบันซึ่งบรรดาลูกหลานชาวจีนเหล่านี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยและได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์ ภาวะเช่นนี้แม้จะทำให้บรรดาลูกหลานชาวจีนเหล่านี้ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเข้าสู่ความเป็นไทยมากขึ้น แต่ในทางกลับกันลูกหลานชาวจีนเหล่านี้ก็ค่อยๆ ลดความสัมพันธ์กับดินแดนจีนอันเป็นดินแดนบ้านเกิด

ของบรรพบุรุษของตนลงไปเช่นกัน จากลักษณะเช่นนี้แม้ว่าลูกหลานชาวจีนเหล่านี้จะถูกกลม่อม
เกล่าให้มีสำนึกทางชาติพันธุ์ว่าตนคือคนไทยในรูปแบบ “คนไทยเชื้อสายจีน” ซึ่งสามารถใช้ชีวิต
เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคมและรัฐไทยได้อย่างปกติสุขโดยไม่รู้สึกรู้สีกแปลกแยกแตกต่างแต่อย่าง
ใด แต่ในทางกลับกันหากลูกหลานชาวจีนเหล่านี้มีเหตุจำเป็นต้องเดินทางไปใช้ชีวิตในบ้านเกิด
ของบรรพบุรุษของตนอีกครั้งหนึ่ง ก็อาจจะเป็นไปได้ว่ากลุ่มเหล่านี้อาจจะต้องรู้สึกแปลกแยก
แตกต่างต่อความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตในบ้านเกิดของบรรพบุรุษ ซึ่งลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็น
กระบวนการกลืนกลายที่นำลูกหลานชาวจีนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่ง
ของสังคมกลุ่มทะเลสาบได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3

พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

การอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่เดินทางไปตั้งหลักแหล่ง และอยู่อาศัยตามดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลกได้นำมาซึ่งการเผยแพร่วัฒนธรรมตามแบบฉบับความเป็นจีน ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย โดยแม้ว่าชาวจีนเหล่านี้จะอพยพออกไปจากแผ่นดินเกิดแล้วก็ตาม แต่คนจีนก็เป็นกลุ่มชนที่ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในเรื่องทางสังคม ประเพณี และวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างบรรพบุรุษ และคติความเชื่อ ซึ่งนำมาสู่รูปแบบประเพณีและพิธีกรรมที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันในกลุ่มชาวจีน ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นเป็นปกติในกลุ่มชาวจีนอพยพที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา และได้กลายเป็นต้นแบบของพิธีกรรม และความเชื่อในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงถือปฏิบัติตามแบบอย่างบรรพบุรุษของตน แม้ว่าประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อบางอย่างจะได้มีการสูญหายหรือแปรเปลี่ยนไปแล้วก็ตาม

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีน

กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งในเมืองสงขลา เกาะยอ หาดใหญ่ สิงหนคร ปากพะยูน พัทลุง สทิงพระ กระแสสินธุ์ และระโนด ต่างประกอบไปด้วยกลุ่มชาวจีนหลายสำเนียงภาษา โดยกลุ่มชาวฮกเกี้ยน ถือเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยมีกลุ่มชาวจีนแคะ แต่จิ้ว กวางตุ้ง ไหลหล่า และฮกจิ้ว อาศัยร่วมกันกับชาวฮกเกี้ยน สำเนียงภาษาที่หลากหลายของชาวจีนนั้นมิได้เป็นอุปสรรคขัดขวางในการอยู่ร่วมกันของชาวจีน รวมถึงมิได้เป็นเครื่องแบ่งแยกวัฒนธรรมทางความเชื่อในความเป็นจีนออกจากกัน ชาวจีนทุกกลุ่มภาษาต่างก็มีความเชื่อหลักที่ได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอยู่ในแผ่นดินจีน ความเชื่อหลักดั้งเดิม ได้แก่ การนับถือพุทธศาสนาแบบมหายานและความเชื่อในลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550 : 129)

พุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่มาจากนอกสังคมจีนและเป็นเพียงความเชื่อเดียวที่ได้ผสมผสานในวัฒนธรรมจีน และมีอิทธิพลต่อจีนเป็นเวลากว่าสองพันปี โดยมีการแก้ไขตีความ และปรับปรุงคำสอนใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชาวจีนเข้าใจและยอมรับได้ พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้าไปในดินแดนจีนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 6 สมัยราชวงศ์จิ้ว กระทั่งถึงสมัยราชวงศ์ฮั่น ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 7 พุทธศาสนาได้รับการเผยแพร่ในดินแดนจีนอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะเมื่อมีการแปลหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นภาษาจีน ยิ่งทำให้ชาวจีนเข้าใจและยอมรับพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2521 : 46) เหตุผลประการสำคัญที่

ทำให้คนจีนยอมรับนับถือในคำสอนของพุทธศาสนาโดยเฉพาะในหมู่ชาวบ้านสามัญชนคือการที่พุทธศาสนาแบบมหายานที่จีนรับมานี้ มีคติความเชื่อและพิธีกรรมที่แฝงไว้ด้วยเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของคนจีนอยู่แล้ว เหตุผลประการที่สองคือ คำสอนของพุทธศาสนา เรื่อง กฎแห่งกรรม เรื่องภพหน้าชาติหน้า เป็นสิ่งที่ไม่มียู่ในคำสอนของลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และความเชื่อแบบไสยศาสตร์ของพื้นเมือง แต่เป็นสิ่งที่ชาวจีนให้ความสนใจและอยากรู้เรื่องเกี่ยวกับโลกหลังความตายเป็นอย่างมาก โดยพุทธศาสนาเป็นความเชื่อเดียวที่อธิบายถึงเรื่องดังกล่าวได้อย่างเข้าใจจึงเป็นเหตุผลทำให้คนจีนหันมาสนใจและยอมรับนับถือในพุทธศาสนา เหตุผลสำคัญอีกประการ คือ คำสอนของพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นความสำคัญของการเป็นปัจเจกบุคคลโดยแม้ว่าจะเกิดมาเป็นคนจนยากไร้หรือเชื่อพระวงศ์สูงศักดิ์ก็สามารถปฏิบัติธรรมตามคำสอนจนบรรลุเป็นพระโพธิสัตว์หลุดพ้นบ่วงกรรมได้ และเหตุผลสำคัญประการสุดท้ายคือการที่พุทธศาสนาได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์คำชูจากบรรดาชนชั้นปกครอง ทั้งราชสำนัก ขุนนาง และพ่อค้าคหบดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยราชวงศ์ถัง ถือได้ว่าเป็นยุคทองของพุทธศาสนาในจีน เพราะเป็นช่วงเวลาพุทธศาสนาได้รับการยอมรับและมีการเผยแพร่คำสอนและความเชื่อกันอย่างแพร่หลาย (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2525 : 8-9) ในความเชื่อตามแบบพุทธศานามหายานของชาวจีนนั้น พระพุทธเจ้าสูงสุดคือ พระศากยมุนี ซึ่งจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้สัตว์โลกข้ามพ้นห้วงแห่งความทุกข์ทั้งปวง นอกจากนี้ความเชื่อแบบมหายานของชาวจีน ยังมีพระพุทธเจ้าอีกหลายพระองค์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ได้แก่ พระศรีอาริยมตไตรพุทธเจ้า หรือ พระพุทธเจ้าในอนาคต (หนี่เล็กสูตโจ้ว) พระโภษิษยคุรุพุทธเจ้า (เอี้ยะซือสูตโจ้ว) ฯลฯ (บุญยง ชื่นสุวิมล, 2551 : 89) เหตุผลสำคัญของพุทธศาสนาแบบมหายานที่ชาวจีนนับถือ คือ ความเชื่อและการปฏิบัติที่มีได้มุ่งเน้นเพื่อตนเองเท่านั้น แต่หมายถึงการช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ด้วย การจะช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ผลดีตนเองต้องบรรลุมรรคผลเป็น “พระโพธิสัตว์” ดังนั้นตามความเชื่อแบบมหายานมนุษย์ทุกคนจึงสามารถเข้าถึงในการเป็นพระโพธิสัตว์ได้ หากบำเพ็ญทานบารมีแก่กล้า และมีเมตตาธรรมต่อเหล่าเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีและเป็นที่น่าเชื่อถือของชาวจีนเป็นอย่างมากคือ “พระโพธิสัตว์กวนอิม” ซึ่งได้ปรากฏรูปเคารพและประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์กวนอิมอยู่เป็นจำนวนมาก โดยในวัดจีนแบบมหายานทุกวัด ได้มีรูปบูชาพระโพธิสัตว์กวนอิมอยู่ควบคู่ไปกับรูปเคารพพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ ตามคติความเชื่อแบบมหายาน ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้ปรากฏร่องรอยความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายานของชาวจีนผ่านการสร้างวัด และโรงเจ ตั้งแต่ครั้งเมื่อชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นแรกอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนแห่งนี้ วัดและโรงเจจีนยุคแรกในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ วัดกวนอิมกั้วซืออัม วัดฉื่อฉาง หาดใหญ่ เป็นต้น

การสร้างวัดและโรงเจของชาวจีนนั้นจะมีลักษณะที่โดดเด่นในเรื่องของสถานที่ตั้ง และความกว้างขวาง โดยชุมชนจีนทุกแห่งไม่ว่าเล็กหรือใหญ่จะมีวัดหรือโรงเจประจำตั้งอยู่ วัดและโรงเจจีนจึงกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งในด้านการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงการเป็นที่พึ่งพิงของคนยากไร้ และคนจีนที่อพยพเข้ามาใน

ภายหลัง วัดจีนในพุทธศาสนาแบบมหายานที่ชาวจีนสร้างขึ้นนี่จึงเป็นสัญลักษณ์ตามความเชื่อหลักของชาวจีนทุกกลุ่มสำเนียงภาษาที่เคารพนับถือในพุทธศาสนาแบบมหายาน

นอกจากพุทธศาสนาแบบมหายานแล้ว คนจีนยังเคารพนับถือในลัทธิความเชื่ออื่น ๆ อีกมากมาย โดยความเชื่อหลักที่นำมาสู่รูปแบบการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า ซึ่งเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างความเชื่อของศาสนาพุทธและลัทธิเต๋า โดยทั่วไปเทพเจ้าของจีนจะมีรูปลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์ มีประวัติ มีสัญลักษณ์ประจำตัว และมีอำนาจเหนือมนุษย์ เทพเจ้าแต่ละองค์จะมีจุดกำเนิดที่แตกต่างกันไป หลาย ๆ องค์ก็มีกำเนิดมาจากธรรมชาติ เช่น ลมฝน แม่น้ำ ภูเขา ท้องฟ้า ดวงดาว ในขณะที่หลายองค์ก็มีที่มาจากตำนานพื้นบ้าน บางองค์เป็นตัวแทนการสักการะบรรพบุรุษ บางองค์เป็นบุคคลที่เคยมีชีวิตอยู่จริง และสร้างชื่อเสียงคุณงามความดีเอาไว้ บางองค์เป็นเทพเจ้าที่มาจากลัทธิเต๋า บางองค์มาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา (บุญยง ชื่นสุวิมล, 2551 : 88-89) เทพเจ้าที่ชาวจีนให้ความเคารพอย่างมากในทุกกลุ่มสำเนียงภาษา อาทิ เทพเจ้ากวนอู เจ้าแม่ทับทิม เทพเจ้าหั่งเจีย เล่าจื้อ ตีกง เจ็กเซียนฮ่องเต้ โป๊ยเซียน ฯลฯ เป็นต้น เทพเจ้ารวมถึงเขียนตามความเชื่อของชาวจีนนี้ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อในลัทธิเต๋า โดยเล่าจื้อผู้ให้กำเนิดและเผยแพร่ความเชื่อนี้ได้กำหนดวิถีทางแห่งเต๋า คือ การปล่อยให้สรรพสิ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติ หากฝ่าฝืนกฎธรรมชาติจะส่งผลให้มนุษย์เกิดความทุกข์ (Needham, 1978:85-87)

หลักการของลัทธิเต๋าได้กำหนดให้บุคคลไม่จำเป็นต้องปลีกตัวออกจากธรรมชาติ โดยมีความเชื่อว่าชีวิตเป็นสิ่งที่ดีมีแต่ความอภิมรณอันเป็นผลผลิตของหยินและหยาง (พลังบวกและลบ) ทั้งตัวตนและสรรพสิ่งในโลกนั้นมีชีสิ่งลวงตา แต่เป็นความจริงที่สมบูรณ์ การแสวงหาคือการปลดปล่อยตนเองออกจากข้อจำกัดทางกายภาพเพื่อไปสู่ความเป็นอมตะหรือชีวิตนิรันดร์ เมื่อใครก็ตามได้รับอิสรภาพจากการแสวงหา นี้ ผู้นั้นก็จะอยู่ในสภาวะของความเป็นอมตะ มีความสุขทางโลกียะหรือสามารถท่องเที่ยวไปอย่างอิสระไร้ขอบเขต ลักษณะประการสำคัญของลัทธิเต๋าซึ่งมีความโดดเด่น คือ คำสอนที่เต็มไปด้วยเรื่องราวไสยศาสตร์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เวทมนต์ และพิธีกรรมของขลังต่าง ๆ การดูดวงจู้จ๋วมถึงการประกอบพิธีกรรมไล่ผีของนักพรตเต๋า ซึ่งเป็นลักษณะของการทรงเจ้า เข้าทรง ซึ่งได้รับความนิยมและถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มของชาวจีนโพ้นทะเลในแถบบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมดังกล่าวเข้ากันได้ดีกับความเชื่อแบบนับถือผีของท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในความเชื่อแบบลัทธิเต๋าได้ปรากฏสัญลักษณ์หรือเครื่องรางของขลังซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย อาทิ เครื่องรางให้เก็กไต้ว ซึ่งเป็นรูปวงกลม มีสีขาวครึ่งหนึ่งสีดำครึ่งหนึ่ง อันเป็นสัญลักษณ์ของหยินและหยาง หรือความสมดุลแห่งธรรมชาติ เครื่องรางกระดาดษยันต์ฟู หรือฮู้ (Fu) ซึ่งเป็นกระดาดษยันต์สีเหลืองหรือแดงเขียนถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์เพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจและสิ่งชั่วร้าย เครื่องรางโป๊ยก้วย หรือเกราะทิพย์ ซึ่งเป็นรูปกระจก 8 เหลี่ยม อันหมายถึง การสะท้อนสิ่งชั่วร้ายที่มาจากทิศทั้ง 8 สัญลักษณ์เสื่อคาบดาบ ป้องกันสิ่งอัปมงคลทั้งหลาย นอกจากนี้ยังมีรูปเคารพเทพเจ้าต่าง ๆ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้าจีน ซึ่งได้มีการรวม

เอาพระโพธิสัตว์ในศาสนาพุทธเข้าไว้กับความเชื่อของเต๋า เพื่อเป็นรูปเคารพและเครื่องรางแห่งความเป็นสิริมงคล(ฟรีนา บลูมฟีลด์, 2533 : 32-44)

ลัทธิขงจื้อ เป็นอีกหนึ่งความเชื่อหลักดั้งเดิมของคนจีนที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ กระทั่งเมื่อชาวจีนอพยพหรือชาวจีนโพ้นทะเลเดินทางย้ายถิ่นฐานไปยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก ชาวจีนอพยพเหล่านี้ก็ได้นำเอาความเชื่อแบบขงจื้อติดตัวไปด้วย ลัทธิขงจื้อถือกำเนิดขึ้นในแผ่นดินจีน เมื่อประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล โดยมีขงจื้อ (552-479 B.C.) ชาวจีนจากแคว้นหลู่ทางใต้เป็นผู้ให้กำเนิดลัทธินี้ คำสอนของขงจื้อได้มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับคนและสังคมเป็นหลัก ไม่มุ่งเน้นการอยู่แบบธรรมชาติเหมือนกับเล่าจื๊อ แต่เน้นที่ความเป็นอยู่ในสังคม การจัดระบบและระเบียบทางสังคม การปฏิบัติตนตามหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย ขงจื้อยังได้สอนให้คนมีคุณธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย ความรัก ความดีงาม ความเมตตากรุณา ซึ่งขงจื้อเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า "เยิน" (Jen) (Hopfe, 1983 : 248-249) คุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งที่กลายเป็นลักษณะสำคัญของลัทธิขงจื้อ คือ การเคารพนับถือผู้อาวุโสและผู้มีอุปการะคุณ โดยมีระบบความสัมพันธ์ 5 แบบ คือ บุตรกับบิดามารดา ผู้อ่อนวัยกับผู้แก่วัย สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ผู้ปกครองและผู้ใต้การปกครอง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในครอบครัวถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด จากคำสอนที่ให้ความสำคัญต่อการระลึกถึงผู้อาวุโส และผู้มีอุปการะคุณนี้ นำมาสู่ความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมในการบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor worship) และเป็นพิธีกรรมที่ทำให้สังคมจีนเป็นสังคมที่ยึดมั่นประเพณี ชาวจีนเชื่อว่า การเซ่นไหว้ บูชา และระลึกถึงบรรพบุรุษตามคำสอนของขงจื้อจะสร้างความรุ่งเรืองให้แก่ครอบครัวและเครือญาติของตนในปัจจุบัน ซึ่งพิธีกรรมนี้ได้นำมาสู่ความผูกพันทางเครือญาติของคนจีนอย่างแนบแน่น และถือเป็นหน้าที่สำคัญที่บุตรหลาน ผู้สืบสกุลจะละเลยมิได้ คำสอนของขงจื้อนี้ได้เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย กระทั่งได้กลายเป็นความเชื่อหลักของคนจีนและยังเป็นลัทธิที่ถูกต้องตามปรัชญาในระบบการเมืองและวัฒนธรรมจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น กระทั่งถึงปัจจุบัน (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2510: 193)

การนับถือลัทธิขงจื้อของชาวจีนได้รับการยอมรับในทุกกลุ่มชนชั้นของจีน ตั้งแต่องค์จักรพรรดิ พระราชวงศ์ กระทั่งถึงชาวบ้านชาวไร่ ผู้ยากไร้ โดยถือเป็นลัทธิความเชื่อที่สอดแทรกคุณธรรมสำคัญที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน และยังทำให้เกิดพิธีกรรมสำคัญที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อของขงจื้อและลัทธิเต๋ากลายเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมจีน อาทิ พิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ (เซ็งเม้ง) พิธีทำศพ (กงเต็ก) การเลือกทำเลฮวงซุ้ยสำหรับก่อสร้างสุสานของบรรพบุรุษอย่างเหมาะสม เป็นต้น

ลัทธิเต๋า ขงจื้อ และพุทธศาสนาแบบมหายานถือเป็นความเชื่อหลักดั้งเดิมซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวจีนอย่างมาก เป็นความเชื่อที่ชาวจีนยึดถือปฏิบัติและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน โดยได้หล่อหลอมเข้าด้วยกันจนฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของชาวจีนยากที่จะแยกออกจากกันได้ คำสอนและพิธีกรรมบางอย่างได้มีการผสมผสานรวมเข้าด้วยกัน อาทิ การพบรูปเคารพบูชาพระพุทธรูปเจ้าและพระ

โพธิสัตว์กวนอิมในศาลเจ้าลัทธิเต๋า การบูชาบรรพบุรุษตามความเชื่อแบบขงจื้อที่มีการบูชาฟ้าดิน และเทพเจ้าตามแบบลัทธิเต๋า หรือศาลเจ้าลัทธิเต๋าที่มีการเชิญพระจีนหรือหลวงจีนในพุทธศาสนา เข้ามาทำพิธีกรรมร่วมกับ นักพรตเต๋า การประกอบพิธีกินเจ ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างคติของพุทธศาสนา คือ การถือศีล โดย ละเว้นไม่บริโภคอาหารที่มีเนื้อสัตว์ และการแสดงอภินิหารอัญเชิญเทพเจ้ามาเข้าทรงตามคติแบบเต๋าที่มีการลุยไฟ ตัดลิ้น ปีนบันไดมีด ฯลฯ ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมกันทั้งที่วัดในพุทธศาสนาหายาน และศาลเจ้าจีนของลัทธิเต๋า ทั้งนี้พุทธศาสนาแบบมหายานได้ยอมรับว่าเซียนหรือเทพเจ้าในลัทธิเต๋าถือเป็นพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา รวมถึงเป็นเทพเจ้าที่ปกป้องรักษาพระพุทธรูปอีกด้วย (ปัญญา เทพสิงห์, 2542 : 14)

การผสมผสานทางความเชื่อที่หลากหลายเข้าด้วยกันนี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนจีนได้นำติดตัวไปเมื่ออพยพเข้าไปอยู่อาศัยในดินแดนต่าง ๆ ประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อหลายอย่างที่ปรากฏในวิถีชีวิตของชาวจีนในปัจจุบันได้เป็นสิ่งยืนยันถึงอุดมคติอันเหนียวแน่นที่ถูกปลูกฝังถ่ายทอดมารุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นแรกๆที่เดินทางอพยพเข้ามาในประเทศไทยและอาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้ยึดถือประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อแบบดั้งเดิมนี้ไว้อย่างเหนียวแน่น โดยยังคงรูปแบบของประเพณีและความเชื่อไว้ และได้สืบทอดความเชื่อไปยังลูกหลานของตน ดังปรากฏการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมทางความเชื่อของชาวจีนผ่านสิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นศาสนสถาน อาทิ วัด โรงเจและศาลเจ้าจีนทั่วทั้งบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยวัดและศาลเจ้าจีนสำคัญๆที่ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบันได้แก่ วัดกวนอิมกิ้วซื่ออัม วัดฉือฉาง หาดใหญ่ ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง (เชียงใหม่) ศาลเจ้าสำแล้งเตียนกวนแตกุ้น(กวนอู) ศาลเจ้าไหหลำ ศาลเจ้าแม่ทับทิม สงขลา ศาลเจ้าปู่ทวดเขาแดง ศาลเจ้าปู่ทวดเขาเขียว สิงหนคร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อชาวจีนได้อยู่อาศัยในประเทศไทยเป็นเวลานานได้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่น อาทิ การยอมรับเอาคติความเชื่อแบบพุทธศาสนาหินยาน ประเพณีการนับถือผีและไสยศาสตร์ของท้องถิ่น และวัฒนธรรมพื้นบ้านท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อของดั้งเดิมของตนเองกลายเป็นการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมซึ่งเกิดขึ้น และกลายเป็นที่ยอมรับสืบทอดกันมาในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นปัจจุบัน

ประเพณีจีนที่ถือปฏิบัติในรอบปี

ชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ถือปฏิบัติตามประเพณีจีนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเหมือนเมื่อครั้งยังอยู่อาศัยในแผ่นดินจีน โดยคนจีนทุกกลุ่มสำเนียงภาษาต่างๆก็ยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อหลักทั้งความเชื่อในพุทธศาสนาแบบมหายาน ลัทธิเต๋าและขงจื้อ นอกจากนี้ในกลุ่มชาวจีนบางกลุ่มได้มีความเชื่อหรือประเพณีพิธีกรรมที่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างไปจากชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ เช่น ชาวจีนฮกเกี้ยนจะเคารพบูชาในองค์เจ้าพ่อกวนอูและเจ้าแม่ทับทิมเป็นพิเศษต่างจากชาวจีนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งมีข้อสังเกตได้ว่าในชุมชนชาวฮกเกี้ยนทุกแห่ง

จะมีการสร้างศาลเจ้ากวนอูไว้ด้วยเสมอแต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่าคนจีนกลุ่มอื่น ๆ จะมีได้ เคารพในองค์เทพเจ้ากวนอู หรือในกลุ่มชาวจีนไหหลำจะให้การเคารพนับถือเจ้าแม่ทับทิม และ มีการสร้างศาลเจ้าแม่ทับทิมไว้อยู่ในชุมชนทุกแห่ง นอกเหนือจากความเชื่อเฉพาะในหมู่ชาวจีน บางกลุ่มที่ได้ยกตัวอย่างไว้แล้วนั้น โดยภาพรวมชาวจีนทุกกลุ่มต่างก็ยึดถือตามความเชื่อหลัก นำมาสู่การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีที่ชาวจีนทุกกลุ่มถือปฏิบัติซึ่งในรอบปี ชาวจีนโพ้นทะเลบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้มีประเพณีที่ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ซึ่งสามารถจำแนกออกได้คือ

1. ประเพณีความเชื่อดั้งเดิมตามนักขัตฤกษ์ (Festival) ได้แก่ ประเพณีตรุษจีน ประเพณีวันเซียวโจ้ว ประเพณีเซ็งเม้ง ประเพณีจิ้นขนมจ้าง ประเพณีสารทจีน ประเพณีไหว้พระจันทร์ ประเพณีถือศีลกินเจ ประเพณีไหว้ขนมอี๊ ประเพณีทิ้งกระจาด เป็นต้น

2. ประเพณีความเชื่อดั้งเดิมตามวัฏจักรชีวิต (Rite of Passage) ได้แก่ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีแซยิด และประเพณีงานศพ เป็นต้น

ประเพณีความเชื่อดั้งเดิมตามนักขัตฤกษ์ที่ชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเคยยึดถือปฏิบัติที่สำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

ประเพณีตรุษจีน

ประเพณีตรุษจีน คือ เทศกาลขึ้นปีใหม่ หรือที่ชาวจีนเรียกประเพณีนี้ว่า “ซุนเจีย” ซึ่งหมายถึง “วันเริ่มต้นฤดูใบไม้ผลิ” มีหลักฐานปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุซุนชิว เมื่อประมาณ 2,700ปีมาแล้ว (ส.พลายน้อย, 2542:7) ตรุษจีนเป็นประเพณีเฉลิมฉลองการเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสำคัญที่สุดของชาวจีน ตรงกับวันที่ 1 เดือน 1 (ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน)หรือกำหนดเอาวันสิ้นเดือน 12 คือวันที่ 1,2 ,3 ค่ำเดือนอ้ายของจีนซึ่งจะตรงกับประมาณปลายเดือนมกราคมถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ทางปฏิทินสุริยคติ โดยประเพณีตรุษจีนจะมีช่วงระยะเวลาของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ช่วงสิ้นปีไปจนถึงไม่เกินวันที่ 15 เดือน 1 ของจีน ในช่วงวันตรุษจีนนี้จะเป็นช่วงเวลาที่ยุติพิธีของชาวจีนมารวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันทั้งการทำความสะอาดบ้าน การจัดเตรียมอาหารและเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในการประกอบพิธี การพักผ่อนร่วมกันรวมถึงมีเวลาในการปรึกษาหารือพูดคุยกันในบรรดาหมู่เครือญาติในครอบครัว (สุชาติ ภูมิบริรักษ์ , 2529 : 63) สำหรับประเพณีนี้ จำเรียง ล่องฉ้วน ลูกหลานชาวจีนไหหลำในพื้นที่ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา กล่าวว่า “...ในอดีตประเพณีตรุษจีนถือเป็นช่วงเวลาที่ถูกหลานชาวจีนให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ถือเป็นการทำพิธีเซ่นไหว้ครั้งใหญ่ในรอบปี ซึ่งจะต้องเตรียมข้าวของเครื่องเซ่นไหว้ให้ถูกต้องและครบถ้วนตามหลักความเชื่อของบรรพบุรุษ หลังจากนั้นลูกหลานในครอบครัวก็จะเฉลิมฉลองร่วมกัน...”

ประเพณีง่วนเซียวโจ้ว

ประเพณีง่วนเซียวโจ้ว(หยวนเซียว)หรือประเพณีการเซ่นไหว้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ประเพณีนี้ตรงกับวันที่ 15 เดือน 1 (ตามปฏิทินทางจันทรคติ) ของทุกปี หลังจากเทศกาลตรุษจีน 15 วัน ชาวจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจะประกอบพิธีเซ่นไหว้เทพเจ้าเพื่อขอพรจากให้บันดาลความอุดมสมบูรณ์และความสะดวกในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ตามความเชื่อดั้งเดิมของคนจีนนั้นจะมีการหยุดพักผ่อนเป็นเวลา 15 วัน หลังจากวันตรุษจีนและจะประกอบพิธีเซ่นไหว้เพื่อขอพรจากเทพเจ้าและเพื่อความเป็นสิริมงคลในวันเริ่มงานของปีใหม่ ถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณตามบรรพบุรุษ (โกห์ ไป กิ ,2551:85)

ประเพณีเซ็งเม้ง

ประเพณีเซ็งเม้ง (ชิงหมิง) หรือการไหว้หลุมฝังศพบรรพบุรุษ ตรงกับวันที่ 5 เดือน 3 ของจีน หรือประมาณวันที่ 5 เมษายนของทุกปี เป็นประเพณีที่มีหลักฐานปรากฏว่าถือปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นโดยได้รับอิทธิพลความเชื่อตามคำสอนของลัทธิขงจื้อที่ให้ลูกหลานได้ระลึกถึงบรรพบุรุษ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว หลักฐานชิ้นสำคัญเกี่ยวกับประเพณีเซ็งเม้งของจีน คือ ภาพวาดสมัยราชวงศ์ซ่งเกี่ยวกับประเพณีเซ็งเม้งริมฝั่งแม่น้ำเมืองตงจิน (เมืองไคเฟิง มณฑลเหอหนาน) ซึ่งวาดโดยจิตรกรนามว่า “จางเจ้อตวน” (ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ประเทศจีน, 2550:147) ปัจจุบันภาพวาดนี้ถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานพระราชวัง(กู้กง) เมืองปักกิ่ง ประเพณีการเซ่นไหว้หลุมฝังศพบรรพบุรุษของชาวจีน (ฮวงซุ้ย) ในเทศกาลเซ็งเม้ง นี้ บรรดาลูกหลานของชาวจีนจะรวมตัวและพากันไปเซ่นไหว้ที่สุสานหรือฮวงซุ้ยของบรรพบุรุษ ถือเป็นประเพณีสำคัญตามคำสอนของลัทธิขงจื้อที่ชาวจีนทุกชนชั้นยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน (ฟริน่า บลูมฟิลด์,2533:46-47) สำหรับประเพณีเซ็งเม้งนี้ไพริน แห่งเฉา ลูกหลานชาวจีนออกเขียนในพื้นที่อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา มองว่า “...เป็นธรรมเนียมซึ่งมีส่วนช่วยให้ลูกหลานในสายตระกูลเดียวกันได้กลับมาพบเจอกันซักครั้งหนึ่งในรอบปี...”

ประเพณีไหว้ขนมจ่าง

ประเพณีไหว้ขนมจ่างของชาวจีน ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่ชาวจีนถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนานเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ที่ได้ทำความดีให้กับชาติบ้านเมืองในสมัยโบราณ โดยในอดีตประเพณีนี้มีจุดเริ่มต้นเพื่อระลึกถึงความดีของชวีหยวน ซึ่งเป็นวีรบุรุษของชาวจีนยุคจ้านกั๋ว(โกห์ ไป กิ ,2551:109) อย่างไรก็ตาม ต่อมาถือว่าการเซ่นไหว้ในเทศกาลนี้เป็นการปฏิบัติตามประเพณีมากกว่าจะเป็นการระลึกถึงชวีหยวนและเป็นลักษณะของการปฏิบัติเพื่อขอพรจากเทพเจ้าให้ครอบครัวประสบความสุขด้วย

ประเพณีสารทจีน

ประเพณีสารทจีนหรือ ประเพณีทำบุญกลางปี ตรงกับวันที่ 15 เดือน 7 ของจีน เป็นประเพณีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณเร่ร่อนไร้ญาติ ชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา มีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าวิญญาณเร่ร่อนต่างๆ จะได้รับความทุกข์ทรมานจากเวรกรรมที่ตนได้เคยกระทำไว้ เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะต้องไปปรับกรรมในปรโลก เพื่อช่วยส่งดวงวิญญาณเร่ร่อนจึงประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้วิญญาณเร่ร่อนไร้ญาติ (ศุภการ สิริไพศาล, 2550: 59-60)

ประเพณีไหว้พระจันทร์

การไหว้พระจันทร์ของชาวจีนถือกำเนิดขึ้นเมื่อกว่า 2,000 ปีแล้ว ในอดีตประเพณีนี้จัดขึ้นเพื่อสวดขอพรเทพเจ้า เนื่องจากจีนเป็นสังคมเกษตรกรรมที่กว้างใหญ่ไพศาล ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของจีนจะตรงกับช่วงหลังการเก็บเกี่ยวของฤดูใบไม้ร่วงพอดี จึงมีอีกชื่อเรียกหนึ่งว่า “วันสารทตงชิว” หรือวันสารทในฤดูใบไม้ร่วง โดยทั่วไปในช่วงเวลานี้ท้องฟ้าจะปลอดโปร่งและอากาศดีซึ่งเป็นเวลาที่พระจันทร์สว่างมากที่สุด ชาวจีนจึงเฉลิมฉลองด้วยการจัดเลี้ยงหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อแสดงถึงการเคารพบูชาและแสดงการขอบคุณต่อเทพเจ้า ความเกี่ยวโยงของพระจันทร์กับการเกษตรนั้นชาวจีนเชื่อกันว่าในดวงจันทร์มีกระต่ายและถือกันว่ากระต่ายเป็นผู้ให้เกิดพืช เช่นข้าว ส่วนพระจันทร์เป็นสัญลักษณ์ของกำลังอำนาจ บังคับความเป็นความตายของมนุษย์ พระจันทร์กับกระต่ายจึงเป็นส่วนสำคัญในความเป็นอยู่ตามความเชื่อของชาวจีน (ส. พลายน้อย, 2542: 31) การไหว้พระจันทร์ได้กลายเป็นความเชื่อที่แพร่หลายในหมู่ชาวจีนทั้งนี้ เพราะความเป็นสังคมเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังได้มีการเริ่มต้นรับประเพณีขนมไหว้พระจันทร์ (ขนมเปี๊ยะ) ในสมัยราชวงศ์หยวนเพราะมีการแอบส่งสารลับที่ซ่อนไว้ในขนมไหว้พระจันทร์เพื่อมิให้พวกมองโกลรู้ ขนมไหว้พระจันทร์จึงเป็นสัญลักษณ์ของการกู้ชาติของชาวจีน และเป็นธรรมเนียมถือปฏิบัติต่อมาในประเพณีไหว้พระจันทร์ที่ต้องมีการไหว้และรับประทานขนมเปี๊ยะในวันไหว้พระจันทร์ (โกห์ ไป กี, 2551: 156-161) ประเพณีไหว้พระจันทร์ตรงกับวันที่ 15 เดือน 8 ของจีน (โดยมากจะตรงกับเดือนกันยายนของทุกปี) เป็นประเพณีที่ชาวจีนได้ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานเพื่อเป็นการบูชาเทพธิดาที่อยู่บนดวงจันทร์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ และยังเป็น การขอให้ผลผลิตทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ชาวจีนจะประกอบพิธีเซ่นไหว้ โดยเชื่อกันว่าเจ้าแม่พระจันทร์เป็นผู้หญิง ผู้เซ่นไหว้จึงมักเป็นผู้หญิง การไหว้พระจันทร์เป็นความเชื่อที่นิยมกันมากในหมู่ชาวจีนทางตั้งและแต่จิว ส่วนชาวจีนไหหลำและจีนแคะไม่นิยมการไหว้ในประเพณีนี้

ประเพณีถือศีลกินเจ

การกินเจของคนจีน หมายถึง การงดรับประทานของคาวประเภทเนื้อสัตว์ต่างๆ ตลอดจนการถือศีลไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การแต่งกายต้องสวมใส่ชุดขาว การไม่ฆ่าสัตว์และไม่กิน

เนื้อสัตว์เป็นของคู่กัน เมื่อไม่ฆ่าแล้วก็ต้องไม่กินด้วย เมื่อไม่รับประทานเนื้อสัตว์จึงมีความจำเป็นต้องหาอาหารอื่นมารับประทานแทน ส่วนมากเป็นพวกถั่ว ผลไม้และผักต่างๆยกเว้นผักบางประเภทที่มีกลิ่นฉุนแรง อาทิ หอม กระเทียม เป็นต้น (ส.พลายน้อย,2542:37) ประเพณีถือศีลกินเจตรงกับวันที่ 1 – 9 เดือน 9 ของจีน (บางคนอาจเริ่มกินเจก่อนประมาณ 1 – 2 วัน) เป็นประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ดวง(ดาวจระเข้) ตามความเชื่อของชาวจีน กลุ่มดาวจระเข้ทั้ง 9 นี้ถือกำเนิดมาจากผู้วิเศษ 9 องค์เรียกว่า “เก้าฮ้วงซุดโจ้ว”เป็นผู้ถือบัญญัติรายชื่อมนุษย์ในโลก ดังนั้นจึงสามารถกำหนดความเป็นความตายให้แก่มนุษย์ได้ เก้าฮ้วงซุดโจ้วจะลงมาตรวจดูความเป็นไปของมนุษย์ในวันขึ้น 1 ค่ำถึง 9 ค่ำเดือน 9 ของจีน ดังนั้นเพื่อเป็นการแสดงให้เก้าฮ้วงซุดโจ้วเห็นความดีที่ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตและถือศีลกินเจรวมถึง เพื่อเป็นการชำระล้างร่างกายและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ชาวจีนจึงถือปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าวในช่วงเวลานี้ของทุกปี (วิรัตน์ แก้วแทน,2537:31-35) ประเพณีถือศีลกินเจเป็นการทำบุญของชาวจีนและเป็นประเพณีท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ มุ่งเน้นการทำบุญมากกว่าการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในประเพณีนี้ผู้ปฏิบัตินอกจากจะงดรับประทานเนื้อสัตว์แล้วยังถือศีลเพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์อีก

ประเพณีทิงกระจาด

ประเพณีทิงกระจาดของชาวจีน ตรงกับช่วงเวลารวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 7 ของจีนและยังถือปฏิบัติในช่วงเทศกาลถือศีลกินเจอีกด้วย การทิงกระจาดถือเป็นงานบุญที่กระทำไปเพื่อความเมตตาธรรมช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก นอกจากในช่วงเทศกาลทิงกระจาดและเทศกาลถือศีลกินเจแล้ว ในการทำพิธีงเด็กยังได้ถือการทิงกระจาดเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมที่ขาดไม่ได้อีกด้วย ประเพณีทิงกระจาดมักจัดขึ้นที่วัด ศาลเจ้าและโรงเรียนของชาวจีน (ส.พลายน้อย, 2542 :47-48)

ประเพณีไหว้ขนมอี

ประเพณีไหว้ขนมอีจะจัดขึ้นในช่วงอาทิตย์สุดท้ายของสิ้นปีจีน เป็นประเพณีเช่นไหว้เพื่อขอขอบคุณเทพเจ้าที่เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่ช่วยให้ความคุ้มครองและให้มีชีวิตอย่างปลอดภัยมาตลอดปี เทพเจ้าที่เช่นไหว้ประกอบด้วย เทวดาทั่วไป เทพเจ้าประจำบ้าน เทพเจ้าเตาไฟ และบรรพบุรุษภายในบ้าน บางครอบครัวอาจเช่นไหว้วิญญาณเร่ร่อนภายนอกบ้านด้วย เรียกว่า “โฮ้ยเฮียตี้ ” (ศิษฏา ยา โภชนา,2548:71-77)

ประเพณีต่างๆ ของชาวจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาที่กล่าวมา ถือเป็นแบบแผนปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพบุรุษชาวจีนถือปฏิบัติ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงจริยธรรมบางประการของชาวจีนที่ถือปฏิบัติกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวจีน อาทิ **ประเพณีเซ็งเม้ง** เป็นประเพณีที่มุ่งเน้นปลูกฝังจริยธรรมด้านความเคารพ กตัญญูกตเวทีกของลูกหลานที่ต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว **ประเพณีสาทรจีน** เป็นประเพณีที่มุ่งเน้นปลูกฝังจริยธรรมด้านความเมตตากรุณาและระลึกถึงต่อผู้อื่น(วิญญาณเร่ร่อนต่างๆ) **ประเพณีไหว้**

พระจันทร์ เป็นประเพณีที่มุ่งเน้นปลูกฝังจริยธรรมด้านความกตัญญูทวดเวที่ต่อธรรมชาติ (พระจันทร์) ซึ่งเป็นสรรพสิ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อชาวจีนและชาวโลกทั่วไป เหล่านี้เป็นต้น

นอกจากประเพณีความเชื่อตามนักขัตฤกษ์ที่ชาวจีนถือปฏิบัติแล้วยังมีประเพณีความเชื่อดั้งเดิมตามวัฏจักรชีวิตของชาวจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ที่สำคัญ ๆ ได้แก่

ประเพณีการแต่งงาน

การแต่งงานถือเป็นเรื่องใหญ่ในชีวิตของคนจีน ตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบันการแต่งงานจะมีพิธีการ ขึ้นตอนและการเฉลิมฉลองที่ซับซ้อนมากมาย และการแต่งงานยังเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของคนจีนในเรื่องการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้วรวมถึงยังเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นประเพณีของการแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ที่อาวุโสและผู้มีพระคุณ ประเพณีแต่งงานของจีนยังแฝงไว้ด้วยจริยธรรมและการสอนให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดังจะเห็นได้จากการมีขั้นตอนสู่ขอที่ต้องได้รับการยินยอมจากญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายรวมถึงห้ามการอยู่กินกันก่อนการทำพิธีแต่งงาน โดยเฉพาะหากมีการตั้งครรภ์กองการทำพิธีก็จะทำพิธีไหว้ฟ้าดินไม่ได้เพราะถือว่าไม่ได้ขออนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อน เป็นต้น (หลี่ เสี่ยวเซียง, 2551:65-69)

ประเพณีแซยิด

ในธรรมเนียมของชาวจีนประเพณีแซยิด หรือประเพณีจัดระลึกวันคล้ายวันเกิดให้กับผู้อาวุโส เป็นประเพณีที่การแสดงถึงความกตัญญูทวดเวที่ ความซื่อสัตย์ และการเคารพผู้อาวุโส การประกอบพิธีแซยิดหรือการทำบุญวันคล้ายวันเกิดครบรอบ 60 ปี เป็นการแสดงความยินดีที่มีอายุยืนยาวเป็นการแสดงถึงการบรรลุความเป็นคนอย่างสมบูรณ์เพราะได้ผ่านประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ถือเป็นผู้อาวุโสทั้งระดับครอบครัวและชุมชน โดยชาวจีนถือกันว่าการมีผู้อาวุโสสูงอายุนั่งในบ้านหรือในชุมชน ถือเป็นสิ่งมีค่าเป็นมงคล เพราะผู้อาวุโสจะมีประสบการณ์ที่มีคุณค่า อันนำมาสู่ปัญญาและความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นทรัพย์สินที่ไม่มีวันใช้หมด (หลี่ เสี่ยวเซียง, 2551 : 117)

ประเพณีงานศพ

ประเพณีงานศพ เป็นงานที่จัดขึ้นเมื่อมีสมาชิกในครอบครัวถึงแก่กรรม บรรดาญาติพี่น้องก็จะประกอบพิธีทางศาสนาเพื่อให้ผู้ถึงแก่กรรมได้รับความสุขในปรภพและเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูทวดเวที่ต่อบรรพบุรุษ รวมทั้งยังเชื่อว่าส่งผลให้บรรดาญาติพี่น้องตลอดจนผู้ที่มีส่วนร่วมในพิธีศพจะได้รับความสุขความเจริญ การจัดงานศพเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อของชาวจีนทั้งในความเชื่อตามลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และความเชื่อในพุทธศาสนา

พิธีกรรมตามความเชื่อของชาวจีน

ประเพณีตามความเชื่อที่ชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ยึดถือปฏิบัติในรอบปีนั้น นอกจากองค์ประกอบด้านความเชื่อความศรัทธาที่ก่อให้เกิดเป็นประเพณีขึ้นมาแล้ว การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อถือเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ประเพณีมีความสมบูรณ์ถูกต้องและเป็นสิ่งที่ชาวจีนยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยการประกอบพิธีกรรมในรูปแบบต่างๆนั้นสามารถศึกษาได้จากประเพณีสำคัญในรอบปีของชาวจีนได้แก่

พิธีกรรมในประเพณีตรุษจีน

ประเพณีตรุษจีนจะมีช่วงระยะเวลาของการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่ช่วงสิ้นปีไปจนถึงวันที่ 15 เดือน 1 ขึ้นเดือนและวิธีปฏิบัติในประเพณีตรุษจีนแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ **1. ช่วงก่อนถึงวันตรุษจีน** ชาวจีนมีขั้นตอนและวิธีปฏิบัติ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก คือ การเซ่นไหว้เทพเจ้าแห่งเตาไฟซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นเทศกาลตรุษจีนโดยกำหนดวันในการเซ่นไหว้ประมาณปลายเดือนสุดท้ายของปี ชาวจีนได้เคารพและตั้งป้ายบูชาเทพแห่งเตาไฟมาตั้งแต่สมัยโบราณโดยมีความเชื่อกันว่าเจ้าเง็กเซียนฮ่องเต้ บัญชาให้เทพแห่งเตาไฟ มาทำหน้าที่พิทักษ์ดูแลเตาไฟของบ้านพร้อมทั้งปกป้องคุ้มครองให้บ้านเรือนได้รับความสวัสดิ (พลิกมานไม้ไผ่, 2549:93) นอกจากการบูชาเทพแห่งเตาไฟแล้ว ยังมีการทำความสะอาดและตกแต่งบ้านเรือนโดยก่อนถึงเทศกาลตรุษจีนทุกคนจะต้องทำความสะอาดและตกแต่งบ้านครั้งใหญ่ ทุกซอกทุกมุมของบ้านต้องถูกทำความสะอาดเพื่อต้อนรับปีใหม่และมีการประดับตกแต่งบ้านโดยติดภาพวาดและตัวอักษรที่เป็นมงคลต่างๆ เช่น ภาพเทพเจ้าผู้เฝ้าประตูทั้งสองบาน และเมื่อถึงวันสุดท้ายก่อนปีใหม่จะต้องหยุดการทำความสะอาดและนำไม้กวาดไปซ่อนเก็บเอาไว้อย่างมิดชิด ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อกันว่าเป็นการป้องกันไม่ให้โชคลาภถูกกวาดออกไป ขั้นที่สอง คือ การจับจ่ายซื้อของใน “วันจ่าย” โดยของที่จัดซื้อส่วนใหญ่เป็นอาหารและของที่ใช้ในพิธีเซ่นไหว้ ขั้นตอนที่สาม คือ การเตรียมงานในคืนวันก่อนถึงปีใหม่หรือวันสุกดิบ โดยในคืนวันก่อนปีใหม่นี้สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะมาชุมนุมและรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน เนื่องจากชาวจีนให้ความสำคัญกับความเป็นครอบครัวมาก อาหารมื้อเย็นที่คนในครอบครัวกลับมารับประทานร่วมกันจึงถือว่าเป็นมื้ออาหารที่สำคัญที่สุดในรอบปี กระทั่งลูกๆที่แต่งงานแล้วและอยู่ห่างไกลต่างก็พากันกลับมาบ้านให้ทันเพื่อรับประทานอาหารเย็นมื้อนี้ร่วมกัน เมื่อรับประทานอาหารเย็นร่วมกันเสร็จแล้วชาวจีนยังมีธรรมเนียมการอยู่ไต่รุ่งในคืนก่อนปีใหม่เพื่อต้อนรับปีใหม่ เรียกว่า “โสวซุ่ย” คำว่า “โสว” แปลว่าป้องกันหรือเฝ้า ส่วนคำว่า “ซุ่ย” แปลว่า อายุ ดังนั้น “โสวซุ่ย” จึงเป็นคำที่มีนัยแฝงอยู่สองอย่างคือ ผู้สูงอายุจะทำธรรมเนียมโสวซุ่ยเพื่อบอกกล่าวอายุหรืออีกนัยว่าให้รักทะนุถนอมวันเวลาอันมีค่า ส่วนคนหนุ่มรุ่นสาวจะร่วมธรรมเนียมโสวซุ่ยเพื่อบอกพรให้พ่อแม่มีอายุยืนยาว การอยู่ไต่รุ่งหรือโสวซุ่ยนี้เป็นธรรมเนียมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์พูดคุยปรึกษาหารือกัน **2. วันประเพณี** ชาวจีนมีการประกอบ

พิธีกรรม “วันไหว้” หรือ “ซาจั๊บ” โดยการเซ่นไหว้เทพเจ้า การเซ่นไหว้ศาลเจ้าที่ การเผากระดาษเงินกระดาษทองรวมถึงเครื่องใช้ต่างๆ และการจุดประทัดให้มีเสียงอื้ออึงช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาให้กับบรรยากาศแห่งการเฉลิมฉลอง อาหารเซ่นไหว้ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม⁵¹ จะเป็นอาหารที่มีความหมายที่เป็นมงคลทั้งสิ้น ประกอบด้วย อาหารคาว ได้แก่ ไก่หรือเป็ดหนึ่งสุกทั้งตัว หมูหนึ่งทั้งชิ้นใหญ่ ปลาหมึกแห้งตัวใหญ่ เกี้ยว ข้าวสุก อาหารหวาน ได้แก่ ขนมขง ขนมงา ขนมเปี๊ยะใหญ่ ขนมถ้วยฟู ขนมซาลาเปา รวมทั้ง ผลไม้ และเครื่องดื่ม ส้มจีน กล้วยหอม แอปเปิ้ล องุ่น น้ำชา เหล้า ฯลฯ ในวันไหว้ซึ่งเป็นวันประกอบพิธียังมีการมอบ “อั้งเปา(หงเปา)” ภาษาแต้จิ๋วออกเสียงว่า “แต๊ะเอีย” หรือซองแดงซึ่งบรรจุเงินอยู่ด้านใน โดยผู้อาวุโสจะมอบอั้งเปาให้แก่ลูกหลาน รวมถึงลูกหลานที่มีครอบครัวหรือประกอบอาชีพแล้วก็ จะมอบอั้งเปาให้แก่ผู้อาวุโสเป็นการแสดงความกตัญญูทดแทน นอกจากการให้อั้งเปาแล้วในบางพื้นที่ของจีนเช่นในภาคเหนือได้มีธรรมเนียมการให้ของขวัญหรือสิ่งของ เช่น เสื้อผ้าและอาหาร แทนการให้เป็นเงินทองอีกด้วย (ส.พลายน้อย,2542:11) ภายหลังจากวันประเพณีหรือวันไหว้แล้วจะเป็นวันที่ครอบครัวชาวจีนจะหยุดงานเพื่อพักผ่อนหรือท่องเที่ยว โดยจะหยุดงานทุกประเภท รวมถึงงานบ้านงานเรือนภายในบ้าน การหยุดงานเพื่อพักผ่อนและท่องเที่ยวยังรวมถึงการออกไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงรวมถึงบุคคลผู้มีอุปการคุณที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมา โดยชาวจีนจะนำส้มผิวสวยงามที่ผ่านการคัดสรรนำติดตัวไปเป็นของเยี่ยมด้วย

พิธีกรรมในประเพณีงวนเซียวโจ้ว

การประกอบพิธีกรรมงวนเซียวโจ้ว(หยวนเซียว)หรือการเซ่นไหว้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ นี้ จะเริ่มพิธีเซ่นไหว้จะเริ่มตอนเช้าตรู่ โดยหัวหน้าครอบครัวจะนำของเซ่นไหว้เทพเจ้า ณ ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อาหารที่ใช้เซ่นไหว้ ประกอบด้วย หมูหนึ่งชิ้นใหญ่ เป็ดหรือไก่หนึ่งทั้งตัว ปลาสุกทั้งตัว ผลไม้ ขนมซาลาเปา น้ำตาลทราย สุรา น้ำชา กระดาษเงินกระดาษทองรูป เทียน ดอกไม้ วิธีการเซ่นไหว้เมื่อจัดของเซ่นไหว้หน้าแท่นบูชาเรียบร้อยแล้วหัวหน้าครอบครัวจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก หนึ่งคุกเข่าพนมมือถือธูปหน้าแท่นบูชาอันเชิญเทพเจ้ามารับของเซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูป ต่อจากนั้นก็เซ่นไหว้เจ้าองค์ที่สถิตในศาลเจ้าแห่งนั้นฟ้าดินที่แท่นหน้าศาลเจ้า ของเซ่นไหว้และวิธีการเซ่นไหว้ปฏิบัติเช่นเดียวกับการ เซ่นไหว้ในตอนแรก หลังจากเซ่นไหว้ชั่วรูปหมดดอกก็จะนำกระดาษเงินกระดาษทองเผาอุทิศไปให้เจ้าได้ใช้สอยและต่อด้วยการจุดประทัด ของเซ่นไหว้ประเภทอาหารและผลไม้ก็จะเก็บรวบรวมกลับ เมื่อกลับถึงบ้านก็จะจัดเตรียมของสำหรับเซ่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ในบ้านโดยจัดของเซ่นไหว้วางหน้าศาลพระภูมิเจ้าที่ในบ้าน ของเซ่นไหว้เช่นเดียวกับการเซ่นไหว้เจ้า ณ ศาลเจ้าในที่ชุมชน ครั้นจัดของเซ่นไหว้เรียบร้อยแล้วหัวหน้าครอบครัวจะจุดเทียนสีแดงหน้าศาลเจ้าและจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก หนึ่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญเจ้ามารับของเซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูป(ทิฆุฎาษา โภชนา ,2548:49-52)

พิธีกรรมในประเพณีเซ็งเม้ง

การประกอบพิธีกรรมเซ็งเม้ง(ชิงหมิง)หรือการไหว้หลุมฝังศพบรรพบุรุษ เริ่มต้นขึ้นโดยลูกหลานชาวจีนจะเดินทางกลับบ้านก่อนวันพิธีเพื่อเตรียมตัวทั้งในส่วนของการจัดของเซ่นไหว้และการทำความสะอาดหลุมศพ โดยการทำความสะอาดหลุมศพนั้นจะมีการถอนวัชพืชที่ขึ้นบนหลุมศพ มีการเติมดินให้พูนและนำกระดาษ 5 สีมาวางโดยใช้ก้อนหินทับไว้รวมถึงนำกิ่งหลิวมาปักไว้บนเนินดินเพื่อแสดงว่าหลุมศพยังมีได้ถูกทอดทิ้ง นอกจากนี้ยังมีการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดสึกหรอและทาสีตกแต่งป้ายหลุมศพใหม่ เมื่อถึงวันพิธี ชาวจีนทั้งครอบครัวจะพากันไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษในสุสาน(ฮวงซุ้ย)ของบรรพบุรุษ หัวหน้าครอบครัวจะเซ่นไหว้ศาลเจ้าที่ของฮวงซุ้ยก่อนโดยใช้ผลไม้หรือของหวาน พร้อมด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง จากนั้นจึงไหว้แป๊ะก๊งที่หน้าฮวงซุ้ย อาหารที่ใช้ได้แก่ อาหารคาว หมูสามชั้นหนึ่ง เป็ดหรือไก่หนึ่งทั้งตัว ปลาหมึกแห้งตัวใหญ่ ผัดหมีสัว กะเพาะปลา ไช้ต้มย้อมสีแดง พะโล้ อาหารหวาน ขนมถ้วยฟู ผลไม้ และเครื่องดื่ม กล้วยหอม ส้ม แอปเปิ้ล องุ่น ลูกแพร์ น้ำชา สุรา เมื่อจัดของเซ่นไหว้เรียบร้อยแล้วหัวหน้าครอบครัวจะจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญแป๊ะก๊งมารับของเซ่นไหว้แล้วปักธูปบนพื้นดินหน้าฮวงซุ้ย หลีกจากเซ่นไหว้เวลาธูปหมดดอกจึงเผากระดาษเงินกระดาษทอง เงินกงเต็ก และจุดประทัดเพื่อบอกกล่าวแป๊ะก๊ง จากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะร่วมกันรับประทานอาหารที่ใช้เซ่นไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล (ชะลอ บุญช่วย ,2532:55-56) โดยที่วิโรจน์ แซ่ซึ้ง ลูกหลานรุ่นที่ 4 ของชาวจีนแต่จิวในลุ่มทะเลสาบสงขลา กล่าวว่าในอดีตนั้นวันที่ทำพิธีไหว้เซ็งเม้งนั้น “ลูกหลานในครอบครัวต้องกลับมาทำพิธีร่วมกันอย่างพร้อมหน้า เพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษ...”

พิธีกรรมในวันไหว้ขนมจ่าง

พิธีกรรมไหว้ขนมจ่างเริ่มต้นตั้งแต่ตอนเช้าโดยหัวหน้าครอบครัวจะนำเอาของเซ่นไหว้ไปเซ่นไหว้เจ้า ณ ศาลเจ้าหลักเมือง อาหารและสิ่งของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ประกอบด้วย ขนมจ่าง สุรา น้ำชา กระดาษเงิน กระดาษทอง ในบางครอบครัวอาจจะเพิ่มหมูหนึ่งชิ้นใหญ่ เป็ดหรือไก่หนึ่งทั้งตัว ผลไม้ วิธีการเซ่นไหว้หัวหน้าครอบครัวจะจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญเจ้ามารับของ เซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูปหลังจากเซ่นไหว้ชั่วเวลาธูปหมดดอกจึงนำกระดาษเงินกระดาษทองไปเผาที่หน้าศาลเจ้า แล้วจุดประทัดแล้วนำของเซ่นไหว้กลับบ้าน เมื่อกลับถึงบ้านจัดของเซ่นไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ในบ้านของเซ่นไหว้เช่นเดียวกับที่เซ่นไหว้ ณ ศาลหลักเมือง หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ทำหน้าที่เซ่นไหว้โดยจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญเจ้ามารับของ เซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูปหลังจากเซ่นไหว้ชั่วเวลาธูปหมดดอกจึงนำกระดาษเงินกระดาษทองไปเผาที่หน้าบ้าน(ศุภการ สิริไพศาล,2550:59)

พิธีกรรมในประเพณีสารทจีน

พิธีกรรมในประเพณีสารทจีนจะมีการเซ่นไหว้เจ้า ศาลเจ้าในชุมชน และศาลเจ้าที่ในบ้าน วิธีการเซ่นไหว้และของเซ่นไหว้เช่นเดียวกับการเซ่นไหว้ในเทศกาลตรุษจีนแต่ของเซ่นไหว้อาจจะน้อยกว่าวันตรุษจีนจากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะร่วมกันรับประทานอาหารที่ใช้เซ่นไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล สารทจีนเป็นเทศกาลไหว้ประจำเดือน 7 วันที่ 15 เรียกไหว้เทศกาลนี้ว่า “ตงจ้งโจย” เป็นการไหว้ครั้งที่ 5 ของปี การไหว้สารทจีนจะมีพิเศษกว่าการไหว้ครั้งอื่น ๆ ว่ามีการไหว้ขนมเซ่ง ขนมเทียน นอกจากจะเป็นการไหว้เจ้าที่กับไหว้บรรพบุรุษแล้ว บางบ้านยังถือโอกาสนี้ไหว้ให้แก่ชาวจีนที่ เสียชีวิตโดยไม่มีลูกหลานสืบสกุลหรือ“ฮ้อเฮียตี้” (ฝี่ไม่มีญาติ) การไหว้สารทจีนจะมี การเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ 3 ชุด ชุดหนึ่งไหว้เจ้าที่ ชุดหนึ่งไหว้บรรพบุรุษ ชุดหนึ่งไหว้ฝี่ไม่มีญาติ ในการไหว้เจ้าที่ ของไหว้จะมีของคาว ขนมเซ่ง ขนมเทียน ผลไม้ และกระดาษเงินกระดาษทองสำหรับการไหว้บรรพบุรุษ ถ้าเป็นคนมีฐานะก็นิยมไหว้โหงวแซ คือมีเปิด ไก่ หมู ตับ ปลา พร้อมด้วยข้าวอีกหลายอย่าง แล้วแต่ว่าจะจัดที่บรรพบุรุษชอบ หรือจะจัดแบบที่ลูกหลานคนที่ได้กินจริงชอบ แต่ตามธรรมเนียมการไหว้บรรพบุรุษ ต้องมีของน้ำสำหรับชดให้ล่องคอ จะเป็นน้ำแกงก็ได้ หรือเป็นขนม น้ำใส ๆ เช่น อี้ (คือขนมบัวลอย) ก็ได้ วางเคียงกับซามข้าวสวยและน้ำชา ของหวานก็มี ขนมเซ่ง ขนมเทียน ผลไม้ และกระดาษเงินกระดาษทอง ส่วนการไหว้ “ฮ้อเฮียตี้” จะตั้งโต๊ะไหว้ที่หน้าบ้านของไหว้จะมีของคาว 1 อย่าง เช่น ไก่หรือเปิด มีขนมเซ่ง ขนมเทียน ผลไม้ ข้าว 1 ที่ใส่หม้อไ้ และบางบ้านจะมีกระดาษเงินกระดาษทองแบบเฉพาะ ที่เรียกว่า “อ่วงแซจิว” ไหว้ด้วย การไหว้เจ้าที่ จะไหว้ก่อนในตอนเช้า เผากระดาษเงินกระดาษทองจนเรียบร้อย สาย ๆ จึงตั้งโต๊ะไหว้บรรพบุรุษและไหว้อ้อเฮียตี้ บางบ้านนิยมไหว้ตอนบ่าย ถ้าไหว้พร้อมกัน ให้ตั้งโต๊ะแยกจากกัน แต่เผากระดาษเงินกระดาษทองร่วมกันได้ สำหรับการไหว้ขนมเซ่งขนมเทียนในเทศกาลสารทจีนนี้ ที่เมืองจีนไม่มี ขนมที่ใช้ไหว้ที่เมืองจีนจะเป็นขนม 5 อย่าง เรียกว่า “โหงวเปี้ย” หรือเรียกชื่อเป็นชุดว่า “ปัง เปี้ย หมี่ มั่ว กี้” ปัง คือ ขนมทึงปัง เป็นขนมที่ทำจากน้ำตาล เปี้ย คือ ขนมหนึ่งเปี้ย คล้ายขนมไข่ หมี่ คือ ขนมหมี่เท้า ทำจากแป้งข้าวเจ้า ช่างในไส้เต้าซา มั่ว คือ ขนมทีกี้ เป็นขนมข้าวพองสีแดง ตรงกลางมีไส้เป็นแผ่นบาง (จิตรา ก่อนนันทเกียรติ ,254 : 72-77)

พิธีกรรมในประเพณีไหว้พระจันทร์

ในคืนวันพระจันทร์จะเต็มดวงและสวยที่สุดในรอบปี สมาชิกในครอบครัวจะมารวมตัวกันที่บ้าน สมาชิกในครอบครัวคนใดที่ทำงานต่างถิ่น ต่างหมู่บ้าน หรือแยกครอบครัวอยู่ ต่างเมือง เมื่อถึงวันเทศกาลเพ็ญเดือนแปด ก็จะเดินทางกลับมาที่บ้านเกิด ตามคำกล่าวของนักปราชญ์จีนในสมัยโบราณได้กล่าววว่า “ ดวงจันทร์กลมเต็มดวงมากที่สุด สมาชิกในครอบครัวก็กลมเกลียวสามัคคีที่สุด ดังความกลมของดวงจันทร์ ” วิธีการเซ่นไหว้ในประเพณีไหว้พระจันทร์ชาวจีนจะเริ่มต้นขึ้นในเวลากลางคืนโดยการจัดสิ่งของสำหรับการเซ่นไหว้มาวางบนโต๊ะบริเวณลานบ้านหรือบนดาดฟ้าหรือบริเวณที่สามารถเห็นพระจันทร์ได้ชัดเจนที่สุดในขณะที่

พระจันทร์เต็มดวง อาหารและสิ่งของสำหรับการเซ่นไหว้ ประกอบด้วย เครื่องสำอาง ส้มโอ กล้วยหอมทั้งหวี อ้อย ทับทิม ขนมเปี้ยะไหว้พระจันทร์ ขนมโก้ ขนมถั่ว น้ำชา รูป เทียน ดอกไม้ โคมไฟ กระดาษเงิน กระดาษทอง ทองแท่งทำด้วยกระดาษ ครั้นพระจันทร์ขึ้นเต็มดวง สุภาพสตรีในครอบครัวจะจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นึ่งคุกเขาพนมมือถือธูปอัญเชิญเจ้ามารับของเซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูป (พจนานุกรม, 2538:52-59) ในการประกอบพิธีไหว้พระจันทร์ ขนมไหว้พระจันทร์หรือขนมเปี้ยะเป็นของสำคัญที่ขาดไม่ได้ โดยขนมไหว้พระจันทร์จะมีรูปร่างกลม เป็นสัญลักษณ์ของการที่ผู้คนได้กลับมาอยู่ร่วมกันและความสมบูรณ์ โดยในคืนวันไหว้พระจันทร์ ยามเที่ยงคืนคาบเกี่ยวกับวันใหม่หลังจากสมาชิกในครอบครัวทำพิธีไหว้ดวงจันทร์เสร็จแล้ว ต่างก็ร่วมกันรับประทานขนมไหว้พระจันทร์เพื่อแสดงถึงความสามัคคี ความกลมเกลียวระหว่างมวลสมาชิกในครอบครัว ขนมไหว้พระจันทร์นั้นจะต้องนำมาหั่นแบ่งให้เท่ากับจำนวนคนในครอบครัวอย่างพอดีเกินหรือขาดก็ไม่ได้และแต่ละชิ้นต้องมีขนาดที่เท่ากันด้วย ขนมไหว้พระจันทร์จึงเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ความกลมเกลียวในครอบครัวนั่นเอง ดังนั้นรูปลักษณะของขนมไหว้พระจันทร์ จะต้องทำเป็นก้อนวงกลมเท่านั้นถึงจะให้ความหมายดังกล่าว ด้วยเหตุนี้การทานขนมไหว้พระจันทร์ที่มีรสชาติหวานจึงหมายถึงการที่สมาชิกในครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตาและรักใคร่ปรองดองกัน (โกห์ ไป กิ, 2551:162)

พิธีกรรมในประเพณีถือศีลกินเจ

พิธีกรรมในประเพณีถือศีลกินเจของชาวจีนมีขั้นตอนและการปฏิบัติ โดยเริ่มต้นก่อนถึงวันพิธีกินเจชาวจีนที่จะทำความสะอาดภาชนะอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ประกอบอาหารจนหมดกลิ่นคาว หรือบางครอบครัวที่เคร่งครัดและมีฐานะดีอาจจะใช้ภาชนะสำหรับประกอบอาหารใหม่ทั้งชุด วันแรกของการกินเจ คือ วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินของจีน ผู้เข้าร่วมในพิธีนี้จะไปพร้อมกันที่ศาลเจ้าหลักเมืองแต่งกายด้วยชุดขาวหรือชุดใหม่ทั้งชุด ต่อจากนั้นจะจัดโต๊ะวางกระถางธูปตักแต่งสถานที่ด้วยดอกไม้ รูป เทียน ตั้งสิ่งของสำหรับการเซ่นไหว้ซึ่งประกอบด้วยอาหารเจได้แก่ วุ้นเส้น เห็ดหอม สาหร่ายทะเล ผลไม้ ข้าวสุก น้ำชา ต่อจากนั้นจุดโคมไฟ 9 ดวง เมื่อจัดเตรียมสถานที่พร้อมของเซ่นไหว้เรียบร้อยแล้วผู้เข้าร่วมพิธีนั่งพับเพียบพนมมือถือธูป 3 หรือ 5 ดอก เพื่ออัญเชิญเจ้าเมืองเจ้าเสด็จลงมาแล้วก็มีพิธีไหว้เจ้า ม้าทรงอาจจะเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ร่วมพิธี เจ้าที่เชิญมาทรงเจ้าคือเจ้าแม่กวนอิม เจ้าในร่างทรงจะให้โอวาทแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกินเจถึงอันสืบส่งของการกินเจและความเป็นไปของชีวิตในวันข้างหน้าของผู้เข้าร่วมกินเจ นอกจากนั้นจะมีการตรวจดูดวงชะตาการสะเดาะเคราะห์ ตลอดระยะเวลา 9 วัน ที่อยู่ในช่วงเวลาถือศีลกินเจผู้กินเจจะรับประทานอาหารประเภทผัก ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ละเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ทะเลาะวิวาท รักษากาย วาจาใจให้บริสุทธิ์ แต่งกายด้วยชุดขาวล้วน อดอาหารคาวสด อย่างที่ชาวจีนเรียกว่า “อาหารซอ” รวมทั้งผักที่มีกลิ่นร้อนแรง เช่น หอม กระเทียม ผักชี เป็นต้น นอกจากนั้นตลอดระยะเวลาที่ถือศีลกินเจทุกคนจะสวดมนต์ทุกวันๆ ละ 3 เวลา คือ เช้า เที่ยง เย็น การสวดมนต์อาจจะปฏิบัติที่ศาลเจ้าหลักเมืองหรือที่บ้านแล้วแต่

ความสะอาดของแต่ละคน และทุกวันจะนำอาหารไปเช่นไหว้เจ้าแม่กวนอิมที่ศาลเจ้าสำหรับการสวดมนต์ผู้ที่มีความรู้ในบทธวดตามคัมภีร์ ส่วนผู้ที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับบทธวดก็จะเอ่ยพระนามของพระพุทธเจ้าว่า “หน้า โบ โอ่ โห้ ฮุก ” (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550:147-148) ครั้นถึงวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินจีนจะมีพิธีส่งพระ พิธีสำคัญในวันนี้คือ พิธีลอยกระทงซึ่งในกระทงจะมีดอกไม้รูปเทียน เล็บ ผม ของผู้เข้าร่วมกินเจ แล้วนำกระทงไปลอยในแม่น้ำเป็นการสะเดาะเคราะห์ ต่อจากนั้นจะเขียนชื่อผู้เข้าร่วมพิธีกินเจทั้งหมดในกระดาษแล้วเผาไฟ เชื่อกันว่ารายงานชื่อในกระดาษนั้นจะทราบถึงเทพเจ้า เสร็จแล้วจะทำการสวดมนต์ร่วมกันอีกครั้งหนึ่งและดับโคมไฟทั้ง 9 ดวงที่จุดในวันแรกเป็นสัญญาณว่าเสร็จสิ้นพิธีกินเจในปีนั้น

พิธีกรรมในประเพณีไหว้ขนมอี๋

การไหว้ขนมอี๋จะกระทำปีละ 2 ครั้ง คือวันที่ 15 เดือน 6 เรียกว่า “ป่วนี่อี๋” และเดือน 11 (ประมาณเดือนธันวาคมนับจากสิ้นปีคือ 31 ธันวาคมไปอีก 22 วัน)ของปฏิทินจีน เรียกว่า “ตั้งโจ้ยอี๋” การไหว้ขนมอี๋ 2 ครั้งใน 1 ปีนั้น มีเหตุผลมาจากการที่ชาวจีนเชื่อกันว่าในปีหนึ่งๆควรมีการรายงานผลการดำเนินชีวิตให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ทราบอย่างน้อย 2 ครั้งและยังเป็นการระลึกให้ทุกคนในครอบครัวตั้งอยู่บนความไม่ประมาทและเป็นการตอบสนองให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ที่เรายังคงมีชีวิตอยู่และระลึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เสมอ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะยังคงให้ผลตอบแทนความดีของเราเช่นเดิม การไหว้ขนมอี๋เป็นการไหว้ขนมอย่างเดียวโดยไม่มีอาหารคาว ขนมอี๋จะทำจากแป้งข้าวเหนียว ปั้นเป็นก้อนกลมๆขนาดหัวแม่มือ ต้มสุกแล้วนำไปใส่หน้าเชื่อม จัดแบ่งใส่ถ้วย (ชะลอ บุญช่วย, 2532:82) พิธีกรรมการเช่นไหว้ในประเพณีไหว้ขนมอี๋ จะกระทำในช่วงเช้า ผู้ประกอบพิธีจะจัดเครื่องเช่นไหว้ซึ่งประกอบด้วย ชุดขนมอี๋ ดอกไม้ รูป เทียน และน้ำชาพร้อมด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง ต่อจากนั้นจึงจุดธูปเทียนบูชามีการเช่นไหว้เทพเจ้า เจ้าที่ และบรรพบุรุษ เมื่อเช่นไหว้พอสมควรแล้วก็ทำการจุดกระดาษเงินกระดาษทอง จากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะร่วมกันรับประทานอาหารเพื่อความเป็นสิริมงคล

พิธีกรรมในพิธีแต่งงาน

ขั้นตอนปฏิบัติในประเพณีแต่งงานเริ่มขั้นตอนด้วยการทาบทาม การสู่ขอ การหมั้น และพิธีแต่งงานตามลำดับ พิธีแต่งงานของคนจีนเริ่มต้นขึ้นโดยการพูดจาสู่ขอ ซึ่งจะมีแม่สื่อแม่ชักเป็นผู้เจรจา โดยในสมัยโบราณชายหญิงจะไม่สามารถสมรสกันได้หากปราศจากแม่สื่อและหากมีงานแต่งงานที่ได้มีการสู่ขอกันโดยผ่านแม่สื่องานแต่งงานนั้นจะเป็นงานที่ถูกดูถูก การสู่ขอดังกล่าวเป็นไปโดยการจัดการของพ่อแม่และแม่สื่อ โดยผู้แต่งงานจะไม่ได้ออกความคิดเห็นจากนั้นจึงมีการนัดเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้พบกัน เมื่อเห็นว่าเข้ากันได้จึงเตรียมการจัดงานแต่งงานโดยพ่อแม่ การแต่งงานที่เกิดขึ้นจึงขึ้นอยู่กับคำพูดของแม่สื่อ โดยเจ้าสาวไม่มีสิทธิ์ตัดสินใจในเรื่องการแต่งงานของตนเอง เมื่อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้วฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำการส่งของหมั้นให้กับครอบครัวเจ้าสาวเพื่อยืนยันถึงการแต่งงาน ของหมั้นนั้นนอกจากเงินทองของมี

ค่าแล้ว ยังรวมถึงชุดแต่งงานของเจ้าสาวด้วย ซึ่งเป็นการแสดงถึงการขอบคุณพ่อแม่เจ้าสาวที่ยกลูกสาวให้ เมื่อถึงวันก่อนแต่งงานจะมีธรรมเนียมให้ผู้อาวุโสในบ้านของตนมาแต่งผมเจ้าบ่าวหรือเจ้าสาว ด้วยความเชื่อที่จะทำให้ชีวิตสมรสยืนยาว มีความเป็นผู้ใหญ่และมีลูกหลานสืบสกุลมากมาย

เมื่อถึงวันทำพิธี ในวันแต่งงานเริ่มต้นเมื่อเจ้าบ่าวนำเจ้าสาวมาที่บ้านก็จะประกอบพิธีไหว้ฟ้าดินโดยจัดที่สำหรับเช่นไต้หวันอกบ้านหรืออาจจะขึ้นไป เช่นไต้หวันบนดาดฟ้าก็ได้ เครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ดอกไม้ รูป เทียนสีแดง ขนมเปี๊ยะ ผลไม้ เป็ดหรือไก่หนึ่งทั้งตัว หมูชิ้นใหญ่ น้ำชา สุรา วิธีการหรือขั้นตอนการไหว้เริ่มด้วยเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจุดธูป 3 ยืนพนมมือถือธูป คำนับ 3 ครั้งแล้วปักธูปในกระถาง การเช่นไหว้ฟ้าดินเป็นการบอกกล่าวให้วิญญาณของเจ้าที่ทุกหนทุกแห่งรับทราบถึงการเริ่มต้นชีวิตคู่ของบ่าวสาว ต่อจากนั้นคู่บ่าวสาวจะเช่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ที่บ้านโดยจัดเครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ดอกไม้ รูป เทียนสีแดง ขนมถ้วยฟู เป็ดหรือไก่หนึ่งทั้งตัว หมูหนึ่งชิ้นใหญ่ น้ำชา สุรา การเช่นไหว้คู่บ่าวสาวจุดธูปเทียนสีแดงแล้วจุดธูปคนละ 3 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปแล้วปักธูปลงในกระถางธูป เมื่อเสร็จพิธีไหว้ฟ้าดินและไหว้เจ้าที่แล้ว คู่บ่าวสาวเช่นไหว้บรรพบุรุษหน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายของบรรพบุรุษ ของเช่นไหว้ประกอบด้วยเป็ดหรือไก่หนึ่งทั้งตัว ปลาสุกทั้งตัว ข้าวสุก ส้มจีน ขนมถ้วยฟู น้ำชา สุรา รูปเทียนสีแดง ในการจัดของเช่นไหว้จะต้องจัดเท่ากับจำนวนบรรพบุรุษ จุดธูป 1 หรือ 2 ดอกยื่นถือธูปหน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายแล้วคำนับ 3 ครั้ง แล้วปักธูปในกระถางธูป ถัดมาพ่อเจ้าบ่าวจะรินน้ำชาและสุราลงในกระถางธูปเป็นสัญลักษณ์ว่าบรรพบุรุษรับทราบและรับของเช่นไหว้แล้ว จากนั้นจะมีพิธียกน้ำชา โดยคู่บ่าวสาวจะนำน้ำชาไปให้แก่ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวหากผู้ใหญ่ดื่มชาแล้วก็จะแสดงถึงการยอมรับเจ้าสาวเข้าเป็นสมาชิกในครอบครัว ซึ่งการยกน้ำชาให้ผู้ใหญ่ในวันแต่งงานนี้จะทำกับญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาวเมื่อเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเจ้าสาวด้วย

หลังจากเสร็จพิธีเจ้าบ่าวนำเจ้าสาวกลับไปเยี่ยมบ้าน (หากบ้านเจ้าบ่าวอยู่ไม่ไกลจากบ้านเจ้าสาวและสามารถไปกลับได้ในวันเดียว เจ้าบ่าวนำเจ้าสาวไปเยี่ยมบ้านวันนั้นเลย แต่ถ้าหากอยู่ไกลกันมากจนไม่สามารถไปกลับได้ในวันเดียว เจ้าบ่าวก็จะพาไปหลังจากแต่งงานแล้ว 3 วัน 1 เดือน หรือ 4 เดือน) เมื่อคู่บ่าวสาวถึงบ้านเจ้าสาวก็มีพิธีไหว้ฟ้าดิน ไหว้เจ้าที่และไหว้บรรพบุรุษเช่นเดียวกับวันแต่งงาน(โสภาวรณ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต,2542:30-31)

พิธีกรรมในวันแซยิด

การประกอบพิธีกรรมในวันแซยิดของชาวจีน จะเริ่มต้นขึ้นโดยการจัดตกแต่งสถานที่จัดงาน โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นที่บ้านของเจ้าของงาน โดยในบริเวณห้องโถงหรือสถานที่จัดงานและรับรองแขกจะมีการติดกระดาษแผ่นใหญ่ที่เขียนด้วยคำว่า “โซ่ว” แปลว่าอายุยืนยาวบนผนัง นอกจากนี้ยังมีการประดับตกแต่งด้วยผ้า幔สีสันทึที่เป็นมงคล เช่น สีแดง สีชมพู รวมถึงการจุดเทียนสีแดงด้านหน้าป้ายคำขวัญ เมื่อถึงวันจัดงานแซยิด พิธีกรรมจะเริ่มต้นโดยผู้เข้าร่วมพิธีเช่นไหว้ศาลเจ้าที่ในบ้านเรียบร้อย ต่อจากนั้นเป็นการเช่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อบอกกล่าวให้

บรรพบุรุษได้รับทราบ การเช่นไหว้ที่ใช้ในการเช่นไหว้หน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายของบรรพบุรุษ ประกอบด้วย ไข่เป็ดต้มย้อมสีแดง ขาหมูหนึ่ง ขนมหี่ ส้มจีน น้ำชา สุรา ดอกไม้ รูป เทียนสีแดง วิธีการเช่นไหว้ผู้เข้าร่วมพิธีจะจุดเทียนสีแดงและจุดรูป 1 ยืนถือรูป คำนับ 3 ครั้งแล้วปักรูปใน กระจกวางรูปหน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายบรรพบุรุษ ในวันพิธีแซยิดผู้เข้าร่วมพิธีและเจ้าของงานจะสวมใส่เสื้อผ้าสีสดใสโดยเฉพาะสีแดงที่เป็นสีแห่งความเป็นสิริมงคล และมีการจัดเตรียม ของขวัญที่มีความหมายแห่งความเป็นมงคล โดยเฉพาะสัญลักษณ์แห่งการมีอายุยืนยาวเพื่อ มอบให้แก่เจ้าของงาน สัญลักษณ์มงคลที่มีความหมายถึงการมีอายุยืนยาว ได้แก่ เหล้า ซึ่งเป็นที่นิยมกันในหมู่ชาวจีน ทั้งนี้เพราะเหล้าในภาษาจีนออกเสียงพ้องกับคำที่มีความหมายว่า อายุยืนยาว เมื่อให้เหล้าจึงเสมือนการอวยพรไปในตัว ไม่ว่าจะเป็นเหล้าชนิดใดก็ตามก็สามารถนำมาเป็นของขวัญวันแซยิดได้ ทั้งนี้เจ้าของงานอาจจะเป็นผู้ไม่ดื่มเหล้าก็ตาม นอกจากการมอบเหล้าเป็นของขวัญแล้วเส้นหมี่(หมี่สั่ว) ลูกท้อ ฝักแดงก็ล้วนแล้วแต่เป็นของขวัญ ที่คนจีนนิยมมอบให้แก่ผู้อาวุโสในประเพณีแซยิดอีกด้วย (หลี่เสียงเซียง, 2551:115-117)

พิธีกรรมในประเพณีงานศพ

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในพิธีศพของชาวจีนมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนแรก การ จัดเตรียมโลงศพ โดยถ้าเป็นผู้มีฐานะ พ่อค้า คหบดี ผู้ชายจะใช้โลงศพทรงจีนสีแดง ถ้าเป็นผู้หญิงจะใช้โลงศพสีดำทรงจีน หากเป็นผู้ยากไร้หรือศพอนาถาก็จะใช้โลงศพธรรมดาไม่มีสีสันทัน หรือในสมัยที่แผ่นดินจีนเกิดภาวะความทุกข์ยากไม่สามารถจัดหาโลงศพได้ก็จะใช้เสื่อในการห่อ ศพแทนจากนั้นจะเป็นการเช่นไหว้ศพหลังจากประกอบพิธียกศพใส่ในโลงและตอกโลงเรียบร้อย แล้วจะมีการเช่นไหว้ศพหน้าโลง เครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ไข่ต้มทั้งตัว ปลาสุก หมูหนึ่งชิ้น ใหญ่ ขนมหี่ด้วยฟู ข้าวสุก ถั่วเขียว เม็ดสาเก ข้าวเปลือก แป้งข้าวหมาก ดอกไม้ รูปเทียนสีแดง ตะเกียงหรือโคมไฟ สำหรับกระถางรูปจะต้องจุดรูปปักไว้ตลอดเวลาและตะเกียงหรือโคมไฟ จะต้องติดไฟไว้ตลอดเวลา ขั้นที่สอง การประกอบพิธีก่อกำเนิดซึ่งจะกระทำในคืนวันสุดท้ายของพิธี ศพ เพื่อประกอบกุศลกรรมแทนวิญญาณของผู้ตายเพื่อวิญญาณของผู้ตายจะได้รับความสุข ความสงบในปรภพและช่วยให้วิญญาณของผู้ตามบริสุทธ์ ในขั้นตอนนี้ก็จะมีวิธีการต่างๆ เริ่ม ด้วยการชมนวดศพและอัญเชิญพระพุทธรเจ้า พระโพธิสัตว์และเทพทั้งสิบทิศมาประทับรับ การบูชา ต่อมา คือ พิธีไหว้ฟ้าดินและไหว้บรรพบุรุษ ต่อด้วยพิธีเชิญวิญญาณผู้ตายมายังโรงพิธี และพิธีอาบน้ำดวงวิญญาณเพื่อให้วิญญาณของผู้ตายสะอาดบริสุทธ์เบิกบานปราศจากความ สะทกสะท้านก่อนที่จะไปเฝ้าพระพุทธรเจ้าเสร็จการอาบน้ำดวงวิญญาณแล้วจึงเป็นขั้นตอนของ พิธีเดินรอบเจดีย์และพิธีร้อยแหวนพู่(หากผู้ตายเป็นชายบรรดาญาติพี่น้องก็จะทำพิธีเดินรอบ เจดีย์ และหากผู้ตายเป็นผู้หญิงบรรดาญาติพี่น้องก็จะทำพิธีร้อยแหวนพู่)เมื่อเสร็จพิธีในขั้นนี้แล้ว ขั้นตอนต่อมาคือ พิธีข้ามสะพานที่เรียกว่า “สะพานโอมสงสาร” ซึ่งชาวจีนเชื่อว่าเป็นสะพานที่ เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของวิญญาณ หลังจากนั้นต่อด้วยพิธีอัญเชิญสมเด็จพะสัมมาสัม พุทธเจ้า พร้อมด้วยพระโพธิสัตว์และทวยเทพทั้งสิบเสด็จกลับ ขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบ

พิธีงเต็ก คือพิธีส่งวิญญาณ ขั้นตอนที่ 3 พิธีเคลื่อนศพไปยังสุสานหรือวันออกศพ ภายหลังจาก
 กอຍพิธีงเต็กใน วันรุ่งขึ้นเป็นวันเคลื่อนศพไปยังสุสานหรือวันออกศพ ก่อนการเคลื่อนย้ายศพ
 บรรดาญาติจะต้องเช่นไหว้หน้าศพด้วยเครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ผลไม้ ซาลาเปา ขนม
 ถ้วยฟู หมูสดหรือแพะสดทั้งตัว ไก่หนึ่งตัว สุรา น้ำชา และทำการการวะศพล้างเสร็จพิธีก็จะ
 เคลื่อนศพไปยังสุสานโดยการหามโลงศพขึ้นรถตามฤกษ์ยามกำหนด ทั้งนี้ในขบวนเคลื่อนศพ
 นั้นลูกชายคนโตจะถือกระดางรูปนำหน้า ลูกชายคนถัดมาถือหัววิญญาณ และลูกสาวคนโตถือ
 บ้ายวิญญาณของผู้ตาย ขั้นตอนที่ 4 พิธีฝังศพ เมื่อขบวนแห่ศพไปถึงสุสานญาติพี่น้องจะต้องทำ
 เช่นไหว้เจ้าที่และสิ่งศักดิ์ที่มีอยู่ในสุสานเพื่อขออนุญาตให้ผู้ตายได้อยู่ในสุสานด้วย เมื่อเสร็จ
 ขบวนแห่เช่นไหว้เจ้าที่แล้วจึงนำศพลงหลุม ในขั้นนี้ญาติพี่น้องผู้ตายจะทำการเช่นไหว้ศพอีก
 ครั้งแล้วจึงเริ่มพิธีฝัง (จิตรรา กอนันท์เกียรติ, 2549: 109-125)

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีศพยังมีเรื่องของการปฏิบัติต่อวิญญาณของ
 ผู้ตายหลังจากพิธีฝังศพด้วย เช่น การไว้ทุกข์ของลูกหลาน โดยสมาชิกของครอบครัวต้องสวม
 ใส่ชุดไว้ทุกข์ ชุดไว้ทุกข์จะมีสีสันทันที่แตกต่างกันไป บ่งบอกถึงสถานะและความใกล้ชิดสนิทสนม
 กับผู้ตาย โดยลูกสะใภ้จะสวมใส่ชุดสีดำและสีขาว หลานชายและหลานสาวจะสวมใส่ชุดสีน้ำ
 เงิน ในสมัยโบราณการไว้ทุกข์นี้จะใช้เวลา 3 ปี โดยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ห้ามมีการจัด
 งานรื่นเริงร้องรำทำเพลง ห้ามจัดงานแต่งงาน ห้ามกินเนื้อและดื่มเหล้า และลูกชายคนโต
 จะต้องสร้างกระท่อมไว้ข้าง ๆ หลุมศพ (ฮวงซุ้ย) และอาศัยอยู่ที่นั่นจนสิ้นสุดระยะเวลาการไว้
 ทุกข์ และจะมีพิธีใหญ่ที่จะทำกันเพื่อแสดงถึงการสิ้นสุดของระยะเวลาการไว้ทุกข์อีกด้วย อนึ่ง
 ในการประกอบพิธีกรรม หรือ การเช่นไหว้ตามความเชื่อของชาวจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบ
 สงขลาในประเพณีต่างๆ ทุกครั้งจะต้องจุดประทัดเพราะเชื่อว่าขับไล่วิญญาณทั่วไปหรือ
 วิญญาณจรจัดไม่ให้เข้าไปแย่งของเช่นไหว้ที่อุทิศให้บรรพบุรุษและเทพเจ้าต่าง ๆ

สำหรับพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลานั้นในอดีตก็มีพิธีกรรมเกี่ยวกับศพตามประเพณีจีน ดัง
 คำบอกเล่าของ ไพริน ฉิ่งเหา (2551) ลูกหลานชาวจีนฮกเกี้ยนในพื้นที่อำเภอควนเนียง จังหวัด
 สงขลาที่ว่า "...เดิมมีชุมชนชาวจีนแถบนี้ก็ยังคงทำพิธีฝังศพ และมีพิธีเกี่ยวกับการเช่นไหว้หน้า
 ศพและบ้ายชื่อของผู้ตาย..."

พิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อของชาวจีนเหล่านี้เป็นพิธีกรรมหลักที่ชาวจีนทุกกลุ่ม
 ต่างยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนและได้มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดตามความ
 เหมาะสมในแต่ละยุคสมัย แต่คติความเชื่อหลักซึ่งเป็นกุศโลบายให้คนจีนยึดถือปฏิบัติเพื่อความ
 ผาสุกของตนเองและจรรโลงสังคมให้ดำรงอยู่ ถือเป็นความเชื่อหลักที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงหรือ
 แปรเปลี่ยน นอกจากพิธีกรรมตามประเพณีที่กล่าวมาข้างต้นแล้วคนจีนยังมีพิธีกรรม ความเชื่อ
 และประเพณีอีกมากมายบางประเพณีเป็นความเชื่อเฉพาะถิ่น บางประเพณีเกี่ยวข้องกับการ
 ดำเนินชีวิต อาทิ ประเพณีการเกิด การตั้งชื่อและการเลี้ยงดูลูก ประเพณีการแข่งขันเรือ ความ
 เชื่อเกี่ยวกับสัตว์นำโชคและเครื่องรางของขลัง ธรรมเนียมการไหว้ซุง ประเพณีห่านสื่อ
 ประเพณีงหยวน ประเพณีงหยาง ประเพณีตงจื่อ (หลี่ เสี่ยวเซียง, 2551: 43-98) เป็นต้น

พิธีกรรมและความเชื่อแบบจีนดั้งเดิมเหล่านี้ได้ถือปฏิบัติกันมาในกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ บริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้จากข้อมูลเอกสารของสมาคมจีนและภาพถ่ายการประกอบพิธีกรรมของชาวจีน เช่นการจัดงานศพของตระกูลอ่องตระกูลรัตนสาร ตระกูลรัตนเลิศ พบว่ารูปแบบการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อยังคงยึดถือตามแนวทางที่บรรพบุรุษชาวจีนถือปฏิบัติเหมือนเมื่อครั้งอยู่ในเมืองจีน เช่นเดียวกับข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนสูงอายุที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้ให้ภาพความทรงจำถึงการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อที่ได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดสืบต่อกันมาจาก บรรพบุรุษ โดยถือเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินชีวิตและเป็นสิ่งที่มีอาจจะเลยหรือหลีกเลี่ยงได้

บทที่ 4

การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ดำรงอยู่และดำเนินไปในช่วงชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนแห่งนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในความเป็นจีนทางด้านความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชาวจีนได้ดำเนินไปควบคู่กับการเรียนรู้วัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่น โดยเฉพาะความเชื่อหลักของคนไทยคือพุทธศาสนาแบบเถรวาทและความเชื่อแบบไสยศาสตร์พื้นบ้าน ในขณะที่เดียวกันเงื่อนไขทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่ของประเทศไทยที่ชาวจีนได้เข้ามาอยู่อาศัยได้เป็นเงื่อนไขบีบบังคับให้คนจีนต้องปรับตัวในการเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ใหม่ ซึ่งจำเป็นอย่างมากสำหรับความเป็นผู้พลัดถิ่นที่ไม่อาจปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงเงื่อนไขดังกล่าวได้ ส่งผลให้ความเป็นจีนในทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเกิดการผสมผสานและปรับเปลี่ยน ดังปรากฏเห็นได้ชัดในกลุ่มลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยหรือชาวไทยเชื้อสายจีน ในเนื้อหาบทนี้จะได้กล่าวถึงปัจจัยและมูลเหตุสำคัญที่ส่งผลให้วัฒนธรรมความเป็นจีนในทางพิธีกรรมและความเชื่อเกิดการผสมผสานและปรับเปลี่ยน ปัจจัยสำคัญดังกล่าวได้แก่ ความเชื่อของท้องถิ่น นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีน การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจีน-ไทยและความเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่

ความเชื่อของท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นหนึ่งในพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และเอื้อต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตมาอย่างยาวนาน ปัจจัยเช่นนี้ทำให้ชุมชนน้อยใหญ่จำนวนมากได้ก่อตัวขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวมาอย่างยาวนาน ขณะเดียวกันความอุดมสมบูรณ์พื้นที่แห่งนี้ก็กลายเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนต่างถิ่นจำนวนมากอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหากินตั้งถิ่นฐานและกลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่แห่งนี้ไปในเวลาต่อมา สภาพเงื่อนไขและบริบทของลุ่มทะเลสาบ รวมถึงการดำรงอยู่ร่วมกันของผู้คนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ฯลฯ ทำให้ผู้คนในพื้นที่แห่งนี้ได้สร้างสรรค์และสั่งสมความรู้ ความคิด ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม ฯลฯ อันมีลักษณะโดดเด่นของตนเองขึ้น ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นผลมาจากการผสมผสานบริบทและเงื่อนไขของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเข้าด้วยกันกับการ “ลอก รับ ปรับ เปลี่ยน” ภูมิปัญญาจากแหล่งอารยธรรมอื่นๆ อย่างไรก็ตามการรับเอาภูมิปัญญาจากดินแดนอื่นๆมาใช้ก็จะต้องมีกระบวนการปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมและสามารถยึดถือปฏิบัติในพื้นที่ ชุมชนและสังคมลุ่มทะเลสาบได้โดยไม่ขัดแย้งกับสิ่งที่ยึดถือมาแต่เดิม

จากเงื่อนไขแห่งความหลากหลายในพื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ทำให้ผู้คนและชุมชนที่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้สร้างสรรค์และเปิดรับแนวคิดและความเชื่อต่างๆ เป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ความเชื่อดั้งเดิมของพื้นที่แถบนี้ เช่น ความเชื่อเรื่องการนับถือวิญญาณ ผีสง เทวดา อารักษ์ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคที่ศาสนาต่างๆ แพร่หลายเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ เช่น ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งในเวลานั้นที่ผ่านมานั้นพิสูจน์ให้เห็นว่าทั้งความเชื่อเก่าแก่ดั้งเดิมและแนวความคิดใหม่ที่เข้ามาจากต่างถิ่นสามารถผสมผสานเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดี สภาพเช่นนี้ทำให้พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลามีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง จากสภาพความหลากหลายทางความคิดและความเชื่อที่ปรากฏในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลานั้นทำให้นักวิชาการจำนวนมากพยายามศึกษาและอธิบายถึงความคิด ความเชื่อของผู้คนในภาคใต้และลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542: 984-985) วิเคราะห์ว่าความเชื่อพื้นฐานของผู้คนในภาคใต้สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับจริยวัตร และความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้สามารถประสมประสานปนเปกันได้ ส่วน พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์และปรีชา นุ่นสุข (2535:110-127) วิเคราะห์ว่าความเชื่อพื้นฐานของผู้คนในภาคใต้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ความเชื่อต่อมนุษย์ ความเชื่อต่อธรรมชาติและ ความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นต้น

ภายใต้ความหลากหลายนานาประการที่ปรากฏในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลานั้น กลุ่มชาวจีนถือเป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่เพิ่มค่าความหลากหลายให้แก่ดินแดนแห่งนี้ทั้งในแง่ชาติพันธุ์ ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ขณะเดียวกันความคิดความเชื่อจำนวนมากที่แพร่หลายอยู่ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาก็มีผลให้ความคิด ความเชื่อ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ต้องเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน โดยในที่นี้พบว่ามีความคิด ความเชื่อหลัก 2 ส่วนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวจีน คือ ความเชื่อพื้นเมืองของลุ่มทะเลสาบสงขลา และ แนวคิดทางศาสนาพุทธนิกายเถรวาท

โดยในประเด็นของความเชื่อพื้นเมืองของลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น พบว่ามีอยู่หลายแนวคิดที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของกลุ่มชาวจีนและลูกหลานชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น ความเชื่อเรื่องวิญญาณของบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงความเชื่อเรื่องโชคลาง เป็นต้น

ตัวอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องบรรพบุรุษตามความเชื่อดั้งเดิมที่มีผลต่อความคิดความเชื่อของลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบ คือ แนวคิดเรื่อง “ทวด” ซึ่งหมายรวมถึงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษในท้องถิ่นและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ซึ่งอาจจะมิใช่รูปแบบหรือลักษณะทางกายภาพเป็นมนุษย์หรือไม่ก็ได้ ความเชื่อเรื่อง “ทวด” นี้ น่าจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมของลุ่มทะเลสาบสงขลา ก่อนที่ศาสนาต่างๆ จะเผยแพร่เข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ อย่างไรก็ตาม

เชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของผู้คนในหลายๆพื้นที่ของกลุ่มทะเลสาบมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งพบว่าแทบทุกพื้นที่ของกลุ่มทะเลสาบสงขลามีความเชื่อหรือตำนานเรื่องทวดซึ่งบางครั้งเรื่องราวหรือตำนานในพื้นที่หนึ่งก็อาจจะมีเรื่องราวที่คล้ายคลึงกันกับตำนานของอีกพื้นที่หนึ่ง แต่ในหลายๆกรณีก็จะพบตำนานที่มีเรื่องราวและลักษณะเฉพาะตัวของพื้นที่เช่นกัน ความหลากหลายและความแพร่หลายของความเชื่อเรื่องทวดในพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลาอาจเห็นได้จากงานของเอมอร บุญช่วยที่พบว่าเฉพาะพื้นที่ในคาบสมุทรสทิงพระก็มีความเชื่อหรือตำนานเรื่องทวดมากถึง 21 เรื่อง (เอมอร บุญช่วย, 2544: 30-73) ตัวอย่างเรื่อง “ทวด” ที่รู้จักกันในพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลามีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ความเชื่อของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านพญาขันธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เรื่อง “ทวดขัน” ซึ่งเป็นนางจางที่คอยเฝ้าสมบัติอยู่ที่สระน้ำของเมืองพัทลุงเก่า (ทิพวัลย์ พิชะกุล, 2542: 3019) ความเชื่อของผู้คนในบริเวณคลองนางเรียม ซึ่งเชื่อมทะเลสาบสงขากับทะเลน้อย ซึ่งเชื่อเรื่อง “ทวดคลองนางเรียม” ซึ่งเชื่อว่าเป็นจระเข้ขนาดใหญ่ที่คอยดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของคลองดังกล่าว (ฟวง บุชรรัตน์, 2542: 3019) ความเชื่อของผู้คนในพื้นที่หมู่ 4 ตำบลสทิงหม้อเรื่อง “ทวดภควัม ทวดคำแก้ว และขุนโหร” ซึ่งเชื่อว่าเป็นดวงวิญญาณของเจ้าที่ซึ่งคอยปกป้องคุ้มครองผู้คนในพื้นที่ (สุภาคย์ อินทองคง, 2542: “ทวดภควัม ทวดคำแก้วและขุนโหร”) ความเชื่อของผู้คนในอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลาที่มีความเชื่อเรื่อง “ทวดสาลีหรือเจ้าแม่อยู่หัว” ซึ่งเป็น “เจ้าหญิง” ที่เป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน (พิทยา บุชรรัตน์, มปป.89-209) และความเชื่อเรื่องปู่ทวดเขาเขียวในตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นต้น

ในขณะที่ชาวพื้นเมืองมีความเชื่อในเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษผ่านรูปแบบของ “ทวด” แต่บรรดาชาวจีนและลูกหลานชาวจีนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาก็มีแนวคิดเรื่องการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ เช่น การไหว้บูชาดวงวิญญาณบรรพบุรุษในเทศกาลต่างๆ อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะด้วยเหตุผลที่ว่า ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษเป็นลักษณะร่วมของหลายชนชาติในเอเชีย หรือ การที่ชาวจีนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาได้รับการกลมเกลียวทางความคิดความเชื่อจากค่านิยมในพื้นที่ก็ทำให้บรรดาชาวจีนและลูกหลานชาวจีนในกลุ่มทะเลสาบสงขลาเปิดรับแนวคิดเรื่องทวดในกลุ่มทะเลสาบสงขลาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตเช่นกัน ดังตัวอย่างที่น่าสนใจ คือ คำบอกเล่าของ หวด ฉุ่นเขา (2551) ลูกหลานชาวจีนกลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งมีถิ่นฐานอยู่เกาะยอ สงขลา ที่ระบุว่าลูกหลานชาวจีนในพื้นที่เกาะยอรู้ดีว่าตนมีหน้าที่ต้อง “..ไหว้เจ้าในพิธีตรุษจีน ทำพิธีไหว้กั๊งในเทศกาลเซ็งเม้งและรับ -ส่งวิญญาณของบรรพบุรุษในเทศกาลรับ-ส่งตายายในเทศกาลงานบุญเดือนสิบ..” ขณะที่ประจวบ ที่ประจักษ์กูร (2551) ลูกหลานจีนฮกเกี้ยนแซ่ลิ้ม ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในเกาะยอเช่นกันกล่าวว่า “...แม้ในบางเทศกาลจะเป็นธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมแบบจีนแต่จะต้องผสมผสานอาหารไทยเข้าไปด้วย เช่น ในบางพิธีไหว้กั๊งจะมีทั้งขนมเซ่งของจีนและขนมใส่ไส้ของไทย...” อนึ่ง สำหรับประเด็นเรื่องพิธีกรรมการบูชาบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้น จากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่าแม้ในปัจจุบันบรรดาลูกหลานชาวจีนในพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลาจะยังคงทำพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพ

บุรุษผ่านพิธีกรรมแบบจีนในพิธีเซ็งเม้ง แต่ก็มีลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบอีกเป็นจำนวนมากที่เลือกทำพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษด้วยพิธีกรรมแบบพื้นเมืองของกลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ เทศกาลรับ-ส่งตายายหรือเทศกาลเดือนสิบนั่นเอง

ตัวอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง “ทวด” ที่ผสมผสานเข้ากับแนวคิดเรื่องบรรพบุรุษของชาวจีนลุ่มทะเลสาบ คือ ความเชื่อเรื่องของชาวตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เรื่องหลวงปู่ทวดเขาเขียว ซึ่งเชื่อว่าเดิมเป็นพ่อค้าชาวจีนเซียงไฮ้ ชื่อ กอเต็บ ต่อมาเดินทางเข้ามาตั้งรกรากที่พื้นที่ดังกล่าว และได้เล่าเรียนวิชาศิลปะวิทยาการและคาถาอาคมต่างๆ จนกระทั่งบรรลุสู่การเป็นเซียน และยังคงคงทำหน้าที่คุ้มครองปกป้องรักษาผู้คนให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ มาแม้กระทั่งในปัจจุบัน (เอมอร บุญช่วย, 2544: 21) โดยในปัจจุบันมีการตั้งศาลเจ้าหลวงปู่ทวดเขาเขียวที่บริเวณ พื้นที่หมู่ 7 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และภายในศาลเจ้าดังกล่าวจะมีพิธีกรรมเข้าทรงวิญญาณหลวงปู่ทวดเขาเขียวเพื่อทำนายทายทักโชคชะตาหรือให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่มีความเชื่อถือศรัทธาต่อ “ทวด” ที่ประจำอยู่ ณ ศาลเจ้าแห่งนี้

ความเชื่อพื้นเมืองอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อความคิดความเชื่อของชาวจีนลุ่มทะเลสาบ คือ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สิน ความเชื่อในกลุ่มนี้ก็เป็นอีกหนึ่งความเชื่อที่เป็นลักษณะร่วมของผู้คนในโลกตะวันออก นั่นคือความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองและดลบันดาลให้ชีวิตมีความสุข สุขภาพร่างกายแข็งแรงและสามารถประกอบอาชีพหรือดำเนินชีวิตได้โดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง ความเชื่อพื้นเมืองของกลุ่มทะเลสาบสงขลาที่จัดอยู่ในกลุ่มความเชื่อประเภทนี้ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น การบูชาพระแม่โพสพเพื่อให้พระแม่โพสพดลบันดาลให้การเพาะปลูกได้ผลดี ความเชื่อเรื่องการบูชาสถานที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คุ้มครองในยามที่ต้องเดินทางไกล รวมถึงความเชื่อเรื่องการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยพิธีกรรมตามความเชื่อและคติทางไสยศาสตร์ ฯลฯ ในขณะที่ชาวจีนเองก็มีแนวคิดหรือความเชื่อที่ใกล้เคียงกัน เช่น ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า “ฮก ลก ซิว” (ตามสำเนียงจีนแต้จิ๋ว ในขณะที่สำเนียงภาษาจีนกลางจะออกเสียงว่า ฝู ลู่ ไชว) ซึ่งมีรูปแบบของชายชรา 3 คน ซึ่งชาวจีนส่วนใหญ่เชื่อว่าเทพเจ้าทั้งสามองค์นี้จะดลบันดาลให้ผู้ใดที่เคารพบูชามีความสุข ความเจริญรุ่งเรืองและมีสุขภาพแข็งแรง นอกจากนี้แล้วชาวจีนยังเคารพบูชาเทพเจ้าอีกหลายองค์จากความเชื่อที่ใกล้เคียงกันเหล่านี้ทำให้ชาวจีนและลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาผสมผสานแนวคิดเหล่านี้เข้าด้วยกัน เช่น ชาวจีนจำนวนมากที่เข้ามาทำนาในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ก็จะทำการสักการะบูชาพระแม่โพสพ ในขณะที่ชาวจีนผู้ประกอบการประมงก็จะทำพิธีขอพรจากเจ้าแม่ทับทิมให้การเดินเรือแต่ละครั้งปลอดภัยและไม่มีอุปสรรครบกวน และขณะเดียวกันก็จะขอพรจากเทวดาอารักษ์เพื่อให้การออกเรือครั้งนั้นสามารถจับปลาได้เป็นจำนวนมาก ตัวอย่างที่น่าสนใจของกรณี คือ การตั้งศาลและพิธีกรรมเคารพบูชา “เจ้าพ่อปู่ทวดหัวเขาแดง” ณ บริเวณ เขิงเขาแดง ปากทะเลสาบสงขลา ในเขต ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยมีการตั้งศาลแบบจีนและขณะเดียวกันก็จะมีศาล “ทวดจระเข้” ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลาไว้ในบริเวณใกล้เคียงกัน ซึ่งบรรดาเรือประมง

และเรือขนส่งสินค้าทุกลำที่เดินทางเข้า-ออกระหว่างทะเลสาบสงขลา กับทะเลฝั่งอ่าวไทยก็จะจุดประทัดทุกครั้งเมื่อล่องเรือมาถึงบริเวณดังกล่าว ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงการสักการบูชาต่อศาลเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังกล่าว ในปัจจุบันศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดงยังคงได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นอย่างดี เห็นได้จากการที่ทุก ๆ ปีก็จะมีการร่วมมือระหว่างสมาคมชาวจีนในสงขลาและหน่วยงานต่าง ๆ จัดงานเฉลิมฉลองเพื่อบวงสรวงศาลเจ้าดังกล่าว ซึ่งงานจะจัดขึ้นในราวเดือนพฤษภาคมของทุกปี ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนางแวม รวบแก้ว (2551) ผู้ทำหน้าที่ดูแลศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดงกล่าวว่า “ผู้สนับสนุนทางการเงินที่สำคัญต่อการดำเนินงานของศาลเจ้า คือ กลุ่มเก่าแก่เจ้าของเรือประมงในฝั่งเมืองสงขลา...”

ปรากฏการณ์ทางสังคมอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจให้เห็นการผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นเข้ากับแนวคิดและความเชื่อของชาวจีนได้เป็นอย่างดี คือ ปรากฏการณ์ “จตุคามรามเทพ” ที่โดดเด่นอย่างยิ่งในช่วงระยะเวลาระหว่างปีพ.ศ.2549-2550 ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าวมีวัดและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้ดำเนินการจัดสร้างวัตถุมงคลที่เรียกว่าจตุคามรามเทพออกมาเพื่อจำหน่ายจ่ายแจกเป็นจำนวนมาก และแม้ว่าจะยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดว่าวัตถุมงคลประเภทนี้คือวัตถุมงคลที่มีรากฐานมาแนวคิดใด เพราะมีร่องรอยของการผสมผสานแนวคิดและความเชื่อมากมายไว้ในวัตถุมงคลดังกล่าวตั้งแต่ แนวคิดการบูชาบรรพบุรุษผ่านภาพจำลองขององค์กษัตริย์ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต รวมถึงแนวคิดเทวภิเษกตามแนวคิดศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู แนวคิดพุทธภิเษกตามคติศาสนาพุทธ และที่น่าสนใจ คือ มีการผสมผสานแนวคิดเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบจีนเข้าในการจัดสร้างจตุคามรามเทพในหลาย ๆ รุ่นที่ผลิตออกมา เช่น บางรุ่นมีการนำเจ้าแม่กวนอิมซึ่งถือเป็นพระโพธิสัตว์ตามแนวคิดพุทธศาสนานิกายมหายานเข้ามาผสมผสาน และในบางรุ่นก็นำเอา “มังกร” ซึ่งเป็นสัตว์ในตำนานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวจีนเข้ามาผสมผสานเอาไว้ด้วย

การที่ชาวจีนและลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบเปิดรับคติความเชื่อพื้นเมืองเข้ามานี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบ และสำหรับลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบแล้วปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดแต่อย่างใด ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการสร้างสรรค์ การถ่ายทอดและผสมผสานทางความเชื่อและวัฒนธรรมระหว่างผู้คนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่แห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ความเชื่อ/ความศรัทธา ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ แนวคิดตามหลักศาสนาต่าง ๆ ซึ่งถึงแม้ว่าในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาจะมีหลักฐานบ่งชี้ถึงการหลั่งไหลเข้ามาของศาสนาต่าง ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม แต่ศาสนาที่บรรดาชาวจีนและผู้คนส่วนใหญ่ในลุ่มทะเลสาบให้การนับถือ คือ ศาสนาพุทธ ทั้งนี้ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ศาสนาพุทธที่แพร่หลายในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ในขณะที่ชาวจีนส่วนใหญ่ในแผ่นดินจีนนั้นเลื่อมใสศาสนาพุทธนิกายมหายาน อย่างไรก็ตามเมื่อสำหรับชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลานั้นพบว่าแทบทั้งหมดก็หันมาให้ให้การนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทซึ่งอาจเป็นไปได้

ว่าเป็นเพราะว่าศาสนาพุทธนิกายเถรวาทคือนิกายหลักที่ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากศูนย์กลางอำนาจของรัฐไทยมาในทุกยุคทุกสมัย ดังนั้นศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจึงแพร่หลายไปทั่วและเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในรัฐไทยจึงได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทดังกล่าวไปด้วย หรือในอีกมุมหนึ่งก็อาจเป็นไปได้ว่าการที่ชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาเลือกที่จะนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทตามแบบผู้คนในท้องถิ่นมีเหตุผลมาจากความสะดวกสบายในการแสวงหาศาสนสถานเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และขณะเดียวกันการปรับเปลี่ยนคติความเชื่อของชาวจีนเหล่านี้ก็เพื่อมิให้ตัวเองต้องกลายเป็นผู้ที่แปลกแยกจากผู้คนและสังคมในลุ่มทะเลสาบสงขลารวมถึงความต้องการของรัฐไทยก็เป็นได้ ตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าบรรดาชาวจีนที่อพยพเข้ามาในลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เลือกที่จะปวารณาเข้าเป็นผู้นุปถัมภ์กิจการของศาสนาพุทธเถรวาท คือ การที่เจ้าเมืองในสกุล ณ สงขลา ซึ่งเป็นตระกูลชาวจีนได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดสุวรรณคีรีซึ่งเป็นวัดในนิกายเถรวาทให้เป็นวัดประจำตระกูล ซึ่งวัดสุวรรณคีรีนี้สร้างขึ้นในสมัยที่เมืองสงขลายังตั้งอยู่ ณ บริเวณแหลมสน ในฝั่งอำเภอสิงหนครในปัจจุบัน และแม้เมื่อมีการย้ายเมืองสงขลามายู่ในบริเวณบ้านบ่อยางแล้วบรรดาลูกหลานชาวจีนเมืองสงขลาก็ได้ร่วมสร้างและบูรณะวัดในศาสนาพุทธเถรวาทอีกหลายวัด ซึ่งวัดที่มีชื่อเสียงมากวัดหนึ่งคือวัดมัชฌิมาวาส หรือวัดกลาง ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงวัดอีกจำนวนมากที่ได้รับการอุปถัมภ์ในการก่อสร้างและกิจกรรมทางศาสนาโดยลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น วัด นางเหล้า ในเขตอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา วัดโคกเปี้ยว วัดแหลมพ้อ วัดท้ายยอ ในพื้นที่ตำบลเกาะยอ สงขลา เป็นต้น ซึ่งหลักฐานที่แสดงถึงการที่ชาวจีนและลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เข้ามาเป็นผู้นุปถัมภ์ศาสนสถานของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเหล่านี้ คือ รูปแบบศิลปกรรมและสิ่งปลูกสร้างจำนวนมากในวัดเหล่านี้ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจีนที่ผสมผสานอยู่ เช่น ในวัดสุวรรณคีรีและวัดมัชฌิมาวาสซึ่งมีเจดีย์จีนหรือ “ตะ” ประดิษฐานอยู่รวมทั้งมีการประดับตกแต่งภายในวัดด้วยศิลปะแบบจีน เช่น ประติมากรรมปูนปั้นและภาพวาดฝาผนังบางส่วนที่เป็นลวดลายแบบจีน เป็นต้น ในขณะที่วัดอื่นๆซึ่งชาวจีนและลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลามีบทบาทในการสนับสนุนก็จะมี การก่อสร้างศาสนสถานขึ้นมาด้วยการผสมผสานโครงสร้างและศิลปะแบบพื้นเมืองและแบบจีนเข้าด้วยกัน รวมถึงมีการประดิษฐานพระโพธิสัตว์ตามความเชื่อของศาสนาพุทธนิกายมหายานไว้ ณ วัดเหล่านี้ก็ด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการที่ชาวจีนและลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาให้การอุปถัมภ์กิจการต่างๆของพระสงฆ์ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการที่ชาวจีนและลูกหลานชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลาได้รับอิทธิพลของความเชื่อและความศรัทธาของศาสนาในท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังคงมีการสืบสานความศรัทธาในความเชื่อและความศรัทธาต่อศาสนาพุทธนิกายมหายาน คือ การที่ลูกหลานชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลายังคงให้การเคารพบูชาต่อพระโพธิสัตว์ตามแนวคิดของศาสนาพุทธนิกายมหายาน เช่น ยังคงมีลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบเป็นจำนวนมากที่ประกอบพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่กวนอิมซึ่งถือ

เป็นพระโพธิสัตว์พระองค์หนึ่งตามความเชื่อของฝ่ายมหายาน ขณะเดียวกันก็ยังมีการสร้างศาสนสถานหรือรูปเคารพตามหลักศาสนาพุทธนิกายมหายานในบางพื้นที่ของกลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น ศาสนสถานบนเขาคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และแม้กระทั่งวัดพุทธนิกายเถรวาทบางแห่งก็เริ่มมีการก่อสร้างรูปเคารพบูชาเจ้าแม่กวนอิม เช่น เจ้าแม่กวนอิม วัดนางเหล้า ตำบลชุมพล อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา วัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา วัดโคกสमानคุณ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เจ้าแม่กวนอิม วัดคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง สำนักวิปัสสนาวิงสันติบรรพต อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นต้น กระบวนการเช่นนี้เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพุทธนิกายมหายาน เข้าด้วยกัน ขณะเดียวกันกระบวนการเหล่านี้ก็อาจสะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงทั้งในด้านสายสัมพันธ์และเงินทุนระหว่างกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนและกลุ่มชาวจีนในประเทศอื่น ๆ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฯลฯ เข้าด้วยกัน เพราะมักจะพบว่ามีการก่อสร้างศาสนสถานเหล่านี้มักจะได้รับ การสนับสนุนด้านเงินทุนจากกลุ่มชาวจีนในต่างประเทศเป็นจำนวนมากเช่นกัน

นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีน

ตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์แห่งชนชาติไทย นับตั้งแต่ก่อนสมัยอาณาจักรสุโขทัย เรื่อยมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ คนจีนนับได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญอย่างมากในสังคม โดยคนจีนได้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม อาทิ การเข้าไปเป็นขุนนางรับใช้ราชการสำนักสยาม ซึ่งปรากฏในกฎหมายหลวงฉบับตราสามดวงหมวดพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนได้ระบุถึงราชทินนาม หลวงโชติการาชเศรษฐีตำแหน่งเจ้ากรมทำชาয়ถือศักดินา 1400 ขุนทองสมุทตำแหน่งเงินล่ำนายอำเภอ ศักดินา 600 จุนจุนายสำเภา ศักดินา 400 ไปจนถึงต้นหน (ดูทาง) ลำตัด (บาญชียใหญ่) ปั้นจู้ (ซ่อมแปลงสำเภา) ใต้กั้ง (นายท้าย) ชินเตงเถา (บาญชียกลาง) และตำแหน่งอื่นๆ โดยถือศักดินาลดหลั่นกันไป (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2528:191-192) นอกเหนือจากการเป็นขุนนางแล้วคนจีนยังได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยและประกอบอาชีพต่างๆ เช่น เลี้ยงหมู ทำสวน ช่างฝีมือ ต้มเหล้า นักแสดง (จิว) และแพทย์ (พลกุล อังกินันท์, 2514: 9) ซึ่งดำเนินมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยธนบุรีที่บทบาทของชาวจีนได้เพิ่มขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงได้ชื่อว่า “เป็นลูกจีนแต้จิ๋ว” ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่แล้ว และที่สำคัญชาวจีนได้กลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของราชอาณาจักร ทั้งในด้านการค้าขาย คำสำเภา ทำนา ทำสวน ปลูกผัก หรือกระทั่งจัดหาสมบัติที่ชาวกรุงศรีอยุธยาฝังไว้ก่อนเสียกรุงแก่พม่า โดยชาวจีนได้นำทรัพย์สินเหล่านั้นมาหมุนเวียนใช้ภายในประเทศ (จี.วิลเลียม, สกินเนอร์, 2529:99)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทบาททางสังคมที่สำคัญของคนจีนยังดำรงอยู่ โดยเฉพาะการเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสานผลประโยชน์กับราชสำนักในการดูแลจัดเก็บภาษีอากร

และผลประโยชน์ต่าง ๆ จนถึงในสมัยรัชกาลที่ 3 คนจีนได้กลายเป็นนายอากรแบบผูกขาด(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2549:127) จนกระทั่งเมื่อสยามเปิดรับเอาระบบทุนนิยมตามข้อตกลงของสนธิสัญญาเบาว์ริง ปีพ.ศ.2398 คนจีนก็ยังคงมีบทบาทในทางเศรษฐกิจอยู่เช่นเดิม เพราะสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ รวมทั้งประสานผลประโยชน์ได้กับบุคคลทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นราชสำนัก เจ้านาย ขุนนางหรือแม้กระทั่งนายทุนตะวันตก จนกระทั่งถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่1 คนจีนกลายเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจอยู่ในสยาม โดยเป็นพ่อค้า นายหน้า เจ้าของกิจการ อาทิ โรงจักรสีข้าว โรงเลื่อยไม้ เหมืองแร่ ทำไร่อ้อย ฯลฯ ซึ่งกิจการต่างๆที่คนจีนดำเนินการอยู่นี้ต้องใช้แรงงานคนจำนวนมากเป็นเหตุให้ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำงานโดยนายทุนจีนได้ออกทุนค่าใช้จ่ายในการเดินทางและหาที่พักให้ จากนั้นจึงหักเงินค่าแรงของชาวจีนที่ตนเป็นผู้รับเข้ามาภายหลัง (พลกุล อังกินันท์, 2514:19)

การที่มีคนจีนอพยพเข้ามาทำงานทำและพักอาศัยอยู่ในเมืองไทยนี้เป็นผลให้จำนวนคนจีนในเมืองไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วถึงประมาณ 1,200,000 คน จากจำนวนประชากรทั้งประเทศที่มีอยู่ประมาณ 8,350,000 คน (จี.วิลเลียม, สกินเนอร์, 2529: 69) ด้วยเหตุที่คนจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากนี้ เป็นผลให้เกิดการรวมตัวขึ้นเป็นกลุ่มในลักษณะของสมาคม เพื่อดำเนินการงานให้จีนอพยพที่เข้าใหม่ และกลายเป็นที่มาของสมาคมลับอั้งยี่ หรือ “ตัวเหี้ย” ขึ้น อั้งยี่ของพวกชาวจีนนี้ได้กลายเป็นปัญหาของทางการไทยอย่างมาก โดยเฉพาะในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อั้งยี่ได้กลายเป็นที่ชองสุ่มผู้คนในการตั้งบ่อนการพนัน เป็นแหล่งมั่วสุมของผู้ก่อการร้าย มีการเรียกเก็บค่าคุ้มครองจากพวกจีนด้วยกัน เช่น ชอง โรงจิว โรงฝิ่น รวมทั้งถือสิทธิในการคุมท่าเรือขนส่งสินค้าที่มาจากต่างประเทศ (พวงร้อย กล่อมเอียง, 2516: 24)

นอกเหนือจากการควบคุมเศรษฐกิจหลักที่สำคัญ และการชองสุ่มกำลังผู้คนในลักษณะของอั้งยี่แล้ว ชาวจีนอพยพยังมีบทบาทและได้เกี่ยวข้องกับปัญหาทางการเมืองทั้งภายในประเทศและในเมืองจีนอีกด้วย โดยเฉพาะในหัวเมืองทางภาคใต้ของไทย คนจีนได้ก้าวเข้าสู่ระบบการเมืองการปกครองโดยมีตำแหน่งเป็นถึงเจ้าเมือง อาทิ เมืองระนอง สงขลา นครศรีธรรมราช กระบุรี หลังสวน ตรัง ฯลฯ เจ้าเมืองคนจีนซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์และราชทินนามตามอย่างศักดินาไทยเหล่านี้บางส่วนเป็นคนจีนที่อยู่ในเมืองไทยและมีมารดาเป็นคนไทย ในขณะที่บางส่วนก็เป็นคนจีนอพยพหรือชาวจีนโพ้นทะเล เช่น เจ้าเมืองสงขลา คือ จินเหยียยง แซ่เฮา ชาวจีนอพยพจากหมู่บ้านซันถ่อง อำเภอไฮแตง ดันตระกุล ณ สงขลา ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ ตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. 2318 และมีบุตรหลานสืบตระกูลต่อกันมาในตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลาอีกหลายชั่วอายุคน

สำหรับบทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายนอกประเทศ ปรากฏเด่นชัดนับตั้งแต่ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา โดยเฉพาะการเข้ามาในประเทศไทยของดร.ซุนยัตเซ็น ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ ถึง 2

ครั้ง โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยในปี พ.ศ.2446 และปี พ.ศ.2451 เพื่อเข้ามาระดมทุนและหาเสียงสนับสนุนจากกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในการโค่นล้มระบอบศักดินาในประเทศจีนและเตรียมการจัดตั้งสาธารณรัฐ ซึ่งทำให้ราชสำนักและทางการไทยจับตามองกิจกรรมเหล่านี้อย่างใกล้ชิด เนื่องจากอาจจะกระทบกับความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ในประเทศไทย รวมทั้งเป็นการเผยแพร่แนวความคิดประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมองว่าเป็นการทำลายความมั่นคงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติโดยเฉพาะสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยว่าเป็นปัญหาสำคัญและทรงต่อต้านชาวจีนอย่างเห็นได้ชัด ดังปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่องที่ทรงนิพนธ์ขึ้น อาทิ พกยิวแห่งบูรพาทิศ เมืองไทยจงตื่นเถิด ความเป็นชาติโดยแท้จริง ตัวอย่างสำหรับนักพูดชาวอังกฤษข้างพูดจนต้องติดคุกสองเดือน ไทยผสมเป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา ไทยผสมถูกบังคับให้เป็นชาวจีน วังต้องคดีใหม่ การเมืองภายในเมืองจีน ฯลฯ (สิริรัตน์ พุ่มเกิด, 2538: 85)

ตัวอย่างพระราชนิพนธ์บางส่วนของรัชกาลที่ 6 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการต่อต้านชาวจีนอย่างชัดเจน ได้แก่เรื่อง พกยิวแห่งบูรพาทิศ ที่เนื้อหาบางส่วนพูดถึงคนจีนไว้ว่า “...ลักษณะที่สองซึ่งเห็นได้ในพวกยิวก็มีอยู่ในจีนโดยบริบูรณ์ คือ จีนเหมือนยิว เป็นชาติเก่าที่รุ่งเรืองมาแล้ว ก่อนเวลาที่บรรพบุรุษของเราได้แปลงเพศจากคนป่า ตั้งแต่โบราณกาลมา จีนได้รับคำสั่งสอนให้แบ่งมนุษย์ออกเป็นสองจำพวก กล่าวคือจีนและฮวน (คนป่า) ตามความเห็นแห่งจีน ชาวยุโรปก็เป็นฮวนไม่ผิดกับชาวเอเชียหรือคนดำ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องกล่าวว่าพวกจีนไม่ได้นึกฝันที่จะทำกิจการอันเกี่ยวข้องกับเราด้วยความสัตย์ซื่อตรงเลย เขาย่อมคิดเห็นว่าพวกเรามีอยู่สำหรับประโยชน์ที่เขาจะโกงและเอาเปรียบเท่านั้น...”(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2527:16) “...ในกรุงเทพฯก็ดี ในหัวเมืองมณฑลก็ดี ไม่ว่าจีนจะอยู่แห่งใด ๆ มีลักษณะอันหนึ่งที่จะเห็นได้ว่าเป็นสามัญแก่จีนทั่วไป กล่าวคือจีนทุกคนคิดที่จะกลับเมืองจีน ข้อนี้ข้าพเจ้าทำให้ใคร ๆ ทั้งสิ้นปฏิเสธ” (สิริรัตน์ พุ่มเกิด, 2538:35) หรือในพระราชนิพนธ์เรื่อง ตัวอย่างสำหรับนักพูดชาวอังกฤษข้างพูดจนต้องติดคุกสองเดือน! ได้กล่าวถึงคนจีนไว้ว่า “...ในกรุงเทพฯและในกรุงเทพฯยิ่งกว่าแห่งอื่น มีชาวต่างชาติเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่มาก เช่น พวกจีน เป็นต้น ซึ่งหาใครเหตุที่ไม่รู้ภาษาไทยจึงจำเป็นเสวนาอยู่แต่ในหมู่ชนชาติเดียวกันเองเป็นอันมาก อันเป็นผลให้ไม่สามารถรู้ฟังความคิดเห็นของไทย เราผู้เป็นเจ้าของบ้านมักเชื่อถือแต่ในถ้อยคำของผู้ที่สมมติตนเป็นหัวหน้าในหมู่ชนชาตินั้น...” (ไสว วัฒนเศรษฐ์, 2506: 65 – 66) และพระราชนิพนธ์เรื่อง การเมืองภายในเมืองจีน ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของชาวจีนไว้ว่า “...การที่จีนคบคิดกันทำร้ายนั้นเป็นกิจอย่างเดียวที่เขามีความสามารถพอที่จะทำได้ และใช่แต่เท่านั้น เป็นการประกอบอาชีพโดยปรกติของเขาด้วย...”(จมีน อมรดรุณารักษ์, 2496:29-30) และการกล่าววิจารณ์โจมตีกลุ่มชาวจีนในประเทศไทย ที่ยุแห่งก่อความเดือดร้อนให้ทางการไทยไว้ว่า “ในโลกนี้มีคนอยู่บางจำพวกที่ทุยศโดยอาชีพ คือ หากิน

โดยก่อนการกำเริบหรือยุบให้คนคิดการกำเริบต่ออำนาจการปกครองอยู่มิได้ขาด คนชาตินี้มีอยู่ในประเทศต่าง ๆ หลายแห่ง แต่ในชาติใดก็ไม่มีมากในชาติซึ่งเราเรียกกันอยู่ว่าจีน...” (ไสว วัฒนเศรษฐ, 2506: 42)

ปัญหาชาวจีนในประเทศไทยกลายเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องกำหนดเป็นนโยบายในการจำกัดบทบาทของจีนในหลายด้าน โรงเรียนจีนที่ตั้งอยู่ในเมืองไทยได้ถูกมองว่าเป็นแหล่งเพาะบ่มทางความคิดและเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองจนทางการไทยต้องออกมาตรการควบคุมโรงเรียนจีน โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้กล่าว ถึงการสอนของโรงเรียนจีน ไว้ว่า “...ครูในโรงเรียนจีนเป็นจีนสมัยใหม่ โดยมากไม่รู้ภาษาไทยเลย การสั่งสอนเป็นไปตามลัทธิของเขา ซึ่งผิดแก่นิติธรรมบ้านเมืองเราและเป็นภัยแก่บ้านเมืองเราแท้จริง... ดังนั้นจึงต้องแก้โดยการปลูกฝังบุตรหลานจีนให้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน” ผลที่ตามมาก็คือการออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461 ขึ้น โดยมีการบังคับ ควบคุมและตรวจสอบโรงเรียนราษฎร์ให้สอนวิชาภาษาไทย ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ไทย โดยเน้นการบังคับใช้กับโรงเรียนจีนอย่างเข้มงวด แม้ว่าในระยะแรกจะมีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากการขัดขืนของกลุ่มชาวจีนเจ้าของโรงเรียน แต่ในที่สุดก็สามารถบังคับให้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ได้ ต่อมาได้มีความพยายามที่จะให้เกิดการผสมกลมกลืนบุตรหลานของชาวจีนกับชาวไทย มีการเรียนรู้อาษาไทย และมีความรู้สึกนึกคิดในการนิยมวัฒนธรรมไทยเพื่อให้กลายเป็นคนไทยในที่สุด (ศุภการ สิริไพศาล, 2547: 171-172)

ในช่วงเวลา ก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 คนจีนในประเทศไทยถูกเฟื่องและจับตามองอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะนโยบายของราชสำนักที่มองว่าคนจีนเป็นกลุ่มคนที่เอารัดเอาเปรียบและที่สำคัญคือเป็นภัยคุกคามความมั่นคง หาดใหญ่ในฐานะที่เป็นเมืองของจีนอพยพและมีชาวจีนอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก มีการรวมตัวเป็นกลุ่มในลักษณะของสมาคม มีวัฒนธรรมและประเพณีเป็นแบบจีน รวมทั้งใช้ภาษาจีนในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน มีโรงเรียนจีนยุคเริ่มแรก คือ โรงเรียนจงฮวยฉิน ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2467 ก็ถูกทางการไทยใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับ พ.ศ. 2464 เข้าควบคุมโดยเน้นการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอนเช่นกัน การเข้าควบคุมโรงเรียนจีนในหาดใหญ่นี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจของชนชั้นปกครองที่ระแวงความเป็นคนจีน

จากคำสัมภาษณ์นายเนียม รัตมีพัฒนานุกูล (แซ่หัง) ชาวจีนโพ้นทะเลจากมณฑล กวางตุ้ง ซึ่งเดินทางเข้ามาอยู่อาศัยในอำเภอสิงหนคร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469 ได้เล่าให้ลูกหลานฟังว่า “...ได้ตามพี่ชายมาจากเมืองจีนเมื่ออายุได้ 9 ขวบ เมื่อมาอยู่ที่สงขลา ฟัง พูดภาษาไทยไม่ได้เลย ใช้แต่ภาษาจีน (แต้จิ๋ว) อย่างเดียว เมื่อได้เข้าเรียนที่จงฮวยฉิน ช่วงแรกเรียนเป็นภาษาจีนโดยใช้ทั้งภาษาแต้จิ๋วและหัดภาษาจีนกลางด้วย เพื่อนและครูทั้งหมดก็เป็นคนจีน ต่อมาโรงเรียนได้เริ่มสอนภาษาไทยและใช้แบบเรียนภาษาไทย โดยมีวิชาที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย เช่น ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ไทยรวมอยู่ด้วย แต่ก็ไม่ได้ใช้ภาษาไทยมากนัก เพราะ

เมื่อกลับบ้านหรืออยู่นอกโรงเรียนก็พูดกันเป็นภาษาจีน เพิ่งมาหัดภาษาไทยอย่างจริงจัง จังๆ หลังจากไม่ได้เรียนในโรงเรียนแล้ว และมารู้ในภายหลังว่าทางการบังคับให้โรงเรียนต้องสอนวิชาภาษาไทย...” จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวทำให้ทราบว่านโยบายของรัฐบาลได้เข้มงวดกับกลุ่มชาวจีนและชุมชนจีน ทำให้การดำเนินงานต่างๆทั้งในลักษณะส่วนบุคคล กลุ่มหรือสมาคมของชาวจีนในหาดใหญ่ต้องดำเนินการไปแบบระมัดระวังภายใต้การควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด แม้กระทั่งการรวมกลุ่มเพื่อสงเคราะห์คนอนาถาในหมู่ชาวจีนก็ได้ถูกละเว้น ดังปรากฏว่าได้มีการตรวจค้นมูลนิธิจึงฮั่ว เมื่อปี พ.ศ. 2471 - 2472 และอีกครั้งในช่วงปี พ.ศ.2483 ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะมีการจดทะเบียนจัดตั้งมูลนิธิอย่างเป็นทางการ โดยมูลนิธิจึงฮั่วถูกสงสัยว่าเป็นสมาคมลับอั้งยี่ กระทั่งในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ชาวจีนทั่วประเทศรวมทั้งในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาต่างถูกเข้มงวดอย่างมากจากทางการไทย โดยโรงเรียนจง ฮวายุฉวิน ได้ถูกสั่งปิดในปีพ.ศ.2481 (ศุภีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ, 2547:275) รวมทั้งโรงเรียนจีนอื่นๆในประเทศไทยต่างก็ถูกราชการสั่งปิดหรือถูกควบคุมอย่างเข้มงวดด้วยเหตุผลทางการเมืองและความมั่นคง

ชาวจีนคนสำคัญที่เป็นตัวอย่างของความระหวางระแวงจากทางการไทยในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คือ เซียวฮุดเสง สี่บุญเรือง จินบาบ่า ฮกเกี้ยนซึ่งเกิดในประเทศไทยช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2406)และมีบทบาทสำคัญทางการเมืองทั้งในประเทศไทยและประเทศจีนสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศจีนภายใต้การนำ ดร.ซุนยัตเซ็น และของพรรคก๊กมินตั๋ง รวมทั้งเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทย โดยใช้บทบาทการเป็นนักหนังสือพิมพ์ และการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสมาคมลับต่างๆ อาทิ สมาคมถงเหมิงฮ่วย ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น กลุ่มกบฏศ.130 หรือแม้กระทั่งการดำรงตำแหน่งทางการเมืองในประเทศจีนปี พ.ศ. 2469 สมัยรัฐบาลก๊กมินตั๋ง โดยมีตำแหน่งเป็นสถานายกแผนกต่างประเทศ (President of Overseas Department) ซึ่งเป็นตำแหน่งในสภาสูงของรัฐบาลจีนภาคใต้มีหน้าที่ดูแลชาวจีนที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศ(เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิมย์, 2547:285) ซึ่งแม้ว่าเซียวฮุดเสงได้พยายามให้ทางฝ่ายไทยเห็นและเข้าใจว่าตนเองมีความจงรักภักดีต่อราชสำนักไทยและเมืองไทย เนื่องจากเกิดและใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในประเทศไทย รวมทั้งเป็นตัวกลางประสานความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างทางการไทยและคนจีน แต่เนื่องจากความเป็นคนที่นิยมชมชอบในการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งในขณะนั้นถือเป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับราชสำนักและชนชั้นปกครองไทย รวมทั้งการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการปฏิวัติในประเทศจีน ประกอบกับภาพลักษณ์ของคนจีนที่ถูกชิงชังจากราชสำนักว่าเป็นกลุ่มคนที่สร้างปัญหา ดังปรากฏแนวคิดของ “อัสวพาหุ” ที่ต่อต้านคนจีนอย่างชัดเจน จึงทำให้การควบคุมดูแลคนจีนและกิจกรรมของกลุ่มคนจีนจากทางการไทยเป็นไปอย่างใกล้ชิดในทุกหัวเมือง ทั้งในกรุงเทพฯ หาดใหญ่ตลอดจนเมืองอื่นๆ ที่คนจีนเข้าไปอาศัย

รักเมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มาตั้งเคหสถานอาศัยอยู่ประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอยู่อย่างดีจากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทย...”พระราชดำรัสนี้ สายชล สัตยานุรักษ์ (2547:299-300)สันนิษฐานว่าร่างโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ รวมทั้งพระราชดำรัสตอบพ่อค้าจีนในคราวที่เสด็จเยี่ยมมณฑลภูเก็ตระหว่างปี พ.ศ. 2471 – 2472 ก็มีเนื้อความที่ต้องการให้ชาวจีนคำนึงถึงประเทศไทยเช่นเดียวกัน อัตลักษณ์ความเป็นจีนในเมืองไทยที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพพยายามสร้างขึ้นดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนไทยรู้สึกว่าคุณจีนในประเทศไทยเป็นกลุ่มคนที่ไม่มียันตรายต่อคนไทยและรัฐบาลไทย ตรงกันข้ามกลับจะเป็นกลุ่มคนที่คอยช่วยเหลือคนอื่น ๆ และเป็นกลุ่มคนที่ได้รับความเมตตา ากรุณาและความโปรดยุติจากคนชั้นนำของไทย

จากการสัมภาษณ์นายไท่เซียง จินตนาศิริกุล ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวแซ่ลิม ซึ่งเป็นชาวหาดใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่าได้เคยร่วมบริจาคเงินให้กับทางราชการทุกครั้งที่มีการเรียไรมาตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อ รวมทั้งพยายามเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานราชการมาโดยตลอด ส่วนใหญ่ผ่านทางสมาคมจีนแต่จิวหาดใหญ่ ตั้งแต่ก่อนที่จะมีการก่อตั้งสมาคมอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2490 ทั้งนี้เพื่อให้คนไทยมีความรู้สึกว่าคุณจีนไม่ได้แตกต่างอะไรไปจากคนไทย ในทางกลับกันคนจีนในไทยก็คือคนไทยเหมือนกัน แต่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับการสัมภาษณ์นางสุชิง แซ่จั้ง ชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งเกิดและเติบโตในหาดใหญ่ได้เล่าให้ฟังว่า “ความรู้สึกแตกต่างและเกลียดชังชาวจีนของคนไทย ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น รู้สึกได้โดยทั่วไป แม้กระทั่งการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐก็ได้รับการปฏิบัติที่ไม่ดีทำให้คนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่เกือบทุกคนในทุกยุคสมัยนั้น ต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนไทยทั้งการเรียนและพูดภาษาไทย การเข้าร่วมกิจกรรมกับคนไทยและทางราชการ รวมทั้งการบริจาคเงินในทุกกิจกรรมที่ทางราชการจัดขึ้นหรือขอความร่วมมือ ไม่เว้นแม้แต่งานบุญ กฐิน ผ้าป่า เป็นต้น” (ไท่เซียง จินตนาศิริกุลและสุชิง แซ่จั้ง,2551)

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพผู้ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นได้พยายามที่จะประสานความร่วมมือและหลอมรวมให้คนไทยและคนจีนเป็นพวกเดียวกัน เพราะคงปฏิเสธไม่ได้ถึงความแตกต่างที่มีอยู่จริงซึ่งเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามความพยายามดังกล่าวของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแสวงหาประโยชน์จากกลุ่มคนจีน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วเพราะโดยลึกๆ แล้ว ความรู้สึกที่พระองค์มีอยู่ต่อคนจีนอย่างแท้จริงนั้นก็ไม่พ้น “ความเป็นคนอื่น” ซึ่งไม่ใช่คนไทย ดังปรากฏในหลายพระหัตถ์ส่วนพระองค์หลายฉบับที่ทรงเขียนขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ทรงกล่าวถึงคนจีนในเชิงเปรียบเทียบกับคนไทยในหลายด้าน รวมทั้งการที่ทรงเรียกคนจีนว่า “เจ๊ก” อันเป็นคำเรียกซึ่งมีนัยยะของการดูถูกอยู่ด้วย โดยทรงใช้คำนี้ในหลายพระหัตถ์ส่วนพระองค์เท่านั้น ไม่ปรากฏว่าทรงใช้กับการสื่อสารกับสาธารณชนแต่อย่างใด และเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่าแม้แต่ปัญญาชนที่เน้นหลักการประสานประโยชน์อย่างสมเด็จพระยาดำรงราช

ชาณุภาพก็ยังคงทรงสร้าง“ความเป็นจีนที่เป็นคนอื่น”เพียงแต่ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและหลวงวิจิตรวาทการแล้ว ภาพลักษณ์ชาวจีนที่ทรงสร้างขึ้นลดความเกลียดชังและมีความเป็นผู้อยู่อาศัยน้อยกว่าอย่างเทียบกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะมิได้ทรงละทิ้งหลักการประสานผลประโยชน์แต่อย่างใด(สายชล สัตยานุรักษ์,2547:301-304)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึงปี พ.ศ.2500 อำนาจการปกครองประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปจากกลุ่มเจ้านายตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แต่อำนาจการปกครองที่แท้จริงได้ผูกขาดอยู่กับบุคคลเพียงไม่กี่กลุ่ม อาทิ กลุ่มคณะราษฎร และกลุ่มทหาร อย่างไรก็ตามนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทยในช่วงสมัยนี้ได้มีผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวจีนอย่างมากจนนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวครั้งใหญ่ในหมู่ชาวจีนทั่วประเทศรวมทั้งในภาคใหญ่ กลุ่มผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” อาทิ หลวงประดิษฐมนูธรรม พระยาพหลพลพยุหเสนาต่างก็มีบิดาเป็นชาวจีน หรือแม้กระทั่งผู้ที่มีบทบาททางความคิดคนสำคัญให้กับรัฐบาลสมัยชาตินิยมที่พยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยให้เกิดขึ้น คือ หลวงวิจิตรวาทการก็เป็นคนไทยเชื้อสายจีนเช่นกัน (จี. วิลเลียม, สกินเนอร์,2529:247) จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าบุคคลซึ่งเป็นผู้ดำเนินการสร้างความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อคนจีนหลายคนล้วนแล้วแต่สืบสายมาจากคนจีนทั้งสิ้น

รัฐไทยภายใต้การปกครองของรัฐบาลคณะราษฎร ตั้งแต่ปี พ.ศ.2475-2481 ต่างก็ดำเนินนโยบายอย่างเข้มงวดต่อชาวจีนทั้งในการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังคำประกาศของคณะราษฎรฉบับที่ 1 ข้อที่ 1 ในหลัก 6 ประการซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของคณะราษฎรที่จะใช้ในการปกครองประเทศ ได้กล่าวไว้ว่า “จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ของประเทศไว้ให้มั่นคง” นโยบายของคณะราษฎรดังกล่าว การเป็นเอกราชทางเศรษฐกิจที่ว่ามีความหมายมุ่งให้คนไทยเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจ เป็นเจ้าของการผลิตในวงจรเศรษฐกิจทุกภาคส่วน จากเดิมที่บทบาทในด้านดังกล่าวได้ผูกขาดอยู่ในกลุ่มคนเพียงไม่กี่กลุ่ม โดยหนึ่งในนั้น คือ กลุ่มชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งสะสมทุนและแสวงหาโอกาส กระทั่งสามารถผันตัวเองกลายเป็นพ่อค้านายทุน ที่ควบคุมเศรษฐกิจของประเทศไว้ได้ร่วมกับกลุ่มคนอื่น ๆ อาทิ เจ้านาย ขุนนาง และนายทุนตะวันตก สำหรับในทางการเมือง รัฐบาลคณะราษฎรได้สนใจกลุ่มชาวจีนเป็นพิเศษซึ่งเป็นมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งชาวจีนทั้งในเมืองจีนและเมืองไทยได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง รวมทั้งการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน ซึ่งกำลังแย่งชิงอำนาจกับพวกก๊กมินตั๋ง และกระบวนการคอมมิวนิสต์ที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งผู้นำคอมมิวนิสต์บางคนได้เคยเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 อาทิ โฮจิมินห์และตันมาลากาทำให้ชาวจีนในประเทศไทยถูกจับตามองอย่างใกล้ชิด เนื่องจากทางการไทยเชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่สนับสนุนเข้าร่วม รวมทั้งเป็นเป้าหมายของขบวนการ

คอมมิวนิสต์ เบนจามิน เอ บัทสัน ศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ได้ค้นคว้าในงานวิจัยระดับปริญญาเอกเรื่อง *The End of the Absolute Monarchy in Siam* (2543:242) กล่าวถึงความหวาดระแวงของคนไทยและรัฐบาลไทยที่มีต่อกลุ่มชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า “มีรายงานตั้งแต่ก่อนหน้าปี 2475 ไว้แล้วว่าชาวจีนอพยพในกรุงเทพฯ กำลังเผยแพร่การโฆษณาชวนเชื่อเป็นภาษาจีน ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เรียกร้องให้มีการจัดตั้งระบอบสาธารณรัฐขึ้นในประเทศสยาม”

นโยบายที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวจีนในประเทศไทยโดยตรง เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นต้นมา ทั้งชาวไทย ชาวจีนและกลุ่มคนเชื้อชาติอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ประเทศไทยต่างตกอยู่ในยุค “การปฏิวัติทางวัฒนธรรม” ตามแผนการสร้างชาติที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะคำสั่ง “รัฐนิยม” ที่ประชาชนต้องพร้อมใจกันยึดถือปฏิบัติ (แถมสุข นุ่มนนท์, 2544:60-61) โดยมีหลักฐานยืนยันในภายหลังได้ว่า แผนการสร้างชาติและรัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ ที่ประกาศใช้นั้นมาจากแนวคิดของหลวงวิจิตรวาทการ ลูกจีนที่เกิดขึ้นในเมืองไทย (นามเดิมกิมเหลียง วัฒนปฤดา) ซึ่งเป็น “มันสมอง” ให้กับจอมพล ป. พิบูลสงครามตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

นโยบายรัฐนิยมมิได้ส่งผลกระทบต่อเฉพาะกลุ่มชาวจีนเท่านั้น แต่ชาวไทย และกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ อาทิ ชาวไทยพื้นเมืองในภาคใต้ ภาคเหนือ อีสาน และชาวไทยมุสลิม ต่างก็ได้รับผลกระทบและต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตด้วยกันทั้งหมด ในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ใช้อำนาจรัฐเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คนไทยเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ โดยการตราพระราชบัญญัติการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พ.ศ. 2482 และตราพระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพสำหรับคนไทย โดยมีจุดมุ่งหมายสงวนอาชีพ 27 ชนิด ไว้ให้เฉพาะคนไทยเท่านั้น (แถมสุข นุ่มนนท์, 2544:65) รวมทั้งใช้นโยบายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาวต่างชาติ เช่น การยึดและโอนกิจการของชาวต่างชาติมาดำเนินการเอง เป็นต้น นโยบายดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาวจีนโดยตรง เพราะปรากฏว่ามีโรงสีข้าวของชาวจีนเป็นจำนวนมากถูกโอนมาเป็นของรัฐในรูปแบบของบริษัทชาวไทย การออกกฎหมายสงวนการให้สัมปทานรังนก กฎหมายการประมง กฎหมายการเดินเรือ ซึ่งคนจีนเคยมีบทบาทรวมทั้งกิจการธุรกิจขนาดใหญ่ที่ชาวจีนร่วมทุนดำเนินการกับชาวต่างชาติ เช่น สัมปทานป่าไม้และเหมืองแร่ โรงงานยาสูบ โรงงานฟอกหนัง โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานสบู่ โรงงานมวนบุหรี่ ฯลฯ ถูกบังคับโอนมาเป็นของรัฐ การจำกัดสิทธิในกิจการทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาล

สถานการณ์ข้างต้นทำให้ชาวจีนต่างพากันตื่นตระหนก แม้จะมีชาวจีนบางกลุ่มได้พยายามคัดค้าน และพากันวางแผนต่อการกระทำดังกล่าวของรัฐบาลไทย นอกจากเรื่องเศรษฐกิจแล้วในกิจกรรมด้านอื่นๆ ทั้งทางการเมืองและสังคมแต่รัฐบาลสมัยชาตินิยมได้พยายามเข้มงวดในการตรวจสอบและจับกุม เช่น การกวาดล้างและจับกุมกลุ่มชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองโดยใช้ความรุนแรง การตรวจค้นสมาคมจีนซึ่งเป็นที่ต้องสงสัย การสั่งกวาดขันเข้มงวดและสั่งปิดหนังสือพิมพ์และโรงเรียนจีน การเก็บเงินภาษี ค่าทะเบียนคนต่างด้าว

ซึ่งถ้าฝ่าฝืนไม่ยอมจ่ายต้องเสี่ยงต่อการถูกจับ ตลอดจนการใช้ตำรวจคุกคามโรงพยาบาล สมาคม และธนาคารของชาวจีน

การควบคุมและคุกคามชาวจีนที่เกิดขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้รัฐบาลจีนต้องส่งรัฐมนตรีต่างประเทศเข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูสัมพันธไมตรีและเพื่อคุ้มครองชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย และถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะผ่อนคลายความเข้มงวดต่อกลุ่มชาวจีนในประเทศไทยลงในระดับหนึ่งแต่นโยบายที่มีต่อชาวจีนของรัฐบาลไทยยังคงเดิมมิได้เปลี่ยนแปลง โดยในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้นไม่นาน (พ.ศ.2484) ได้มีการประกาศเขตหวงห้าม 6 เขตสำหรับชาวต่างด้าว ได้แก่ ลพบุรี ปราจีนบุรี สัตหีบ โคราช อุบลราชธานี และวารินชำราบ ซึ่งสร้างความเดือดร้อนอย่างหนักให้แก่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หรือต้องทำธุรกิจติดต่อกับพื้นที่ดังกล่าว ความแตกต่างทางเชื้อชาติอันมีมูลเหตุมาจากนโยบายชาตินิยมของรัฐบาล ได้นำไปสู่ความเกลียดชัง และรู้สึกไม่ดีต่อชาวจีนซึ่งแผ่ขยายอย่างรวดเร็วจากชนชั้นนำไปยังสามัญชน เมื่อถึงปีพ.ศ. 2483 มีรายงานการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างชาวจีนกับชาวไทยเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ หลายครั้ง เนื่องจากความเกลียดชังในเรื่องเชื้อชาติ (จี. วิลเลียม, สกินเนอร์, 2529:272-276)

ความขัดแย้งทางเชื้อชาติในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ลุกลามออกไปยังจังหวัดต่างๆ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ ชาวจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายและความขัดแย้งดังกล่าว โรงเรียนจีนหลายแห่ง อาทิ จุงผาเยี่ยเสี่ยวได้ถูกสั่งปิดรวมทั้งมีการตรวจค้นสมาคมของชาวจีนซึ่งตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ (ยังไม่ได้จดทะเบียน) อาทิ สมาคมของชาวแต้จิ๋ว ชาวไหหลำ ฮกเกี้ยน ฮากกา รวมทั้งมูลนิธิเพื่อการกุศลต่างๆก็มิได้ถูกละเว้น จากการสัมภาษณ์บุคคลในตระกูลจิว (หาดใหญ่) ซึ่งมีความนับถือศาลเจ้าไต้ฮงเอี้ย มาตั้งแต่รุ่นอากง อาม่า (ปู่ย่า) ได้ให้ข้อมูลจากความทรงจำของตระกูลไว้ว่า “จิว ฮอยเฮ้า ซึ่งเป็นคุณย่ามาจากเมืองจีน นอกจากจะเปิดร้านขายของชำเล็กๆ แล้ว เมื่อมีเวลาว่างจะไปไหว้เจ้าที่ศาลเจ้าไต้ฮงเอี้ยโดยเฉพาะการประทัดทรงประจำปี ซึ่งอาม่าฮอยเฮ้าจะต้องเข้าร่วมทุกปีเพื่อขอให้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ 1 ปีทางการได้จับตาดูชาวจีนอย่างเข้มงวด มีการส่งตำรวจและเจ้าหน้าที่เข้ามาบุกค้นและจับกุมคนภายในศาลเจ้าไปสอบสวน ทำให้ไม่มีใครกล้าไปไหว้เจ้าต้องทำกันแบบหลบๆ ซ่อนๆ อาม่า ฮอยเฮ้า ต้องจุดธูปไหว้เจ้าจากที่บ้านเพราะไม่กล้าไปศาลเจ้า”

จากความหวาดระแวงซึ่งกันและกันดังกล่าว ชาวจีนในหาดใหญ่และสงขลาต่างส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือในต่างประเทศ โดยเฉพาะป่ฉิง สิงคโปร์ ไต้หวัน และฮ่องกง หรือถ้าหากได้ก็จะส่งลูกหลานของตนโดยเฉพาะลูกชายกลับไปศึกษาที่ถิ่นฐานบ้านเกิดเดิมที่ประเทศจีน การส่งบุตรหลานไปเรียนต่อต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นผลโดยตรงจากนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะโรงเรียนจีนในประเทศไทยซึ่งถูกสั่งปิดทั้งหมด(ศุลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ, 2547:276-277) ความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าวได้ครอบคลุมทุกด้านทั้งในการเมืองและสังคมโดยเฉพาะเมื่อถูกกล่าวหาว่ามีความคิดฝักใฝ่คอมมิวนิสต์และ

ล้มล้างรัฐบาล รวมทั้งกระทำตัวเป็นกลุ่มสมาคมลับ อั้งยี่ ซ่องโจร โรงเรียนจีนถูกกล่าวหาว่าเผยแพร่ลัทธิและอุดมการณ์ทางการเมือง และสอนลูกหลานจีนไม่ให้เป็นคนไทย ส่วนทางด้านเศรษฐกิจขนาดใหญ่ในฐานะเมืองของทุนจีนและนายทุนจีน โดยเฉพาะกิจการยางพารา ซึ่งมีกลุ่มตระกูลจีนสำคัญๆ ในหาดใหญ่ดำเนินการ อาทิ บริษัทยิบอินซอย บริษัทจันฮกซุ่น (พิธานพาณิชย์) บริษัทจิวฮวดจัน (ชาญอิสระ) ฯลฯ ต่างก็ได้รับผลจากนโยบายชาตินิยมของรัฐบาล โดยเฉพาะการเข้ายึดกิจการ รวมทั้งการเข้าถือหุ้นใหญ่ โดยจัดตั้งเป็นบริษัทแร่และยางไทย จำกัดขึ้นในปี พ.ศ. 2484 เพื่อเป็นตัวแทนในการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่และยางพารา ซึ่งยึดมาจากชาวจีนและชาวต่างชาติ (ภูวดล ทรงประเสริฐ , 2546 :16-27) อย่างไรก็ตามกลุ่มชาวจีนในหาดใหญ่ก็อาศัยประสบการณ์ในการทำธุรกิจและการดำเนินการรวมทั้งเงินทุนที่มีอยู่ตลอดจนการผูกขาดในธุรกิจยางพาราอย่างครบวงจรมาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะการได้ทุนหนุนหลังจาก “เจ้าของ” ที่ผูกขาดธุรกิจยางพาราอย่างแท้จริงจากมาเลเซีย และสิงคโปร์ คือ กลุ่มเติกบีห้าง หรือ บริษัท ยางไทยปักษ์ใต้ ในการปรับตัวและยืดหยุ่นบทบาททางเศรษฐกิจของตนตามภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นโดยรอโอกาสและจังหวะเนื่องจากเล็งเห็นแล้วว่ารัฐบาลไทยและคนไทยไม่สามารถที่จะดำเนินการในธุรกิจยางพาราโดยปราศจากการพึ่งพาคนจีนและนายทุนจีนได้ ซึ่งก็เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้เนื่องจากในภายหลังรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงครามต้องยืดหยุ่นนโยบายเศรษฐกิจและหันกลับมาพึ่งพาคนจีนในธุรกิจยางพาราและดีบุกเช่นเดิม เพราะรัฐไม่สามารถดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้เนื่องจากขาดการวางแผนที่สมบูรณ์และรอบคอบ

อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น ภาวะสงครามได้นำมาสู่ความยากลำบากในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะการทำมาหากินที่เกิดความขัดสนอย่างหนัก ประกอบกับความไม่ไว้วางใจคนจีนของรัฐบาลไทยส่งผลให้ ชาวจีนต้องปรับตัวให้เข้ากับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ชาวจีนและสมาคมจีนที่ยังคงมีอยู่ได้ปรับบทบาทของตนเองในการช่วยเหลือกิจการสังคมสงเคราะห์ในชุมชนในช่วงระหว่างการยึดครองของญี่ปุ่น จากสงครามที่เกิดขึ้นมีผลทำให้ความรู้สึกแตกต่างระหว่างคนจีนและคนไทยหายไป เพราะส่วนใหญ่ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนเหมือนกันหมด ปีสู้ตายของสงครามและการยึดครองโดยญี่ปุ่น รัฐบาลไทยได้มีท่าทีผ่อนคลายนโยบายที่มีต่อชาวจีนลงอย่างมาก ความรู้สึกเกลียดชังชาวจีนได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัดพร้อมๆ กับการหมดอำนาจลงของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2487

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง สภาพสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในภาวะตกต่ำ ค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่เงินบาทไม่มีค่าอันเป็นผลมาจากภาวะเงินเฟ้ออย่างหนักในช่วงปลายของสงคราม ความบอบช้ำและเสียหายจากสงคราม ส่งผลต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลในระบบประชาธิปไตยที่มีความอ่อนแออย่างมาก รัฐบาลพลเรือนได้ผลัดเปลี่ยนบ้านเข้ามาบริหารประเทศหลายชุดในช่วงเวลาสั้นๆ ในช่วงเวลาดังกล่าวการขยายตัวของคอมมิวนิสต์กำลังเป็นที่จับตามองจากคนทั้งโลก ในประเทศจีนพรรคคอมมิวนิสต์ได้รับการชื่นชมจากประชาชนพร้อมๆ กับความตกต่ำของรัฐบาลพรรคก๊กมินตั๋ง ที่เต็มไปด้วยการทุจริต

คอร์รัปชัน ในส่วนที่ใกล้เขตแดนขนาดใหญ่และประเทศไทยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งมลายาซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวจีนกลายเป็นองค์กรทางการเมืองที่มีบทบาทสูงสุดในมลายาด้วยบทบาทสำคัญในการต่อต้านญี่ปุ่น(อภิเชษฐ กาญจนดิฐ,2548:74) ในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังกล่าวนี เป็นเวลาที่ความรู้สึกของชาวจีนโพ้นทะเลกำลังชื่นชมกับจีนคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ จากช่วงปลายปี พ.ศ.2491 ถึง ต้นปี พ.ศ.2493 ชื่อเสียงและอำนาจขององค์กรจีนคอมมิวนิสต์ในหมู่ชาวจีนในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก กระทั่งถึงสมัยการกลับมาของจอมพล.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 ชาวจีนในประเทศไทยได้ถูกจับตามองโดยเฉพาะในเรื่องการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ที่นำมาสู่การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี พ.ศ. 2492 อย่างไรก็ตามนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในยุคหลังสงครามนี้ได้ผ่อนคลายความเข้มงวดในเรื่องชาตินิยมลง ในทางเศรษฐกิจได้เปิดกว้างอีกครั้งสำหรับคนจีนซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากที่รัฐบาลต้องอาศัยคนจีนในการฟื้นฟูเศรษฐกิจช่วงหลังสงคราม ส่วนในทางการเมืองและสังคมคนจีนทั้งที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวจีนโพ้นทะเลต่างถูกเหมารวมว่าเป็นพวกเดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์ ทั้งที่ในความเป็นจริง คนจีนจำนวนมากไม่เข้าใจด้วยซ้ำว่าคอมมิวนิสต์คืออะไร

ภูวดล ทรงประเสริฐ (2518:208-212) ผู้เชี่ยวชาญด้านจีนโพ้นทะเลศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย พ.ศ. 2475 – 2500 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ครอบคลุมถึงนโยบายในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงปี พ.ศ. 2490-2499 ไว้ที่น่าสนใจ โดยสรุปความได้ว่า “...นโยบายต่างๆ ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตลอดจนถึงนโยบายการศึกษาที่มีความสัมพันธ์และต่อเนื่องตลอดมา แต่บางสมัยหรือรัฐบาลบางชุด อาจจะเพิ่มความเข้มงวดหรือลดความเข้มงวด ต่อชาวจีนแตกต่างกัน...รัฐบาลได้คำนึงถึงปัญหาด้านการเมืองการปกครองที่มีต่อชาวจีนมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ในการควบคุมปกครองชาวจีนและป้องกันไม่ให้ชาวจีนก่อปัญหาการเมืองอย่างรุนแรงเหมือนกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยประเทศไทยเพียงจะมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยรัฐบาลจึงได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่างเข้มงวดตั้งแต่ระยะแรกในทันที โดยการปิดประตูไม่ให้ลูกหลานชาวจีนมีสิทธิหรือมีส่วนร่วมในทางการเมืองตั้งแต่ต้นซึ่งชาวจีนในขณะนั้นก็ได้มีความสนใจในทางการเมืองถ้าจะมีบ้างก็จะเป็นการเมืองในประเทศจีน รัฐบาลยังได้กำหนดนโยบายแปลงสัญชาติที่ค่อนข้างจะเคร่งครัดเกินไป ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสียหลายประการ เช่นสามารถจำกัดสิทธิของชาวจีนในทางการเมือง เศรษฐกิจและอื่นๆได้อย่างสะดวก ซึ่งในความเป็นจริงชาวจีนก็สามารถหาวิธีการหลีกเลี่ยงและฝ่าฝืนกฎหมายต่างๆ ได้ตลอดเวลา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศจีนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลได้เข้มงวดกับการเข้าเมืองและกำหนดโควตาการเข้าเมืองของคนจีน แต่ก็ยังคงมีชาวจีนลักลอบเข้าประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้โดยมีข้าราชการไทยบางส่วนเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้คนจีนต่างตัวสามารถเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายได้ รัฐบาล

ไทยยังได้มองเรื่องการศึกษาและสังคมของชาวจีนเป็นเรื่องการเมืองโดยเฉพาะโรงเรียน และสมาคมจีน เพราะชาวจีนถือว่าภาษาจีนเท่านั้นที่ยังแสดงถึงความเป็นจีนของตน รัฐบาลจีนเองก็ถือว่าการรักษาขนบธรรมเนียมทางสังคมของชาวจีนโพ้นทะเลเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง รัฐบาลจีนจึงได้แทรกแซงกิจการทางสังคมของชาวจีนในประเทศไทย เช่น โรงเรียนจีน หนังสือพิมพ์ และสมาคมจีนต่างๆ ตลอดจน ทั้งก่อนและหลังการสถาปนา ความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลไทย อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยไม่ต้องการให้โรงเรียนจีนกลายเป็นแหล่งเผยแพร่ลัทธิทางการเมืองตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาลจีน แม้รัฐบาลไทยจะเพิ่มความเข้มงวดแต่บางครั้งก็ยังคงมีการฝ่าฝืนกฎหมาย เป็นที่มาของการปฏิบัติการอย่างรุนแรงต่อโรงเรียน หนังสือพิมพ์และสมาคมจีน ปัญหาทางสังคมของชาวจีนก็จะหมดความยุ่งยากไปในชั่วเวลาหนึ่ง (ดังปรากฏในกรณีโรงเรียนจีนในหาดใหญ่ คือ จงฮวายิฉวินและจงผาเยี้ยวซึ่งถูกสั่งปิดรวมทั้งการบุกค้นสมาคมและศาลเจ้าไป๋เซียนในหาดใหญ่) แต่เมื่อรัฐบาลผ่อนคลายนโยบายความเข้มงวดลงปัญหาคนจีนก็จะเกิดขึ้นอีก ในส่วนนโยบายทางเศรษฐกิจนั้นเนื่องจากชาวจีนได้คุมอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตลอดมา รัฐบาลจึงได้พยายามหาวิธีลดบทบาทชาวจีนจนถึงกับต้องประกาศใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ชาวจีนได้รับผลกระทบและเดือดร้อนอย่างมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามชาวจีนก็ยังคงมีบทบาทในการควบคุมเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างเหนียวแน่นเพราะชาวจีนสามารถปรับตัวและยืดหยุ่นบทบาททางเศรษฐกิจของตนเองตามภาวะการณ์ต่างๆของประเทศไทยได้ตลอดมา

ชาวจีนในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาทุกกลุ่มภาษา ทั้งฮกเกี้ยน แต่จิ๋ว กวางตุ้ง ไหล่ล่า ฯลฯ ทั้งที่เป็นคนจีนอพยพ หรือ ลูกจีนที่เกิดในไทยต่างก็ประดับประดาตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกับนโยบายของรัฐบาลในทุกยุคทุกสมัยได้ มีคนจีนจำนวนมากที่ยอมเปลี่ยนสกุลแซ่ของตนเองมาใช้นามสกุลแบบคนไทยเพียงเพื่อทำให้คนไทยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นคนแปลกแยก รวมถึงเป็นโอกาสในการเข้าถึงสิทธิอันพึงมีตามที่คนไทยจะได้รับตามกฎหมาย คนจีนในหาดใหญ่และสงขลาอาจได้เปรียบกว่าคนจีนในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย เพราะนอกจากการปรับตัวและยืดหยุ่นรวมทั้งประสานผลประโยชน์กับทางการไทยแล้ว หาดใหญ่และสงขลา ยังเป็นเส้นทางผ่านของทุนจีนจากภายนอกประเทศทั้งจากปีนัง มลายา สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ซึ่งกำลังสะสมทุนอย่างมั่งคั่งและเริ่มขยายทุนสู่ภายนอก คนจีนในหาดใหญ่-สงขลา จึงมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายเงินภายนอกประเทศ ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นอาจจะมีผลบ้างต่อการดำเนินชีวิตแต่ก็มิได้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยมีมา ดังปรากฏได้ว่าช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา เอกลักษณะความเป็นจีนของชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังคงปรากฏให้เห็นได้ทั้งในทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และในทางเศรษฐกิจซึ่งยังคงมีบทบาทสืบเนื่องมาและกลายเป็นส่วนสำคัญของประวัติศาสตร์ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย

การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจีน-ไทย

ชุมชนชาวจีนได้เกิดและขยายตัวขึ้นเป็นลำดับนับตั้งแต่คนจีนได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา การหยั่งรากลึกทางสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนได้เกิดขึ้นพร้อมกับการเริ่มต้นชีวิต การสร้างตัว และการพัฒนาชีวิตด้วยความมุ่งมั่นและเป็นระบบ ศาสตราจารย์ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมศึกษาได้นิยามวิถีของชาวจีนไว้ว่า “ความมุ่งมั่นในการสร้างตัวของคนจีนได้มาพร้อมกับอุดมคติที่ไม่เพียงแต่เพื่อชีวิตที่ดีกว่าเดิม แต่ยังมีจุดหมายที่จะได้เป็นเจ้าของหรืออย่างน้อยถ้าจะต้องกลับไป ก็จะต้องทำให้ญาติมิตรและบุพการีได้ชื่นชมกับฐานะและอนาคตที่สดใสมั่นคง ไม่ไขกลับไปในสภาพไร้ทรัพย์สิน อัดคัต ซึ่งคำนิยามอันนี้เป็นคติอย่างหนึ่งของเต๋า”(สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2544:102) จากความมุ่งมั่นดังกล่าวของชาวจีนอพยพ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสู้ชีวิตและไม่เลือกงาน จากกุลีลากรรณ กรรมกรก่อสร้างรางรถไฟไปจนถึงการเริ่มต้นค้าขาย สะสมทุน กระทั่งเปลี่ยนฐานะจากเจ้าของร้านโชห่วยขนาดเล็กไปเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ วิธีคิดของชาวจีนส่วนใหญ่ที่ประสบความสำเร็จในการสะสมทุนนี้เกือบทั้งหมดมีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ตั้งแต่การฝึกกำลังกันภายในครอบครัว ด้วยการนาระบบ “กงสี” มาใช้เพื่อไม่ให้กองมรดกถูกแบ่งแยกอันเป็นการร่วมทุนในบรรดาญาติผู้ใกล้ชิด เมื่อเข้มแข็งมั่นคงมากพอแล้วก็จะขยายกิจการโดยการสร้างเครือข่ายร่วมกัน ทั้งในลักษณะถือหุ้น เครือข่ายสาขาหรือกิจการในเครือข่ายสัมพันธ์เพื่อก้าวไปสู่จุดสูงสุดของธุรกิจ คือการผูกขาดซึ่งอาจผูกขาดโดยกลุ่มหรือผูกขาดเดี่ยว (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2544:110)

จากความมุ่งมั่นในการสร้างฐานะทางครอบครัวดังกล่าว คนจีนอพยพรุ่นแรกในกลุ่มทะเลสาบสงขลาต่างตั้งใจที่จะตั้งรกรากและสร้างครอบครัวขึ้น ณ ดินแดนแห่งนี้ แต่ในเวลาเดียวกันมีข้อเท็จจริงบางอย่างเกิดขึ้น นั่นคือการขาดแคลนผู้หญิงชาวจีน ในสังคมจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะในช่วงการอพยพของชาวจีนรุ่นแรกๆ ผู้หญิงจีนแทบจะไม่ได้อพยพออกจากเมืองจีนด้วยเลย(จี. วิลเลียม สกินเนอร์, 2529:129) กลุ่มชาวจีนอพยพส่วนใหญ่ที่มาตั้งชุมชนจีนโพ้นทะเลยังต่างแดนล้วนแล้วแต่เป็นผู้ชายเกือบทั้งสิ้น แม้ว่าบางคนจะแต่งงานและมีครอบครัวอยู่ในเมืองจีนแล้วก็ตาม แต่เมื่อถึงคราวเดินทางไปทำงานทำยังต่างแดนชายชาวจีนส่วนใหญ่มักที่จะไม่นำครอบครัวตามติดตัวไปด้วยสะท้อนให้เห็นถึงความคิดของชาวจีนอพยพที่ยังคงมีเป้าหมายจะเดินทางกลับบ้านเกิด หลังจากที่สร้างฐานะได้แล้วปรากฏการณ์ดังกล่าวในภายหลังจะเป็นที่มาของเรื่องราวการรับ “แม่ใหญ่” หรือเมียคนแรกจากเมืองจีนมาอยู่รวมกันกับครอบครัวใหม่ที่เมืองไทยของกลุ่มครอบครัวจีนโพ้นทะเล ด้วยเงื่อนไขจำกัดในการสร้างครอบครัวดังกล่าว ชาวจีนรุ่นแรกๆในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงจำเป็นต้องดำรงความเป็นโสดหรือไม่ก็ต้องแต่งงานกับผู้หญิงไทย หรือหญิงไทยเชื้อสายจีนที่เกิดในเมืองไทย จากการสัมภาษณ์นางฉุ๋ สุนอิน ชาวไทยเชื้อสายจีนที่เกิดในประเทศไทยได้เล่าให้ฟังว่า “ตนเองเป็นลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย เตียบกับแม่เลี้ยงแบบจีนมาตั้งแต่เด็กจึงทำให้รู้ภาษาและธรรมเนียมจีน ต่อมามีคนแนะนำให้ออกไปทำงานกับนายเอ็งกั้วน แซ่โง้ว หนุ่มซินตั้ง ซึ่งเป็นชาวจีนอพยพได้จึงแต่งงานกันและร่วมกันสร้างครอบครัวมาจนถึงปัจจุบัน” (นางฉุ๋ สุนอิน:2551)

เช่นเดียวกับคำบอกเล่าของ นายศิริศักดิ์ วงศ์ธรรมเลิศ ชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว (แซ่ว่อง) ในหาดใหญ่ ที่ให้ข้อมูลว่า “เตี้ยเป็นชาวจีนอพยพมาจากเมืองซัวเถา ส่วนแม่เป็นลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย เตี้ยกับแม่ได้พบและแต่งงานกันหลังจากที่เตี้ยเขามาอยู่อาศัยในหาดใหญ่ได้ประมาณ 3 ปี” (นายศิริศักดิ์ วงศ์ธรรมเลิศ, 2550)

การแต่งงานกับคนไทยหรือลูกจีนในไทยของชาวจีนอพยพดังกล่าว นำมาสู่การสร้างครอบครัวของกลุ่มชาวจีนอพยพ ซึ่งในช่วงชีวิตของชาวจีนหาดใหญ่รุ่นโพนทะเลนี้ ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมแบบจีนดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น ธรรมเนียมเงินต่างๆยังคงปรากฏให้เห็นในครอบครัวและสังคมของชาวจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ภาษาจีนตามสำเนียงเดิมซึ่งใช้พูดคุยกันภายในครอบครัวและกลุ่มคนจีนด้วยกัน การไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษตามความเชื่อซึ่งมีตลอดทั้งปี โดยประเพณีสำคัญสำหรับคนจีนทุกกลุ่มสำเนียงภาษาในพื้นที่แห่งนี้ได้แก่ ประเพณีตรุษจีน แข็งเม้ง สารทจีน ไหว้พระจันทร์ ถือศีลกินเจ นอกจากนี้ยังมีการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อและศรัทธาของชาวจีนกลุ่มต่างๆ เช่นการบูชาเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ทับทิม เทพกวนอู หลวงปู่ไต้ฮงกง ตลอดจนเขียนตุงต่างๆอีกจำนวนมาก ซึ่งการไหว้เจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆของชาวจีนนี้ได้มีธรรมเนียมปฏิบัติที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างเป็นแบบแผน มีการกำหนดวันเวลา พิธีการและเครื่องเล่นไหว้ไว้อย่างชัดเจน ธรรมเนียมปฏิบัติตามความเชื่อแบบจีนยังได้ครอบคลุมถึงวิถีชีวิตของชาวจีนตั้งแต่เกิดไปจนถึงตายอีกด้วย (จิตรา ก่อหนันทเกียรติ, 2547:150-151) วัฒนธรรมทางความเชื่อของกลุ่มชาวจีนดังกล่าว เป็นการผสมผสานกันของความเชื่อแบบพุทธศาสนานิกายมหายานกับลัทธิเต๋าและขงจื้อ ซึ่งความเชื่อทั้งสามส่วนสามารถหลอมรวมเข้าด้วยกันเป็นอย่างดี และเป็นความเชื่อหลักของชาวจีนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในหมู่ชาวจีนที่อยู่ในประเทศและในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล

การดำรงสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ดำเนินไปท่ามกลางการผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านการแต่งงานกับคนท้องถิ่น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้นำมาสู่การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกันแม้ว่าส่วนใหญ่ผู้ชายชาวจีนมีความต้องการให้เรียนรู้ในวัฒนธรรมจีนของตนมากกว่าที่ฝ่ายชายจะเรียนรู้ในวัฒนธรรมไทยดังปรากฏว่าครอบครัวจีนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาบางบ้านฝ่ายชายซึ่งเป็นชาวชาวจีนอพยพไม่ยอมหัดพูดภาษาไทยเลย อย่างไรก็ตามลักษณะดังกล่าวมิได้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของไทย โดยบรรดาชาวจีนต่างเริ่มมองเห็นข้อดีของการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยโดยเฉพาะในยุคสมัยที่รัฐบาลต่อต้านชาวจีนและความเกียจชังชาวจีนได้ทวีความรุนแรงขึ้น นำมาสู่การแบ่งแยก “ความเป็นไทย เป็นจีน” ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว คนจีนหลายคนได้ใช้ช่องทางการแต่งงานกับคนไทยในการผสมกลืนกลายเป็นไทยให้เกิดขึ้น แม้ว่าจะเป็นการกระทำเพื่อปรับตัวตามสถานการณ์ก็ตาม นายเต็กเซียง แซ่ลิ้ม ชาวจีนโพ้นทะเล อายุ 82 ปี ได้เล่าให้ฟังถึงเหตุผลที่เปลี่ยนสัญชาติมาเป็นคนไทยว่า “ความเป็นคนจีนได้ถูกข่มงวดจากเจ้าหน้าที่ไทย จะทำมาหากินอะไรต้องหลบๆ ซ่อนๆ โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้นเมื่อได้แต่งงานกับคนไทยและกฎหมายได้อนุญาตให้เปลี่ยนสัญชาติได้จึงขอเปลี่ยนมาใช้สัญชาติไทยโดยใช้

ความพยายามอยู่หลายครั้งเพื่อให้ไม่รู้สึกถึงความแตกต่างและไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิต ในขณะที่ภรรยาก็ไม่ขัดข้องที่จะต้องเรียนรู้ประเพณีจีน ส่วนตัวคุณเด็กเซียงเองก็ซึมซับและเรียนรู้วัฒนธรรมไทยได้กระทั่งฟังและพูดภาษาไทยได้แต่เขียนและอ่านไม่ได้เพราะไม่ได้เรียนอย่างจริงจังๆ” เมื่อถามถึงความรู้สึกในปัจจุบันได้รับคำตอบว่า“ความเป็นจีนยังคงอยู่โดยธรรมเนียมและประเพณีจีนต่างๆที่เคยได้รับการปลูกฝังมายังคงดำเนินอยู่ในครอบครัว รวมทั้งความคิดถึงบ้านเกิดในประเทศจีนซึ่งได้กลับไปเยี่ยมหลายครั้งรวมทั้งได้ติดต่อกับญาติพี่น้องทางเมืองจีนอยู่เป็นประจำ”(นายเด็กเซียง แซ่ลิ้ม,2550)

ความเป็นจีนและไทยได้เกิดการผสมผสานขึ้นผ่านการแต่งงานมีผลให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมและสังคมระหว่างกัน ในขณะที่เดียวกันชาวจีนก็ฉลาดพอที่จะพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนไทยในทุกๆ ด้านรวมทั้งสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีบทบาททางสังคมทุกกลุ่ม ดังปรากฏได้ถึงการศึกษาเอาใจคนไทยด้วยการรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่เข้าร่วมในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระราชพิธีขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ.2468 (จี. วิลเลียม สกินเนอร์,2529:255) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของชาวจีนที่ไม่แตกต่างไปจากคนไทย ตัวอย่างรูปธรรมที่เห็นได้ชัดถึงการปรับเปลี่ยนจากความเป็นจีนสู่ความเป็นไทย คือบรรดาลูกจีนที่เกิดในหาดใหญ่สงขลา และระโนดโดยบรรดาลูกจีนที่ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทยนี้ต่างซึมซับและเรียนรู้ในวัฒนธรรมทั้งแบบจีนและแบบไทยผสมผสานควบคู่กันไปภายในครอบครัว ลูกจีนต่างได้รับการเลี้ยงดูและเรียนรู้ในวัฒนธรรมประเพณีและธรรมเนียมแบบจีนรวมทั้งมีโอกาสติดตามไปเข้าร่วมสังคมกับสมาคมและกลุ่มชาวจีนต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำ ในขณะที่เดียวกันวิถีชีวิตได้ดำเนินไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมแบบไทยในทุกๆ ด้าน ทั้งการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในชีวิตประจำวัน การพบปะสังสรรค์กับเพื่อนคนไทย การศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนไทยรวมทั้งการรับเอาประเพณีความเชื่อแบบไทย เสาวรี พสุนธราธรรม ลูกจีนที่เกิดและโตในเมืองสงขลา ปัจจุบันทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เล่าให้ฟังว่า “ถูกเลี้ยงดูมาแบบไทยและจีนผสมกันธรรมเนียมจีนบางอย่างก็ถูกสอนมาตลอดรวมทั้งการไหว้เจ้าแบบบรรพบุรุษความเชื่อแบบจีนที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ภายในครอบครัวแต่ความเป็นไทยก็ซึมซับและเรียนรู้ควบคู่มาเหมือนกันโดยเป็นวิถีชีวิตประจำวันที่ได้บิดามาพร้อมๆ กัน ถูกสั่งสอนมาตั้งแต่เด็กว่าเราเป็นคนไทยและหาดใหญ่ในความทรงจำตั้งแต่สมัยเด็กก็ไม่ได้แตกต่างไปจากจังหวัด อื่นๆ ของประเทศไทย” (เสาวรี พสุนธราธรรม,2551)

ความเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่

วัฒนธรรมและสังคมแบบจีนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน ดังปรากฏให้เห็นได้ในกลุ่มชาวจีนรุ่นที่ 3 ซึ่งเป็นลูกหลานจีนที่เกิดและเติบโตในเมืองไทยจนถูกเรียกขานเพื่อไม่ให้เกิดความแตกต่างว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” ลูกหลานจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาในรุ่นดังกล่าวได้เกิดและเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากเดิมในช่วงก่อน

พ.ศ. 2500 วิถีชีวิตของชาวจีนและชาวไทยได้ดำรงอยู่ด้วยความเรียบง่ายโดยยึดถืออาชีพ การเกษตรและการค้าเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของเส้นทางคมนาคมขนส่งทำให้เกิด การพัฒนาเมืองในหลายๆด้าน เช่น การเกิดขึ้นของโรงแรมทั้งในลักษณะของโรงเตี๊ยมในยุค แรกและโรงแรมทันสมัยในยุคต่อมา การปรับเปลี่ยนบ้านไม้เดิมกลายเป็นอาคารพาณิชย์แบบ ตึกแถว รวมทั้งราคาที่ดินสูงขึ้นจากการซื้อขายเปลี่ยนมือกันอย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีหลักฐานที่ ยืนยันได้ว่าการเปิดสถานบันเทิงขึ้นในเมืองหาดใหญ่และสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดึงดูด นักท่องเที่ยวให้เข้ามาใช้บริการและเป็นจุดขายที่เด่นชัด โดยมีคาสีโนขนาดใหญ่ตั้งอยู่บริเวณ สถานีรถไฟหาดใหญ่ มีโรงภาพยนตร์เกิดขึ้นในเมืองสงขลา นอกจากนี้ยังมีการสร้างโรง ภาพยนตร์แห่งแรกขึ้นในเมืองหาดใหญ่ชื่อโรงหนังคิงส์ซึ่งมีนายชีกิมหยง เป็นเจ้าของจากนั้น ก็ มีการสร้างโรงภาพยนตร์ตามมาอีกหลายโรง ได้แก่ โรงหนังสุคนธรังส์ของคุณพระเสนหามนตรี ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2480 โรงภาพยนตร์เฉลิมยนต์ของขุนนิพัทธ์จินนคร ตั้งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2482- 2483 จากนั้นสถานบันเทิงอื่นๆได้เกิดขึ้นตามมาเป็นลำดับเช่นโรงภาพยนตร์สยา รวมทั้ง ไนต์คลับแห่งแรกซึ่งตั้งขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2505-2506 อยู่บริเวณหลังร้านอาหารแม่ทิพย์ใน ปัจจุบันและเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่และได้กลายเป็นศูนย์กลาง ความเจริญเติบโตที่สำคัญที่สุดของภาคใต้ นอกจากนี้ผลพวงของการเดินทางและการติดต่อ ค้าขายที่สะดวกขึ้นได้ทำให้โรงแรมขนาดเล็กหรือที่เรียกว่าโรงเตี๊ยมได้พัฒนาไปเป็นโรงแรม สมัยใหม่ มีลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตหลายชั้นและมีห้องน้ำในตัว โดยโรงแรมในยุคเริ่มแรกก็ ยังปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน คือ โรงแรมชินอา โรงแรมชาวอย โรงแรมหอพ่า โรงแรมรักไทย และโรงแรมอาณน(ศลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ,2547)

ภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ปีพ.ศ.2504 พื้นที่ บริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาตามแนวทางการ พัฒนาประเทศภายใต้ระบบทุนนิยมโลก โดยรัฐบาลได้มีนโยบายพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้น พื้นฐานส่งเสริมการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมและเริ่มต้นพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง หาดใหญ่-สงขลาได้ถูกกำหนดให้เป็นเมืองแห่งศูนย์กลางธุรกิจการค้าของภาคใต้ จากนโยบาย ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเมืองหาดใหญ่และสงขลาอย่างมาก โรงแรมทันสมัย หลายแห่งได้ถูกสร้างและพัฒนาขึ้นมา อาทิ โรงแรมคิงส์ เมโทร แหลมทอง ยงดี เปรลิดেন্ট หาดใหญ่โมเต็ล กระทั่งในปี พ.ศ. 2514 เศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนได้ขยายตัวขึ้นอย่าง กว้างขวางจากการเป็นเมืองที่ได้รับการพัฒนาและเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางธุรกิจข้ามชาติที่สำคัญ คือ ยางพารา โรงแรมทันสมัยขนาดใหญ่ได้ถูกสร้างขึ้นรองรับกับการขยายตัวของเมือง ได้แก่ โรงแรมสมิหลา สงขลา โรงแรมสุคนธาซึ่งมีบริการความบันเทิงอย่างครบวงจรทั้ง ไนต์คลับ ห้องอาหาร อาบอบนวด และสเนกเกอร์คลับ นอกจากนี้ยังมีโรงแรมขนาดใหญ่อีก หลายแห่งถูกสร้างขึ้นตามมา ได้แก่ โรงแรมโฆษิต โนรา เอเชียน อินทรา ลีการ์เดนส์ เอม บาสเตอร์ สกาล่า รีเจนท์ กระทั่งถึงปัจจุบันหาดใหญ่และสงขลาได้กลายเป็นเมืองแห่งการ ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจโดยมีโรงแรมขนาดใหญ่และศูนย์การค้าต่างๆ เกิดขึ้นรองรับ อาทิ

โรงแรมเจบี ไดมอนด์พลาซ่า เซ็นทรัลสุคนธา โรงแรมและห้างสรรพสินค้า ลีการ์เดนทพลาซ่า ห้างสรรพสินค้าโอเดียน โรบินสัน ไดอานา ฯลฯ และที่สำคัญหาที่ใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังได้ชื่อว่าเป็นสวรรค์ของผู้ที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวยามราตรี เพราะมีทั้งไนท์คลับ บาร์ ผับ เชนท์ อาบอบนวด คาราโอเกะ ร้านอาหาร และสถานบันเทิงกลางคืนต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเมื่อก้าวถึงภาคใต้ผู้คนส่วนใหญ่มักจะนึกถึงเมืองหาที่ใหญ่และสงขลา โดยหาที่ใหญ่ในการรับรู้และเข้าใจของคนรุ่นวัยกลางคนจากทั่วทุกภูมิภาคได้เข้าใจถึงความเป็นเมืองบันเทิงที่นำมาสู่ประสบการณ์การท่องเที่ยวหาที่ใหญ่ในเวลากลางคืน จากการสัมภาษณ์กลุ่มชายไทยอายุระหว่าง 45-60 ซึ่งไม่ประสงค์จะเปิดเผยนามได้ให้ข้อมูลประสบการณ์และทัศนคติส่วนตัวที่น่าสนใจว่า “ประมาณปีพ.ศ.2522 เพื่อนๆ ประมาณ 4 - 5 คนชวนกันมาเที่ยวหาที่ใหญ่ โดยนั่งรถไฟมาจากราชบุรี ความคิดในขณะนั้นหาที่ใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวกลางคืนสำหรับผู้ชายที่มีทุกอย่างครบครัน รวมทั้งมีให้เลือกทุกระดับขึ้นอยู่กับว่าจะมีเงินมากน้อยขนาดไหน ตอนนั้นที่ดังที่สุดในหาที่ใหญ่ คือ อาบอบนวดเจ้าพระยา โรงแรมโนราห์ พอวันรุ่งขึ้นก็ชวนกันไปซื้อของในตลาดกิมหยง แล้วนั่งรถไฟกลับ” (กลุ่มชายไทย 4 คน อายุ 45-60 ปี ไม่ประสงค์จะเปิดเผยชื่อ:2550) จากข้อมูลตัวอย่างดังกล่าวสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชุมชนเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งมีความพยายามจะพัฒนาหาที่ใหญ่และสงขลาให้เป็นเมืองท่องเที่ยวซึ่งรัฐบาลตั้งเป้าหมายหลักไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวจากมาเลเซียและสิงคโปร์ที่นิยมเดินทางเข้ามาทั้งแบบกลุ่มและบุคคลเพื่อใช้บริการสถานบันเทิงในยามราตรี ในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากกลุ่มชาวจีนในปีหนึ่งและสิงคโปร์(กลุ่มชายชาวจีนในสิงคโปร์:2551) พบว่ามีชาวจีนสิงคโปร์และจีนปีหนึ่งที่ให้สัมภาษณ์สัดส่วน 8 ใน 10 คนเคยเดินทางเข้ามาในหาที่ใหญ่และสงขลา แต่จุดประสงค์ของการเข้ามานั้นได้รับคำตอบว่าเข้ามาท่องเที่ยวซื้อของของราคาถูกและไหว้พระไหว้เจ้าเนื่องจากเป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งน่าจะเป็นการปิดบังข้อมูลโดยมีข้อสังเกตได้ว่าในปีหนึ่งและสิงคโปร์ต่างก็มีวัดและศาลเจ้าจีนเป็นจำนวนมากซึ่งสามารถพบเห็นได้ในแทบทุกหัวถนนและทุกย่านชุมชน โดยสร้างได้อย่างวิจิตรสวยงาม ดังนั้นการเดินทางเข้ามาไหว้พระไหว้เจ้าจึงน่าจะเป็นเหตุผลกล่าวอ้างอย่างหนึ่ง แต่เหตุผลหลักน่าจะเป็นการเข้ามาท่องเที่ยวในสถานบันเทิงยามค่ำคืนที่หาไม่ได้ในปีหนึ่งและสิงคโปร์มากกว่า

นอกจากนี้นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมา พื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้รับการพัฒนาทางด้านการศึกษามาเป็นลำดับ โดยมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาหลายระดับชั้น รวมถึงสถาบันระดับอุดมศึกษา อาทิ วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา-มหาวิทยาลัยทักษิณ)วิทยาลัยครูสงขลา (มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา) และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งเข้ามาตั้งวิทยาเขตขึ้นที่อำเภอหาที่ใหญ่และดำเนินการจัดการเรียนการสอนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากจำนวนนักศึกษาจากถิ่นต่างๆที่เดินทางมาศึกษาเล่าเรียนเป็นจำนวนมากแล้วการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์และโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือจากประชาชนทั่วทั้งภาคใต้ ทำให้ในแต่ละปีจะมีประชาชนจากทุกจังหวัดในภาคใต้เดินทางเข้ามารักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลแห่งนี้เป็นจำนวนมาก และมีสถิติที่

สูงขึ้นในทุกๆปี นอกจากนี้พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลายังได้รับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน หลายด้าน อาทิ ถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ฯลฯ นำมาสู่เส้นทางคมนาคมขนส่งสายสำคัญๆ เช่น สะพานติณสูลานนท์ ถนนสายเอเชีย (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4) ถนนลพบุรีราเมศวร์ และการขยายถนนเพิ่มช่องทางเป็น 4 ช่องทางของถนนสงขลาหาดใหญ่ (สายเก่า) ถนนสงขลาสทิงพระ-ระโนด ความเจริญต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนเป็นอย่างมาก จากเดิมที่ความเป็นจีนได้เจือจางลงอย่างมากจากรุ่นที่ 2 ถึงจีนรุ่นที่ 3 ประกอบกับสภาวะแวดล้อมของชุมชนเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้กระแสแห่งความทันสมัยและระบบทุนนิยม ส่งผลให้ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม แบบจีนดั้งเดิมได้ถูกผสมผสานด้วยความเชื่อแบบไทย ดังจะพบเห็นได้จากในปัจจุบันที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาต่างก็เคารพบูชาทั้งเทพเจ้าแบบจีน ความเชื่อแบบพุทธมหายานและความเชื่อแบบพุทธเถรวาทเหมือนกับคนไทยผสมผสานกันไป ในบ้านชาวไทยเชื้อสายจีนเกือบทุกหลังจะพบหิ้งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีทั้งเทพเจ้าจีนเจ้าแม่กวนอิม พระพุทธรูปรวมทั้งศาลเจ้าที่แบบจีนที่ตั้งอยู่กับพื้น(ตี่จูเอี้ย) ลักษณะดังกล่าวแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากสังคมจีนในสิงคโปร์และป็นัง ที่ความเด่นชัดในเรื่องของชาติพันธุ์และความเชื่อแยกออกจากกันอย่างชัดเจนระหว่างชาวมลายู ชาวอินเดียและชาวจีนที่ไม่มีการปะปนกันไม่ว่าในทางหนึ่งทางใด (อภิเชษฐ กาญจนดิฐ, 2548:38-39,73) ชาวจีนในป็นังและสิงคโปร์ ต่างดำรงความเป็นจีนของตนไว้อย่างเหนียวแน่นเหมือนเมื่อครั้งบรรพบุรุษในรุ่นพ่อแม่แต่แต่ลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้จากเหตุผลความแตกต่างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่มีบริบทต่างไปจากประเทศไทย

กระแสแห่งการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวได้ดำเนินไปท่ามกลางความพยายามที่จะรื้อฟื้นเอกลักษณ์ความเป็นจีนให้กลับคืนมา ดังจะเห็นได้จากการสร้างศาสนสถานและรูปเคารพตามความเชื่อแบบจีนขึ้นหลายแห่งในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา อาทิ พระโพธิสัตว์กวนอิมขนาดใหญ่ที่วัดนางเหล้า สทิงพระ ศาสนสถานพระโพธิสัตว์กวนอิม เขาคอหงส์ ศาลเจ้าองค์เทพนาจา บ้านเกาะหมี่ ฯลฯ แต่จุดประสงค์ของการรื้อฟื้นความเชื่อแบบจีนดังกล่าวมิได้เป็นไปเพื่อการดำรงหรือรื้อฟื้นความเป็นจีน แต่เป็นไปเพื่อการหาจุดขายทางด้านการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยศาสนสถานโพธิสัตว์กวนอิมตามความเชื่อแบบจีนพุทธมหายานนั้น ได้ถูกริเริ่มในการดำเนินการจากคนไทยเป็นหลัก คนจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนต่างเป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมในการบริจาคเงินก่อสร้างในภายหลังและความเป็นพุทธสถานแบบมหายาน ณ เขาคอหงส์ นี้ก็ได้ถูกเจือจางผสมผสานด้วยความเชื่อแบบไทย ดังปรากฏพระพุทธรูปปางประทับยืนขนาดใหญ่เป็นประธานเหนือองค์พระโพธิสัตว์กวนอิมตามคติความเชื่อแบบจีน นอกจากนี้ผู้ที่เป็ประธานในการเบิกเนตรพระโพธิสัตว์ก็ไม่ใช้หลวงจีนจากวัดจีน แต่เป็นท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์(เกี่ยว อุปเสโณ)พระเถระผู้ใหญ่ของคณะสงฆ์ไทยจากวัดสระเกศกรุงเทวมหานคร อย่างไรก็ตามศาสนสถานดังกล่าวก็ยังเป็นจุดขายและสามารถดึงดูดชาวไทยและชาวจีนทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เช่น ชาวจีนจากป็นัง มาเลเซีย

สิงคโปร์และอินโดนีเซียให้เดินทางเข้ามาลักษณะและบริจาคมทบทุนในการบำรุงดูแลศาสนสถาน สำหรับชาวไทยเชื้อสายจีนคนสำคัญที่ได้ร่วมบริจาคมทบทุน อาทิ กลุ่มตระกูลเจียรวนนท์ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2546: 511–525) หรือเจ้าสัวซีพี ที่คนไทยรู้จักกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มซีพีได้เข้ามาประกอบธุรกิจและมีเครือข่ายกับคนจีนและนายทุนจีนในพื้นที่แห่งนี้มาเป็นเวลานานสำหรับศาลเจ้าองค์เทพนาจานัน ในปัจจุบันจะพบเห็นรูปปั้นหลวงพ่อดุจดานขนาดใหญ่ตั้งเด่นเป็นสง่าเป็นประธานของศาลเจ้าแทนที่องค์เทพนาจาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางความเชื่อแบบจีนและไทยเข้าด้วยกันและที่สำคัญ คือ การเป็นแหล่งให้นักท่องเที่ยวและกลุ่มทัวร์จากในประเทศและต่างประเทศแวะเยี่ยมชมสักการะตามแต่ที่ตนเองจะเคารพบูชาทั้งแบบไทยและจีน(ปฏิทินการท่องเที่ยวในรอบปีหาดใหญ่ :2548)

จากการสอบถามความคิดเห็นของชาวไทยเชื้อสายจีนต่างให้ความเห็นที่ตรงกันว่าในปัจจุบัน ขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อแบบจีน ได้แปรเปลี่ยนและผสมผสานไปตามยุคสมัยและกาลเวลา ชาวไทยเชื้อสายจีนทุกคนต่างก็ศรัทธาและเคารพในเทพเจ้าเซียนและพระโพธิสัตว์ของจีนพร้อมๆ กับศรัทธาในพระสงฆ์และพุทธศาสนาแบบเถรวาทของไทย พิธีกรรมและประเพณีจีนบางอย่างได้ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเช่นในงานศพของคุณพ่อให้เซียง แซ่จู่ซึ่งเป็นชาวจีน ได้จัดพิธีศพแบบจีนโดยการตั้งศพทำกงเต็กและนิมนต์พระจีนมาสวดสลับกับพระสงฆ์ไทยและทำการฃาปนกิจศพแทนการฝังตามแบบจีน ในขณะที่วันเช่นไหว้บรรพบุรุษ หรือเซ็งเม้ง ณ สุสานบ้านพรุ ก็ปรากฏครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีน นิมนต์พระสงฆ์ไทยมาทำพิธีสวดบังสุกุลหน้าหลุมศพ จากการสอบถามได้ความว่าเป็นความสบายใจของลูกหลาน เพราะตอนทำพิธีฝังศพไม่ได้นิมนต์พระมาชักผ้าบังสุกุล ซึ่งตามประเพณีดั้งเดิมแบบจีนไม่มี แต่เป็นพิธีกรรมการทำศพแบบไทย ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นหนึ่งในประเพณีและวัฒนธรรมแบบจีนที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม

แนวโน้มของการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีน ในรูปของสมาคม มูลนิธิ และองค์กรจีนต่างๆ ได้ลดบทบาทลงพร้อมๆ กับชาวจีนสูงอายุรุ่นสุดท้าย ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลายุคปัจจุบันต่างก็มีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือเกี่ยวข้องกับองค์กร สมาคมจีนน้อยมากหรือไม่ได้มีส่วนร่วมใดๆเลย ทั้งนี้เนื่องจากความรู้สึกถึงความเป็นคนไทยได้เข้ามาแทนที่ความเป็นจีน ดังนั้นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาอาศัย และปกป้องดูแลซึ่งกันและกันตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสมาคมโดยชาวจีนรุ่นโพนทะเลในอดีตต่างหมดความจำเป็นสำหรับ เพราะชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นปัจจุบันไม่ได้รู้สึกถึงความแตกต่างหรือ โดดเดี่ยวอ้างว้างเหมือนคนจีนรุ่นบรรพบุรุษที่ต้องพลัดบ้านเมืองมายังต่างแดน บทบาทและหน้าที่ของสมาคม มูลนิธิและองค์กรจีนต่างๆ จึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นกิจกรรมทางสังคม อาทิ การให้ทุนการศึกษา การบริจาคเงินเมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน การเข้าร่วมกิจกรรมตามเทศกาลและประเพณีกับคนไทยและราชการไทย เป็นต้น คุณวิฑูร ตั้งสงวนสิทธิ์ (2550) ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่ใจ แซ่ตั้ง เจ้าของร้านซิง ซิงเฟอ์นิเจอร์ ได้เล่าให้ฟังว่า “ปัจจุบันได้รวมกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในลักษณะของการสังคมสังเคราะห์และความบันเทิงขึ้นโดยตั้งกลุ่มขึ้นมา คือ กลุ่มสมิหลา และ

ชมรมนักเขียนภาคใต้ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มในหมู่คนรู้จักกันเองแบบไม่เป็นทางการและยังได้ร่วมกันจัดทำหนังสือรวมบทความฉบับภาษาจีนขึ้นมาเป็นที่ระลึกและใช้เป็นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ส่วนสมาคมจีนแบบเป็นทางการนั้นได้เข้าร่วมในกิจกรรมบ้างแต่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมช่วยเหลือคนและการกุศล เช่น มูลนิธิแซ่ตั้ง จัดกิจกรรมมอบประกาศนียบัตรส่งเสริมเกียรติคุณและให้ทุนเรียนต่อกับนักเรียน หรือมูลนิธิเทิดคุณธรรม มูลนิธิเซียงตั้ง ส่งจดหมายแจ้งปฏิทินกิจกรรม เช่น มีการไหว้จิ้ง ถ้าว่างก็จะไปเข้าร่วมด้วย” กิจกรรมต่างๆ ที่สมาคมจีนจัดขึ้นในปัจจุบันมิได้แบ่งแยกกว่าจะเป็นกิจกรรมของคนจีนหรือคนไทย สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบันจึงมิได้แตกต่างไปจากคนไทยทั่วไป ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงผสมกลมกลืนร่วมกัน โดยมีได้แบ่งแยกตามชาติพันธุ์ดั้งเดิม ปรากฏ ศิริพานิช (2550) คนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่ 3 ในสงขลา ได้แสดงทัศนคติในมุมมองของวัยรุ่นยุคใหม่ต่อสังคมชาวจีนในปัจจุบันว่า “ถ้าถามว่าความรู้สึกเป็นไทยหรือจีน คงตอบไม่ได้ เพราะทุกอย่างผสมผสานกลมกลืนกันไปหมดและกลายเป็นวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่มาพร้อมกับความเป็นทั้งไทยและจีน ธรรมเนียมไทยก็ปฏิบัติธรรมเนียมจีนก็ปฏิบัติแต่ไม่ได้เข้าใจในความหมายอย่างลึกซึ้งทั้งไทยและจีนเลย” ปรากฏทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนดังกล่าว จึงเป็นไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งไม่ต่างไปจากพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทยที่กำลังได้รับผลจากกระแสแห่งการพัฒนาสู่ความเป็นสังคมเมืองสมัยใหม่

บทที่ 5

พิธีกรรมและความเชื่อปัจจุบันของชาวไทยเชื้อสายจีน บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

ในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยและสังคมโลกได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจาก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความรู้ การพัฒนาบ้านเมืองตามแนวทางสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นความสะดวกสบาย และการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้วิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ยึดมั่นอยู่กับความเชื่อและระบบครอบครัวของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยได้เสื่อมคลายลง และถูกแทนที่ด้วยความเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต ความเป็นปัจเจกชน และการถือปฏิบัติตามประเพณี แบบพอเป็นธรรมเนียม มากกว่าการยึดมั่นตามประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิม กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้มีแนวโน้มของการขยายตัวและครอบคลุมพื้นที่ทุกภาคส่วนของสังคม และทุกกลุ่มชนรวมถึงกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในประเทศไทยและในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งต่างก็ได้มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ความเป็นจีนในทางวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ตามเงื่อนไขและสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้

ความเชื่อปัจจุบันของชาวไทยเชื้อสายจีน

การอพยพเข้ามาของชาวจีนโพ้นทะเล บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ก่อให้เกิดความเป็นชุมชนและสังคมจีนขึ้น ชาวจีนมีการรวมกลุ่มทางสังคม การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ฯลฯ สังคมจีนที่เกิดขึ้นนี้รวมถึงการสร้างและสืบสานระบบครอบครัวให้ดำรงอยู่ การสร้างครอบครัวของชาวจีนได้เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดของการสืบทอดวงศ์ตระกูล และการมีลูกหลานเพื่อช่วยเหลือกันในการทำมาหากิน ภายใต้แนวคิดนี้ คนจีนจึงส่งเสริมให้ลูกหลานมีคู่ครองเมื่อถึงวัย รวมทั้งยังสนับสนุนให้มีบุตรหลานสืบสกุลจำนวนมาก การไม่แต่งงานออกเรือนเมื่อถึงวัย ถือเป็นเรื่องผิดปกติกและจะได้รับความตำหนิ หากแต่งงานแล้วยังไม่สามารถมีบุตรสืบสกุลได้ ก็จะมีการหาภรรยาใหม่เพื่อให้ได้บุตรหลานสืบสกุล แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายมาช้านานในหมู่ชาวจีนทั้งในประเทศจีนและในกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในพื้นที่ต่างๆ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2544 และ จี. วิลเลียม สกินเนอร์, 2529: 129-163) การสร้างครอบครัวของกลุ่มชาวจีนนี้ นอกจากการแต่งงานกันในกลุ่มชาวจีนอพยพหรือลูกหลานของชาวจีนอพยพด้วยกันแล้ว ยังมีการแต่งงานกันระหว่างคนจีนกับคนไทยท้องถิ่นอีกด้วย ซึ่งบรรดาลูกหลานชาวจีนที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ตามกฎหมายไทยในปัจจุบันถือเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมาย ดังนั้นลูกหลานชาวจีนที่เกิดในประเทศไทย จึงมีสถานะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน อันนำมาสู่การเรียนรู้เปิดรับ และผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างจีน-ไทย

เกิดขึ้น การผสมผสานทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้ส่งผลต่อความเชื่อและประเพณี พิธีกรรมดั้งเดิมของจีนที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ความเชื่อบางประการได้สูญหายหรือแปรเปลี่ยนไปในขณะที่การยึดถือปฏิบัติตามประเพณี พิธีกรรมบางอย่างก็ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปโดยคงรูปแบบเดิมไว้เป็นบางส่วน บางประเพณี ในการศึกษาเรื่องความเชื่อของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนนี้ได้ครอบคลุมถึงลูกหลานชาวจีนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งอาจจะเป็นหลานหรือเหลนของชาวจีนโพ้นทะเล หรือคนจีนรุ่นอพยพและได้เปรียบเทียบกับความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพบุรุษชาวจีนเคยยึดถือปฏิบัติตั้งแต่ครั้งอยู่ในเมืองจีน กระทั่งเมื่ออพยพเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยความเชื่อดังกล่าวได้แก่ ความเชื่อในลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนาแบบมหายาน

ลัทธิขงจื้อเป็นความเชื่อหลักของชาวจีนที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาและนำมาสู่ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆมากมาย เช่น การเคารพผู้อาวุโสและบรรพบุรุษ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว การดำรงตนอย่างมีคุณธรรม จริยธรรมด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การปฏิบัติหน้าที่ของตนเองด้วยความขยันหมั่นเพียร ลัทธิขงจื้อจะมุ่งเน้นคำสอนให้คนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี อันจะเป็นการช่วยให้สังคมส่วนรวมเกิดความสงบสุขซึ่งเป็นลักษณะของความเชื่อที่แสดงออกในเชิงนามธรรมเป็นหลัก ในขณะที่ลัทธิเต๋าจะมุ่งเน้นของความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยพิธีกรรมเชิงไสยศาสตร์ และการแสดงออกในเชิงรูปธรรม เช่น การสร้างศาลเจ้า การเซ่นไหว้เทพเจ้า และเซียนต่างๆ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ การทรงเจ้า การแสดงอภินิหาร ฯลฯ ส่วนพระพุทธศาสนาแบบมหายานได้มุ่งเน้นการแสดงออกซึ่งความเชื่อในคำสอนเชิงนามธรรม ที่แฝงไว้ด้วยคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ในการดำเนินชีวิต เพื่อการหลุดพ้นความทุกข์ ควบคู่ไปกับพิธีกรรมที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การเคารพบูชาพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การประกอบพิธีกรรมของหลวงจีน การสร้างวัดจีน เป็นต้น

ในพื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลอพยพเข้ามาอยู่อาศัยนั้น การดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อในหมู่ชาวจีนยังคงเป็นที่ยึดถือปฏิบัติในหมู่ชาวจีนทุกกลุ่ม ทุกชุมชน ดังจะเห็นได้จากการแสดงออกซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆที่ถือปฏิบัติกันตามประเพณีในรอบปี แต่เมื่อชาวจีนได้เริ่มต้นสร้างครอบครัวและสร้างสังคมขึ้นใหม่ในดินแดนแห่งนี้ ชาวจีนมีอาจปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยง วัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่นผ่านปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับคนท้องถิ่นได้ ในขณะเดียวกันเงื่อนไขของรัฐและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อความสะดวกสบาย การเข้าถึงทางด้านเทคโนโลยีและความรู้อันนำมาซึ่งความเจริญและทันสมัย ได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตทางด้านวัฒนธรรมและความเชื่อของผู้คนเป็นอย่างมาก ชาวไทยเชื้อสายจีนที่ถือกำเนิดขึ้นในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาต่างก็เติบโตมาท่ามกลางการปะทะสังสรรค์ของสองวัฒนธรรม คือ ความเป็นจีนตามบรรพบุรุษและความเป็นไทยตามสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรมทางด้านความเชื่อของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนจึงมีความแตกต่างไปจากบรรพบุรุษชาวจีนของตนอย่างเห็นได้ชัด

ในกลุ่มลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยหรือชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นแรกซึ่งในปัจจุบันมีอายุระหว่าง 50 ปี ถึง 80 ปี (เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2471 ถึง พ.ศ. 2501) เป็นกลุ่มคนที่ถือกำเนิดและเติบโตขึ้นท่ามกลางการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของสองวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็อยู่ในช่วงเวลาของกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางสมัยใหม่ ชาวไทยเชื้อสายจีนกลุ่มนี้ยังคงสืบสานและยึดถือปฏิบัติในความเชื่อแบบจีนตามอย่างบรรพบุรุษ เพราะยังคงได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยตรงจากบิดามารดาและครอบครัวซึ่งเป็นชาวจีนโพ้นทะเล ในขณะเดียวกันก็ได้เปิดรับความเชื่อของท้องถิ่นอันเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ความเชื่อแบบพุทธศาสนาเถรวาท และความเชื่อแบบไสยศาสตร์ของท้องถิ่น เช่น การนับถือผี จึงได้ถูกถ่ายทอดจากคนไทยท้องถิ่นไปสู่ชาวไทยเชื้อสายจีน

ทั้งนี้กระบวนการถ่ายทอดและเปิดรับความเชื่อดังกล่าวได้เกิดขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขและความจำเป็นหลายประการ อาทิ การที่ชาวจีนหันไปนับถือและประกอบพิธีกรรมตามแบบพุทธศาสนาเถรวาท เนื่องจากในบางพื้นที่ไม่มีวัดจีน หรือพระจีนในการประกอบพิธีกรรม เช่นในพื้นที่อำเภอสิงหนคร อำเภอบางกล่ำ อำเภอสทิงพระ จึงทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนต้องไปประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวัดพุทธแบบเถรวาทแทนที่ โดยในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวมิได้มีอุปสรรคขัดขวางชาวไทยเชื้อสายจีนแต่ประการใด ทั้งนี้เนื่องจากผู้คนในชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาต่างก็นับถือในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนกัน แต่อาจจะมียุทธศาสตร์ของการประกอบพิธีกรรมบางอย่างที่แตกต่างกันแต่ในด้านความเชื่อถือว่ามี ความคล้ายคลึงกันอย่างมาก นอกจากนี้วัดพุทธแบบเถรวาทได้ตั้งอยู่กระจัดกระจายเป็นจำนวนมากในบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นการง่ายและสะดวกสำหรับชาวไทยเชื้อสายจีนที่จะเข้าไปประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของตน โดยคนไทยและพระสงฆ์ไทยท้องถิ่นต่างก็ได้ขัดขวางในการประกอบพิธีกรรมหรือปิดกั้นมิให้คนจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนเข้าร่วมในพิธีกรรมแต่อย่างใด ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายจีนได้เรียนรู้ในธรรมเนียมปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อของท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ดังปรากฏการเข้าร่วมพิธีกรรมในเทศกาลสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา ประเพณีลากพระ เป็นต้น ซึ่งลูกหลานชาวจีนบางส่วนในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ก็มองว่าพิธีกรรมเหล่านี้มีความสำคัญไม่แพ้พิธีกรรมแบบจีนของบรรพบุรุษ ดังที่ นางเหียง หวดเฮียน (2551) ลูกหลานชาวจีนแต่จิว ในพื้นที่อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา กล่าวไว้ว่า “...ทุกวันนี้ลูกหลานก็มองว่าตัวเองเป็นคนไทยมากกว่าคนจีน และเข้าร่วมพิธีกรรมแบบไทยมากกว่าแบบจีน...”

การยอมรับในความเชื่อแบบพุทธศาสนาเถรวาท ของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงเป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทางด้านวัฒนธรรม ตามสภาพเงื่อนไขทางสังคมและสภาพแวดล้อม แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า ความเชื่อแบบพุทธศาสนาหมหายานของจีนจะสูญหายไปจากความเชื่อในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีน เพราะยังปรากฏถึงการเข้าร่วมพิธีกรรมตามแบบหมหายานในวัดและโรงเจจีนรวมถึงมีการสร้างศาลเจ้าจีนขึ้นทั่วไปในบริเวณลุ่มทะเลสาบ

สงขลา เช่น ในอำเภอหาดใหญ่ อำเภอเมืองสงขลา ที่ยังคงมีชาวไทยเชื้อสายจีนเข้าร่วมพิธีกรรมตามความเชื่ออยู่เป็นจำนวนมาก ความเชื่อแบบพุทธมหายานและพุทธแบบเถรวาทของไทยจึงได้กลายเป็นความเชื่อหลักของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาไปในที่สุด

ตารางที่ 1 ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มผู้มีอายุ 50 ปีขึ้นไป (50 คน)

ความเชื่อและการแสดงออกซึ่งความเชื่อ	จำนวน (คน)
ลัทธิขงจื้อ	39
ลัทธิเต๋า	21
พุทธศาสนาหายน	48
พุทธศาสนาแบบเถรวาท	50
ไสยศาสตร์ท้องถิ่น	18

ตารางที่ 2 ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในกลุ่มผู้มีอายุ 50 ปีลงมา (50 คน)

ความเชื่อและการแสดงออกซึ่งความเชื่อ	จำนวน (คน)
ลัทธิขงจื้อ	12
ลัทธิเต๋า	8
พุทธศาสนาหายน	30
พุทธศาสนาแบบเถรวาท	50
ไสยศาสตร์ท้องถิ่น	12

ความเชื่อแบบพุทธศาสนาเถรวาทที่ชาวไทยเชื้อสายจีนหันมายอมรับนี้ยังได้มีความสอดคล้องกับคำสอนในความเชื่อของลัทธิขงจื้อ โดยเฉพาะคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตและวิธีการปฏิบัติตนในสังคมซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นคุณธรรมที่มีอยู่ในคำสอนของพุทธศาสนาแบบเถรวาททั้งสิ้น ดังนั้น พุทธศาสนาจึงมีโอกาสนในการเผยแพร่คำสอนและความเชื่อที่สอดคล้องเรื่องคุณธรรม จริยธรรมและวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมได้เข้าถึงกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนโดยอาศัยองค์กรทางศาสนา เช่น วัด พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนชาวไทย ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากชาวไทยเชื้อสายจีนจึงได้เปิดรับเอาความเชื่อดังกล่าวมาเป็นความเชื่อหลักของตน ในขณะที่ความเชื่อแบบขงจื้อก็ยังคงได้รับการถือปฏิบัติ แต่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนในพุทธศาสนา ตามความเชื่อแบบผสมผสานของชาวไทยเชื้อสายจีน

สำหรับความเชื่อแบบลัทธิเต๋าที่ชาวจีนให้การเคารพนับถือ นั้น เมื่อมาถึงชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นปัจจุบัน ความเชื่อดังกล่าวก็ยังคงดำรงอยู่โดยเฉพาะความเชื่อที่มุ่งเน้นเรื่องของพิธีกรรม

ทางไสยศาสตร์ การเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะความเชื่อดังกล่าวได้สอดคล้องและเข้ากันได้กับความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งโดยสภาพทั่วไปในบริเวณทั่วทุกดินแดนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ การนับถือผี และวิญญาณ รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาในภูมิภาคแห่งนี้ ก่อนที่จะมีการเปิดรับเอาความเชื่อจากภายนอก ได้แก่ ความเชื่อแบบพราหมณ์ฮินดู พุทธ อิสลาม และคริสต์ เข้ามาในภายหลัง อย่างไรก็ตามความเชื่อแบบลัทธิเต๋าที่ดำรงอยู่ในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีนนั้นส่วนใหญ่เป็นความเชื่อในเชิงรูปธรรมที่แสดงออกผ่านการประกอบพิธีกรรม การเซ่นไหว้สักการะตามประเพณีที่ถือปฏิบัติในรอบปีหรือประเพณีตามวัฏจักรชีวิต ส่วนความเชื่อที่เป็นหลักธรรมคำสอนของเล่าจื้อ ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิเต๋านั้นได้กลายเป็นสิ่งที่ถูกลืมนำไปใช้ในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีน ทั้งนี้เพราะชาวไทยเชื้อสายจีนได้หันไปยอมรับนับถือในความเชื่อแบบพุทธศาสนาที่มีคำสอนที่สามารถประยุกต์เข้ากันได้กับการดำเนินชีวิต โดยมีผู้อธิบาย ถ่ายทอดคำสอนและทำความเข้าใจได้อย่างง่ายและเข้าถึง ต่างจากคำสอนในลัทธิเต๋า ซึ่งขาดผู้ที่มาอธิบายขยายความหรือเผยแพร่คำสอนให้เป็นที่เข้าใจในกลุ่มคน รวมถึงคำสอนบางประการของลัทธิเต๋าก็ได้ถูกมองว่าเป็นเรื่องลึกลับ หรือไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังนั้นชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจึงเลือกรับเอาความเชื่อในลัทธิเต๋าเฉพาะในส่วนของพิธีกรรมและความเชื่อที่สอดคล้องกับความเชื่อของท้องถิ่น รวมถึงพิธีกรรมบางอย่างของลัทธิเต๋ามีลักษณะการแสดงออกที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น การไหว้เจ้า เทพเจ้าและเซียนต่าง ๆ ซึ่งทำให้เป็นที่จดจำและทำความเข้าใจได้โดยง่าย ในขณะที่ความเชื่อที่เป็นนามธรรม เช่น หลักปฏิบัติและคำสอนของเล่าจื้อ เป็นสิ่งที่เริ่มสูญหายไปแล้วจากความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

สำหรับชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นที่สามและสี่ ซึ่งเป็นลูกหลานของชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นแรก ซึ่งมีอายุตั้งแต่ประมาณ 50 ปีลงมา ความเชื่อตามแบบจีนที่เคยเชื่อถือกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษได้คลี่คลายลงเป็นอย่างมาก จากข้อมูลการสัมภาษณ์ชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างหลายคนพบว่า ความเป็นจีนได้กลายเป็นเพียงประวัติศาสตร์ของครอบครัวและวงศ์ตระกูลไปแล้ว ดังคำกล่าวของ ปันตดา อินทสระ (2551) ลูกหลานรุ่นที่สี่ของชาวจีนแต่จิว ในพื้นที่อำเภอสิงหนคร ที่ระบุว่า "...คนรุ่นพ่อรุ่นแม่เป็นผู้สืบทอดประเพณีและธรรมเนียมจีน แต่พอหมดคนรุ่นเก่าก็ไม่มีใครยึดถือปฏิบัติอีกแล้ว..."

ความเชื่อตามแบบจีนได้ถูกแทนที่ด้วยความเชื่อของท้องถิ่นในขณะเดียวกันความเชื่อแบบท้องถิ่นก็เริ่มถูกแทนที่ด้วยความเป็นสังคมสมัยใหม่ของผู้นับที่ไม่ยึดติดกับความเชื่อในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกสมัยใหม่ ที่มีการพัฒนาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้ผู้คนเข้าถึงความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเข้าถึงชุมชนอย่างทั่วถึง เศรษฐกิจ การเกษตร ซึ่งเคยเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม และการไหลบ่าของกระแส

ทุนนิยม วัตถุนิยม และโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนที่เคยยึดมั่นกับความเชื่อ เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นเพียงการปฏิบัติตามความเชื่อแบบพหุเป็นพิธี หรือเป็นธรรมเนียม โดยขาดความรู้ ความเข้าใจหรือไม่เข้าใจน้อยแยะแอมแฝง ของความเชื่อนั้น ๆ อย่างสิ้นเชิง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้มีแนวโน้มที่จะขยายตัวในวงกว้างในทุกกลุ่มชนของสังคมไม่จำกัดเฉพาะเพียงกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเท่านั้น

ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน

ท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมสมัยใหม่ และการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมจีนเข้าด้วยกัน ประเพณีและพิธีกรรมแบบจีนดั้งเดิมซึ่งถูกนำติดมากับกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพการณ์และเงื่อนไขทางสังคม กระทั่งประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อบางประการได้แปรเปลี่ยนหรือสูญหายไป ในขณะที่การปฏิบัติตามประเพณีและการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ได้มีแนวโน้มของการไม่เข้าใจความหมายของประเพณีและพิธีกรรมมากขึ้น ดังจะพบได้จากข้อมูลการสอบถามและการสังเกต กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนอายุ 50 ปีขึ้นไปกับกลุ่มคนอายุต่ำกว่า 50 ปีลงมา พบได้ว่า กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย ยังคงมีความเข้าใจและรู้ความหมายของการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบจีน ในขณะที่กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีอายุ 50 ปีลงมา เป็นกลุ่มคนที่เริ่มไม่เข้าใจความหมายและไม่ทราบในขั้นตอนการปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมแบบจีน

ตารางที่ 3 ความเข้าใจในประเพณีและความเชื่อแบบจีนในกลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไป (30 คน)

ความเข้าใจในประเพณีและความเชื่อแบบจีน	จำนวน (คน)
เข้าใจทั้งหมด	18
เข้าใจบ้าง	9
ไม่เข้าใจและไม่ทราบความหมาย	3

ตารางที่ 4 ความเข้าใจในประเพณีและความเชื่อแบบจีนในกลุ่มอายุ 50 ปีลงมา (30 คน)

ความเข้าใจในประเพณีและความเชื่อแบบจีน	จำนวน (คน)
เข้าใจทั้งหมด	4
เข้าใจบ้าง	12
ไม่เข้าใจและไม่ทราบความหมาย	14

เหตุผลของการไม่เข้าใจความหมายในประเพณีและความเชื่อแบบจีนนั้นพบว่าในบางชุมชนและบางครอบครัวของชาวไทยเชื้อสายจีนต่างได้ยกเลิกการปฏิบัติตามประเพณีและความเชื่อแบบจีนไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ หรือยังคงถือปฏิบัติอยู่แต่ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมให้สะดวกต่อการดำเนินการมากขึ้น ความไม่เข้าใจในความหมายของการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อยังเกิดมาจากการไม่ได้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อติดต่อกันเป็นเวลานาน ทั้งนี้มีเหตุผลของการไม่เข้าร่วมพิธีกรรมหลายประการ อาทิ การย้ายถิ่นฐานตามอาชีพการงาน ภาวะทางเศรษฐกิจ การปรับเปลี่ยนลักษณะการประกอบอาชีพ เป็นต้น เมื่อไม่ได้เข้าร่วมในพิธีกรรมจึงทำให้ขาดความสนใจที่จะรับรู้ความหมายของประเพณีตามความเชื่อ โดยในครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนหลายครอบครัวได้ยกเลิกการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบจีนอย่างสิ้นเชิงในขณะที่บางครอบครัวได้ปรับลดให้เหลือเฉพาะประเพณีตามความเชื่อที่สำคัญๆ เท่านั้น มีเพียงส่วนน้อยที่ยังคงการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อตามแบบอย่างดั้งเดิมทุกประเพณี

ตารางที่ 5 การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบจีน (25 ครอบครัว)

การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบจีน	จำนวน (ครอบครัว)
ประกอบทุกพิธีกรรม	4
ประกอบเฉพาะพิธีกรรมที่สำคัญๆ	15
ไม่ประกอบพิธีกรรมแล้ว	6

การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนนี้ มีปัจจัยในเรื่องฐานะและรายได้ของครอบครัวเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยในครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงประกอบพิธีกรรมในทุกประเพณีนั้น ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวย มีอาชีพการงานและธุรกิจที่มั่นคง บางครอบครัวเป็นผู้นำชุมชนหรือกลุ่มองค์กรทางสังคม เช่น สมาคมหรือมูลนิธิจีน เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีฐานะปานกลางจะเลือกประกอบพิธีกรรมเฉพาะในประเพณีที่สำคัญๆ เช่น ประเพณีตรุษจีน แข็งเม้ง และสารทจีนเท่านั้น โดยครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีฐานะร่ำรวยถึงฐานะปานกลางที่ยังคงประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบจีนนี้ ส่วนใหญ่จะมีอาชีพค้าขายหรือทำธุรกิจซึ่งถือเป็นกลุ่ม“จีนค้าขาย”หรือ“จีนเมือง”ที่ยังคงอาศัยอยู่รวมกันในเขตเมืองหรือย่านชุมชน เช่น หาดใหญ่ สงขลา ส่วนครอบครัวที่มีฐานะปานกลางลงมา รวมถึงกลุ่มที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือกลุ่ม“จีนเกษตร”จะเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมความเชื่อเป็นแบบไทยผสมจีนรวมถึงเป็นกลุ่มที่ยกเลิกการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีแบบจีนโดยจะเปลี่ยนไปประกอบพิธีกรรมตามประเพณีแบบไทยแทน ทั้งนี้ฐานะและรายได้ของครอบครัวถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีแบบจีนนั้นจะเป็นงานใหญ่ที่เอิกเกริก และต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมาก

ในการจัดเตรียมของและเครื่องเช่นไห้วต่างๆ ซึ่งมีราคาแพงและถูกมองเป็นเรื่องสิ้นเปลืองเกินความจำเป็นสำหรับครอบครัวที่มีฐานะปานกลางหรือขัดสน

ประเพณีในรอบปีรวมถึงประเพณีตามวิถีจักรชีวิตที่ถือปฏิบัติตามธรรมเนียมเงินที่ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงถือปฏิบัติอยู่นั้น ประเพณีที่สำคัญๆ เช่น ประเพณีตรุษจีน และเซ็งเม้ง ถือเป็นประเพณีที่ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงให้ความสำคัญและถือปฏิบัติกันอยู่ แม้ว่าในบางครอบครัวจะได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เช่น ปรับจำนวนของเซ่นไหว้วตามฐานะและรายได้ของครอบครัว ซึ่งยังถือได้ว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่ยังคงถือปฏิบัติตามประเพณีนี้อยู่

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเมืองและเขตชนบท (พื้นที่ละ 20ครอบครัว)

ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน	ประกอบทุกพิธีกรรม	ประกอบเฉพาะพิธีกรรมที่สำคัญ	ยกเลิกการประกอบพิธีกรรม
เขตอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	6	12	2
เขตอำเภอหาดใหญ่	9	11	1
เขตอำเภอสิงหนคร	2	9	9
เขตพื้นที่ตำบลเกาะยอ	1	8	11
เขตพื้นที่อำเภอสทิงพระ	2	6	12
เขตพื้นที่อำเภอกระแสสินธุ์	1	5	14
เขตพื้นที่อำเภอระโนด	3	6	11

ตารางที่ 7 ประเพณีในรอบปีและประเพณีตามวัฏจักรชีวิตตามแบบจีนที่ยังคงถือปฏิบัติ
(กลุ่มตัวอย่าง 50 ครอบครัว)

ประเพณี	จำนวน (ครอบครัว)
ตรุษจีน	48
ง่วนเซียงโจ้ว	26
เซ็งเม้ง	47
ไหว้ขนมจ่าง	11
สารทจีน	39
ไหว้พระจันทร์	12
ถือศีลกินเจ	38
ทิ้งกระจาด	25
ไหว้ขนมอี๋	6
แต่งงาน	37
เซฮยิด	20
งานศพ	30

ประเพณีที่ชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังคงให้ความสำคัญและถือปฏิบัติอยู่นั้น ส่วนใหญ่เป็นประเพณีและความเชื่อหลักของชาวจีนที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคนและกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตที่จะขาดหรือละเลยมิได้ ประเพณีตรุษจีนและประเพณีเซ็งเม้งถือเป็นประเพณีที่มีความหมายและความสำคัญที่สุดสำหรับชาวไทยเชื้อสายจีน โดยทั้งประเพณีตรุษจีนและเซ็งเม้งเป็นการแสดงออกซึ่งการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือบรรดาเทพเจ้าต่าง ๆ รวมทั้งระลึกถึงบรรพบุรุษของตนเอง ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญตามแบบฉบับความเป็นจีนที่มีการผสมผสานความเชื่อทั้งแบบลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพุทธศาสนาหยาน เข้าด้วยกันถือเป็นความเชื่อที่นำมาสู่ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของชาวจีนมาเป็นเวลาช้านาน

ปัจจัยเกื้อหนุนประการสำคัญที่ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงยึดมั่นในความเชื่อตามประเพณีนี้ คือ หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาแบบเถรวาทซึ่งเป็นความเชื่อหลักของคนไทยที่มุ่งเน้นให้คนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี มีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษและผู้มีอุปการคุณซึ่งถือเป็นการทำกรรมดี อันจะส่งผลให้ชีวิตพบแต่ความผาสุกทั้งในชาติภพนี้และภพหน้า รวมทั้งคำสอนที่มีการแฝงด้วยเรื่องราวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ อันเกิดจากการบันดารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นการเชื่อที่สอดคล้องกับความเชื่อหลักของชาวจีน นอกจากนี้ในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขายและทำธุรกิจจะมีความเชื่อกันว่า การเซ่นไหว้สิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์ และการเซ่นไหว้บรรพบุรุษจะส่งผลให้การดำเนินธุรกิจการค้าของครอบครัวประสบความสำเร็จเจริญรุ่งเรือง หากไม่เซ่นไหว้ก็จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะการทำมาหากินจะไม่เจริญรุ่งเรืองและลูกหลานจะยากจน ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ประเพณีตรุษจีน แข็งเม้ง และสารทจีน ยังคงได้รับการถือปฏิบัติสืบทอดกันมาและยังคงมีการปลูกฝังถ่ายทอดไปยังชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นต่อไป ดังที่ปาระวี มณีโชติ (2551) ลูกหลานชาวจีนพื้นที่อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา กล่าวว่า “...ยังคงประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษร่วมกับครอบครัวเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ...” ความนิยมของลูกหลานชาวจีนต่อการยึดถือปฏิบัติธรรมเนียมในประเพณีตรุษจีน และแข้งเม้งต่างจากประเพณีจีนตามความเชื่ออื่นๆซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนจะถือปฏิบัติแบบพอเป็นพิธีหรือปฏิบัติตามธรรมเนียม เช่น ประเพณีง่วนเซียวโจ้ว ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่คาบเกี่ยวกับประเพณีตรุษจีน ซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่จึงส่งผลให้ยังคงมีผู้ประกอบพิธีตามประเพณีง่วนเซียวโจ้ว อยู่บ้าง ในขณะที่ประเพณีจีนหลานประเพณีได้มีแนวโน้มที่จะสูญหายไปจากความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาไปแล้วได้แก่ ประเพณีไหว้ขนมจ่าง ประเพณีไหว้พระจันทร์ ประเพณีไหว้ขนมอี๋ เป็นต้น

สำหรับพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อตามวิถีจักรชีวิตคือ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ และประเพณีแซยิด งานแต่งงาน และงานศพ ถือเป็นประเพณีที่ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงมีความเชื่อและพิธีกรรมแบบจีนแฝงไว้ค่อนข้างมาก แม้ว่าจะมีการผสมผสานและปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมไปตามความเหมาะสม แต่ถือว่ายังคงมีร่องรอยของคติความเชื่อแบบจีนหลายประการที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมของประเพณีดังกล่าว ส่วนการจัดประเพณีแซยิดตามความเชื่อแบบจีนนั้นมีแนวโน้มของการจัดงานลดลง ทั้งนี้เนื่องจากมีเหตุผลซึ่งเป็นปัจจัยหลักของการไม่จัดงานอยู่สองประการ คือ หนึ่ง ชาวไทยเชื้อสายจีนได้หันไปปรับเอาคติความเชื่อแบบพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาเป็นความเชื่อหลักของตนเองแล้ว ซึ่งในพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้มีกิจกรรมที่จัดขึ้นตามประเพณีงานบุญสำคัญต่างๆทางศาสนาหลายประเพณี โดยมีวัดและพระภิกษุสงฆ์ คอยอำนวยความสะดวกในการประกอบพิธีกรรมให้ ซึ่งในความเชื่อแบบเถรวาทแม้จะไม่ตรงกับช่วงเทศกาลงานบุญหรือวันพระ ชาวพุทธก็สามารถทำบุญหรือประกอบกิจกรรมทางศาสนาเพื่อความสบายใจได้ตลอดเวลาทุกวัน เช่น การตักบาตร การทำสังฆทาน การทำบุญเลี้ยงพระ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงมีชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากนิยมการเข้าวัดทำบุญหรือประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นงานบุญ โดยมีวัดอุทิศประสงค์เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ต่ออายุให้ยืนยาว หรือมีสุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่กระทำอย่างเป็นกิจวัตรและมีความสะดวกสบาย ส่งผลให้การจัดฉลองพิธีครบรอบวันเกิด แซยิดได้ถูกยกเลิกไปในหลายครอบครัว ในขณะที่ปัจจัยสำคัญประการที่สองของการจัดงานประเพณีแซยิด คือ ต้องมีความพร้อมในเรื่องฐานะและรายได้ โดยขั้นตอนและพิธีการในประเพณีแซยิดต้องมีการตระเตรียมอย่างดี ซึ่งคนจีนเชื่อกันว่าถ้าหากจัดแล้วก็ต้องจัดให้ครบถูกต้องตามประเพณีซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก เต็มไปด้วยความฟุ่มเฟือย ดังนั้นจึงเป็นประเพณีที่ยังคงมีการจัดเฉพาะในครอบครัวที่มีฐานะดีหรือเป็นครอบครัวที่มีฐานะ

ทางสังคมหรือเป็นผู้นำสังคม ชุมชน หรือองค์กร ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง งานฉลองในประเพณีแซยิดจึงกลายเป็นงานสังคม ของบรรดาพ่อค้า คหบดีหรือชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีชื่อเสียงในวงสังคมและส่วนใหญ่มักจะจัดขึ้นเฉพาะในเขตชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ในเมืองใหญ่ เช่น หาดใหญ่ และสงขลาเท่านั้น

ความเชื่อที่แสดงออกผ่านการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้ดำเนินไปท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงและเงื่อนไขทางสังคม ที่เป็นตัวบีบบังคับให้ชาวไทยเชื้อสายจีนต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อของตน แต่ทั้งนี้ ความเป็นจีนก็มีลักษณะพิเศษที่สำคัญที่สอดคล้องกับเหตุผลข้างต้น นั่นคือการเป็นกลุ่มชนที่สามารถปรับตัวเองเข้ากันได้กับเงื่อนไข กฎเกณฑ์ และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่ตนเองอพยพเข้าไปอยู่อาศัย จึงเป็นที่มาของกระบวนการปรับตัวและปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ที่กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในหมู่ชาวจีนและลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก

พิธีกรรมจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสังคมอุตสาหกรรม และการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างความเป็นไทยท้องถิ่น รวมทั้งสถานการณ์ในปัจจุบันทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมได้ส่งผลอย่างมากต่อการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในปัจจุบัน โดยพิธีกรรมส่วนใหญ่ได้ถูกตัดแปลงหรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีเพื่อความสะดวกรวดเร็ว ประหยัดค่าใช้จ่าย และเป็นการง่ายต่อการดำเนินการพิธีกรรมที่ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมานั้นมีทั้งการคงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ซึ่งในรอบปีหนึ่งได้มีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบจีน หลายพิธี เช่น พิธีตรุษจีน พิธีวันเซียวโจ้ว พิธีเซ็งเม้ง พิธีไหว้ขนมวาง พิธีสารทจีน พิธีไหว้พระจันทร์ พิธีถือศีลกินเจ พิธีไหว้ขนมอี๋ ซึ่งทุกพิธีกรรมที่ยังคงมีชาวไทยเชื้อสายจีนถือปฏิบัติอยู่นั้นรูปแบบการประกอบพิธีกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงแต่ทุกพิธีกรรมยังคงแสดงออกถึงความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีต่อความเชื่อในพุทธศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้า และวิญญาณโดยสังเกตได้จากการประกอบพิธีกรรมต่างๆในปัจจุบันดังนี้

พิธีตรุษจีน

ในชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมในพิธีตรุษจีนอย่างต่อเนื่อง แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของเงื่อนไขทางสังคม ชาวไทยเชื้อสายจีนได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การประกอบพิธีต่างๆเช่น ในอดีตชาวจีนจะหยุดทำงานเป็นเวลานานถึง 15 วัน แต่ในปัจจุบันเหลือเพียง 1 – 3 วัน หรือไม่ได้หยุดเลย ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับวันที่สามารถงานหรือวันที่ดูตามฤกษ์ยามว่าสามารถประกอบพิธีได้ ดังเช่น อาจารย์นวลทิพย์ มหามงคล ได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า “ปัจจุบันจะหยุดก็ไม่ได้เพราะต้องทำงาน ตอนเช้าต้องรีบลุก

ขึ้นมาทำของไหว้ แล้วรีบไหว้ จากนั้นก็ต้องไปทำงานตามปกติ ส่วนตอนบ่ายต้องให้ที่บ้านเป็นคนไหว้แทนเพราะอยู่ที่ทำงาน กลับมาไหว้ไม่ทัน”

ก่อนวันตรุษจีนชาวไทยเชื้อสายจีน ประกอบด้วย แม่บ้าน และลูกๆสมาชิกภายในครอบครัว ก็ยังคงร่วมกันทำความสะอาด และติดกระดาษสีแดงเฉพาะที่บริเวณหิ้งพระหน้าบ้าน และบนบ้านเท่านั้น เนื่องจาก ชาวไทยเชื้อสายจีนบางคนมองเห็นว่าติดแล้วทำให้บ้านสกปรก จึงติดเฉพาะที่หิ้งพระตั้งค้ำกล้าวของ นางชม ชุมเชิด ว่า “คนในปัจจุบันที่บ้านเขาใหม่ ๆ เขาไม่ค่อยติดเขาว่าสกปรก ก็เลยติดเฉพาะที่หิ้ง เขาวาก็เหมือนกันแต่การคาดผ้าแดงที่ประตูด้านบน เรียกว่า ผ้าฉาย ผ้าคาดโต๊ะพระเรียกว่า โต๊ะอยู่ เพื่อต้อนรับความเป็นมงคลให้แก่ตน และบ้านเรือนที่ตนอาศัยอยู่ ยังคงปฏิบัติอยู่เหมือนเดิม ปัจจุบันถึงแม้โรงเรียนจะไม่มีเปิดเป็นทางการ แต่ก็จะเป็นที่รู้กันว่าในวันนี้เด็กๆ จะไม่มาโรงเรียนประมาณ 2 วัน คือ วันไหว้ และวันเที่ยว แต่โรงเรียนก็ยังเปิดทำงาน ซึ่งทั้งโรงเรียนได้แก้ปัญหาโดยการเปิดเทอมให้เร็วกว่าปกติ หรือจัดการสอนชดเชย เนื่องจากเป็นความต้องการของพ่อแม่ที่อยากให้ลูกๆ หลาน ๆ ได้หยุดอยู่ร่วมพิธีกรรมในขณะเดียวกันเด็กๆ ก็ชอบที่จะไม่ต้องไปโรงเรียน”

จากการสังเกต การประกอบพิธีกรรมในช่วงตรุษจีนยังคงจัดเตรียมสิ่งของเครื่องสักการะต่าง ๆ เพื่อนำมาเซ่นไหว้เทพเจ้าเหมือนในอดีต เพียงส่งของที่นำมาไหว้ยังคงมีไก่ หมู ไข่ต้ม ขนมห่าง และอาหารคาวหวานอย่างอื่นตามแต่สมาชิกในบ้านต้องการ เนื่องจากชาวบ้านเมื่อเสร็จจากการไหว้แล้ว ก็มีการนำอาหารเหล่านั้นมารับประทาน ชาวบ้านจึงเกิดการเรียนรู้ว่าเมื่อเราต้องการอะไรแปลกๆ บางครั้งเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ท่านอาจจะมีความต้องการด้วยก็ได้ แต่ไม่ได้มาบอก เป็นต้น โดยมีการเซ่นไหว้กันในตอนเช้าและเซ่นไหว้วิญญานเร่ร่อน (โฮเฮียตี) ที่ภายนอกบ้านในตอนเย็นเสร็จแล้วค้ำวันนั้น มีการสังสรรค์ร่วมกันรับประทานอาหาร โดยมีญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงมาร่วมกันเพื่อส่งท้ายปีเก่า ผู้รู้ในหาดใหญ่ เล่าว่า “ปัจจุบัน วันตรุษจีนคนในหาดใหญ่ไม่ค่อยสวมเสื้อผ้าที่ตัดใหม่ เพียงแต่หาเสื้อผ้าที่สภาพดีที่สุดสวมใส่ พยายามพูดคุยและทำแต่สิ่งที่ดี ช่วงสายๆหรือตอนบ่าย หลังจากทำพิธีเซ่นไหว้แล้ว ก็ไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง แจกซองแดงให้กับเด็กๆและญาติผู้ใหญ่ เพื่อความสิริมงคลแก่ชีวิตในโอกาสเริ่มต้นปีใหม่”

ปัจจุบันการไหว้มีการเปลี่ยนแปลงตามความสะดวก มีการไหว้กันตั้งแต่เที่ยงคืน เป็นต้นไป เนื่องจากชาวไทยเชื้อสายจีนถือว่า เมื่อเลยเวลา 24 นาฬิกาก็เป็นวันใหม่แล้ว จึงสามารถเริ่มต้นไหว้ หรือทำพิธีได้ อย่างไรก็ตามอาภรณ์ รัตนอุบล (2551) ลูกหลานชาวจีนแต่จิว ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เกาะยอ สงขลา ก็กล่าวว่า “...เมื่อก่อนมีไหว้ตอนเที่ยงคืน แต่ตอนนี้ไม่มีใครนำไหว้ จึงรวบพิธีการไหว้มาไหว้เพียงครั้งเดียวตอนเย็น...”

สำหรับระยะเวลาที่วางเครื่องไหว้นั้น ก็แล้วแต่ว่าผู้ไหว้จะวางไว้ครึ่งชั่วโมงหรือที่ชั่วโมงก็ได้ ไม่มีการกำหนดที่แน่นอน ชาวไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่า เมื่อได้ไหว้จนกระทั่งรูปเทียนหมดหมดแล้วก็เท่ากับว่าเทพเจ้าได้มารับเอาอาหาร และเครื่องเซ่นไหว้เสร็จสิ้นลงแล้ว สามารถเก็บเครื่องเซ่นไหว้ ความจริงเพื่อเป็นการป้องกันไฟไหม้ แต่ที่มีบางบ้านยังคงวางไว้ เนื่องจากเป็น

เวลากลางคืน เมื่อไหว้เสร็จก็ตึกมากแล้ว จึงเอาไว้เก็บในวันรุ่งขึ้น เพียงแต่ว่าก่อนที่จะเก็บเครื่องไหว้วันนั้น ต้องเผากระดาษเงินกระดาษทอง จุดประทัดเหมือนกับในอดีต แต่การเผาก็มีจำนวนน้อยลง การจัดสิ่งของบูชาเทวดาในเทศกาลตรุษจีน (เดือนสาม) ในปัจจุบันมีการบูชาเทวดาด้วยสิ่งของทุกชนิดเหมือนกัน แต่ที่มีจำนวนน้อยลงในแต่ละชนิด เนื่องจากเกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ ชาวระโนดบอกว่า “ไหว้มากๆก็เหลือเปล่าๆเสียของ มากหรือน้อยเราก็ไหว้” เนื่องจากชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในการเซ่นไหว้สิ่งของที่มากเกินไปก็เกิดความจำเป็น จึงได้ปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสม

ปัจจุบันเมื่อมีการตั้งโต๊ะไหว้เทวดา ในวันตรุษจีนจะไม่มีคนมาเล่นดนตรี หรือคนเซ็ดหุ่นมาเซ็ดให้เห็น เป็นเพราะมีสิ่งบันเทิงอย่างอื่นมาแทนที่ และคนจีนที่ประกอบอาชีพเซ็ดหุ่นได้สูญหายไป เนื่องจากชาวไทยเชื้อสายจีนได้เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ถึงความจำเป็นที่ต้องมีการเซ็ดหุ่น เพราะการจะมีความสุข ความรัก ความเข้าใจอยู่ที่ตัวบุคคลนั้น และเนื่องจากการได้รับการบอกกล่าวจากคนรุ่นก่อนที่มีประสบการณ์แล้วถึงความสำคัญ ความจำเป็นที่ควรมีพิธีกรรมส่วนการเซ็ดสิ่งโตยังมียุ่บ้าง เพราะคนรุ่นก่อนยังถือว่าสิ่งโตเป็นสัตว์ที่เป็นมงคลและทำให้มีความสนุกสนาน รื่นเริง

หลังจากไหว้บูชาเทวดาเสร็จแล้ว ลูกหลานช่วยกันนำสิ่งของต่างๆเข้ามาเพื่อเตรียมไว้สำหรับไหว้เทวดาและไหว้เทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆจากนั้นให้ลูกหลานได้เข้าร่วมพิธีเช่นไหว้ทำให้ลูกหลานได้เรียนรู้เรื่องต่างๆเกี่ยวกับพิธีกรรม ซึ่งบางคนเกิดความสนใจก็มีการสอบถามเพื่อขอคำอธิบาย บางคนก่อนปฏิบัติก็ถามถึงความหมายของการกระทำ พ่อ แม่ หรือผู้ใหญ่ที่รู้ในครอบครัวก็จะอธิบาย บอกกล่าวถึงความหมายของการปฏิบัติ หลังจากนั้นก็ยกออกแบ่งให้ลูกหลาน และเพื่อนๆกินกันต่อไป จากนั้นเมื่อถึงวัน 15 ค่ำของเดือนเป็นเวลาครึ่งเดือนของปีใหม่ คนไทยเชื้อสายจีนก็มีการประกอบพิธีกรรมในตอนเช้าของวันนี้อีกครั้ง โดยจะต้องนำสิ่งของมาเซ่นไหว้บูชาเทวดา และเทพเจ้า บรรพบุรุษ และวิญญาณเร่ร่อน ถือเป็นวันครบเดือนของปีใหม่ เป็นวันสุดท้าย และเป็นวันที่เทพเจ้าเตาไฟกลับจากสวรรค์ลงมาคุ้มครองต่อไปจากการสังเกตในเทศกาลนี้มีการเซ่นไหว้เป็นระยะเวลาหลายวัน หลายครั้งทำให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง เกิดการรับรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง เกิดการผลัดซ้ำทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับการปลูกฝังตลอดเวลา

ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมตรุษจีนนี้ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า เทวดา วิญญาณ บรรพบุรุษ วิญญาณเร่ร่อน โดยมีคติแฝงไว้คือ

1. การหยุดทำงานในช่วงวันตรุษจีนจำนวนน้อยลง เพราะคนไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่า การทำงานไม่ควรหยุดพักนานเกินไป เพราะอาจจะทำให้เกิดความเสียหายได้ ยิ่งอาศัยอยู่ในสังคมแห่งการแข่งขันหากหยุดการทำงานอาจทำให้เสียโอกาสได้

2. การทำความสะอาดบ้าน เพราะเชื่อว่าเป็นการเตือนให้ลูกหลานได้กลับมาดูแลบ้านร่วมกัน ซึ่งในระยะเวลา 1 ปี บางครั้งทุกคนอาจลืมหันมามองครอบครัวหรือให้ความช่วยเหลือ

3. การคาดผ้าฉายบนประตูหน้าบ้าน เพราะเชื่อว่า เป็นการแสดงให้คนในชุมชนได้ทราบว่ายังมีการยึดถือในสิ่งนี้เหมือนกัน บอกถึงความมีเอกลักษณ์ของคนในชุมชนและความเป็นพวกพ้องเดียวกัน

4. การเผากระดาษเงินกระดาษทองเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจของการเซ่นไหว้ทุกครั้ง เพราะเชื่อว่า เมื่อลงมือกระทำย้อมมีที่สิ้นสุดเสมอ จึงถือว่าการเผากระดาษเป็นพิธีกรรมที่บอกถึงกิจกรรมนั้นได้เสร็จสิ้นลงไปแล้ว และเชื่อว่า เป็นการให้ของเล็ก ๆ น้อยติดมือกลับไป เพื่อผลในที่จะได้รับตอบแทน

5. การนำสิ่งของ อาหารมาไหว้ เชื่อว่า ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนของสิ่งของ แต่ขึ้นอยู่กับวิธีการและชนิดของสิ่งของนั้นมากกว่า

6. การให้ลูกหลานเข้ามาช่วยเหลือในการจัดเตรียมสิ่งของ เพราะเชื่อว่า การที่ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม จะทำให้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและทำให้พิธีกรรมนั้นคงอยู่ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกรณีที่น่าสนใจว่าลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบบางกลุ่มได้ผสมผสานศาสนาพุทธเถรวาทเข้ากับพิธีกรรมของวันตรุษจีนอย่างน่าสนใจ โดย “...นิมนต์พระมาสวดที่บ้านในวันตรุษจีน...” (พวม เลขานุกิจ, 2551) และในขณะเดียวกันก็น่าสนใจว่าประเพณีตรุษจีนอาจเป็นประเพณีจีนสุดท้ายที่ลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบหลาย ๆ ครอบครัวยังคงยึดถือปฏิบัติมาถึงปัจจุบัน ดังที่ จำเรียง ล่องฉ้วน (2551) ลูกหลานชาวจีนไหหลำ ในพื้นที่ตำบลคูขุด อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา กล่าวว่า “...ตอนนี้ก็ไหว้เฉพาะตรุษจีน ส่วนพิธีอื่น ๆ ไม่ได้ไหว้ เพราะไม่มีความรู้ในธรรมเนียมจีน...”

พิธีวงเวียนโจ้ว

การประกอบพิธีวงเวียนโจ้วของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมไปอย่างมาก โดยในอดีตพิธีนี้มีความต่อเนื่องกับเทศกาลตรุษจีน ที่มีการหยุดงานติดต่อกันเป็นเวลานานถึง 15 วัน และมีการส่งเทพเจ้าทั้งหลายกลับสวรรค์ อันเป็นการบ่งบอกว่า การหยุดยาวช่วงตรุษจีนได้สิ้นสุดลง แต่ในปัจจุบัน เมื่อวันตรุษจีนมีระยะเวลาเพียง 1 – 3 วัน พิธีวงเวียนโจ้ว จึงกลายเป็นเพียงธรรมเนียมหรือการปฏิบัติเพียงเพื่อพอเป็นพิธีเท่านั้น ที่สำคัญชาวไทยเชื้อสายจีนหลายครอบครัวได้ยกเลิกประเพณีนี้ไปแล้ว ในขณะที่อีกหลายคนไม่ทราบความหมายของประเพณีนี้ ดังนั้นการจัดของเซ่นไหว้จึงทำแบบเพียงพอเป็นพิธี คือมีของไหว้จำนวนไม่มาก แต่ครบองค์ประกอบคือ มีอาหารคาว ประกอบด้วยไก่ หมู และปลาหนึ่ง ผลไม้ 2 – 3 ชนิด และน้ำซากับกระดาษเงินกระดาษทอง การไหว้ก็นิยมจะจัดขึ้นในช่วงเช้าก่อนออกไปทำงาน และมีการจัดผลไม้และของหวานไว้สำหรับไหว้เจ้าที่บ้านอีกหนึ่งชุด ประเพณีวงเวียนโจ้วนี้จะเป็นที่รับรู้กันในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นหลังคือ คนหนุ่มสาวที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปีลงมาแทบจะไม่ทราบความหมายของพิธีกรรมดังกล่าว ดังเช่น การสัมภาษณ์กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน

วัยหนุ่มสาว จำนวน 5 คน ณ สมาคมฮกเกี้ยน จังหวัดสงขลาได้ให้ข้อมูลไว้ว่า “เข้าใจว่าเป็นการไหว้เจ้าตามปกติและไม่รู้ว่าไหว้ใครและไหว้ไปทำไม ที่ทราบว่ามีกรไหว้เพราะต้องตื่นตอนเช้าเพื่อไปเรียนหนังสือ” (วีรพงษ์ เอกพันธ์และคณะ, 2551)

พิธีเซ็งเม้ง

ในปัจจุบันการเซ็งไหว้บรรพบุรุษในเดือน 3 ที่หลุมฝังศพ (ฮวงซุ้ย) เหมือนกับในอดีต มีที่แตกต่างกันเพียงอาหารที่นำไปไหว้มีการเพิ่มอาหารที่ใช้รับประทานชีวิตประจำวันบ้าง แต่ส่วนของเดิมก็ยังคงมี และสิ่งของจำลองทำจากกระดาษที่มนุษย์ใช้อยู่ เช่น รถยนต์ บ้าน โทรศัพท์ คนรับใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกทั้งหมดในโลกมนุษย์มี นำมาเผาไปให้บรรพบุรุษได้ใช้อย่างสบาย จากการสังเกตพบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่อว่า คนที่ตายไปแล้ว ก็ยังคงดำเนินชีวิตของตนอยู่อีกโลกหนึ่งที่เหมือนกับโลกมนุษย์ จึงได้ส่งสิ่งของเครื่องใช้ที่ตนคิดว่าอำนวยความสะดวกได้ไปให้บรรพบุรุษอีกโลกหนึ่ง และในวันนี้ได้ถือโอกาสมาพบปะพูดคุย ดังนั้น หากไม่มีภารกิจอื่นใดที่จำเป็นเร่งด่วนในวันนี้ทุกคนภายในครอบครัวที่เกี่ยวข้องจะไม่ได้ขาดในการเข้าร่วม ครอบครัวหนึ่งในเกาะยอให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยว่า “สิ่งของที่จะนำไปเซ็งไหว้ในวันนี้มี เดี่ยวนี้มีการเพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น บางบ้านจะซื้อไก่ย่าง เป็นยาง หมูย่าง และผลไม้ เพื่อเป็นการเสริมและเป็นการล่อใจเด็ก ๆ ให้บรรดาลูกหลานๆ ได้ไปยังฮวงซุ้ย เพื่อว่าในอนาคตลูกหลานเหล่านั้นจะได้จดจำสถานที่ฝังศพแทนผู้สูงอายุต่อไป” การเซ็งไหว้ ยังคงเหมือนกับในอดีต แตกต่างกันเพียงสิ่งของที่นำมาเผาเป็นสิ่งของจำลองประเภทเครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้น เช่น บ้าน รถยนต์ ฯลฯ และไม่ค่อยมีการเสี่ยงทายว่าอิมแล้วหรือไม่เหมือนในอดีต เมื่อรูปหมอดูว่าการไหว้เสร็จสิ้น บรรดาลูกหลานก็จะนำอาหารที่ไหว้มากินหน้าหลุมฝังศพ เป็นการแสดงให้เห็นว่าได้มานั่งกินอาหารร่วมกับบรรพบุรุษ แต่บางบ้านก็อาจจะกลับถึงบ้านแล้วนำเอาอาหารเหล่านั้นมาปรุงใหม่ แล้วเซ็งไหว้บรรพบุรุษที่บ้านอีกครั้ง แล้วจึงรับประทานร่วมกัน แต่ส่วนใหญ่เขาจะไม่ไหว้แล้วถือว่าไหว้ที่สุสานฝังศพแล้วก็เสร็จพิธี ในปัจจุบันไม่ค่อยมีการฝังศพ เนื่องจากปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนเริ่มลดน้อยลง ประกอบกับพื้นที่ที่ใช้ในการฝังหายากขึ้น และค่าใช้จ่ายสูง อีกทั้งคนไทยที่มีเชื้อสายจีนบางคนคิดว่าตัวเองก็เป็นคนไทยครึ่งหนึ่งจึงสามารถทำพิธีศพแบบใดก็ได้

ความเชื่อในพิธีกรรมนี้ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับ พระภูมิเจ้าที่ เทวดา วิญญาณบรรพบุรุษ และวิญญาณเร่ร่อน ซึ่งปรากฏอยู่ในพิธีกรรมต่างๆ เช่น

1. การเผาสิ่งของเครื่องใช้จำลอง เพราะเชื่อว่า โลกอื่นที่บรรพบุรุษไปอยู่ก็คงไม่แตกต่างจากโลกมนุษย์ และทุกชีวิตก็ต้องมีปัจจัยในการดำรงชีวิต อีกทั้งการให้ในสิ่งต่างๆ ผลตอบแทนของการให้ก็จะได้รับในสิ่งที่เหมือนกัน

2. การนั่งกินอาหารร่วมกับบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่า คนที่ตายไปก็ยังวนเวียนอยู่อีกโลกหนึ่ง แต่ก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว เปรียบเสมือนลูกหลานถึงแม้จะอยู่ห่างไกลกันแค่ไหนก็ยังเป็นครอบครัวเดียวกัน

3. การฝังศพ หรือไม่ฝัง เพราะเชื่อว่า การฝังหรือเผาไม่ได้ทำให้สถานะของคนตายเปลี่ยนแปลงไป ในเมื่อคนอื่นที่เป็นคนสามารถเผาได้ ญาติเราที่ตายก็ยอมทำได้เช่นกัน และเนื่องจากเชื่อว่าปัจจุบันความเป็นเชื้อสายจีนมีน้อยก็น่าจะทำแบบคนไทยได้

พิธีสารทจีน

ปัจจุบันการเซ่นไหว้ในเดือน 7 หรือพิธีสารทจีนนั้น ชาวจีนเคยเชื่อกันว่าเป็นเดือนที่ประตูนรกจะเปิดออกเพื่อปลดปล่อยพวกวิญญาณที่อยู่ในนรกได้ออกมาท่องเที่ยว โดยในอดีตชาวจีนเคยเชื่อกันว่าเป็นช่วงเวลาที่ยกห้ามออกไปเที่ยวเล่นนอกบ้านหรือเดินทางไปไหนในเวลากลางคืน แต่ในปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวได้ถูกล้มเลิกไปและไม่มีการห้ามไม่ให้ทำการใด ๆ ที่เป็นมงคลภายในเดือนนี้ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันมีความจำเป็นต้องออกไปทำธุรกิจ การงาน นอกบ้าน ซึ่งในอดีตการออกจากบ้านในเวลาค่ำคืน ซึ่งไม่มีไฟฟ้า อาจจะมีอันตรายเกิดขึ้น จึงได้มีข้อห้ามนี้ขึ้นมา จากพฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบันเกิดการเรียนรู้ โดยได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการประกอบพิธีกรรมการเซ่นไหว้บูชา เทวดา เทพเจ้าต่าง ๆ และบรรพบุรุษภายในบ้าน เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบรรพบุรุษได้คุ้มครองป้องกันภัยอันตรายจากเหตุร้ายทุกประการ เมื่อถึงวันที่ 15 ค่ำเดือน 7 ก็จะเซ่นไหว้กันอีกครั้ง โดยเฉพาะในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนสูงอายุ

การประกอบพิธีกรรมสารทจีนนี้ คนไทยเชื้อสายจีนได้มีความเชื่อไม่แตกต่างจากในอดีตมากนัก มีเพียงบางส่วน เช่น การไม่ห้ามลูกหลานออกจากบ้าน เพราะเชื่อว่า วิญญาณนั้นยังคงมีอยู่ การที่คนเราออกจากบ้านได้ เพราะคนเราได้มีวิธีการป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้น และปัจจุบันการไปไหนมาไหนในยามค่ำคืนมีความสะดวกปลอดภัยมากขึ้น เป็นต้น

พิธีถือศีลกินเจ

ในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะหาดใหญ่และสงขลานั้นได้มีการสืบทอดการประกอบพิธีกรรมในประเพณีถือศีลกินเจมาอย่างต่อเนื่องและยังถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการดึงดูดนักท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์ทำให้พิธีถือศีลกินเจเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจากเดิมซึ่งมีการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อและความศรัทธา แต่ในปัจจุบันได้มีการแสดงอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เช่น การเข้าทรงเพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ที่รุนแรง การใช้ขวานพันหลัง การแต่งกายด้วยชุดขาวสำหรับผู้กินเจ เป็นต้น ซึ่งในอดีตกิจกรรมเหล่านี้เป็นไปในลักษณะ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเทพเจ้าเข้าทรงเพื่อมาเยี่ยมเยียนและฟังสารทุกข์ของมนุษย์เท่านั้น แต่ในปัจจุบันพิธีกินเจถือเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สำหรับการแต่งกายของผู้เข้าร่วมสามารถสวมใส่เสื้อผ้าสีอะไรก็ได้ไม่จำเป็นต้องใส่ชุดขาวเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ การประกอบพิธีกรรมในปัจจุบันคล้ายกับในอดีตแต่มีการเปลี่ยนแปลงบ้าง เช่น การแห่เจ้าหรือพระออกไปตามย่านใจกลางเมืองกลางชุมชน โดยในอดีตจะต้องเดินด้วยเท้าตั้งแต่ศาลเจ้าไปตามใจกลางเมือง ปัจจุบันบางส่วนขึ้นรถยนต์มาตั้งขบวนแห่ในเมือง แต่บางส่วนก็ยังคงเดินเพื่อแสดงถึงความ

ศรัทธา การจัดพิธีถือศีลกินเจนี้ถือเป็นการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเรื่องความอดทนอดกลั้น การระงับความอยากในสภาพร่างกายของบุคคล

ในขณะที่มีพิธีกรรมชาวบ้านในชุมชน จากหลากหลายกลุ่ม และหลายอาชีพต่าง หมุนเวียนกันมาช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆภายในศาลเจ้า และโรงเจ ซึ่งบางคนมาเพราะตนเองได้มีชื่อเสียงหายเมื่อปีที่แล้ว บางคนมาช่วยเพราะมีความศรัทธา ประสงค์ที่มาช่วยเหลือเอง โดยคนเหล่านี้ บางครั้งกลางวันหรือ หยุดกิจการของตนเป็นเวลา 9 วัน ส่วนใหญ่กล่าวว่า “เป็นการหยุดงานที่คุ้มค่า เพราะได้รับมากกว่าที่เสียไป” การได้รับความช่วยเหลือของศาลเจ้า ซึ่งมีมูลนิธิหรือสมาคมให้การสนับสนุน บางส่วนเป็นการประสานงานกันระหว่างศาลเจ้ากับชุมชน เช่น โรงเรียนในชุมชนได้ให้ความช่วยเหลือส่งครูและนักเรียนมาช่วยเหลืองานเมื่อศาลเจ้ามีกิจกรรม ซึ่งส่วนหนึ่งมาช่วยเพราะต้องการให้ความร่วมมือกับศาลเจ้าเนื่องจากศาลเจ้าได้ให้ความช่วยเหลือโรงเรียน และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อโรงเรียน บางส่วนมาเพราะครู นักเรียนมีศรัทธา ต้องการให้ความช่วยเหลืออยู่แล้ว โดยนักเรียนบางส่วนมาร่วมกิจกรรมในด้านการให้บริการแก่ผู้ที่มาในศาลเจ้า บางส่วนมาช่วยตีกลอง ตีฉาบ ฉิ่ง เมื่อมีกิจกรรม สำหรับช่วงนี้โรงเรียนต้องปิดไปโดยปริยายเนื่องจากทั้งครูและนักเรียนมาร่วมกิจกรรมภายในศาลเจ้าทุกวัน เป็นเวลา 9 วัน

การมาช่วยเหลือกิจกรรมที่ศาลเจ้าและโรงเจในช่วงพิธีถือศีลกินเจนี้ ผู้ชายสามารถพักค้างคืนอยู่ที่ศาลเจ้าได้ แต่สำหรับผู้หญิงส่วนใหญ่จะมาช่วยแบบเช้าไปเย็นกลับ เนื่องจากผู้หญิงต้องมีภาระภายในครอบครัวและมีความไม่สะดวกส่วนตัวยกเว้นผู้สูงอายุที่มักนิยมมาพักค้างคืนที่โรงเจในช่วงเทศกาลนี้ โดยมีการจัดแบ่งกิจกรรมสำหรับผู้ชายและผู้หญิง เช่น การทำความสะอาด ดูแลบริการกิจกรรมภายในศาลเจ้า ส่วนใหญ่ฝ่ายผู้ชายเป็นผู้ปฏิบัติ ผู้หญิงช่วยเหลือกิจกรรมในด้านการทำอาหาร การบริการอาหารเครื่องดื่ม การรับบริจาค การจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม

ความเชื่อที่เกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ ยังคงเหมือนในอดีตอยู่บ้าง แต่ก็มีส่วนที่เพิ่มเติมขึ้น เช่น

1. การเข้าทรงของม้าทรงที่มีความรุนแรงน่ากลัว เพราะเชื่อว่า การสร้างความตื่นเต้นน่ากลัว ทำให้คนต้องการการค้นหา การพิสูจน์ จนทำให้คนทั้งภายใน และภายนอกชุมชน หลั่งไหลเข้ามาเพื่อมาค้นหาและพิสูจน์ หรือเพื่อเข้ามาชม เกิดผลพลอยได้แก่ชุมชนตามมา และเชื่อว่าคนในปัจจุบันทำในสิ่งที่ไม่ดีมากขึ้นทำให้เทพเจ้าต้องรับเคราะห์กรรมแทนหนักขึ้น

2. การแต่งกายด้วยชุดขาวในเทศกาล เพราะเชื่อว่า เป็นการแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ ความเป็นเอกลักษณ์ และความเป็นพวกพ้องเดียวกันของคนในชุมชน และแสดงให้เห็นถึงความสามัคคี พร้อมเพรียง การให้ความร่วมมือต่อชุมชน

3. การแห่ขบวนเทพเจ้าด้วยการเดิน เพราะเชื่อว่า ตนเองมีความบริสุทธิ์ เทพเจ้าจึงปกป้องให้มีความแข็งแรง ให้สามารถปฏิบัติพิธีกรรมได้ และเป็นสิ่งชักจูงให้ผู้อื่นเข้าร่วมพิธีกรรมได้เมื่อเกิดความศรัทธา

4. การเข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมในศาลเจ้า เพราะเชื่อว่า กิจกรรมของชุมชนจะดำเนินไปได้ย่อมต้องมีทุกคนเข้าไปมีส่วนร่วม

5. การเข้ามาช่วยเหลือด้วยการแบ่งภาระหญิงชาย เพราะเชื่อว่าผู้หญิง ผู้ชายมีความแตกต่างกันไม่เท่าเทียมกัน และ คนทุกคนควรรู้จัก เข้าใจในหน้าที่ และข้อจำกัดของ ตน

6. การที่โรงเรียนเข้าไปให้ความช่วยเหลือ เพราะเชื่อว่า โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมื่อชุมชนมีกิจกรรมควรเข้าร่วม และเป็นการตอบแทนในสิ่งที่เคยได้รับจากศาลเจ้า เช่น มอบเงินช่วยเหลือนักเรียน เป็นต้น

พิธีไหว้พระจันทร์และไหว้ขนมอี๋

การเช่นไหว้เหล่านี้ เป็นพิธีกรรมที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ในครอบครัวที่มีวัฒนธรรมความเป็นจีนหลงเหลืออยู่สูง เช่นครอบครัวของ ธนา มัชฌิมาโร (2551) ลูกหลานชาวจีนฮกเกี้ยน ที่กล่าวว่า "...ครอบครัวยังคงทำพิธีไหว้พระจันทร์ร่วมกันทุกปี..." การปฏิบัติในพิธีนี้ยังคงเป็นลักษณะของการไหว้เหมือนปกติ เพียงแต่เพิ่มที่ใช้ไหว้ในเทศกาลนั้น ๆ เช่น การไหว้พระจันทร์ ในปัจจุบันขนมที่ใช้ไหว้จะมีราคาแพง และหลากหลายรสชาติ ชาวบ้านก็ใช้วิธีการเล่นไหว้ด้วยการแบ่งขนมออกเป็น 4 ส่วน เพื่อให้ครบจำนวนที่วางเช่นไหว้ ซึ่งบางบ้านไหว้เฉพาะขนมอย่างเดียว แต่บางครอบครัวเห็นว่าเมื่อเช่นไหว้แล้วก็ยังมีผลไม้มาประกอบเข้าด้วยกัน ดังคำกล่าวของคุณเนียม แซ่หัง (2551) ที่ว่า "...ไหน ๆ ก็ไหว้แล้วก็ไหว้ผลไม้ไปด้วย เลย สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะได้กินอ้อ ๆ จะได้ดูแลเรา ดี ๆ หน่อย..." การไหว้ขนมอี๋ก็ทำจำนวนเท่ากับที่จะใช้เช่นไหว้ ไม่ได้ทำมากเหมือนในอดีต บางครอบครัวใช้วิธีการซื้อจากตลาดแล้วนำมาเช่นไหว้ ทำให้ภายในครอบครัวขาดกิจกรรมที่จะได้ปฏิบัติร่วมกันไป การไหว้ขนมจ่างก็เช่นกัน แม่บ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ทำขนมขึ้นเองเหมือนในอดีตเนื่องจากในปัจจุบันมีการจำหน่ายสิ่งของที่นำไปใช้เช่นไหว้ไว้บริการ และสังคมปัจจุบันมองเรื่องเวลาเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น วิธีใดที่สามารถประหยัดเวลา ชาวบ้านก็จะเลือกใช้วิธีนั้น

ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีในพิธีกรรมไหว้พระจันทร์และไหว้ขนมอี๋ อาทิ

1. การที่ยังนำขนมต่าง ๆ มาเช่นไหว้ เพราะเชื่อว่า
  - สิ่งใดที่เคยปฏิบัติ แม้ไม่เกิดผลดี แต่ก็ไม่ทำให้เกิดผลร้ายก็ควรปฏิบัติต่อไป
  - การไม่ปฏิบัติในพิธีกรรมที่พ่อ แม่ เคยสั่งสอนไว้จะได้ชื่อว่าเป็นคนอกตัญญู
  - เป็นการอนุรักษ์สิ่งที่ตนได้รับการถ่ายทอดไว้ให้กับคนรุ่นหลัง
2. การนำขนมมาไหว้แต่จำนวนน้อยลง เพราะเชื่อว่า สิ่งเร้นลับมองไม่เห็นอาจทำอันตรายได้ จึงควรเช่นไหว้ไว้ก่อน เป็นการกันไว้ดีกว่าแก้ เป็นต้น

นอกจากการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบจีนที่กล่าวมาข้างต้นของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาแล้ว พิธีกรรมในประเพณีตามวัฏจักรชีวิต คือ ประเพณี การแต่งงาน ประเพณีแซ่ยัด และประเพณีงานศพ (กงเต็ก) ถือเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงมีความเชื่อแบบจีนแฝงหรือหลงเหลืออยู่ แม้ว่าจะมี

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีตามสภาพสังคมและความเหมาะสมไปมาก การประกอบพิธีกรรมในปัจจุบันได้แก่

พิธีกรรมในประเพณีการแต่งงาน

ปัจจุบันประเพณีแต่งงาน เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยชายหญิงได้พบเจอและคบหากัน ก่อนที่จะแต่งงาน เมื่อตกแต่งงานกัน พ่อแม่ หรือผู้ใหญ่จะนำวันเดือนปีเกิดไปดูเพื่อหาฤกษ์แต่งงาน เมื่อกำหนดวันได้แล้ว มีพิธีหมั้น และแต่งในวันเดียวกัน ชาวบ้านบอกว่าไม่ต้องจัดหลายครั้งเสียทั้งเงินและเวลา ซึ่งเป็นการเรียนรู้อันหนึ่งของชาวบ้านเมื่อจะแต่งแล้วก็จัดในวันเดียวกันเสียเลย โดยพิธีกรรมจะเริ่มตั้งแต่ตอนเช้า ฝ่ายชายแห่ขบวนขันหมาก ซึ่งมีสิ่งของพอเป็นพิธีแต่มีทุกอย่างครบถ้วนเหมือนในอดีต จากนั้นบ่าวสาวนำปืนโตไปวัดเพื่อทำบุญและบอกกล่าวแก่บรรพบุรุษ จากนั้นกลับมาทำพิธีบ้านเจ้าสาวไหว้เทวดา ไหว้บรรพบุรุษ และยกน้ำชา ซึ่งบางครอบครัวยกน้ำชาที่บ้าน แต่บางครอบครัวมีการยกน้ำชาในงานเลี้ยง แล้วไปไหว้เทวดาไหว้บรรพบุรุษ ยกน้ำชาที่บ้านเจ้าบ่าว การส่งตัวในปัจจุบันไม่ค่อยมีการอวยพรให้มีลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมืองเพียงแต่อวยพรให้มีความสุข ครองชีวิตคู่ได้โดยตลอด ซึ่งชาวบ้านเกิดการเรียนรู้อันหนึ่งว่าในปัจจุบันการมีลูกมากไม่ดี เนื่องจากความเป็นอยู่ในปัจจุบันต้องมีค่าใช้จ่ายสูงและรัฐเองก็ไม่สนับสนุนให้มีลูกมาก ๆ และชาวบ้านมีการเรียนรู้อันหนึ่งว่าการครองชีวิตคู่ให้ตลอดรอดฝั่งนั้นมีคนทำได้ไม่น้อยลงในสังคมปัจจุบันส่วนพิธีกรรมอื่นๆ ก็ยังคงยึดถือในลักษณะเดิม

พิธีกรรมการแต่งงานในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความเชื่อต่าง ๆ เช่นการหมั้นและแต่งงานในวันเดียวกัน เชื่อว่า เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและจะหมั้นไว้ก่อนแล้วค่อยแต่งและหมั้นในวันเดียวกันไม่เกิดข้อแตกต่าง และไม่สามารถยืนยันถึงการครองชีวิตคู่ว่าจะอยู่ด้วยกันอย่างตลอดรอดฝั่ง อีกทั้งเป็นการป้องกันการเลิกรา หรือหม้ายขันหมากได้ เป็นต้น การไหว้เทวดา ไหว้บรรพบุรุษเชื่อว่าเป็นระบบการควบคุมป้องกันให้คู่บ่าวสาวเกิดความไม่แน่ใจ หากมีการเลิกราก็ได้รับการลงเทวดาและบรรพบุรุษหรือไม่ การที่ไม่ให้อวยพรให้มีลูกหลานเยอะๆ เพราะเชื่อว่า ปัจจุบันการมีลูกหลานมากๆ ใช้จ่ายจะดีเสมอไป การอวยพรให้คู่บ่าวสาวอยู่อาศัยกันตลอดไป เพราะเชื่อว่า ปัจจุบันการแต่งงานไม่ใช่เป็นข้อยืนยันว่าจะมีชีวิตคู่ยืนยาว เป็นต้น

พิธีกรรมในวันเซียด

ในปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีในวันเซียด โดยการผสมผสานพิธีกรรมของศาสนาพุทธแบบเถรวาทเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมด้วย โดยในช่วงเช้าเจ้าของงานพร้อมด้วยลูกหลานมักนิยมนำบุญ ตักบาตร หน้าบ้านหรือมีการทำบุญสังฆทานหรือเลี้ยงพระที่วัด ส่วนงานพิธีตามแบบธรรมเนียมจีนเดิม ซึ่งจัดที่บ้านนั้นพิธีจะเริ่มต้นโดยการเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้าน ได้แก่ การบูชาหิ้งพระและเทพเจ้าต่างๆ การเซ่นไหว้เจ้าที่ และบรรพบุรุษ โดยมีอาหารเซ่งไหว้ซึ่งประกอบไปด้วยอาหารคาว อาหารหวาน น้ำชา และเหล้า ซึ่งมีการเตรียมไว้เป็นจำนวนมาก เพราะต้องเผื่อไว้สำหรับงานเลี้ยงเพื่อต้อนรับผู้

มาร่วมงาน ในบางครอบครัวได้จ้างเหมาร้านอาหารจีนมาจัดโต๊ะจีนและอาหารจีนสำหรับเซ่นไหว้และใช้เลี้ยงแขกผู้มาร่วมงาน ซึ่งเป็นการสะดวกและไม่ยุ่งยากสำหรับเจ้าของงาน สำหรับการตกแต่งสถานที่จัดงานนั้นในปัจจุบันยังคงมีการแขวนป้ายคำขวัญสีแดงและสีทอง อยู่บ้าง แต่ไม่มากเหมือนในสมัยก่อน และผู้ที่มาร่วมงานรวมถึงบุตรหลานของเจ้าของงานก็ได้แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีแดงสดเพียงอย่างเดียว แต่มีการแต่งตัวด้วยสีสันสดใสที่หลากหลาย สำหรับธรรมเนียมการมอบของขวัญและของที่ระลึกสำหรับแขกผู้มาร่วมงาน และของขวัญสำหรับเจ้าของงาน ก็ยังคงดำรงอยู่เนื่องจากสอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติของไทย ที่ต้องมีของที่ระลึกสำหรับงานมงคลต่าง ๆ หรือเพื่อแสดงความมีน้ำใจที่เสียสละเวลามาร่วมงาน

พิธีกรรมในประเพณีงานศพ

ในปัจจุบันการจัดเตรียมงานศพ เป็นไปตามประเพณีจีนน้อยมากเนื่องจากการจัดแบบจีนค่อนข้างจะยุ่งยาก และเป็นงานใหญ่พอสมควร และส่วนใหญ่เมื่อมีการจัดงานศพ มีการจัดกันขึ้นที่วัดมากกว่าที่บ้าน ยกเว้นในกรณีที่ผู้ตายบอกเอาไว้ก่อนตายให้นำศพตนมาทำพิธีที่บ้านแต่การประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น วิธีการรับโลงเข้าบ้าน การใส่ศพในโลง การถือไม้ ของไหว้ วันออกศพ พิธีไหว้ สิ่งของที่นำไปหว่านช่วงเวลาฝังศพ ของไหว้หน้าหลุมศพเวลาฝังยังคงมีการประกอบเหมือนในอดีต สำหรับการแต่งกายมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างจากการใส่เสื้อกระสอบ ปานตลอดงานก็เพียงใส่ในพิธีวันออกศพไปศพเท่านั้น ส่วนวันปกติใส่ผ้าด้ายดิบเครื่องประดับมีใส่บ้าง แต่หากเป็นในอดีตจะไม่มีมีการตกแต่งทั้งร่างกาย และใบหน้า ส่วนผู้ที่มาร่วมในงานแต่งกายสีมืด ๆ ไม่จำเป็นต้องสีดำสนิท เป็นสีเขียว น้ำเงินฟ้า ก็ได้ แต่สีน้ำตาลไม่ควรใส่ เนื่องจากชาวบ้านบอกว่าเป็นสีที่อยู่ในโทนแดงไม่ควรใส่ งานศพไม่ใช่งานมงคลส่วนการไว้ทุกข์ปัจจุบันไว้ทุกข์ประมาณ 45 วันในอดีตไว้ทุกข์ประมาณ 3 ปี ชาวสงขลาบอกว่า "...ไว้หลายวันให้คนอยู่ทุกข์มากไปอีก..."

ตัวอย่างที่น่าสนใจสำหรับพิธีศพของชาวจีนลุ่มทะเลสาบในปัจจุบัน คือ การที่ลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบปรับเปลี่ยนพิธีกรรมในพิธีศพแบบจีนซึ่งเป็นการฝังศพมาสู่การเผาศพเพื่อความสะดวกต่อการจัดการ ดังคำบอกเล่าของ ธนา มัชฌิมาโร (2551) ลูกหลานชาวจีนฮกเกี้ยนและ นายนิยม รัศมีพัฒนานุกูล (2551) ลูกหลานชาวจีนแต้จิ๋ว ในพื้นที่อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่กล่าวตรงกันว่า "...การฝังศพเป็นพิธีกรรมที่ทำได้ยาก จึงหันมาใช้วิธีการเผาศพเพื่อให้สะดวกขึ้น..." หรือ การยกเลิกพิธีกรรมบางอย่างในพิธีศพ เช่น "...เมื่อก่อนเคยมีพิธีจุดเทียนส่งวิญญาณแต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครทำแล้ว..." (ถ่ายยง ภูมิวิณชกิจ, 2551)

ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพ ของคนไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน ยังคงปรากฏอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น

1. การจัดงานศพที่วัด เพราะเชื่อว่า การจัดงานไม่ว่าที่ไหนก็เหมือนกัน เพียงแต่ต้องมีการจัดเพื่อให้บั้นปลายของชีวิตคนตายพบกับความสุข เชื่อในเรื่องโลกหน้า

2. การประกอบพิธีกรรมเหมือนในอดีต เพราะเชื่อว่า เมื่อคนรุ่นก่อนปฏิบัติสิ่งเหล่านี้แล้วความเป็นอยู่ ชีวิตของคนรุ่นก่อนดำเนินวิถีชีวิตอย่างราบรื่น เรารุ่นหลังจึงควรปฏิบัติให้เหมือนกัน จะได้มีวิถีชีวิตที่สงบสุขเช่นกัน

3. การใส่เสื้อผ้าในงานศพ ปัจจุบันไม่เหมือนในอดีต เพราะเชื่อว่า การแต่งตัวไม่ใช่สิ่งสำคัญของพิธีกรรม สิ่งสำคัญอยู่ที่จิตใจ และเชื่อว่าในอดีตที่ชาวจีนแต่งตัวแบบนั้นเพราะได้รับวัฒนธรรมมาจากเมืองจีนซึ่งเป็นประเทศที่มีอากาศหนาว เมื่อมาประกอบพิธีกรรมในประเทศไทยที่มีอากาศร้อนก็ควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาวะสิ่งแวดล้อมและเชื่อว่า คนตายก็ยอมรับแนวการปฏิบัติแบบนี้ได้ เป็นต้น

จากการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบทะเลสงขลาพบว่าความเชื่อที่มีลักษณะของความเป็นเหตุเป็นผล ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางด้านสังคมและมีระเบียบ ทำให้เกิดความมั่นใจ และเพื่อสุขภาพทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย ความเชื่อเหล่านี้เกิดจากการได้รับการกล่อมเกลา ถ่ายทอด ประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ เช่น เรียนรู้ที่จะนำเอาพิธีกรรมในอดีตมาปฏิบัติ ให้เกิดผลประโยชน์แก่ตน และชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยได้ศึกษาความเชื่อที่ปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมต่างๆทั้งในชีวิตประจำวัน ในรอบปี และรอบชีวิต ซึ่งความเชื่อเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อที่มนุษย์เป็นความเชื่อที่สั่งสมมานานหลายร้อยปี ซึ่งคนในปัจจุบันได้พยายามหาเหตุผลว่าการที่คนในรุ่นก่อนสร้างความเชื่อขึ้นมาต้องจุดประสงค์ของความเชื่อมีนั้นๆจึงยังคงรักษาความเชื่อไว้อย่างไร เช่น ในการเซ่นไหว้บรรพบุรุษในวันเซ็งเม้งที่ในอดีต เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษยังคงวนเวียนรอรับอาหารที่ลูกหลานนำมาไหว้ ความจริง บรรพบุรุษต้องการให้ในปีหนึ่งๆลูกหลานจะได้กลับมาบ้านเกิดเพื่อได้กระชับความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง ได้ถามข่าวคราวสารทุกข์กัน ได้รู้จักกันในระหว่างเครือญาติรุ่นหลังๆทำให้เกิดความผูกพัน ความสามัคคี ในการเข้าร่วมกิจกรรมของศาลเจ้าในเทศกาลกินเจ ในอดีตเชื่อว่า การเสียสละกำลังกายกำลังทรัพย์เหลือพิธีกรรมต่างๆนั้น ทำให้ผู้เสียสละเหล่านั้นได้รับสิ่งตอบแทนที่แต่ละคนมุ่งหวัง ความจริง การประกอบกิจกรรมใดๆในระดับชุมชนหากไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกคนในชุมชน กิจกรรมเหล่านั้นไม่สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ เนื่องจากในแต่ละกิจกรรมมีทั้งการใช้กำลังคนเพื่อประกอบพิธีกรรมและค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ

2. การเซ่นไหว้เทวดาในเทศกาลตรุษจีน ในอดีตเชื่อว่าในวันนี้ญาติพี่น้องจะได้มาพบปะร่วมสังสรรค์ และได้หยุดพักผ่อนจากภารกิจ ที่บางครอบครัวไม่ได้มีวันหยุดพักผ่อนเลย ก็จะได้ถือโอกาสนี้เป็นวันหยุด ความจริง คนรุ่นก่อนต้องการให้คนรุ่นหลังได้รู้จักการตอบแทนบุญคุณ และมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

ความเชื่อที่มีเจตนาให้คนอื่นในกลุ่มหรือในสังคม เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ซึ่งความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่แฝงด้วยเหตุผล เช่น เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม เช่น เชื่อว่า

- ผู้น้อยควรเคารพผู้ใหญ่

- เกิดเป็นคนควรรู้จักการตอบแทนบุญคุณ มีความกตัญญูรู้คุณ
  - การที่จะได้รับสิ่งดี ๆ เราควรกระทำแต่สิ่งดี ๆ ด้วย
  - คนเราควรเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้
  - ในสังคมควรให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น เพื่อความเป็นผู้มีมารยาท เช่นเชื่อว่าเมื่อผู้อื่นทำอะไรให้ควรมีการขอบคุณ และตอบแทน เช่น การนำส้มมาเช่น ไหว้เทพเจ้า เพื่อเป็นการขอบคุณ เป็นต้น
  - เมื่อไปอาศัยที่ใดควรขออนุญาตเจ้าของสถานที่ เช่น การเช่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ เมื่อจะประกอบพิธีกรรมในสถานที่นั้น ๆ
  - เพื่อสุขภาพอนามัย การป้องกันโรค และการรักษาความปลอดภัย เช่น เชื่อว่าใน 1 ปี มีการกินเจสักช่วงหนึ่งจะทำให้สุขภาพดี ได้ชำระร่างกายให้ปลอดจากอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นอาหารที่มีสารพิษทำร้ายสุขภาพ การกินผักมากๆทำให้ร่างกายแข็งแรง ได้ชะล้างสารพิษที่ตกค้างในร่างกาย เป็นการป้องกันโรคได้ เป็นต้น
  - เพื่อผลทางด้านจิตใจ เช่นเชื่อว่า การถือศีลในเทศกาลกินเจ การไม่กินเนื้อสัตว์ทำให้ได้ละเว่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทำให้จิตใจสงบ รู้สึกว่าการได้ทำบุญทำให้จิตใจปลอดโปร่ง เป็นสุข
  - การเช่นไหว้เทพเจ้า เทพเจ้าจะให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือ ทำให้เกิดความหวัง กำลังใจ
  - การกระทำในสิ่งที่ดี ๆ ก็จะได้รับในสิ่งที่ดีเช่นกัน ทำให้เกิด ความมุ่งมั่นในการที่จะทำความดี
  - วิญญาณบรรพบุรุษ ยังคงวนเวียนปกปักษ์รักษาลูกหลาน ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นใจในการประกอบภารกิจต่างๆ เป็นต้น
- ความเชื่อที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น
- การคาดผ้าฉาบบนประตูบ้าน
  - การแต่งชุดขาวในเทศกาลกินเจ
  - การเช่นไหว้เทวดาหน้าบ้าน
  - การมีหิ้งพระภายในบ้าน
  - การสะเดาะเคราะห์ในเทศกาลกินเจ ต้องนำรูปแทนตัว พร้อมเหรียญ 1 อัน และต้นกุยฉ่าย 1 ต้น
  - การไปหิวอาหารเจที่ศาลเจ้าทุกมือ เป็นต้น
- ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบทะเลสงขลาในแต่ละยุคสมัยนั้น ได้มีบางส่วนของพิธีกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม และสูญหายรวมถึงความเชื่อในพิธีกรรมนั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตัวอย่าง เช่น

ตารางที่ 8 พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนยุคปัจจุบัน

ความเชื่อ	พิธีกรรม	สาเหตุ
ปรับเปลี่ยน	- การจัดวางเจ้าที่ จากการวางไว้บนพื้น เปลี่ยนเป็นวางไว้บนหิ้งร่วมกับเทพเจ้าองค์อื่นๆ - การนำสิ่งของไปมอบให้แก่กันในช่วงตรุษจีน เปลี่ยนเป็นให้อั่งเปาแทน	- การได้เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันและอำนาจของกลุ่มคนท้องถิ่นที่มีจำนวนมากกว่าทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนเกิดการเรียนรู้ที่จะต้องสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่วนการจัดวางเจ้าที่ได้ปรับเปลี่ยนไปตามความสะดวกในการเซ่นไหว้
เพิ่มเติม	- การบูชาพระพุทธรูปและรูปจำลองหลวงปู่ทวดและหลวงพ่อก็คืออื่น ๆ บนหิ้งร่วมกับเทพเจ้าจีน - การทำบุญตักบาตร และไปวัด	- การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจีนกับท้องถิ่นเพื่อไม่ให้เกิดความแตกต่างและเนื่องจากชาวจีนก็นับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นความเชื่อเดียวกัน
สูญหาย	- การไปเซ่นไหว้ที่ศาลเจ้าทุกวัน	- ชาวจีนเริ่มตั้งหลักแหล่งก็จัดให้มีหิ้งพระอยู่ภายในบ้านทำให้เกิดการเรียนรู้ว่าไม่จำเป็นต้องเดินทางไปไหว้ที่ศาลเจ้าก็สามารถทำได้เพราะมีหิ้งบูชาไว้ที่บ้านแล้ว
ปรับเปลี่ยน	- การหยุดงานจำนวนน้อยลงในเทศกาลตรุษจีน - ช่วงเวลาการไหว้เทวดาในเทศกาลตรุษจีน - การทรงเจ้าโดยไม่ได้แสดงอิทธิฤทธิ์ เปลี่ยนเป็นทรงเจ้าแบบแสดงอิทธิฤทธิ์	- สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการแข่งขันในเชิงธุรกิจและแสวงหาโอกาสในการดำเนินชีวิต จึงมีการลดเวลาที่เคยใช้ในการเซ่นไหว้ลงเพื่อความสะดวกของผู้ปฏิบัติ - เพื่อเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวดึงดูดให้คนมาพิสูจน์เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน และศาลเจ้าเพื่อสร้างศรัทธาและความเชื่อ
เพิ่มเติม	- การทรงเจ้า และการแต่งชุดขาวในพิธีกินผัก - การเซ่นไหว้ขนมจ่าง ขนมอี๋	- เป็นความต้องการที่จะให้กิจกรรมนี้เป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยว เชิญชวนให้เข้าร่วมเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามัคคี เอกลักษณะ ความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการเซ่นไหว้ควรมีทั้งอาหารคาว อาหารหวานจึงจะเป็นการไหว้ที่สมบูรณ์
สูญหาย	- การตั้ง โต๊ะหน้าบ้านเพื่อไหว้พระจันทร์	- บรรพบุรุษชาวจีนคิดว่าพระจันทร์เป็นสิ่งสูงส่งสวยงาม เป็นที่อาศัยของเทพเจ้าแต่เมื่อมีข้อพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ได้เป็นอย่างนั้น จึงไม่ได้มีการกราบไหว้อีก

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนหรือแปรเปลี่ยนไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามภายใต้กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ความเป็นจีนในทางวัฒนธรรมก็ยังคงยืนหยัดและหลงเหลือให้เห็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของความเป็นจีนอยู่บ้าง โดยในชุมชนเมืองซึ่งมีชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่อาศัย ความจีนเมืองหรือจีนการค้าได้มีส่วนสำคัญในการดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวผ่านการรวมกลุ่มทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ในขณะที่ความเป็นจีนเกษตรในชุมชนชนบทได้มีแนวโน้มของการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและความเชื่อไปสู่ความเป็นไทยท้องถิ่นแต่ท้ายที่สุดแล้วทั้งวัฒนธรรมจีน วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมไทยผสมจีนต่างก็อยู่ในกระแสหลักที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ นั่นคือวัฒนธรรมของการปฏิเสธเรื่องราวทางจิตวิญญาณและความเชื่อ และมุ่งเน้นสู่สิ่งที่จับต้องมองเห็นหรือโลกแห่งวัตถุ ซึ่งกำลังนำมาสู่การก้าวข้ามผ่านครั้งสำคัญของมนุษยชาติทั้งมวล

บทที่ 6

สรุป

ปัญหาความอดอยาก ภัยธรรมชาติ และภาวะสงครามที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในดินแดนจีน โดยเฉพาะในช่วงปลายสมัยราชวงศ์ชิงของจีนส่งผลให้ชาวจีนจำนวนมากตัดสินใจอพยพย้ายถิ่นฐานออกจากดินแดนบ้านเกิดเมืองนอนเพื่อไปแสวงหาโอกาสในการดำเนินชีวิตในดินแดนใหม่ การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวจีนได้เกิดขึ้นหลายระลอก โดยเฉพาะการอพยพโยกย้ายของชาวจีนที่มีถิ่นฐานอยู่ในมณฑลติดชายฝั่งทะเลทางใต้ซึ่งนับเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่อพยพเดินทางออกนอกประเทศหลายครั้งหลายคราและเป็นที่มาของสังคมจีนโพ้นทะเลซึ่งตั้งอยู่กระจัดกระจายอยู่ในดินแดนต่างๆเกือบทุกทวีปทั่วโลกรวมทั้งในประเทศไทย

การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของชาวจีนนำไปสู่การสร้างสังคมจีนขึ้นในดินแดนต่างๆที่ชาวจีนเข้าไปอยู่อาศัย ความเป็นสังคมจีนนั้นมียอดประกอบที่สำคัญ อาทิ การอยู่รวมกันโดยมีปฏิสัมพันธ์ในทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ร่วมกันมีการดำรงและสืบทอดวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาวจีน

ท่ามกลางภาวะการณ์โยกย้ายถิ่นของชาวจีนออกสู่พื้นที่ต่างๆทั่วโลก พื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา นับก็เป็นอีกหนึ่งในพื้นที่ซึ่งมีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานกันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เนื่องจากปัจจัยปลายประการ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน และปัจจัยด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้านานาชาติมาอย่างยาวนานซึ่งมีผลต่อการดึงดูดความสนใจของชาวจีนให้อพยพเข้ามาเพื่อแสวงหาโอกาสใหม่ๆ และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่ชีวิต

อย่างไรก็ตามการที่ชาวจีนจำนวนมากอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ก็มิได้หมายความว่าชาวจีนเหล่านี้จะสามารถก่อตั้งชุมชนและสังคมแบบจีนดังที่เคยเป็นในแผ่นดินเกิดได้โดยง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพบว่าบริบทและเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในลุ่มทะเลสาบสงขลานั้น มีความแตกต่างหลายประการกับสิ่งที่ชาวจีนเหล่านี้คุ้นชินในแผ่นดินเกิด ความแตกต่างเหล่านี้นับเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการปรับตัวของชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลา ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่ทำนายต่อกลุ่มชาวจีนอพยพเหล่านี้ก็คือการก้าวข้ามผ่านพรมแดนแห่งอุปสรรคอันมีที่มาจากความแตกต่างข้างต้นนั่นเอง ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวจีนและลูกหลานชาวจีนสงขลาได้ใช้ความพยายามและกระบวนการต่างๆเพื่อเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้สามารถก้าวข้ามพรมแดนเหล่านี้มาโดยตลอด ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้คน สังคม และรัฐใหม่ได้อย่างเป็นปกติให้มากที่สุดนั่นเอง

เงื่อนไขและบริบทที่สำคัญของกลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการปรับตัวของบรรดาชาวจีนที่อพยพเข้ามาในดินแดนแห่งนี้มีอยู่หลายประการ แต่เงื่อนไขและบริบทที่มีความสำคัญ

อย่างยิ่ง น่าจะได้แก่เรื่องของสภาพความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ของสังคมใหม่ที่ต่างไปจากแผ่นดินจีน และ เรื่องของอำนาจรัฐใหม่ซึ่งจะเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลามีพื้นฐานที่สำคัญมาจากความคิด ความเชื่อพื้นเมืองบางประการ อาทิ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ แนวคิดเชื่อไสยศาสตร์บวกกับแนวคิดศาสนาพุทธในนิกายเถรวาท ในขณะที่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในลุ่มทะเลสาบสงขลานั้นมีความคิด ความเชื่อดั้งเดิม คือ ลัทธิขงจื้อ เล่าจื้อ และแนวคิดศาสนาพุทธในนิกายมหายาน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งที่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาต้องเผชิญหน้าและปรับตัวให้สามารถใช้ชีวิตในเงื่อนไขที่แตกต่างไปจากเดิมให้ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหม่ให้ได้

อย่างไรก็ตามอุปสรรคในข้อนี้ก็ไม่สามารถกีดขวางชาวจีนและลูกหลานชาวจีนให้ผสมผสานตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ เนื่องจากบรรดาชาวจีนและลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาสามารถปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อบางประการของตนให้อยู่ร่วมกับผู้คนและสังคมของดินแดนใหม่ได้เป็นอย่างดี ซึ่งกระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้นนี้ปรากฏในหลายรูปแบบทั้งการที่ชาวจีนลุ่มทะเลสาบอาจจะยกเลิกความคิด ความเชื่อดั้งเดิม บางอย่างของตนไปอย่างสิ้นเชิง หรืออาจจะผสมผสานความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาความเชื่อแบบจีนเข้ากับความคิด ความเชื่อพื้นเมืองในลุ่มทะเลสาบสงขลา หรือแม้กระทั่งการที่ลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาเลือกที่จะรับความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คนนั้นเมืองลุ่มทะเลสาบมายึดถือปฏิบัติเข้าส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตซึ่งในที่สุดแล้วกระบวนการเช่นนี้ก็ค่อย ๆ ทำให้ลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสามารถผสมกลมกลืนตนเองเข้ากับสังคมใหม่ได้ในที่สุด

เงื่อนไขด้านอำนาจรัฐไทยในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาก็เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวจีนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ แม้จะกล่าวได้ว่าในบรรดาชาวจีนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลานั้นก็มีจำนวนไม่น้อยที่ต้องการเดินทางออกจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเพื่อหลีกเลี่ยงจากอำนาจรัฐในแผ่นดินเกิด แต่เมื่อคนเหล่านี้อพยพเข้ามาถึงพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาก็ต้องเผชิญกับอำนาจรัฐอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดอำนาจที่มีอิทธิพลเหนือพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาอยู่ตลอดเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตามชาวจีนที่อพยพเข้ามาในลุ่มทะเลสาบสงขลาสามารถรับมือกับอำนาจรัฐใหม่ได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏว่าชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยทั้งในระดับหัวเมืองและระดับส่วนกลางได้อย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนผ่านกระบวนการต่างๆที่ชาวจีนและลูกหลานชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาเลือกใช้เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากอำนาจรัฐใหม่ และในเวลาต่อมาลูกหลานชาวจีนบางส่วนก็สามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้ที่กุมอำนาจรัฐในระดับหัวเมืองและมีความสัมพันธ์อันลึกซึ้งกับอำนาจรัฐส่วนกลางได้อย่างน่าสนใจ ความสำเร็จดังกล่าวอาจแลกมาด้วยการประสานผลประโยชน์ระหว่างบรรดาชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลากับรัฐไทยผู้กุมอำนาจทางการเมืองในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งตัวอย่างของการแลกเปลี่ยนที่น่าสนใจคือ การประสานผลประโยชน์ระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาวจีนลุ่มทะเลสาบสงขลาใน

รูปแบบต่างๆ เช่น ส่วย อากร ภาษี ฯลฯ เข้าด้วยกันกับผลประโยชน์ทางการเมืองซึ่งเป็นอภิสิทธิ์ของรัฐ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วกระบวนการประสานผลประโยชน์เหล่านี้ก็ได้สร้าง “ที่ทาง” ในการดำรงชีวิตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐให้แก่กลุ่มชาวจีนและลูกหลานชาวจีนเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

อาจกล่าวได้ว่าการที่บรรดาชาวจีนอพยพและลูกหลานในรุ่นหลังสามารถผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและรัฐไทยในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดีนั้นเป็นเสมือน “ผลผลิต” ที่เกิดขึ้นจาก “ต้นทุน” จำนวนมหาศาลที่ต้องใช้เพื่อแลกมาซึ่งสถานะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนที่เป็นรูปธรรม เช่น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ที่ต้องส่งมอบให้รัฐ และต้นทุนในรูปแบบนามธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อ และธรรมเนียม ประเพณีแบบจีนซึ่งอาจต้องถูกปรับเปลี่ยนหรือยกเลิกไป คำถามเรื่อง “ความคุ้มค่า” ของต้นทุนดังกล่าวอาจมีคำตอบที่แตกต่างกันไปตามแต่เหตุผลเงื่อนไขและบริบทของผู้ตอบที่แตกต่างกัน แต่ถึงที่สุดแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าต้นทุนข้างต้นนั้นมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสรรค์ “ที่ทาง” อันมั่นคงในสังคมและรัฐไทยให้แก่ลูกหลานชาวจีนเหล่านี้และยิ่งไปกว่านั้น ต้นทุนเหล่านี้ยังมีส่วนสำคัญในการส่งให้ลูกหลานชาวจีนในลุ่มทะเลสาบสงขลาสามารถก้าวขึ้นมาเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2. 12ก/1 ใบบอกเมืองสงขลา ร.ศ.105-110 (พ.ศ. 2429 - 2434).

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ยธ/18 “ประมวลบริษัทเดินเรือระหว่างกรุงเทพฯและมลายูฝั่งตะวันออก” 13 มีนาคม รศ.116 (พ.ศ. 2440).

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ยธ. 5 1/24 ความเห็นเรื่องสร้างทางรถไฟในพระราชอาณาเขต 29 มิถุนายน 2442-24 กรกฎาคม 2444).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารกระทรวงมหาดไทย รัชกาลที่ 7 ร.7 ม.26/97 เลขที่97 เรื่องนายอากรรังนกกับผู้ร้าย.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี. (2510). **ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลับพนาสมัยอยุธยา ภาคที่ 1.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3 พงศาวดารเมืองสงขลา.(2506).กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

พงศาวดารเมืองพัทลุง. (2545). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 6.** กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พระยาวิเชียรคีรี (ชม). (2545). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 6 .** กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พระยาวิเชียรศรีสมุทร (บุญสังข์). (2545). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 6.** กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ, ผู้แปล. (2512). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศ เล่ม 1.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ, ผู้แปล. (2513). **บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศ เล่ม 2.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

เอกสารชั้นรอง

กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. (2540). **รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์เรื่อง นครศรีธรรมราช.**กรุงเทพฯ:สภามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

กอปรยง หนูสันโตด.(2546). **บทบาทของวัดพุทธศาสนิกายมหายานในเขตเทศบาล นครหาดใหญ่.** ปริญญาโท สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

โกห์ ไป กิ.(2551).**ต้นกำเนิดเทศกาลจีน.**กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

ขจัดภัย บรุชพัฒนา.(2517).ชาวจีนใน ประเทศไทย.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพร์ พทยา.

เขมานันทะ.(2543).ทะเลสาบสงขลา: มรดกธรรมชาติและวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ:สุภาพใจ.

เขียน ธีระวิทย์.(2547).วิวัฒนาการการปกครองของจีน.กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ประเทศจีน.(2550).กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

จมีน อมรดรุณารักษ์.(2496). พระราชนิพนธ์รัชกาลที่6. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

จอห์น เค. แพร์แบงค์ และคณะ(เขียน) กุสุมา สนิทวงศ์ และชัยโชค จุลศิริวงศ์(แปล) .(2521).

เอเชีย ตะวันออกยุคใหม่ เล่มสาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.

จำนง ทองประเสริฐ.(2508).พุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

_____.(2510).บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีนภาค1-2.กรุงเทพฯ:ราชบัณฑิตยสถาน

_____.(2538).บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีนภาค4-5.กรุงเทพฯ:ราชบัณฑิตยสถาน

จิตรา กอนันทเกียรติ.(2538).ตั้งหนังสือ. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

จิตรา กอนันทเกียรติ.(2549).ความรู้เรื่องจีนจากผู้เฒ่า.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์จิตรา.

เจ.วิลเลียม สกินเนอร์.(2529).สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์. (2540). เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่ง

ตะวันออก. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์.(2536).พุทธศาสนาในประเทศไทยในอารยธรรมตะวันออก.กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชลอ บุญช่วย.(2532).ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอ

เมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

ชวลิต อังวิยาธร. (2542). เหยี่ยง: มาตรฐานเงินเมืองสงขลา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้

เล่ม 18. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ชัย เรื่องศิลป์. (2522).ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ. 2352 -2453.กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช.

ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2525). ชำระเพลนางเลือดขาว. พัทลุง: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง.

ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2525). โบราณวิทยาเมืองพัทลุง. พัทลุง: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง.

ณัฐฐภัทร จันทวนิช.(2542). กวนอิม. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ดรุณี แก้วม่วง และคณะ. (2542). จีน: ผู้คน และวัฒนธรรมในภาคใต้. สารานุกรมวัฒนธรรม
ภาคใต้ เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
พาณิชย์.

ถ่องแท้ รัตนานันท์.(2507).ชีวประวัติขุนนิพัทธ์จีนนครผู้พัฒนาเมืองหาดใหญ่.พระนคร:
ไทยวิสิณการพิมพ์.

แถมสุข นุ่มนนท์.(2544). เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:สายธาร.

ทิพวัลย์ พิชะกุล. (2542). ทวดขัน. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ทิวา ศุภจรรยา. (2525). ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และที่ตั้งชุมชนโบราณในจังหวัดภาคใต้.
รายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
พิมพ์เนศ.

_____.(2535). สภาพภูมิศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองสงขลา. รายงานการ
สัมมนาทางวิชาการ สงขลาศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา.

ทิษฎาญา โภชนา.(2548). ศึกษาประเพณีในรอบปีและจริยธรรมจากประเพณีของชาวไทย
เชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.
ปริญญาานิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

นงลักษณ์ จงรักวงศ์.(2542). ศึกษาอาหารที่ใช้ในประเพณีในรอบปีของชาวไทยเชื้อสายจีน
ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. ปริญญาานิพนธ์
สาขา ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

นันทวรรณ ภู่ว่าง.(2543).ภาคใต้ในระบบวัฒนธรรมแบบผสมผสาน: ไทย จีน มลายู.
ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย.

บุญยง ชื่นสุวิมล.(2551).บีบี ความเปลี่ยนแปลงของระบบครอบครัวชุมชนชาวไทยเชื้อ
สายจีนกับประวัติศาสตร์.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เบนจามิน เอ.บัทสัน.(2543).อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ปก แก้วกาญจน์. (2540). การค้าทางเรือในลุ่มทะเลสาบสงขลา. สงขลา สถาบันทักษิณคดี
ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. (2528). สภาพการณ์ ทางสังคมและวัฒนธรรมของดินแดนรอบทะเลสาบสงขลา ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดี คาบสมุทรสทิงพระ.สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวงตรา 3 ดวงเล่ม 1. (2528)
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปัญญา เทพสิงห์.(2542). รูปแบบศาลเจ้าและวัดจีนในเทศบาลนครหาดใหญ่. รายงานการวิจัยภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ปิยะชาติ สิงห์. (2550). การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของเมืองท่าปัตตานี นครศรีธรรมราช สงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2133-2231. ปรินญาณิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2546). กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์.

พณิตา พุ่มเอี่ยม.(2538) .ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้.

พรรณี ฉัตรพลรักษ์.(2529). “แนวคิดดั้งเดิมของชาวจีน,” ใน รวมบทความอารยธรรมตะวันออก. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรรณี บัวเล็ก.(2545). ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่างพ.ศ.2457 -2482 บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม. กรุงเทพฯ: พัชรกิจ.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว,(2529) “เสน่หามนตรี (ซิ่น สุคนธ์หงส์)”,ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งการพิมพ์.

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์และปรีชา นุ่นสุข. (2535). ศาสนาและความเชื่อต่างๆของชุมชนโบราณในภาคใต้. รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัย. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

พลกุล อังกินันท์.(2514).บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.ปรินญาณิพนธ์ประวัติศาสตร์:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ.(2539). บุรณการทางวัฒนธรรมของเยาวชนชาวจีนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พลิกมานไม้ไผ่ ปกฤษณะประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจีน.(2549).กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บ็ุกส์ไมล์.

พวกยิวแห่งบูรพาทิศและเมืองไทยจงตื่นเถิด.(2527). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

- ฟวง บุขรารัตน์ และทิพวัลย์ พียะกุล. (2542). เกาสี - เกาะห้า .**สารานุกรม
วัฒนธรรมภาคใต้**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทย
พาณิชย์.
- ฟวง บุขรารัตน์.(2542).ทวดคลองนางเรียม.**สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้**. กรุงเทพฯ :
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ฟวงร้อย กล่อมเอียง.(2516).**พระบรมราชาไชยบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณา
เขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**.ปริญญาานิพนธ์สาขา
ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิทยา บุขรารัตน์. (2535). **โนราโรงครุท่าแค อำเภอมือง จังหวัดพัทลุง**. ปริญญาานิพนธ์
วิชาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
_____.(2542).เกาะหนู เกาะแมว.**สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้**. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พิศมัย นันทแสง. (2536). ระบบเทศบาลกับผลกระทบต่อสภาวะเศรษฐกิจในมณฑล
นครศรีธรรมราช พ.ศ. 2439 – 2476. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพ็ญพิสุทธ์ อินทรภิมย์.(2533). **เซียงฮุดเสง ศรีบุญเรือง ทศนะและบทบาทของจีนสยาม
ในสังคมไทย**.กรุงเทพฯ:ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับเอเชีย, 2547.
- ไพฑูรย์ พงศะบุตร.(2534). **ภูมิลักษณะประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรีนำ บลุมฟิลด์.(2533).**ความเชื่อชาวจีน**.กรุงเทพฯ: ยินหยาง.
- ภาณุรังสีสว่างวงศ์, สมเด็จพระ เจ้าฟ้า.(2504). **ชีวิวัฒน์**.พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ.(2519).**นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย พ.ศ.2475 -
2500**.วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
_____. (2546). **ทุนจีนปักชำใต้**. กรุงเทพมหานคร : เลิฟแอนด์ลิฟ.
_____.(2546).**ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่**. รายงาน
การวิจัย,กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มลิวรรณ รัชวงศ์. (2543). **กำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458 – 2484**.
วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มิตรชัย กุลแสงเจริญ.(2548).**หนังสือพิมพ์ซึ่งเสียนเยอะเป้: ภาพสะท้อนสังคมไทยในสมัย
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2506**. ปริญญาานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- รพีพรรณ ลิ้มปิติ.(2544).การถ่ายทอดความ เชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชน
ภาคใต้.วิทยานิพนธ์สาขาวิชาการศึกษาจากระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รอยมังกร นครต้องห้ามและดอกซากุระ. (มปป.).กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง.
เรื่องรอง รุ่งรัมย์.(2541). มังกรซ่อนหลาย. กรุงเทพฯ: แพรว.
- ลักษมี จิระนคร.(2529). “นิพัทธ์จีนนคร (เจียกี้ซี้),ขุน” ใน สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคใต้
เล่ม 5. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ธนาคารไทยพาณิชย์.
- วินัย สุกใส. (2546). วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ที่
ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น ประเภทร้อยกรองในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472-
2503). วิทยานิพนธ์สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- วิรัตน์ แก้วแทน.(2537). การศึกษาประเพณีกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมือง
ตรัง จังหวัดตรัง.วิทยานิพนธ์ไทยคดีศึกษา:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ภาคใต้.
- ศรีศักร วัลลิโภดม.(2519).จากท่าชนะถึงสงขลา.เมืองโบราณ.ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 มกราคม –
มีนาคม 2519.
- _____. (2535).เล่าเรื่องเมืองสงขลา.รายงานการสัมมนาทางวิชาการสงขลา
ศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- _____. (2546) อุ่ออารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีสมร ศรีเบญจพลาญกุล.(2544).ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา.สงขลา:สถาบันราชภัฏสงขลา
ศุภการ สิริไพศาล. (2547).การปรับตัวสู่สังคมสมัยใหม่ของไทยผ่านระบบการศึกษาตาม
แบบตะวันตก พ.ศ. 2430 - 2481. วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ :มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.
- _____. (2550).เงินหาดีใหญ่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม.สงขลา:
มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ศุลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ.(2547).เมืองหาดีใหญ่คนจีนกับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้.
รายงานการวิจัย,กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ส. พลายน้อย.(2542).ประเพณีจีน.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง.
- สกรรจ์ จันทรรัตน์และสงบ ส่งเมือง. (2532). การเริ่มต้นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และ
โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า. กรุงเทพฯ: โครงการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองสงขลาเก่า
กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

สกินเนอร์, วิลเลียม จี. **สังคมจีนในประเทศไทย** ไทยประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ แปลโดย
พรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.

สงบ ส่งเมือง. (2522). **การพัฒนาหัวเมืองสงขลาสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2310 –
2444**. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สงบ ส่งเมือง.(2528). **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก**. สงขลา: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

_____. (2536). **ประวัติศาสตร์ภาคใต้**.สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

_____.(2542). **สวยดีบุกจากหัวเมืองภาคใต้. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 16**.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542). **สวยทองบุตรจีน. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 16**.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542). **สวยแทนกระดาน. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 16**.
กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542). **สวยเมืองสงขลา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 16**.
กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542). **อากรเตาสูราหัวเมืองภาคใต้. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 18**.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542). **อากรบ่อนเบี้ยทางหัวเมืองภาคใต้. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม**
18. กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

_____. (2542). **อากรรังนกเมืองสงขลา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม18**.
กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สงบ ส่งเมืองและลักษมี จิระนคร.(2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้**.

กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ธนาคารไทยพาณิชย์.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี.(2549). **บันทึกเรื่องการปกครองของไทย**

สมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

สมบูรณ์ สุขสำราญ.(2539). “ของคำถาม,” ใน **สารคดี**.12(133).

- สมพร เดชแก้วภักดี.(2542). การจัดองค์กร และบทบาททางสังคมของสมาคมและ
มูลนิธิจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. ปรินญา
นิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์.(2542).ทฤษฎีสังคมวิทยา: การสร้าง การประเมินค่า และการ ใช้
ประโยชน์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ เล็กสุขุม.(2550).ความสัมพันธ์ไทย-จีน:โยงโยในลวดลายประดับ.กรุงเทพฯ:เมือง
โบราณ.
- สารสิน วีระผล.(2548).จัมก้องและกำไร:การค้าไทย-จีน 2195-2396/1652-1853. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้.(2542).กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ.(2533). วัฒนธรรมก้าวไปกับความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์ พรินติ้งกรุ๊ป.
- สิริรัตน์ พุ่มเกิด.(2538). “อศวพาหุ” กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและ
อุดมการณ์ทางการเมือง.วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สืบแสง พรหมบุญ. (2525). ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ.
1842- 1855. แปลโดย กาญจณี ละอองศรี. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์.
- สุชาติ ภูมิบริรักษ์.(2529 กุมภาพันธ์) “ตรุษจีนในเมืองจีนแผ่นดินใหญ่,” ใน ศิลปวัฒนธรรม.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ. (2513). คติชาวบ้านอำเภอสติงพระ อำเภอระโนด จังหวัด
สงขลา. สงขลา: วิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลา.
- _____. (2544). จีนทักษิณ วิถีและพลัง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์.(2542). เรือและทางเดินเรือ. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 14.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- _____.(2542). หลักเมือง พระเสื่อเมืองสงขลา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม17.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สุพัตรา สุภาพ.(2542).สังคมวิทยา.กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง.(2531).ประวัติตระกูลสุลต่านสุลัยมาน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สุภางค์ จันทวานิชและคณะ.(2534).รายงาน การวิจัยเรื่องชาวจีนแต่จิวในประเทศไทย
และในภูมิภาคเดิมนที่เฉาซาน: สมัยที่หนึ่ง ท่าเรือจางหลิน (2310-2393)

กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวานิช,บรรณารักษ์. (2548).สำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ.

กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียร พันธงชัย.(2514). ศาสนาเปรียบเทียบ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: แพรววิทยา.

เสถียร โพธิ์นันทะ.(2512).เมธีตะวันออก.กรุงเทพฯ:บรรณาคาร.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย.(2547).ปัจจัยบ่งชี้ วัฒนธรรมไทยจีน : ไม้รู้ต้องแสง.กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สีดา.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย.(2550).วิถีจีน-ไทยในสังคมสยาม.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน.

โสภาวรรณ รัตนติลก ณ ภูเก็ต.(2542). ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยเชื้อสายจีนใน
อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง.ปริญญาโทศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ไสว วัฒนเศรษฐ.(2506). วาตะพระมงกุฎ. พระนคร: ธรรมเสรี.

หลวงอุดมสมบัติ.(2530). จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ. กรุงเทพฯ: วิกตอรี เพาเวอร์พอยท์.

หลินปิ่น..(2540). อึ้ง ตี้ เกี้ยว เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก. แปลโดย

เกษียร เตชะพีระ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ.

หลี่ เสี่ยวเซียง.(2551).ต้นกำเนิดชนชาติและประเพณีจีน.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

อเนก นาวิกมูล และ จรัส จันท์พรหมรัตน์.(2546). มรดกเมืองสงขลา มหาชิราวุธ.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา.

อภิเชษฐ กาญจนดิฐ.(2548) หนทางสู่อำนาจ: การเป็นผู้นำทางการเมืองของพรรคอัมโ
ใหม่มาลา.ค.ศ.194–1957.สารนิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อมรา พงศาพิชญ์.(2547). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทใน
ประชาสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา ศรีสุชาติ, 2544: สายรากภาคใต้: ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

อารีรัตน์ แซ่คง.(2539). ศึกษาประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมือง
หาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.ปริญญาโทสาขาไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- อุดมลักษณ์ จิตต์รักเกียรติ. (2534). **ตำนานชื่อสถานที่ในอำเภอสิงห์พระ.**
 ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
 รวิโรฒ สงขลา
- อุทิศ สังขรัตน์. (2546). **การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในสมัยเรือ
 เมล์ (พ.ศ. 2465-2546).** ปรินญาณิพนธ์ วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เอมอร บุญช่วย. (2544). **ศึกษาดำเนินและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรสิงห์พระ
 จังหวัดสงขลา.** ปรินญาณิพนธ์ วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Dhiravat na pombejara. (2004). King Prasatthong and the Gulf of Siam Area 1629-1636.
**Proceeding of the Japan Society for Promotion of Science and national
 Research Council of Thailand Core University Program Workshop on Flow
 and Movement in East Asia.** Kyoto: Center for Southeast Asian Studies Kyoto
 University.
- Haicheng, Ling.(2004).**Buddhism in China.**China:China International Press.
- Hopfe, Levis M..(1983).**Religions of the World.** New York : Macmillan Publishing.
- Lamb, Alastair. Notes on Satingphra in **Journal of the Malaysian Branch Rogal
 Asiatic Society.** Vol XXXVII, Part I July.
- Mitchison, Lois.(1961).**The Overseas Chinese.**London:The Bodley
 Head.
- Needham,Joseph.(1978).**The Shorter Science Civilisation in
 China 1.**Cambridge:Cambridge University Press.
- Nicholas Tarling (ed.).(1999). **The Cambridge History of
 Southeast Asia Volume Two Part Two.** (Singapore:
 Cambridge University press.
- O' Connor Jr., 1Stanley J..(1966) An Eavly Brahmanical Sculture at Songkhla in
Journal of the Siam Society vd. LII Part 2, July,
- O' Connor Jr., 1Stanley J..(1966). Satingphra: An Expanded Chorology in **Journal of
 Malaysian Branch, Part I.**

- Pan, Lynn (ed).(1988). **The Encyclopedia of the Chinese Overseas**. Singapore: Archipelago Press.
- Suryadinata, Leo.(1955). **Peranakan Chinese and China: The Political-Economic dimension**. Singapore: times Academic Press.
- Suryadinata, Leo.(1997). **Ethnic Chinese as Southeast Asians**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Wales, H.G. Quaritch. (1964). A Stone Casket from Satingphra. **Journal of the Siam Society**. Vol LII, Part 2.

บุคลากรกรม

นางฉัฐ ชุ่นประดับ, อายุ 87 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 30/1 ม.8 ต.ซิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551.

นางชม ชุมเชิด, อายุ 66 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 58/1 ม.7 ต. ต.ซิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551.

นางไท้เซียง แซ่ลี, สัมภาษณ์ที่สมาคมไหหลำ หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2548.

นางไทยไทย จันท์ทอง, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 41/23 ซอย 19 ถ.นิพัทธ์สงเคราะห์ 1 หาดใหญ่
เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2549.

นางปนัดดา อินทสระ, อายุ 47 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 15 ม. 8 ต.ซิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551.

นางปราณี ฤทธิบุรณ์, อายุ 59 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 17 ม.3 ต.บางเหรียง อ.ควนเนียง
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2551.

นางปาระวี มณีโชติ, อายุ 25 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 17/1 ม.4 ต.บ้านหาร อ.บางกล่ำ
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2551.

นางปาริชาติ อินทโอภาส, อายุ 38 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 63/207 ถ.กาญจนวนิช ซอย 35
ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2551.

นางพวม เลขานุกิจ, อายุ 96 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 38 ม.8 ต.ซิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551.

นางเพ็ญผล ศิริพันธ์, อายุ 81 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 29 ม.3 ต.บ่อดาน อ.สทิงพระ จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2551.

นางเพียง แจ่มหา, อายุ 74 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 67 ม.7 ต. บางเหรียง อ.ควนเนียง
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2551.

นางโรลา เบ็ญหีม, สัมภาษณ์ที่ตลาดกิมหยง เมื่อวันที่ ธันวาคม 2548.

นางวิไล บำรุงกรณ์, อายุ 90 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 59 ม.2 ต.กระดังงา อ.สทิงพระ
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2551.

นางศิริกุล แซ่ลิ้ม, อายุ 48 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 86/165 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 5
เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 .

นางศุลี แสงแก้ว, อายุ 46 ปี. อายุ 46 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 145/1 ม.1 ต.ระโนด อ.ระโนด
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2551.

นางสาวเกษร วรรณโร, อายุ 31 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 66 ม.4 ต.บางเหรียง อ.ควนเนียง
จ.สงขลา

นางสาวจำเรียง ล่องฉ้วน, อายุ 50 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 79 ม.4 ต. คูซุด อ.สทิงพระ
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2551.

นางสาวชฎารัตน์ แก้วประดับเพชร, สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ

เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2549.

นางสาวชรินทร์ แซ่จิ๋ว, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 95/8 ถนนรัตนการ อ.หาดใหญ่

เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2549.

นางสาวนวลทิพย์ มหามงคล, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 199 ถ.นิพัทธ์สงเคราะห์ 1 หาดใหญ่

เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2548.

นางสาวปิยะธิดา เชื้อพราหมณ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 144/8 เมืองใหม่ 1 คลองแห่ หาดใหญ่

เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549.

นางสาวพิชญดา เหล่าหมั่น, สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 60-8 ถ.แสงศรี หาดใหญ่

เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2549.

นางสาวยุพเรศ ทรงงาม, สัมภาษณ์ที่ห้างสรรพสินค้าลีการ์เดินพลาซ่า หาดใหญ่

เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2549.

นางสาวลำยอง ภูมิวนิชกิจ, อายุ 59 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 197 ม.4 ต.ระโนด อ.ระโนด

จ.สงขลา เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2551.

นางสาวศิริพันธ์ วัสดุเศรษฐ์, อายุ 26 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 89/110 89/110 ถ.กาญจนวนิช

21 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2551.

นางสาวเสาวรี พสุนทรธรรม, อายุ 55 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 4/9 ม.6 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง

จ.สงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2551.

นางสุชิง แซ่จ้ง, อายุ 66 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 199 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 1 หาดใหญ่

เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2548.

นางเหียง หวดเฮียน, อายุ 75 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 16 ม. 8 ต.ชิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา

เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551.

นางอารภรณ์ รัตนอุปบล, อายุ 68 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 45/1 ม.4 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา

เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2551.

นายกิตติศักดิ์ สิริแสงเพชร, อายุ 52 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 63/6 ม.6 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง

จ.สงขลา เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551

นายไกรวิชญ์ บุรณะวงศ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 879 ถ.เพชรเกษม หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 4

มีนาคม 2549.

นายจำนงค์ แรกพินิจ, สัมภาษณ์ที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2550

นายชิโรจน์ แซ่ซึ้ง, อายุ 50 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 234 ม.4 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา

เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2551.

นายณรงค์ แซ่โจ้ว, อายุ 72 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 48 ม.8 ต.ชิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา

เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2551.

- นายไต้เซียง จินตนาศิริกุล, อายุ 53 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 154 ซอย 23 ถนนนิพัทธ์
สงเคราะห์หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2548.
- นายธนา มัชฌิมาภิโร, อายุ 50 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 70/1 ม. 8 ต.ชิงโค อ.สิงหนคร
จ.สงขลา เมื่อวันที่ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551.
- นายเนียม รัตมีพัฒนานุกุล, อายุ 80 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 12 ม. 8 ต.ชิงโค อ.สิงหนคร
จ.สงขลา เมื่อวันที่ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2551.
- นายบัวชุน แซ่โจ้ว, อายุ 89 ปี สัมภาษณ์ผ่านนายณรงค์ ศิริเงิน สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่
164/511 อ.บางบัวทอง จ. นนทบุรี วันที่ 4 มกราคม 2549.
- นายประจวบ ทีปะรังกูร, อายุ 67 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 42 ม.5 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2551.
- นายพรชัย เจริญสกุลวงศ์, อายุ 32 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 186 ต.เกาะแก้ว อ.เมือง จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551
- นายไพริน แจ่มหา, อายุ 69 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 69 ม.7 ต. บางเหรียญ อ.ควนเนียง
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2551.
- นายมนตรี ชีระชัยพฤกษ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 12 ถ.นิพัทธ์อุทิศ 2 หาดใหญ่
เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2548.
- นายวิชัยยัน มีมาก, อายุ 38 ปี .สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 6 ถ.ทะเลหลวง 1 ต.บ่อยาง อ.เมือง
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2551.
- นายวิฑูร ตั้งสงวนสิทธิ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 203 นิพัทธ์สงเคราะห์ 1 หาดใหญ่
เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2548.
- นายวีรพงษ์ เอกพันธ์, สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2551.
- นายศิริศักดิ์ วงศ์ธรรมเลิศ, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 8 ถ.คลองเรียน 2 หาดใหญ่
เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2548.
- นายสมปอง สุวรรณรักษ์, อายุ 45 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 41 ม.3 ถ.ทะเลหลวง อ.เมือง
จ.สงขลา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2551.
- นายหวอด ฉันทา, อายุ 73 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 41 ม.5 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2551.
- นายเหียง สร้อยสุวรรณ, อายุ 69 ปี. สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ม.8 ต.ชิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา
เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2551.
- นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ, สัมภาษณ์ที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ
เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2550
- นายสง ปิง ชาวจีนป็นัง, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 273B ถนนจูเลียส ป็นัง มาเลเซีย,
เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2549.

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้น ชุดที่ 1

โครงการวิจัย

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัย นายศุภการ สิริไพศาล นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ทุนวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2550

วิธีการดำเนินการเก็บข้อมูล

1. การใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง
2. การนัดสัมภาษณ์แบบ focus Group
3. การนัดสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ-สกุล.....
2. อายุ.....
3. ที่อยู่.....
4. ศาสนา / ความเชื่อ.....
5. การศึกษา

☐ ไม่ได้เรียน	☐ ปริญญาตรี
☐ ประถมศึกษา	☐ สูงกว่าปริญญาตรี
☐ มัธยมศึกษา	☐ อื่น ๆ (ระบุ).....
6. สำเนียงภาษา (ตามบรรพบุรุษ)

☐ จีนแต้จิ๋ว	☐ จีนฮกเกี้ยน
☐ จีนกวางตุ้ง	☐ อื่น ๆ (ระบุ).....
☐ จีนไหหลำ	
7. อาชีพ

☐ รับจ้าง	☐ ข้าราชการและพนักงานของรัฐ	☐ ไม่ได้ประกอบอาชีพ
☐ ค้าขาย	☐ นิสิต/นักศึกษา	☐ อื่น ๆ.....
☐ พนักงานบริษัท	☐ ธุรกิจส่วนตัว (ระบุ).....	
8. รายได้/เดือน

☐ ต่ำกว่า 3,000 บาท	☐ 10,000 – 20,000 บาท
☐ 3,000 – 5,000 บาท	☐ มากกว่า 20,000 บาท
☐ 5,000 – 10,000 บาท	☐ อื่น ๆ.....

9. ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ (เพิ่มเติม)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลการตั้งถิ่นฐาน

10. ภูมิลำเนาเดิมของบรรพบุรุษเป็นชาวจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาหรือไม่

- เป็น   ไม่เป็น   อื่น ๆ (ระบุ).....

11. ที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของบรรพบุรุษอยู่ในบริเวณใดของพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา (ตำบล / อำเภอ / เมือง / จังหวัด)

.....

.....

.....

.....

12. บรรพบุรุษของท่านเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทยบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเมื่อไหร่ (ระยะเวลา / ปีพ.ศ.)

.....

.....

.....

.....

13. ท่านทราบหรือไม่ว่าบรรพบุรุษของท่านอพยพมาจาก หมู่บ้าน/ตำบล/เมือง/มณฑล ใดในประเทศจีน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

19. การติดต่อสัมพันธ์กับเครือข่ายและสมาคมตระกูลเซมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

20. กิจกรรมที่ครอบครัวท่านทำร่วมกับชุมชนและสมาคม มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

21. คำสอนและหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของครอบครัวท่านคืออะไรและมาจากใคร (อาจจะตอบบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริง ทั้งในและนอกรอบครัวได้)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

22. ชุมชนของท่านมีความเปลี่ยนแปลงทั้งในทางรูปธรรม(วัตถุ) และนามธรรม (ความรู้สึก จิตใจ ประเพณี ค่านิยม) หรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....

23. นอกเหนือจากกลุ่มชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน ท่านมีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มอื่น ๆ(ชาวไทยท้องถิ่น/ชาวไทยมุสลิม/ชาวไทยจากภูมิภาคอื่น ๆ / ชาวต่างชาติ) หรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....

24. จากข้อมูลข้อ 23 การติดต่อดังกล่าวเป็นไปในลักษณะใด เพื่อเหตุผลใดและเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใด

.....
.....
.....
.....

25. ข้อมูลเพิ่มเติม อื่นๆ

.....
.....
.....

ตอนที่ 4 วัฒนธรรมและความเชื่อ

26. ท่านมีความรู้สึกว่าเป็นคนจีนหรือไม่

เป็น   ไม่เป็น   อื่น ๆ.....

27. เมื่ออยู่อาศัยในเมืองไทย / เกิดในเมืองไทย แล้วสำนึกของความเป็นชาวจีนยังคงหลงเหลืออยู่หรือไม่

รู้สึกมาก   เฉย ๆ   อื่น ๆ.....

รู้สึก   ไม่รู้สึก

28. วัฒนธรรมและความเป็นจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีน ตามความรู้สึกและเข้าใจของท่านเป็นเช่นไร

แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้น ชุดที่ 2 โครงการวิจัย

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีต ถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัย นายสุภการ สิริไพศาล นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ทุนวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2550

ความเชื่อและความเข้าใจในความหมายของคำสอนตามความเชื่อ

1. ลัทธิขงจื้อ

1.1 ท่านรู้จักความเชื่อในลัทธิขงจื้อ หรือไม่

รู้จัก ไม่รู้จัก อื่นๆ(ระบุ) _____

1.2 ท่านรู้จักขงจื้อ หรือไม่

รู้จัก ไม่รู้จัก อื่นๆ(ระบุ) _____

1.3 ท่านเข้าใจความหมายในคำสอนของลัทธิขงจื้อ หรือไม่

เข้าใจมาก เข้าใจบางส่วน(ระบุ) _____

ไม่เข้าใจ อื่นๆ(ระบุ) _____

1.4 ตัวท่านและครอบครัวของท่านปฏิบัติตามคำสอนของขงจื้อ หรือไม่

ปฏิบัติทุกคำสอน ปฏิบัติบางคำสอน(ระบุ) _____

ไม่ปฏิบัติ อื่นๆ(ระบุ) _____

1.5 ความเชื่อใดในลัทธิขงจื้อที่ท่านและครอบครัวท่านยังคงยึดถือปฏิบัติ และแสดงออกซึ่งพิธีกรรมตามประเพณี

1.6 ความเชื่อในลัทธิขงจื้อ ตามทัศนคติของท่านเป็นเช่นไร

ข้อมูลเพิ่มเติม

---

2. ลัทธิเต๋า

2.1 ท่านรู้จักความเชื่อในลัทธิเต๋า หรือไม่

รู้จัก   ไม่รู้จัก   อื่นๆ(ระบุ) _____

2.2 ท่านรู้จักลัทธิเต๋า หรือไม่

รู้จัก   ไม่รู้จัก   อื่นๆ(ระบุ) _____

2.3 ท่านเข้าใจความหมายในคำสอนของลัทธิเต๋า หรือไม่

เข้าใจมาก   เข้าใจบางส่วน(ระบุ) _____

ไม่เข้าใจ   อื่นๆ(ระบุ) _____

2.4 ตัวท่านและครอบครัวของท่านปฏิบัติตามคำสอนของลัทธิเต๋า หรือไม่

ปฏิบัติทุกคำสอน   ปฏิบัติบางคำสอน(ระบุ) _____

ไม่ปฏิบัติ   อื่นๆ(ระบุ) _____

2.5 ความเชื่อใดในลัทธิเต๋าที่ท่านและครอบครัวท่านยังคงยึดถือปฏิบัติ และแสดงออกซึ่งพิธีกรรมตามประเพณี

2.6 ความเชื่อในลัทธิเต๋า ตามทัศนคติของท่านเป็นเช่นไร

ข้อมูลเพิ่มเติม

---

3. พุทธศาสนamahayan

3.1 ท่านรู้จักความเชื่อในพุทธศาสนamahayan หรือไม่

- รู้จัก   ไม่รู้จัก   อื่นๆ(ระบุ) _____

3.2 ท่านรู้จักพุทธศาสนamahayan หรือไม่

- รู้จัก   ไม่รู้จัก   อื่นๆ(ระบุ) _____

3.3 ท่านเข้าใจความหมายในคำสอนของพุทธศาสนamahayan หรือไม่

- เข้าใจมาก   เข้าใจบางส่วน(ระบุ) _____
- ไม่เข้าใจ   อื่นๆ(ระบุ) _____

3.4 ตัวท่านและครอบครัวของท่านปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนamahayan หรือไม่

- ปฏิบัติทุกคำสอน   ปฏิบัติบางคำสอน(ระบุ) _____
- ไม่ปฏิบัติ   อื่นๆ(ระบุ) _____

3.5 ความเชื่อใดในพุทธศาสนamahayanที่ท่านและครอบครัวท่านยังคงยึดถือปฏิบัติ และแสดงออกซึ่งพิธีกรรมตามประเพณี

3.6 ความเชื่อในพุทธศาสนamahayanตามทัศนคติของท่านเป็นเช่นไร

ข้อมูลเพิ่มเติม

แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้น ชุดที่ 3 โครงการวิจัย

พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีต ถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัย นายสุกการ สิริไพศาล นายอภิเชษฐ กาญจนดิษฐ์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ทุนวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2550

ความเข้าใจความหมายในประเพณี พิธีกรรมแบบจีน

1. โดยภาพรวมท่านเข้าใจความหมายในประเพณี และพิธีกรรมแบบจีน หรือไม่

- เข้าใจทั้งหมด   เข้าใจในบางประเพณี พิธีกรรม(ระบุ) _____
 ไม่เข้าใจ   อื่นๆ(ระบุ) _____

2. ตัวท่านและครอบครัวของท่านยังคงประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบจีน หรือไม่

- ประกอบทุกพิธีกรรม   ประกอบเฉพาะพิธีกรรมที่สำคัญๆ(ระบุ) _____
 ไม่ประกอบพิธีกรรมใดๆแล้ว   อื่นๆ(ระบุ) _____

3. ประเพณีแบบจีนใดบ้างที่ครอบครัวของท่านยังคงประกอบพิธีกรรมอยู่ในปัจจุบัน

- ตรุษจีน   ง่วนเซียวโจ้ว   แข็งเม้ง
 ไหว้ขนมจ่าง   สารทจีน   ไหว้พระจันทร์
 ถือศีลกินเจ   ทิ้งกระจาด   ไหว้ขนมอี๋
 อื่นๆ(ระบุ) _____

4. ประเพณีตามวัฏจักรชีวิตใดบ้างที่ครอบครัวของท่านยังคงถือปฏิบัติตามธรรมเนียมจีน หรือยังคงหลงเหลือธรรมเนียมจีนอยู่

- แต่งงาน   งานศพ
 แซยิด   อื่นๆ(ระบุ) _____

5. พิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบใดบ้างที่ปัจจุบันยังคงรูปแบบพิธีกรรม ตามความเชื่อดั้งเดิมไว้ทั้งหมด

- ตรุษจีน   ง่วนเซียวโจ้ว   แข็งเม้ง
 ไหว้ขนมจ่าง   สารทจีน   ไหว้พระจันทร์
 ถือศีลกินเจ   ทิ้งกระจาด   ไหว้ขนมอี๋
 อื่นๆ(ระบุ) _____

6. ในปัจจุบันการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อแบบจีนของครอบครัวท่านมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นอย่างไร และเพราะเหตุผลใด

6.1 ประเพณีตรุษจีน

6.2 ประเพณีง่วนเซียวโจ้ว

6.3 ประเพณีเซ็งเม้ง

6.4 ประเพณีไหว้ขนมจ่าง

6.5 ประเพณีสารทจีน

6.6 ประเพณีไหว้พระจันทร์

6.7 ประเพณีถือศีลกินเจ

6.8 ประเพณีทิ้งกระดาษ

6.9 ประเพณีไหว้ขนมอี

6.10 ประเพณีแต่งงาน

6.11 ประเพณีแซ่ยิด

6.12 ประเพณีงานศพ

ข้อมูลเพิ่มเติม

สัมภาษณ์ ณ ..... วันที่..... ผู้ให้สัมภาษณ์.....